

LiDraNo 2025.

Zbornik literarnih i
novinarskih radova
učenika osnovnih i
srednjih škola

Agencija za odgoj i obrazovanje
Education and Teacher Training Agency

LiDraNo
2025.

Nakladnik

Agencija za odgoj i obrazovanje

Donje Svetice 38, 10000 Zagreb

www.azoo.hr

Za nakladnika

V. D. ravnatelja Tomislav Paljak, mag. prim. educ.

© Agencija za odgoj i obrazovanje, 2025.

Urednik

Miroslav Mićanović

Zbornik priredile

Mirela Barbaroša-Šikić (literarni radovi)

Antonela Nižetić Capković (novinarski radovi)

Naslovnica

Klasja Habjan

Oblikovanje i slog

Željko Podoreški

Tisak

Kerschoffset, d.o.o.

ISSN 1848-4344

Pripremljeno u Agenciji za odgoj i obrazovanje

Zbornik izlazi jedanput godišnje

Tiskano u Hrvatskoj 2025.

LiDraNo 2025.

Zbornik literarnih i novinarskih radova
učenika osnovnih i srednjih škola

Agencija za odgoj i obrazovanje
Zagreb, 2025.

SADRŽAJ

Miroslav Mićanović: <i>Evo nas, tu smo!</i>	
Smotra LiDraNo (2025)	9

LITERARNI RADOVI

Mario Križanac: Muoj mačkić	13
Katja Študir: Nije fer	14
Gabriel Eškit: Zmaj	15
Jan Bagić: Tjeskoba	16
Patricia Matić: Mačka	17
Doroteja Žučko: Črf	19
Stela Lončarić: Ljubavna gramatika	20
Linda Šimunić: Trojica braće, tri sestre i ja	21
Izabela Torbašinović: Zagorsko-dalmatinsko slavlje života	22
Eli Marković: Crvenkapica i užas u šumi	25
Nina Medlobi: Ajde	28
Laura Piasevoli: Saljski Google	30
Lili Kostanić: Božić na B	32
Teo Bošnjak: Poljski prijatelji	33
Marko Antonije Majić: Pivac živac	34
Leona Sabo: Baš kao iz bakine kuhinje	36
Iris Vuković: Kiki	38
Viktorija Dević: Ratimir	40
Roko Katarina: Što mali Roko ima protiv Mire Gavrana?	42
Marko Ciganović: Skakač, top, kralj	45

Dominik Latin: Twist ljubavi i lektire	48
Dora Kužnar: Vikičina rasa	51
Karlo Mendeš: Slučaj „Crveni marker“	54
Niko Ribić: Kruh i pašteta	56
Barbara Franić: Pješčani sat	58
Lucija Fresl: Nenajavljena gošća	59
Franka Habuš: Što nema v glovi, ima v rokovo	60
Borna Židovec: Obiteljski nered	62
Lana Begić: Povratak sebi	64
Petra Budimir: Štangica s vanilijom i marelicom	67
Lara Đukić: Kuća	70
Matea Debelić: Trenutak	71
Dunja Đendeš: Šapat u travi	75
Ana Štefanac: Suze bez zvuka	78
Petra Lučić: Moj suživot s Japancem	80
Evelina Petrović: Kad nestaneš	82
Mirta Žerjav: Ono što ostaje	84
Lina Brubnjak: Linija 32 – od početka do kraja	87
Katja Juras: Jabuka rođena iz tišine pukotine	90
Petar Leko: Soba	92
Roko Barbić: U pozadini	96
Sara Polašek: Haljinica bijele boje, žute, narančaste...	99
Arwen Regušić Popović: Kroz prozor tramvaja	101
Sara Bilandžija: Prijelaz	103
Anna Kuzmanović: Nemili čin	106

Angelina Harčević: Preobrazba 2.0 ili kako je Grgur postao viralan	110
Leo Kremić: Sedam	113
Lovro Rešetar: Granica gorčine. Beton brut '54	115
Mislav Hrvojević: Homo ex machina	117
Jakov Grabar: Ne daj bože većeg zla	121

NOVINARSKI RADOVI

Dorijan Horvat: Pametna muha na pametnoj ploči	127
Nina Vujević: Uvijek sam se bavio onim što sam najviše volio	128
Tea Galinec: Ferčolka svojom pričom povezuje generacije	132
Emanuel Peponi Pintar: Budi iskren prema maloju iskri u sebi	136
Ena Tržić: Ljepota je u različitosti	140
Mateo Igrc: Plati koliko onečistiš	144
Magdalena Kirić: Za svaki slučaj	147
Nika Hovorka: Sama svoja majstorica	151
David Majdančić: Kradljivac vremena i uma	155
Nina Surina: Muzej za novo doba	157
Tessa Bošnjak: Mali požari	160
Kijara Mijalkovska: Oni su stranci, ali su i naši	164
Ema Pengov: Usluga bez budućnosti	168
Lucija Blažek: Kako digitalno doba oblikuje čitalačke navike učenika	172
Anet Ravlić: Prvi i zadnji dan života nosi se svila	178

Karla Uremović: Serija koju živimo	183
Matea Anušić: Put riječi, put slike, put mjeseca	189
Marta Gabrek: Djeca zaključana, vrata nasilju – otvorena .	193
Anika Blažević: Slučaj Kristiana Novaka	197
Ema Martinović: Slow cured	201
Karolina Điko: Dobra knjiga glavu čuva	206
Marija Miloš: Društvo koje stvara, a ne sprječava ovisnosti	210
Ante Habjanović: Odmoriti se od školovanja	214
Alexander Relić: Možemo li stati i disati, je li sigurno? . .	218
Korina Beg: Smrtonosna doza moralnoga integriteta . . .	221
Ema Fruk: Internetski opijumi i pandemija digitalne demencije	225
Martina Nikić: Kvalificirani prodavači na tržištu rada Republike Hrvatske – potreba ili višak?	229
Ivan Dević: Ružna strana najljepšeg sporta na svijetu . . .	233
Neva Blažević: Pjesme govore istine kojih se plašimo . . .	237
Tena Šegović: „Tijekom praznika zaradila sam 720 eura“ .	241
 Sudionici smotre LiDraNo (2025)	 245
Članovi povjerenstava Smotre LiDraNo	273

Evo nas, tu smo!

Smotra LiDraNo (2025)

LiDrano! LiDraNo! LiDraNo!

Mislimo da uzvikujemo i da ga prizivamo, ali tu je i kad mislimo da je sve vrijeme ovog svijeta pred nama, ili da ga možda nema, dok se mijenjaju mora i prostori, dok se mijenjaju ideje o nama i drugima, dok nismo sigurno što s čim graniči...

Ali pouzdano i s velikim pouzdanjem očekujemo pustolovinu koju stvaraju i donose literarni i novinarski radovi (čitali smo ih i pamtimo ih), oni jesu dokument vremena sadašnjeg, što znači prošlog i budućeg! Prostor za scenske izvedbe mora biti poseban i poznat, siguran za pojedinačne i skupne, da bismo ih vidjeli i znali o čemu se radi, o čemu se radi dok se pali i gasi svjetlo, dok se zastor diže i spušta. Glasovi i pokreti koje pamtimo i koji nas uznose, upravo tako, nose na mjesta o kojima samo samo sanjali, ili ih pretraživali i kreirali, dopiru do nas montirani i složeni, u više glasova i lica radijske emisije, radijski izrazi, duhoviti i ozbiljni. Radio LiDraNo! Mijenjaju se forme i formati čitanja, vijesti i naslovnice, listovi, školski listovi, digitalno i u rukama, za oči, za pretraživanje. Možemo li stati? Može li se drukčije? Čvor, tamo gdje se putuje i gdje jesmo: lidranovci!

Uvodno slovo bi trebalo biti ozbiljno i sigurno, poznato u onome što je vrijedno i neponovljivo, kao putovanje u nepoznato i lijepo, koje nas neće iznevjeriti i sve će biti kao prvi put: neponovljivo i dalekosežno!

Čuju se oni koji nas čekaju i koje čekamo. Važni smo u velikom događaju LiDraNa sebi i drugima. I to je ono što je veliko i što nam daje nadu, sigurnost da smo u svijetu kakav bi trebao biti.

Evo nas, tu smo!

LiDrano! LiDraNo! LiDraNo!

Miroslav Mićanović

MARIO KRIŽANAC

MUOJ MAČKIĆ

Muoj mačkić debeljkić.
Muoj mačkić težačić.
Muoj mačkić mažljivić.
Đinder je ta muoj mačkić.

Rječnik

muoj – moj; mačkić – mačić, ta – taj

KATJA ŠTUDIR

NIJE FER

Nije fer što moram davati zagrljaje roditeljima na različitim
adresama.

Nije fer što tata mami više ne kupuje cvijeće.

Nije fer što školske događaje moram prepričavati dvaput.

Nije fer što je mama često zamišljena i ljuta.

Nije fer što tata često nema kome čitati priču prije spavanja.

Nije fer što društvene igre za 2-4 igrača uvijek igram u dvoje.

Nije fer što me tata ne može vidjeti kad poželi.

Nije fer što mama nema kome dati pusu za laku noć dok sam ja
kod tate.

Nije fer što u šetnji mogu držati samo jednu ruku.

Nije fer što mama mora sama nositi teške vrećice iz trgovine.

Nije fer što tatu nema tko pozdraviti prije odlaska na posao.

Nije fer što više nemam zajedničkih fotografija na kojima se
roditelji smiješe.

GABRIEL EŠKIT

ZMAJ

Vidio sam zmaja
velikih krila
u rukama mu je bila
motorna pila.

Rekoh mu: Gdje si zmaju,
stari lave?!
A on će meni:
Ovo će te koštati glave!

JAN BAGIĆ

TJESKOBA

Jedne subote čitao sam *Bum Tomicu* u svojoj sobi kad sam odjednom začuo zvuk sirene. Iako sam znao da je to samo testna sirena za uzbunu, u meni se pojavio već poznat osjećaj tjeskobe. Otišao sam provjeriti kod tate je li sve u redu. Tata mi je upitao zašto ga opet gnjavim s time. Vratio sam se u sobu i počeo razmišljati kako Bum Tomica, iako ima dosta problema, ne muče ga i ne zabrinjavaju ga toliko kao mene.

Navečer, na Dnevniku (a ja jako volim gledati Dnevnik) su ponovno spominjali ratove, naoružavanje i vojni rok. Pojavio se poznati osjećaj tjeskobe. Ratovi, oružje, sukobi, Putin, vojno obrambeni savezi, Izrael, uništenje, Hamas, pokolj, smrt, teror, 3. svjetski rat, tenkovi, agresija, juriš, napad, bombe, stradala djeca, vojni rok... misli su koje ne mogu izbaciti iz glave. Noge mi se zatresu, krv u žilama sledi i ponestane mi daha. Prerano sam otvorio vrata svijeta odraslih. Muče me problemi koji bi me trebali mučiti tek kad odrastem. A zapravo ni tada. Iz tih misli odjednom me dozove mamin glas koji mi govori da moram na večeru.

Legao sam u krevet i usred noći probudio se sav znojan. Imao sam noćnu moru. Pogledao sam na sat, bilo je 02:34. Uletio sam u maminu i tatinu sobu i ispričao im o svojoj noćnoj mori. Sanjao sam gospodina u odjelu i sa kravatom kako mi kuca na vrata. Zvao me na služenje vojnog roka. Viknuo sam od užasa i probudio se. Roditelji su me uvjeravali da neću morati služiti vojsku i da će sve biti ok.

Iduće jutro je prošlo kao i obično. Vikendom smijem igrati računalne igrice pa sam ih igrao s prijateljima. Popodne je mama pustila neki rock bend zvan *Guns N' Roses*, a ja sam mudro zaključio da u igricama biram *guns*, ali ipak u stvarnosti *roses*.

I to vam je moja tjeskoba. A vi dragi odrasli molim vas manje gunsa, a više rosesa (u stvarnosti naravno).

PATRICIA MATIĆ

MAČKA

Ma mačka siva beli rep ima
s kem navek veselo klima.
Sako jutri pred vrata dojde
i mrnjuče iz sega glasa.
Da je gladna,
si već znamo
i vrata otpiramo.
Vis diže mali nisićak,
dok natačem mleko v lončičak.
A k'd se naje,
valja se po podu iže
i ruku mi liže.
Leni se mota oko nog,
prede na glas
i v kutu jumi dobar čas.
K'd je vani mrzlo ili leje kiša,
se stiša,
ne miče se ni k'd zagleda miša.
K'd kiša stane
po dvorišu se fletni mota,
se di susedivega plotu.
Tam je cucak ki b's ne spi
i duhu mačke ne trpi.
K'd zagleda muhu ili mitulja,
skoči visiko v zrak,
a nekad se fletni popne
čak na krev i dimnjak.
Lepa je i gizdava
ta fakinka prava.

Sakiga mačka v selu
od njene lepote
boli glava.

Rječnik

navek – uvijek; sako – svako; dojde – dode; mrnjuče – mijauče; sega – svega; otpi-
ramo – otvaramo; vis – uvis; nisićak – nosić; natačem – nalijevam; naje – najede;
iže – kuće; leni – lijeno; jumi – drijema; čas – vrijeme; mrzlo – hladno; leje – lijeva;
zagleda – ugleda; dvoriše – dvorište; fletni – okretno, brzo; susedivega – susjedno-
ga; cucak – pas; spi – spava; duhu – dah, disanje; mitulj – leptir; krev – krov; gizda-
va – ponosna; fakinka – frajerica; sakiga – svakoga

DOROTEJA ŽUČKO

ČRF

kam god
se obrneš
nešče črva
spominja
jeni veliju
da su sretni
kak črvek
h jabukice
drugi pak da
črve h riti imeju
trejti ih suobu
h ribičiju neseju
piceki ih zobljeju
susedi ih kuneju
deca se kak črvi
po naklje vliečēju
a ja o črvima
znam jedine
nikak nečem
h unje pehati
nečem ih najti
h jabuke
a još manje
h riti

Rječnik

črf – crv; obrneš – okreneš; nešče – netko; jeni – jedni; črvi h riti – kajkavski frazem za nestašnost, vrcakavost, neposlušnost; trejti – treći; suobu – sa sobom; ribičija – ribolov; neseju – nose; piccki – pilići; zobljeju – kljucaju, jedu; kuneju – grde, psuju; po naklje – po podu; vliečēju se – vuku se; nečem – neću, ne želim; h unje pehati – dirati ih najti – naći, pronaći

STELA LONČARIĆ

LJUBAVNA GRAMATIKA

Tko? Što?
Marko. Ljubav.
Promjenjiva ili nepromjenjiva?
Promjenjiva.
Svaki dan drugi nastavak.

Jesna i niječna rečenica.
Voli me, ne voli me.
Volim ga, ne volim ga.

Sadašnjost.
Prolazi kraj mene.
Prošlost.
Nije me ni pogledao.

Pridjevi?
Crvena, tužna, ljuta, zbunjena.
Zašto je takav?
E, to još nismo učili!

TROJICA BRAĆE, TRI SESTRE I JA

Moje ime je Ponedjeljak, zapravo, to mi je i prezime, ali nebitno, ionako me svi poznaju. O tome koliko me vole, ne bih baš puno govorio. Otprilike kao prvi se dani u vodu bacaju. Početak radnog tjedna, škole, obaveza... Da, nisam najomiljeniji. Imam tri sestre i trojicu braće: Utorak, Srijeda, Četvrtak, Petak, Subota i Nedjelja. Subota i Nedjelja su blizanke i miljenice sviju, naravno. Ipak, kre-nimo redom. Neko vrijeme sam bio jedina i uopće nije bilo loše. Nisu me imali s kime uspoređivati, nisam ni za što bio kriv, a onda je došao on, Utorak. Kao stariji brat morao sam ga učiti svemu, kada počinje, koliko traje, kada završava, a on je sve tako sporo shvaćao. Čuo sam ponekad da kažu kako sporo prolazi. Eh, pa sad znate i za-što. S vremenom smo se počeli dobro slagati dok nije došlo prvo žensko u obitelji, njezina razmaženost Srijeda. Sretna, Čista, pa čak i Žuta, tako joj tepaju, a ona uživa i šepuri se cijeli svoj dan. Obožava šopingirati i trošiti novac na gluposti, naravno Utorak i ja nikad ni-smo pozvani. Kada samo pomislimo uputiti je u tajne koje samo starija braća znaju, otpili nas poput prave ledene kraljice.

Kada se rodio Četvrtak, imam osjećaj da nitko tome nije pridavao puno pažnje. Znao je da dolazi poslije njezina Veličanstva, a prije onoga koga su svi čekali i to mu je bilo dosta. Mislim da se trebao zvati Flegmatak, a ne Četvrtak. Najmlađi brat Petak je tipičan zaigrani klinac kojemu nema nitko ništa za prigovoriti i koji se jedino boji da ne bude trinaestoga dana u mjesecu. Kao što sam već spomenuo Subota i Nedjelja su blizanke. Razlika je čini mi se nekoliko minuta u korist Subote. Iako ih svi vole i zajedno ih zovu Vikendom, meni su stvarno naporne. Stalno se svađaju, upadaju jedna drugoj u riječ želeći dokazati koja je bolja, koju više vole, više iščekuju... Padaju tu i razne uvrede. Subota Nedjelju često naziva dosadnom vjernicom, a Nedjelja Subotu nemarnom partijanericom i tako bi one unedogled dok se ipak ne upetlja stariji brat, tj. ja, tj. Ponedjeljak i po stoti put ih sve podsjetim da ćemo se beskonačno ponavljati.

IZABELA TORBAŠINOVIĆ

ZAGORSKO-DALMATINSKO SLAVLJE ŽIVOTA

Je li moguće? Još samo dvanaest sati nastave i počinju, oh, napokon, oni dugoočekivani, žutomodri, najljepši praznici na svijetu... Jupiiii! Preda mnom jutro s mirisima soli i algi, iznad mene nebo boje različka, ispod mene škripuckanje bjeličastog pijeska u poljupcu s mojim nježnim stopicama (naravno, u mojoj mašti, koja se jedva čeka pretvoriti u stvarnost). Oko mene ljubav u tisuću i jednoj nijansi što me s osmijehom privlači kući u kojoj me čekaju roditelji i dvije posebno slatke crvenokose glavice, baka LJ i baka M (poštujući abecedni red slova).

– Bok, bakice moje, kako ste mi?

– A, di si mi, sričo moja draga, nisan te vidila cili dan. Kako je bilo u školi?

– O, evo, naše lepe deklice! Vredna nam je kak čmela. Dela po cele Božje dane.

– Je, je, vridno nan je naše zlato. I slatka, Ljube moja, ka cukarin... a šta nije?

– Da, da, Mare moja, prav veliš, slatka je ko cukorek.

Bake s izrazima gotovo svetačke miline gledale su u mene, a ja sam osjećala kako moji obrazi poprimaju boju purpurnih naušnica koje mi je Ana poklonila za rođendan.

– Ove moje bake zaista pretjeruju – razmišljala sam u svojoj glavici punoj snova.

– O, bakice moje, hvala na lijepim riječima! – izustim nekako.

– Bum ja kupila deklici svojoj jednu lepu rubaču za kraj školske godine.

– Šta je tebi, Ljubice? Šta će ditetu šudar za kosu? Pa, nije ona stara baba koja prodaje na pijaci! Ja ću njoj lipo uzet jedan kotul i jednu veštu da ima za prominit ovo lito. To njoj treba!

– O, Mare, Mare, ti mene nikaj ne razmeš... Kaj si opala z Marsa? Rubača je suknja, a u isto vreme i haljina. A za taj tvoj kotul i veštu, nikad čula.

– Ljube, ti onda kupi rubaču, a ja ću veštu!

– Ma, ne, ne, kupi joj to ti, Mare, a ja ću ipak lajbek kaj se nosi z rubačom, da joj ne bu mrzlo. I, dok si rekel keks, naše dete bu zbigecano kak rožica.

Bakice su se sretno osmjevivale nakon što je *pala životna odluka*.

– Hej, bake moje, pretvorit ćete me u kuglicu odjeće. Molim vas, čuvajte novac, vi ste penzionerke!

– Ima, ima baba šoldi za te, ne brini! Za koga da ih čuvan? Ni za tvoju mater, ni za ćaću, samo za te, lipotice moja.

– Nego kaj... Mara ima prav. Peneze i tvoja babica čuva, dete, samo za te.

(Pomislih da ću uskoro moći i na Havaje. To mi je želja od pete godine života)

– Lipo ćeš mi se uredit za svetu misu u nedilju, da popovi reču kako iman urednu unuku.

– Bumo svi skupa išli na mešu kak prava familija.

– Dobro, dobro, bake! Još su čak četiri dana do nedjelje. Dogovorit ćemo se.

– Najpre bumo kupili piceka za nedeljni obed, a i racu. Uz ajnpren juhu to bu *ajnc* a obed.

– Ljube, moja, dite bi radije pojilo ribu na gradele i salatu od kapule, pomidora i kukumara. Svi ćete lizat prste.

– Kaj si to rekla? Ne razmem te skoro ni reč, osim kaj znam da ti dete ne bu jelo ribu i vugorek. Bu ti zela samo ficlek toga, a ostalo ti bu propalo.

– Ma, kakvi, di će propast? Ali, čekaj, šta ti je ‘ficlek’ i ‘vugorek’

Razgovoru mojih baka nije bilo kraja, a mirisi Dalmacije i Zagorja svojom su toplinom širili arome svim prostorijama kuće. I, dok je baka Ljubica stavljala oko sebe fertun i pripremala se za današnje žgance, baka Marija gulila je čentrun i kidala ga na fete radujući se Ljubičinoj puri. A ja sam se radovala životu.

Lagano sam se spustila *skalamaštengama* u svoju sobu, spremila knjige u ormar i rekla samoj sebi i bakama da mi je pun kufer svega i da idem van.

Baka Ljubica na to mi je savjetovala: „Ajde, dete, ne trebaš delati ceremonije od sega!“

A baka Marija je dobacila: „Nemoj se ti, dušo, jidit! Evo ti, na, pet eura, stavi ih u škašelu i ajde sebi kupit štogod. A onda se vrati pojist ručak.“

– I požuri, dete! Buš vidla, žganci buju žuti kak cekin.

– Volimo te! – viknuše bake u isti glas.

A mene obgrli ljubav koja se jednako zove i u Zagorju, i u Dalmaciji, i na hrvatskome standardnom jeziku koji njeguju moji roditelji. Potrčah prema parku koji mi se smiješio tisućama boja... da bih ljubav širila dalje... dok je u zraku mirisalo ljeto.

Rječnik

deklica – curica, djevojčica; čmela – pčela, delati – raditi, prav veliš – dobro govoriš, cukor – šećer, rubača – košulja, suknja, haljina; nikaj – ništa, razmeti – razumjeti; lajbek – prsluk; mrzlo – hladno; zbigecati – urediti se, dotjerati se; rožica – ružica; penezi – novac; meša – misa; picek – pile; raca – patka; ajnpren juha – zapržena juha, juha od brašna; ajnc a – koji je najboljih odlika, prve kategorije; obed – objed; pojisti – pojesti; vugarek – krastavac; ficlek – komadić; fertun – pregača; žganci – palenta; štenge – stepenice (kajkavski); cukarin – suhi kolač s okusom limuna i naranče, Dalmacija; šudar – marama; kotul – suknja; vešta – haljina; šoldi – novac; kapula – luk; pomidore – rajčice; kukumar – krastavac; čentrun – lubenica; fete – kriške; pura – palenta; skale – stepenice; jidit se – ljutiti se; škašela – džep; cekin – zlatnik, dukat (čakavski)

CRVENKAPICA I UŽAS U ŠUMI

Šuma je bila mračna kao nikad dosad. Crvenkapica je osjećala kako joj svaki korak po zemlji odjekuje kao bubanj, praćen jezivim šapatima vjetra među gustim, isprepletenim krošnjama. Zrak je bio težak, a svjetlost sunca jedva je dopirala kroz guste grane stvarajući sablasne sjene koje su izgledale kao ruke, spremne da je zgrabe.

Majka joj je rekla da ide ravno do kuće svoje bake i nigdje ne skreće s puta. No sada, dok je šuma postajala sve mračnija i hladnija, nije mogla potisnuti osjećaj da nešto nije u redu. Osjećala je kao da je promatraju nevidljive oči iz svake sjene. Međutim, morala je nastaviti. Njezina baka bila je bolesna, a ona joj je u košari nosila lijekove i hranu.

Dok je hodala, čula je šapate, duboke i jezive, koji su se vrtložili s povjetarcem: *Crvenkapice, požuri... Čekamo te...* Zadrhtala je, ali nije smjela stati. Srce joj je lupalo i koraci su postajali sve brži.

Napokon je ugledala bakinu kuću, ali nešto nije bilo u redu. Kuća se nalazila usred šume, tiha i jeziva, obavijena prijetećom tamom. Vrata su bila lagano otvorena i činilo se kao da je unutra nešto čekalo. Vrebalo. Srce joj je stalo na trenutak, ali natjerala se da uđe.

– Bako? – pozvala je tiho, a njezin glas odjeknuo je kroz tišinu kuće. Nitko nije odgovorio. Unutra je bilo hladno, previše hladno. Zrak je bio ustajao kao da kuća nije otvorena već godinama. Po kući su se širile čudne sjene, iskrivljene i krive. Na starom stolcu, u kutu sobe, sjedila je figura. Izgledala je kao njezina baka umotana u deke, ali nešto nije bilo u redu.

– Bako? – Crvenkapica je polako prišla, korak po korak, srce joj je tuklo, ruke su joj drhtale. Tada je vidjela njezino lice. Bakine oči bile su prevelike, previše tamne, kao dva crna ponora s prijetećim sjajem. Usta su bila razvučena u jeziv, neprirodan osmijeh toliko širok da je izgledalo kao da će joj se lice rasparati. Usne su bile tanke, izdužene iako su zubi iza njih bili oštri kao noževi.

– Draga moja Crvenkapice... – začuo se glas, dubok i promukao, koji nije pripadao njezinoj baki. Osmijeh na licu stvorenja postajao je sve širi dok su oči sjajile u tami.

Crvenkapica se ukočila, osjećala je kako joj krv zastaje u venama.

– Bako... zašto... zašto se tako smiješ? – prošaptala je.

Figura na stolcu počela se trzati, a osmijeh joj je sada bio toliko groteskan da su se zubi cijelo vrijeme vidjeli. Tada se počela smijati, ali ne normalnim smijehom. Bio je to jeziv, visoki cerek, toliko neprirodan da se činilo kao da dolazi iz samog pakla. Smijeh je ispunjavao kuću, odjekivao kroz zidove, sve glasniji i jeziviji.

– Bako, što ti je...? – vrisnula je Crvenkapica obuzeta potpunim strahom.

Figura je ustala s stolca, pokreti su joj bili trzavi gotovo kao da su joj udovi bili iščupani i nepravilno vraćeni na mjesto. Dok se približavala, njezin je smijeh postajao sve više histeričan, a oči su sijale tamno, bez života. Bila je to neka vrsta užasnog priviđenja, groteskno stvorenje koje je nekad možda bilo njezina baka, ali sada više nije bilo ništa ljudsko.

– Dodji bliže! – režala je figura kroz smijeh – Želim te vidjeti izbliza.

Crvenkapica se povukla, korak po korak, sada potpuno prestravljena, a noge su joj drhtale. Osjetila je hladan znoj kako joj curi niz leđa dok su sjene oko nje počele poprimati oblike, figure koje su je promatrale iz svakog kuta. Zidovi kuće počeli su se izobličavati, vrata su se zatvorila uz jeziv tresak.

– Ne možeš pobjeći... – zarežala je figura, sada samo nekoliko koraka od nje – Svi koji uđu u ovu šumu, pripadaju meni.

Crvenkapica je vrištala shvaćajući da se mora spasiti. Zatvorena vrata bila su predaleko, prozor je bio jedini mogući izlaz. U jednom potezu, skočila je i razbila košarom staklo na prozoru. U trenutku kad su stakleni komadi pali na pod, osjetila je hladne, mršave prste kako hvataju njezin ogrtač.

– Ne možeš pobjeći... – smijalo se stvorenje pokušavajući je povući, uvući natrag u tamu.

Crvenkapica je uspjela izvući ruku iz ogrtača i provući se kroz prozor iako su joj ruke bile krvave od stakla. Trčala je kroz šumu ne osvrćući se dok je iza nje odzvanjao užasan, jeziv smijeh. Sjene su je pratile, kovitlale se i pokušavale je zgrabiti, ali ona je trčala brže nego ikad.

Naposljetku, nakon što je već pomislila da će izgubiti svijest od straha i iscrpljenosti, ugledala je pravu kuću svoje bake. Svjetlo je gorjelo unutra, toplo i pozivajuće, a vrata su bila širom otvorena. Crvenkapica je utrčala unutra, slomljena, krvava i zadihana.

Njena prava baka sjedila je na drvenoj stolici, omotana toplim vunenim pokrivačem. Lice joj je namreškano borama, ali njezine oči i dalje zrače toplinom, unatoč slabosti koja ju je obuzela.

– Crvenkapice! – povikala je, prišavši joj polako – Što se dogodilo?

Crvenkapica nije mogla govoriti, oči su joj bile pune suza, a dah isprekidan. Samo je uspjela reći:

– To nisi bila ti.

Baka ju je čvrsto zagrlila, a Crvenkapica je mogla osjetiti kako njezino srce napokon usporava, kako je sigurna.

No vani, šuma je bila živa i strašna s mračnim stvorenjima i sjenama koje su čekale spremne da ponovno namame nekog nesretnika unutar svojih zloglasnih granica.

AJDE

Majka je osoba koju se voli i poštuje. Ona nas je nosila devet mjeseci ispod srca, rodila nas, brine o nama. Uči nas da se znamo izboriti za sebe kao da smo ptičice koje još ne mogu izaći iz gnijezda.

Svoje slobodno vrijeme provodim upravo sa svojom majkom. Čitamo moje lektire i ponekad se ušuškam k njoj u krevet. Makar joj se to nekad nije svidjelo, popusti mi jer joj baka za mene kaže: „Ona je još uvijek mala i treba se pomaziti sa svojom mamom.“ Moje je srce na mjestu kada sam blizu mame, ali i svoje bake jer sam odmalena jako povezana s njima dvjema.

Moja mama je sretna kad osjeti da sam i ja sretna. Njene oči za-
trepere, zaiskre i blago zasuze. Znam da bi mi htjela i puno toga
reći, ali ne može. Ponekad razmišljam o drugoj djeci i njihovim ma-
mama koje su zdrave i tada postanem tužna. Poželim da si jedna
drugoj radimo frizure, da odlazimo u duge šetnje, da zajedno ku-
pujemo novu odjeću, a kad se umorimo da sjednemo na sok. To je
sada, nažalost, nemoguće, ali nadam se da će uskoro biti moguće.
Sada samo zamišljam kako bi to izgledalo, zažmirim i snažnim zagr-
ljajem stisnem mamu. Svoje suze pokušavam sakriti od nje da se ne
zabrine i da ona ne bude tužna.

Prije par godina zamišljala sam svoju obitelj u budućnosti druk-
čije, ali dogodio se najgori dan u našim životima. Mama je doživjela
moždani udar i ja sam to jako teško prihvatila. Tada nisam ni znala
što to znači. Mislila sam da će to sve brzo proći, da će se mama opo-
raviti za nekoliko dana i da će sve biti po starom, no puno toga se
promijenilo. Tata puno vremena provodi na poslu jer on zarađuje za
našu obitelj. Sestra je sada u srednjoj školi, ima više obaveza i kasni-
je se vraća kući. Osjećam kao da smo se raspršili na sve strane. Sestra
i ja imamo dogovor da smo iskrene i podrška jedna drugoj. Makar
sada nismo puno skupa, znam da smo se zbližile.

Najviše pomažem baki jer ona je kod kuće i brine o mami. Mama
i baka su mene nekad učile kako hodati, kako govoriti, kako se sama

obući, kako se sama istuširati, a sad... Sad se sve okrenulo i ja pomažem mami da ponovo nauči govoriti, hodati, jesti. Često joj pripovijedam što se dogodilo u školi. Govorim joj samo lijepe stvari. Zajedno gledamo televiziju, a najviše volimo serije, utakmice i emisije o kuhanju. Tada maštam kako zajedno pravimo mađarice i čupavce. To su naši kolači.

Naša obitelj ugostila je još jednog člana, a to je gospođa koja nam pomaže. Sestra i ja je zovemo teta Mirjana. Ona nam pomaže u kućanskim poslovima, najviše oko mame, ali pomaže i meni oko zadaća, zajedno kuhamo i razgovaramo.

Jako mi nedostaju neke mamine riječi, izjave i nadimci koje mi je tepala, npr. Mišek, Ninika, Žabika... Htjela bih da me mama ponovo zove nadimcima. Sad mi ne bi išli na živce. Mama sada samo mrmlja i meni je toplo oko srca dok ju čujem. To su neke njene izmišljene riječi, ali za mene su lijepe. Baka mi je ispričala kako je mama jednog dana, nakon što ju je upitala hoće li popiti vode, izgovorila: „Ajde!“ Baš nisam bila kod kuće i nisam imala sreće da ju čujem, ali strpljiva sam. Čekam nove mamine riječi. Ajde, mama!

LAURA PIASEVOLI

SALJSKI GOOGLE

Iza svakog saljskog ugla,
Eto HRT-a, eto Googlea.
Kuder sada do kuće pasati
Da me kamera iza koltrine ne uvati?
„Ča je pošla?“ „Kad je došla?“
„Je ča doni?“ „Je ča poni?“
„I ki je no kraj njega bi?“
„Je ča pi?“
Sad ću lipo ja u glavu,
Neću ni kroz polje, ni kroz travu.
Drito gren, pa ča bude,
I ko me vidu babe lude.
Ne moreš sakriti, sve već znaju.
Prvo muču pa se onda zlaju, kozlaci:
Kakovo je čigovo pleme i ki je komu ča po raci.
Ki je s kim bi i komu je drob viti,
I koliko je rib ki ćapa, i koga ni bilo viti.
„Ča je no od vlasov učinila?“
„To joj je prvi kapot ča je kupila!“
I komu se na glavi švenci kotu,
I ki je komu vrtli staranca,
I ki je za dišpet tovara odriši,
Pa se ocira zada koltrine: „Hodi pa ga išći!“
I čigova je ona mala?
I zač se je babuljala?
Ka je lastra pukla, koltrina se zaljuljala,
a Mare je jušto guglala!

Sali – mjesto na Dugom otoku; vlasov – kosa; kuder – gdje, kojim putem; kapot – kaput; pasati – proći; švenci – uši; koltrina – zavjesa; kotu – kote; ča – što; vrtli – vrtovi; doni – donijeti, donio; staranaca – uništio; poni – ponijeti, ponio; dišpet – inat, prkos; ki – tko; tovar – magarac; no – ono; odriši – odvezati, odvezao; bi – bio; ocira – rugati se; pi – pio; zada – iza; lipo – lijepo; hodi – dođi; drito – ravno; išći – tražiti, traži; gren – idem; zač – zašto; vidu – vide; babuljala – bacati kamenje; moreš – možeš; ka – kad; muču – šute; lastra – prozorsko staklo; zljaju – vikati, derati se; jušto – upravo, taman; kozlaci – saljska legenda kojom; googleala – istraživala, su strašili djecu špijunirala; kakovo – kakvo; čigovo – čije; pleme – rod, obitelj; raci – rasi; drob – trbuh; viti – vidjeti; rib – ribe; čapa – uhvatio, ulovio

LILI KOSTANIĆ

BOŽIĆ NA B

Bijeli Božić brzinom bljeska banuo,
bijelom bojom boji brda, brjegove,
brige, boli besprijeckorno briše...

Bezbrizna braća bacaju bombone, brbljaju,
bakalarom brkove brljaju,
baka baklavu blaguje...

Božićnjakova bijela brada blješti,
bučni bubnjevi bruje,
bezvremenski biseri borom blistaju...

Blizu bijaše biblijski, betlehemi Božić,
blago Božje blizine blagostanje budi,
bolju budućnost budi...

Blažen, bezbrižan Božić bio!

TEO BOŠNJAK

POLJSKI PRIJATELJI

Traktori, našivjerni

A kada zima dođe
u garaži spavaju,
ali u srcima našim
uvijek ostaju.

prijatelji! Na

poljima rade, nikad umorni.

Trr, tr, ttr, tr

se kreću "Sijemo s ljubavlju!"
Okret, orbit, u krug, blat, kišnica, glib.

Snažni motori, hrabri i jaki u svakom poslu oni su glavni. Suncem obasjani, u krug, blat, kišnica, glib.

Traktorov kotač, velik i snažan.

PIVAC ŽIVAC

Ja san jedan od oni koji imaju sriću da upante svoju prababu. Dok je bila živa, često san s materon iša na selo i prababa Čačinka, tako su je zvali, pričala bi mi neku priču iz svoga života.

Sidila je uvijek na starom, smeđem kauču ili otomanu kako bi ona rekla, kraj špakera i ugrijanog ciglon grijala noge. Na stočiću ispred nje stajala je šolja kave s mlikon. Oko nje miris starine, prašine i dima, a zvuk tišine prikida pucketanje vatre i škripanje starog, drvenog tavana. Čim bi ušla u kužinu, pružila bi mi svoju staru naboranu ruku na kojoj su bile ucrtane sve njezine životne borbe, tuge i radosti. Pričala bi mi često iste priče, poput one kako se rukovodila s momkon iz drugoga sela, ali kad je njen Marinko (moj pradić) došao po nju nije mogla slipu čoviku reći da neće početi s njim i tako se udala i troje dice mu rodila, iako je on nikad nije svojim očima vidjela. Od svih priča koje mi je pričala, najviše san zapamtio onu o njenom pivcu. O njemu je pričala s posebnim sjajem u očima. Odgajala ga je otkad je bija pile. Pričala je da je njen Pero, tako ga je od dragosti zvala, zna kad će sunce izaći, a kad kiša padati. Celo selo je njegov glas poznavalo, a najviše je voljela siditi pod starim 'raston. Bija je pravi car na dvorištu. Nije podnosila tuđe kokoši, a pivce pogotovo. Najgori su mu bili ljudi, prababa je tvrdila da je zna pripoznat one zločeste na daleko. Raširila bi krila, diga oštri, crveni kljun i vika iz dubine grla. Niko se tom ostron pivacu tada ne bi smjela približiti, osim prababe. Svako malo neko bi ga đavlu prida, a baba bi samo odgovorila: I s tobom zajedno! U selu su ga zvali Pivac Živac. Teško bi prababu mogla zaustaviti kad bi pričala o svome Peri, uvijek san je mora do kraja saslušati. Dočekala je duboku starost i prababa ga je jedno jutro našla pod 'raston kako leži, a tamo ga je i zakopala. Tin malin selon je od tada odjekivala tišina, nedostaja je Pero i onima koji ga nisu volili, a bome ni on njih. Najviše je nedostaja prababi kojoj bi uvijek na kraju priče oči ovlažile i pokoja suza kapnula na suve dlanove, samo san se ja uvijek pravila da to ne vidim.

Danas nema više ni moje prababe, ali kad god dođen na selo, sitin se nje i njenoga pivca. Mater mi često zna reć kad je naljutin da san isti babin Pivac Živac i ne znajući da se time ponosin jer po onome s kojim je toplotin moja prababa o njemu pričala znan da je bija pravi kralj.

Rječnik

dica – djeca; kužina – kuhinja; mater – majka; otoman – kauč, ležaj; pivac – pije-
tao; prababa – prabaka; pradiđ – pradijed; ‘rast – hrast; rukovoditi se (s momkom)
– sastajati se; suv – suh; š njim – s njim; špaker – peć na drva; tavan – pod oblo-
žen daskom

BAŠ KAO IZ BAKINE KUHINJE

Vjerujem da postoji neki članak Zakona na temelju kojeg kao predstavnica u svojoj školi mogu podnijeti prigovor na dosadnu, nezačinjenu, suhu, mokru, ljepljivu, nespojivu, prehladnu i bezličnu hranu u nadi da će nakon petnaest dana, koliko je potrebno za odgovor, sve skupa postati *baš kao iz bakine kuhinje*.

„Nisam gladna; jela sam kod kuće“, najčešći je odgovor na popluprazne stolove koji čeznu za punim zdjelicama i zveckanjem žlica u vrijeme velikog odmora. Ne moram ni isprobavati kad na daljinu mogu procijeniti što se nudi i vrijedi li uopće dati šansu. Danas su na jelovniku mahune. Žute. Pretepe. S krumpirom. Varivo bljedo i beživotno. Kad bismo mogli birati, Rebeka bi zelene, Lani smeta raspadajući krumpir, Petru je svejedno, Martin bježi od pretepenog, a ja ne želim ni žute ni zelene. Ne volim mahune. Možda ipak nekog usreće ćufte pripremljene po posebnoj recepturi. Toplim kečapom prelivena mljevena loptice. A tek gris u koji možeš umočiti klipić!

Na sreću, imam recept za spas od izmotavanja zašto ne jedem. Veliki odmor traje dvadeset minuta, perem ruke, dugo i detaljno, baš kako treba, šećem hodnikom glumeći da nekog tražim, sjednem na klupicu gurajući se među one koji su već jeli, odem u knjižnicu praveći se da obožavam knjige i na kraju pita li me itko jesam li jela, samo potvrdno kimnem glavom. Bez imalo grižnje savjesti. Uvjerljivo i nepogrešivo izvlačenje. I nisam jedina. Šuška se da će se formirati timovi „odraslih“ koji će sve riješiti. Oni ne znaju da mi već imamo timove koji su u akciji svaki dan. Tim za kritiziranje je najaktivniji. Fino varivo nije fino, pljeskavice su pretvrde, kaša vodena, tjestenina ljepljivo-bljutava, riblji štapići goli, hrskavom i pohanom ni traga. To je najpopularniji tim. Njemu se stalno priključuju novi članovi. U timu *Ne jedem, debela sam* okupljaju se naše TikTok zvijezde. Njima su osjetila uključena na najjače. Sve im smrdi i uvijek im je mučno. Najčešće neka „crijevna viroza“.

Timu *Fond za crne dane* popularnost raste nakon četvrtog sata. Tada najčešće počinju halucinacije. Pekara! Klipić, krafna ili *pizza*, tortilja, burek ili čokoladni kroasan!? Zaključavanje škole zahtijeva detaljnu razradu plana. Dolazi se ranije u školu i kupuje se slatko, slano i gazirano. Preporuka su XXL pakiranja. *Manje platiš, više dobiješ*. Matematika koju vrtimo u glavi zadnja dva sata svedena je isključivo na zbrajanje džeparca. Čini se da su i roditelji formirali neki svoj tajni tim kad su o svemu informirani. Je li možda i među nama još jedan tim doušnika koji sve naše tajne akcije razrađene po timovima prenosi svojim u kući? Sigurno! Zato su nam smanjili džeparac! I što nam je činiti? Prisiljeni smo na bojkot pekara i dućana. Morat ćemo dati novu priliku školskoj kuhinji, a i sebi.

Zvono! Iznad naših glava oblačići s kružićima: bakini *galabunci*, prefini, mekani, slankasto-papreni jastučići preliveći vrhnjem; *fri-ganica* i miris kumina; možda štrudla od jabuka s cimetom; bograč (nešto kao gulaš, ali finije)... A možda ipak probati mahune, dati još jednu šansu čuftama, a gris zasladiti Kraš Expressom.

Prijedlog jednoglasno prihvaćen! Formira se novi tim!

KIKI

– Bracek je presladak! Zadržat ćemo ga! – rekla sam ozbiljno mami, imala sam tri godine.

Mama je prasnula u smijeh, no i dan-danas ponekad me zeza zbog tih riječi. Obožavam svog mlađeg brata Kristijana od prvog dana kad sam ugledala njegove nasmijane oči. Kiki je nježan, pažljiv, sitan, rastom niži od svojih vršnjaka i uvijek dobre volje, nasmijan od uha do uha.

On je dijete sunca, rođen je s Downovim sindromom. Osim što sja poput sunca i širi zaraznu toplinu, on je i zvijezda naše obitelji. Voli se fotografirati i pozirati otkako je izabran za zaštitno lice neprofitne svjetske organizacije Nothing Down. Kao trogodišnjak sudjelovao je u prvoj modnoj kampanji u Hrvatskoj u kojoj su odjeću dječjeg branda Looly Boo nosili mali manekeni s Downom. Na snimanju je bilo jako zabavno, svi smo mu pljeskali, a on je dizao ruke u zrak i vikao: „Gooool!“ Baš je uživao, nije skidao osmijeh s lica.

Moj brat danas ima devet godina. Izgledom liči na petogodišnjaka. Ujutro zajedno peremo zube. Kristijan stoji na stolčiću i smijemo se iznad lavaboja dok ispiremo pjenu od kalodonta. Doručkujemo pahuljice, ja ih jedem s kravljim, a Kiki s bademovim mlijekom. Pomažem bratu u odabiru odjeće za školu. Voli nositi šarene čarape otkako je snimao spot sa zborom Kikići za pjesmu Čarapice dvije. Još ne zna zavezati cipele, naučit ću ga do ljeta. Prekontroliram je li složio sve knjige i bilježnice sa širokim redovima.

Pohađa prvi D razred u kojem je samo šestero učenika. Pomažem mu nositi torbu do maminog auta. Kristijan nikada ne zaboravi ponijeti u školu svoje plave rukavice i plišanog policajca Peru. Brkati policajac Pero bakin je poklon od kojeg se Kiki ne odvaja. Pero ima plavu uniformu sa žutim gumbima opasanu crnim remenom i plavu kapu sa žutom zvijezdom. Mašem mu dok ulazi u školu, a Kiki mi rukom šalje poljubac.

Popodne, nakon škole, opet smo zajedno. Priča kako se proveo u školi, što je novo naučio, kako mu je bilo s asistenticom Majom.

Kad je sunčano, skačemo na trampolinu ili se penjemo na trešnju. Povučem ga na prvu granu, a dalje može sam. Spretni smo i skakujemo kao vjeverice, rekla bi naša baka. S trešnje pušemo mjehuriće od sapunice i smijemo se. Veliki smo fanovi profesora Baltazara i malih letećih medvjedića. Znamo napamet sve pjesme pa se kućom ori: „U šumarku skrivenom medvjeda je malih dom, oni čak i leteeee...”

S mamom kuhamo tjesteninu u raznim umacima. Kiki voli pužiće, a ja špagete bolonjez, milanez i carbonaru s puno parmezana. Kad nisam u glazbenoj školi i nemam puno zadaća, popodne je rezervirano za Čovječe, ne ljuti se ili *Memory*. Igrajući društvene igre, djeca s Downovim sindromom bolje pamte, uče brojke i pojmove, stječu samopouzdanje. Kiki je jako zainteresiran i koncentriran pa me često pobijedi u igri *Memory*.

Na kraju dana Kristijan je ponekad tvrdoglav i ne želi spavati u svom krevetu. Dugo moljaka mamu i nekako ju uspije nagovoriti da spava sa mnom. Meni to ne smeta, volim njegov osmijeh i ručice koje me čvrsto stisnu oko vrata. Gledam kako se smiješi u snu.

Moj Kiki i ja više smo slični nego različiti. I kad odrastemo, imat ćemo sve što imamo i sada. Iskreno prijateljstvo, bezgraničnu ljubav i sretnu obitelj.

RATIMIR

Ratimir mi je ime. Dobro, nije mi to ime, ali mi baš pristaje. Imam 12 godina i idem u 6. razred osnovne škole. Ovo je moj portret.

Kosa mi je crne boje, kratka je. Oči su mi smeđe, a usne poprilično tanke. Visok sam i držanje mi je samouvjereno. Nemam omiljene odjevne predmete, samo uzmem ono prvo iz ormara. Svejedno je, sve na meni „vrišti“ da je staro i rabljeno. Imam razne ožiljke od igranja vani, a najuočljiviji ožiljak opekline je koja pokriva cijelu desnu stranu mog lica. Ne sviđa mi se, zbog nje izgledam glupo i slabo. Kada je ugledam u ogledalu, prisjetim se toga dana. Dima, vatre i vriskova. Nedostaje mi majka, ali ja nisam slab. Nisam jer vrlo malo toga od tada opažam. Svijet prolazi pokraj mene i ne vidim ga. Nisam obožavatelj planiranja vremena, radim ono što želim i kada to želim. Teško se koncentriram. Rad na nastavnom satu i u potpunoj tišini uništava me. Zanimljivije je pričati, smijati se i dobacivati „pametne“. Iako su stručnjaci definirali neke moje teškoće i dijagnoze, učitelji me teško mogu voljeti, vidim im to u pogledu, pa me ne dotiče viču li na mene ili me tješe i nude pomoć. Moju će pozornost dobiti kada svinje polete! Često započinjem tuče i u njima pobjeđujem jer ja sam RAT! Strogi ukor ne sprječava me ni u čemu. Ignoriram sve kao što mene ignorira moja pomajka. Ta žena-čudovište kojoj sam ja nitko i ništa, samo onaj koji, kako ona kaže, „ispija krv na slamčicu“. Ja sam rat jer je oko mene rat. Ona i otac neprestano se svađaju. Zapravo, svakih pet minuta započinju novu svađu, uvijek oko sitnica ili oko mene i moga postojanja. Ja trebam mir, ja želim mir. Priskrbi mi ga nekada otac udarcima koji me umire izvana, ali razbjesne iznutra.

Ne mogu reći da sam zbilja želio baciti onu stolicu na Katarinu, ali kada biste samo i vi vidjeli kako me je pogledala i koje mi je riječi o ožiljku dobacila – i u vama bi buknuo rat. Rat sam sada pokrenuo i u školi, a meni je tih pogleda već dosta.

Ove riječi pišem ispred ravnateljeva ureda. Zaštitar me promatra kao da sam nekoga ubio. Žene iz Centra, psihologinje, zadale su mi da napišem ovaj portret. Slijedim sve upute na papiru: vanjski izgled i unutarnje osobine, postupci i ljudi oko mene. Rade li to samo da me smire ili me zbilja žele razumjeti? Hoće li netko uopće pročitati ovaj portret? Misle da sam se udubio u pisanje i da ne čujem njihovo šaputanje. Čujem sve, baš sve, i njihove bolesne pretpostavke što bih još mogao napraviti. Čujem i roditelje koji su se okupili vani, sve zbog mene, RATA. Ne žele me više u školi svoje djece koju vole i kojoj daju ljubav, podršku i MIR.

Zvonimir mi je ime. Istina je, ja sam rat jer sam dopustio ljutnji da kontrolira moje postupke. Stvar je zapravo totalno suprotna, ja sanjam samo mir. Želim barem jedan dan bez svađe, ljutnje, udaraca i prezirnih pogleda. Tražim li mnogo? Možete li mi vi, čitatelji ovoga portreta, pomoći da postignem mir?

Zapravo s ljubavlju i spreman za mir, vaš Ratimir.

ŠTO MALI ROKO IMA PROTIV MIRE GAVRANA?

U malenom hrvatskom gradu po imenu Nova Gradiška živjelo je razmaženo derište koje su roditelji nazvali Roko. On je inače bio mali sebičnjaković. Mislio je samo na sebe i kada god bi ga netko uvrijedio, ogovarao ili zadirkivao, zdušno bi se naljutio. Roko je živio u svome svijetu, bez briga i napornih ljudi. Svoje djetinjstvo proveo je igrajući videoigre kao što su *Super Mario* i *Sonic: Super jež*. Iako je htio imati najveću kolekciju videoigara u svom razredu, imao je on i drugih, nematerijalnih želja... Najviše od sve želio je napisati knjigu i postati najpopularniji pisac u Novoj Gradiški. Tako je počeo pisati svoje književno djelo čuvenog naziva „Roko i prijatelji“. O spisateljskim naporima govorio je svojim prijateljima, a oni pak ostalima igrajući se „pokvarenog telefona“. Za tri je tjedna čak i časna sestra u mjesnoj crkvi znala sve detalje vezane za Rokovu knjigu. Svi su je s nestrpljenjem iščekivali...

Prošla je godina dana. Roko je krenuo u četvrti razred. Knjiga je skoro bila napisana. Na satu prirode učiteljica je dosađivala gradivom o zavičaju i njegovim posebnostima. Roko, naravno, nije obraćao pažnju na ono što je govorila. „Koga je briga za to?“, mislio je četvrtaš Roko. Međutim, u jednom trenutku začuo je pitanje koje je zaplijenilo njegovu pozornost. „Jeste li ikada čuli za pisca Miru Gavrana? On je također iz Nove Gradiške i jedan je od najpoznatijih gradišćanskih pisaca, a i najboljih u Hrvatskoj.“ Roko se odmah okrene prema svojem najboljem prijatelju Martinu.

„Oj, Martine!“, reče Roko ljutito.

„Što želiš?“, odgovori Martin tiho.

„Je li ovaj Gavran zapravo bolji pisac od mene?“, upita Roko.

„A što ti misliš, pametnjakoviću? Mi smo možda svim ljudima u ovome gradu rekli za tvoju knjigu, ali sigurno te neće zapamtiti kao velikog pisca“, posprdno će Martin.

„Ha, ti mi kažeš, četverooki jazavče? (Inače, Martin nosi naočale) Tebe pogotovo nitko ne zna!“, bijesno će Roko, gotovo da poviče.

„Ma stvarno si naporan, znaš li to?“, odgovori Martin.

Kako se svađa nastavila pod satom, učiteljica je vrisnula da se stišaju i na koncu ih uputila k pedagoginji na razgovor. Razgovor o neprimjerenom ponašanju za vrijeme sata. Martinovu, naravno, mislio je Roko.

Ipak, vrijeme čini svoje... Stigavši u peti razred, mali Roko značajno se promijenio. Više nije bio pun sebe. Možemo reći da se čak malo i stišao. Ne znamo što mu se dogodilo, možda peti razred, možda (pred)pubertet, a možda sve skupa... Njegova knjiga bila je odavno napisana, ali nije mu donijela ništa pozitivno osim bolova u prstima. I boli u duši, čim se spomene Miro Gavran čiji je roman „Svašta u mojoj glavi“ Roko bio prisiljen pročitati za lektiru. I ne znajući, korlačao je prema knjižnici misleći na sljedeću dosadnu knjigu koja ga čeka iza zatvorenih vrata. Knjižničar Vedran uručio mu je spomenu-tu knjigu naglašavajući kako je Miro Gavran iz Nove Gradiške i kako je roman, koji drži u ruci, odličan! Knjižničar Vedran nije znao da je tu lektiru napisao Rokov nekadašnji neprijatelj Miro Gavran, onaj čiju spisateljsku slavu nikada neće dostići. Međutim, Roko je odlučio lektiri dati šansu... I znate što? Svidjela mu se!

Šesti je razred donio novi popis djela, a među njima se našao i roman „Zaljubljen do ušiju“. I opet Gavranov. I opet mu se svidio... A sjećate li se kada smo rekli da od lektire nikakve koristi? Sлагali smo. Roko je, i ne razmišljajući, pred svojom razrednicom, koja ga maltretira hrvatskim jezikom pet sati tjedno, spomenuo svoje spisateljske dane i svađu s Mirom Gavranom.

„Kakva je to svađa o kojoj govoriš?“ upita nastavnica znatiželjno.

Tada joj Roko ispriповijeda priču. Da, baš ovu o kojoj smo govorili.

„Zvuči jako zanimljivo! Mogao bi tijekom zimskih praznika napisati sastavak na tu temu“, reče nastavnica odlučno.

„Može... Ionako ne bih znao što raditi preko praznika“, slaže Roko. Istog trena Roko je zaključio da je pohvaljivanje vlastita rada

bila vrlo loša ideja jer je dobio zadatak napisati priču, i to za neki „Librano“.

Tijekom praznika Roko niti dana nije pomislio na dobiveni zadatak jer je imao važnijeg posla. Igrao je i igrao svoje omiljene igrice sve dok mama nije viknula: „Roko Katarina, smjesta da si ostavio taj *joystick*!“ Ostavši bez igrica, razmišljao je čime će ispuniti slobodno vrijeme pa se prisjeti svog sastavka. Skrušeno upita mamu: „Mama, smijem li napisati sastavak za školu, na računalu?“

„Pa može, ali samo ako je za školu“, odgovori ona. Tako se Roko prihvatio posla, a s maminim blagoslovom nastala je ova pripovijest o njegovu bivšem antagonistu Miri Gavranu. Možda neće biti izvršna kao njegova, ali bit će jedinstvena i čudnovata. Baš kao što je i sam Roko!

MARKO CIGANOVIĆ

SKAKAČ, TOP, KRALJ

(šahovski dnevnik)

Veliki početak, 12. studenog 2024.

Nakon mnogo sati priprema, vježbe i truda došlo je vrijeme za dugo iščekivani turnir Prvenstvo grada Osijeka u šahu. Ja sam šahist od kad znam za sebe, ali sam s 5 – 6 godina prestao igrati. Šahu sam se brzo vratio i sada sam jedan od najboljih. Navečer je počela prva partija. Tišina „ugasi“ svaki zvuk, osim pritiska šahovskog sata. Dama i lovac se *duplaju* po dijagonali, protivnik ne osjeća opasnost. Nakon trenutka neopreznosti dječak iz Višnjevca gubi i osvaja svoj prvi bod. Drugu partiju sam pobijedio pronalaskom sigurnog poteza koji zarobljava protivničkog topa.

Šah je more u kojem se kolibri može napiti, a slon plivati. (Indijska poslovice)

Dosada je naporna, 13. studenog 2024.

Ovaj dan je bio suviše nezanimljiv. Nije me mogao oraspoložiti ni TV, ni igranje igrice s bratom ili kartanje una s obitelji. Još od jutra sam znao sutrašnju protivnicu pa sam se ostatak večeri pripremao. Na kraju dana bio sam jako iscrpljen. U krevetu sam maštao i zamišljao kako će izgledati moja pobjeda. Osim lijepih misli malo sam se i bojao da ću se razočarati. Zaspao sam s uzbuđenjem.

Da bi ste uspješno igrali, morate iskusiti šahovsku glad. (Mihail Botvinik)

Važna partija, 14. studenog 2024.

Navečer, kada je sve utihnulo, mi šahisti igrali smo partije. Djevojčicu sam pobijedio, a u hodniku čekao idućeg protivnika.

Nakon nekog vremena na velikom ekranu su se pojavili parovi. Moj je protivnik tzv. „Šahovski Guru“ ili „Gospodin Flegma“. Zbog svoje je igre dobio puno nagrada po cijeloj Hrvatskoj. Od mene je osjetno jači i zbog toga mi nije bilo ugodno igrati protiv njega. Na samome početku igre počeo sam gubiti. Našao sam briljantan potez i pobijedio. Tada sam ga prvi put vidio ljutog.

Pravi heroj igra partiju šaha tijekom bitke, bez obzira na njezin ishod. (Napoleon Bonaparte)

Priprema kao oružje, 15. studenog 2024.

Dan nakon pobjede iskoristio sam u pripremi. Sutra više nema jačih protivnika. Otvorila mi se šansa za uspjeh. Puhao sam svaki rođendan svjeće na torti s ciljem trećeg pehara. Uostalom, kako da postanem prvak Hrvatske kada ne mogu biti prvak Osijeka, što je daleko manja titula.

Priprema ne igra ulogu, osim ako ste vi oni koji se ne pripremite. (Magnus Carlsen)

Gotovo sve je palo u vodu, 16. studenog 2024.

U uobičajenom vremenu počinje iduće kolo. Partija traje satima. Oboje griješimo. Pobjeđujem, ali me samo jedan loš potez vodi do remija. Vidim pobjednički potez, ali slučajno uzimam pogrešnu figuru. Sudac me strogo pogleda i da znak da moram njom igrati. Partija završi remi. Iduća partija je bila gotovo izgubljena. Na moju sreću protivnik nije znao iskoristiti prednost i psujući je napustio prostoriju.

Dobar igrač uvijek ima sreće. (José Raúl Capablanca)

Rođendan, 17. studenog 2024.

Danas je rođendan mog susjeda. Predah od šaha. Dan kada se treba najesti, opustiti i slaviti. Donio sam mu i poklon koji mu se jako svidio. Odlično smo se zabavljali na rođendanskoj zabavi.

Došli su svi dječaci iz razreda. Kod moje kuće se već "pek'o roštilj bez zeca". Već smo pripremili policu za pehar. Na njoj je dosad stajala mačja hrana.

Nije šahist koji nakon izgubljene partije ne tvrdi da je imao pobjedničku poziciju. (Ilya Ilf)

Misija završena, 18. studenog 2024.

Zadnja odlučujuća partija je završena. Izašao sam iz dvorane za igru. Dok se tata pripremao pitati pitanje „Jesi li dobio?“, ja sam već odgovorio „Pobjeda!“ Na skupnom sam fotografiranju s klubom napokon mogao stati u sredinu. Pokraj mene stajao je puno stariji šahist koji uvijek pobijedi turnir do 15 godina. San je ispunjen, jedan od mnogih.

Svaki korak prema završnici jača kralja. (Aron Nimzowitsch)

TWIST LJUBAVI I LEKTIRE

Harry Potter, Gregov dnevnik i šesnaest *Tajni* Hrvoja Kovačevića samo su neki od serijala knjiga koje sam pročitao. Dok moji vršnjaci jedva pročitaju nekoliko stranica lektire, ja jednostavno obožavam čitati. Radi toga me ponekad gledaju kao jedinstveni muzejski izložak.

Moja prosinačka lektira bio je roman *Twist* na bazenu. Ni prijašnji zadaci iz lektire nisu bili mačji kašalj, ali ovaj je bio posebno zahtjevan. Kada nam je učiteljica rekla da trebamo izraditi lektirni ormar, uplašio sam se da misli na onaj ormar koji treba mjeriti, piliti, rezati i lijepiti. Već sam se vidio u radnom odijelu s čekićem i pilom u ruci te klajbusom iza uha. Pravi mali majstor! Spremao sam se u Bauhaus, no učiteljica je rekla da ormar treba biti od papira. Dobro, to bi trebalo biti lako. Uzmeš papir, malo presaviješ i eto ti ormara. Ali, nisam ja te sreće! Što sve treba napisati na taj nesretni ormar! Uz sav se taj posao neću stići družiti s mobitelom i PlayStationom dobrih tjedan dana. Dok pronađem sve tražene citate, napišem poruke likovima, opišem Natašin život, pa još nacrtam sve crteže, uh! S mojim slovima veličine domaćih jaja, trebat će mi ormar stvarnih dimenzija. Knjigu sam jedva pročitao. Ne zato što mi nije bila zanimljiva, već zato što mi se po glavi motalo nešto sasvim drugo. Moja simpatija! Samo mi je ona u glavi. Izgleda da je to tako kad si zaljubljen. Ali baš kada moram čitati lektiru?! I još čitati o tome da se Ado i Ljiljana ljubakaju u parku! Postalo mi je vruće! Ni usred ljeta mi nije tako vruće. Vani je bilo minus deset i konačno je malo zasnjelo, a ja sam se kuhao kao u pećnici. Sada znam kako je bilo svim onim jadnim puricama koje smo fino ispekli za Božić. Nakon što sam se malo povaljao po snijegu i ohladio živce, bio sam spreman nastaviti misiju zvanu lektira. Osjećao sam se kao James Bond koji izvršava jedan od svojih nemogućih zadataka. Je li i on morao čitati i pisati lektiru? Možda je njemu čitanje skrojilo karijeru nezaboravnog tajnog agenta baš kao i meni ovu ljubavnu priču? Nervozno

sam listao stranice, tražio citate, ali nisam se mogao koncentrirati. Na svakoj stranici vidio sam svoju simpatiju. Gledala me svojim prodornim očima i smiješila mi se neodoljivim osmijehom. Jasno sam joj mogao vidjeti svaku pjegicu na licu. Zamišljao sam da razgovaramo i da se topim u njezinu čarobnom glasu. Opet sam vidio ilustraciju ljubljenja Ade i Ljiljane. Ado je izgledao kao da jede limun. Kako li će tek izgledati moj prvi poljubac? Sljedeći zadatak bio je opisati Natašin život. Nataša voli čitati ljubiće pa bismo mogli biti uspješan par. Napišem ljubić, ona ga pročita i da svoju stručnu kritiku. Ako procijeni da je dobar, odmah ga dajem u tisak i u masovnu prodaju. Ostala mi je poruka simpatiji. Ma, Hrgi! Trebalo je napisati poruku stokilašu Hrgi koji se tovi sendvičima, a ne simpatiji. Napisao sam mu da se treba početi baviti školom i smršavjeti jer izgleda kao lubenica. Zamišljam ga u kupaćim gaćicama na obnovljenom gradskom bazenu. Skače u bazen i sva se voda izlijeva van. Trebalo je još samo nešto nacrtati. Lagano, ha? E, pa baš i nije s obzirom na to da jedva znam nacrtati čiča Glišu, lika iz pjesmice *Točka, točka, točkica*. Krug za glavu, krug za trbuh i crtice za ruke i noge. I nije neko likovno umijeće. Koju situaciju iz romana nacrtati? Sjetio sam se. Nacrtao sam novce koje je Nataša ukrala baki. To je lako nacrtati, pravokutnik obojiš u zeleno i upišeš vrijednost. Umjesto pravokutnika crtao sam srce. Umjesto vrijednosti novca pisao sam ime simpatije. Nisam više mogao! Morao sam nešto poduzeti. Neću valjda cijelo školovanje provesti u razmišljanju o njoj. Potrebna su mi djela, a ne misli. Ugledao sam zadnji zadatak iz lektire i sinulo mi je. Pitat ću je da zajedno otplešemo twist. Ma ne, nisam ja za to. Što ako ne pristane? Čak i ako prihvati, ja uopće ne znam plesati. Jedino što sam do sada plesao je cungeraj. Samo ću se osramotiti. A možda ipak? Pa ne mogu cijeli život biti kukavica. Većina dečki iz mog razreda već je imalo cure. Ako mogu oni, valjda mogu i ja. Ako ništa drugo, barem ću imati zagarantiranu peticu do osmog razreda. Nakon cijelog dana uvježbavanja kako joj prići, kojim joj se riječima obratiti i što napraviti ako ne pristane, bio sam spreman. Šanse da pristane manje su nego pingvinu da poleti, ali morao sam probati.

Sad ili nikad. Prikupio sam svu hrabrost iz svojih najdubljih ladica, prišao joj i začudo prilično je samouvjereno pitao da na satu lektire zajedno otplešemo twist. Nekoliko je sekundi zurila u mene. Jasno sam vidio svoj odraz u njenim očima. Već sam se okrenuo da odem prije nego što me odbije i ismije. Ali, ona je pristala! Pingvin u meni je poletio! Zajedno smo otplesali twist i zaslužili veliki pljesak, i još veće petice u imeniku. Svi su nam čestitali i bili zadivljeni našom hrabrošću. Već sam se pitao kako li će se naša ljubav dalje razvijati? Hoće li biti duga poput onih starih filmskih vrpce, ili?

Stigao sam kući i upalio radio. Svirala je pjesma u kojoj se ljubav uspoređuje s jagodom i čokoladom. To svakako ide zajedno. A čini se da zajedno s ljubavi ide naizgled teška i zamorna lektira jer je upravo ona zaslužna za ovu moju ljubavnu priču.

DORA KUŽNAR

VIKIČINA RACA

V jednomu malomu selu na samom kraju vulice živela je teca Vikica. Tecu Vikicu si su zvali *teca* jer se prema semi ponašala kak prava teca. Kad bi deca z škole išla dime, teca Vikica deljila bi one Seka i Braco čokoladice, a gdoj ju je god zval e bi im pomogla neke napraviti – drva naklasti ili pobrati grožđe, ili počuvati decu kak kakva babica – Vikica bi se mam prijela posla. Vikica je furt semi pomagala, a njoj baš nije nišči. Muž joj je hmrl već se ni ne zmisliji gda kak je te davne bile pa si je furt nalazila posla da ne bude sama.

Jedne je zime dešč hljeval cijele jutre. Se je bile mokre, blata je bile po cijelomu dvorišču. Nije te Vikicu nič smijetale, ona si je ljepe male duže pospala, a kad se zbudila, spravila si je žgančke i h miru pojela. Kad je tam negde oko pol dve popoldan dešč prestal cureti, Vikica je zela svoju kanticu z šrotekom i prešla je h kočak otprijeti race i dati im jesti. Dvorišće je bile velike, a na sredine je bil stari zdenec. Te je bila rupa h zemlje, dost glijiboka, i ak bi se kad dogodile da neke opadne hu nju, nej to već nigdar mogel zvlječi van.

I tak je Vikica z batinu h jedne ruke i z kanticu h druge ruke pomalu hitala racicam jesti, hodila je po svojemu dvoriščeku i svoje travice z tere z nožem puče dračje. Hodila je po blatu, a racice su oko nje skakale kak hude. Nič već nije vidla kud hodi, kud staje, kam gazi. Tuf – ravne h zdenec! Jaj, kak je zakričala! Se su se racice raskrilile. Mam su počele gakati, a jadna se Vikica počela plakati – em ju je boljelo ke se natukla, em se splašila da bu zanavek h rupe ostala. Male se cmoljila, ali se smirila. Počela je prve zvati su-sede najglasneše kaj je mogla. Toljike je kričala da ju je već grle pe-kle pa su je pak suze navrle na oči. Nišči se nije odzval. Več se polahko mrak spuštal kad je Vikica vidla da jedna njezina racica stoji na rubu te rupe i gleda hu nju. Misli si Vikica: „Pa morti me moja racica razme!“ Več su je prsti bilji promrzliji i h glave baš nije bila prava, ali krene se ona s tu racicu spominat. Velji ona racice naj prejde do Snježane. Snježana je bila Vikičina hnuka koja nije z nju živela,

nek male dalje od nje. Racica je na te skočila h zdenec pa si je još male šroteka pojela kaj je bil h kantice tera je s Vikicu opala h rupu. Vika je već misljila da se bezveze ponadala da ju ova razme, ali raca odjempu skoči z zdenca i kakti da male poleti. Krenula je po šudranom puteku, ali je brze došla do prepreke. Ljesa joj je bila preveljika. Nikak se nije mogla čez nju provljeći. Raca se male stepla i prešla od ljese. Zela je zalet i preskočila kak da ju je nešči hpičil. Nije bila vrli letač, ali očito je razmela da mora spasiti Vikicu. Kad je opet stala na trapave noge, počela se gegati po nogostupu kak kakva gospođa. I glavu je visoke držala. Tuj i tam si je kakvu glisticu pojela, a i kojega finoga puža. Nije se njoj baš žurele. Hodila je, hodila, i eto ti ga na! Maček na nju skoči! Skoči i racica, poleti i zgrebe mačku po njuške. Nije se dala – morala je misliti na tecu Vikicu – tak ga je kljucnula za nos da je maček zamijaukal i brze pobegel. Kad je došla ispred Snježanine hiže, fine je počela gakati. Snježana si je prve mislila da joj te nekakev dečke popeva pred plotem, ali kad je zišla van, vidla je same jenu malu racicu kak plahutari s krilima i lepe popeva. Raca je brze Snježanu kljunula, a ova se na te same prignula i racicu podragala pa ju pitala kaj se događa. Nije očekivala da bu vidla racu tece Vikice – znala je da je to njezina raca jer je imela bijelu točku na perju kak kakev pes pa su si znali čijeva je. Raca prve okrene na jednu stran glavu, pa okrene na drugu stran glavu. Snježana ju prime h ruke i krene prema hiže. Lukava raca nije štela iti v hižu, štela ju je otpeljati k Vikice. Saki put kad bi krive skrenula, raca je Snježanu potegnula z kljunem za lasi pa su zaprav brze došle do tecine hiže. Snježana pomalu otpre lesu, a Vikica se mam počne drijeti: „Snježana, sunčeke, odi sim! Znaš kak sam opala, hjoj! Same mi se naj smejati, morti sam si kaj napravila. Tuj sam, dojdj!“

Snježana je dobežala do zdenca i mam je Vikice spustila stare drvene lojtre tere su pokraj bile naslonjene na štalu. Teca je sa bila mokra pa se jedva prijala za lojtre. Uspela se nekak popentrati i ziti van. Cijele je vrijeme jahkala: „Jaj, moja racica, moja lijepa racica!“ Zišla je van, a vane su ju čakale Snježana i racica. Vikica je mam prijala racicu h ruke, stisnula ju je k sebi kak da je male dijete i dala joj je

puseka. „Fina moja racica, nisi ti više za spati h kotecu, ti buš zdej z menu v hiže spala!“

Od tad je se kak je i prije bile; sikomu Vikica pomaže. Ali senek male menj, zdej ima pajdašicu pa si ne mora nalaziti posla da ne misli kak je sama. Snježana denes sakomu prepričava zgodu kak joj je babica h zdenec opala, a spomene i racu tera ju je spasila. Nemreš verovati kak živina čoveka razme! Ne govori, a se te razme.

Rječnik

v – u; ke – što; teca – teta, gospoda; em – ujedno; vulica – cesta; zanavek – zauvijek; si, semi – svi, svima; splašila – uplašila; kak – kao; odzval – odazvao; z – iz; morti – možda; dime; kući; hnuka – unuka; deljila – dijelila; tera – koja; gdoj – tko; kakti – kao da; naklasti – natovariti; šudrani – šljunčani; deca – djeca; putek – put, mala staza; nišči – nitko; ljesa – ograda; hmrl – umro; čez – kroz; već – već; provlječi – provući; furt – uvijek; hpičil – piknuo; dešč – kiša; žurele – žurilo; hljeval – lijevao; hiža – kuća; dvorišče – dvorište; plotem – plotom; nič – ništa; zišla – izašla; smijetale – smetalo; plahurati – jako mahati krilima; ljepe – lijepo; popeva – pjeva; zbuditi se – probuditi se; štela – htjela; žgančeki – palenta; ziti – izaći; cureti – kapat, kišiti; pusek – pusa; šrotek – mljevena hrana za životinje; zdej – sad; kočak – manji ograđeni prostor za stoku u štali; kotec – kokošinjac; zdenec – bunar; sikomu svakomu; gljiboka – duboka; senek – ipak; hu nju – u nju; menj – manje; zvlječi – izvući; pajdašica – prijateljica; racicam – racama; živina – životinje; dračje – bodljikava biljka; se – sve; mam – odmah; razme – razumije; zakričala – poviknula

SLUČAJ „CRVENI MARKER“

– Oh, ne! – začuo se glasan vrisak profesorice hrvatskoga jezika. U tom su vrisku bili svi zamislivi i nezamislivi onomatopejski zvukovi koji su odjekivali hodnicima.

– Pokradena sam! – prolomio se konačan krik kroz školsko krilo C.

Uznemiren zvukom koji je upravo čuo, ali i dalje mirna držanja, noseći u rukama grančicu masline, vjeroučitelj je prišao kolegici da bi saznao što se dogodilo. Profesorica je, koristeći se omiljenim joj stilskim izražajnim sredstvima i uz duboke uzdahe očaja, otkrila da joj je netko ukrao markere i da ne može pisati po svojoj bijeloj ploči. Da stvar bude još gora, ukradeni su joj crveni markeri od kojih joj je draža bila jedino njezina crvena kemijska. Vjeroučitelj je zaprepašteno mahao maslinovom grančicom. On je dobro znao kakav je grijeh ukrasti, ali ukrasti markere?! Profesorici hrvatskoga?! U tom trenutku pojavila se i profesorica kemije. Svojoj je kolegici uputila suosjećajan pogled rekavši kako u potpunosti razumije njezinu bol zbog iznenadnoga gubitka. Blagim je glasom ustvrdila da bi i ona bila jako žalosna da joj netko ukrade kemikalije, a pogotovo sumpor i željezo jer onda ne bi mogla pokazati proces magnetiziranja. Čim je to rekla, pustila je suzu. Bilo je to jače od nje. Dvije se profesorice uhvate za ruke u dirljivom trenutku kolegijalne podrške. U krilu C odjednom je zavládala tišina.

Profesorice su se trgnule kada su začule zvuk nećijih odlučnih koraka. Nije bilo nimalo sumnje – bio je to samopouzđani hod profesora tehničkog. Unatoč svom ozbiljnom držanju i vojničkom karakteru, nije mogao ignorirati patnju svoje kolegice. Troje se profesora sastalo u meditativnom krugu. Profesor tehničkog odlučio je otvoriti dušu i počeo dirljivu ispovijest o svom razrednom semaforu koji signalizira učeničko ponašanje. Glas mu je čak malo zadržtao dok je govorio kako mu semafor znači sve. Bez semafora, on je samo... pa samo obični profesor. Obični dosadni profesor tehničkog... Bilo bi mu nezamislivo da učenicima ne može pokazati na

crveno svjetlo kada razine buke prijeđe njegovu tanku granicu tolerancije. Uspio se sabrati pa predložio da se pozove policija.

Policajci su, shvativši koliko je situacija ozbiljna, slučaju ukradenih crvenih markera dali prioritet. Probijali su se do krila C gurajući se s hordom učenika. Kada je glavni detektiv došao do učionice koja je bila mjesto zločina, shvati da je tu već bio na zadatku. U mislima prevrta dane kada je istraživao slučaj ukradene sličice učeniku R. Ž. Profesorica ga je potapšala po ramenu kao da mu je pročitala misli i rekla: Znam što mislite. R. Ž. mi je nakon onog događaja, s kojim se tako hrabro suočio, postao najdraži učenik. Detektiv se uznemirio. Te su ga riječi pogodile. On je znao za slučaj najdražih učenika, koliko god su to profesori uvijek negirali. Vratilo ga je to u njegove školske dane kada je svaki njegov prijatelj iz razreda bio miljenik nekome profesoru osim njega. Trauma je izašla na površinu i detektiv shvati da je dublja nego što je mislio. Ne samo da je detektiv bio povrijeđen već i učenici ispred vrata koji su čuli profesoričine riječi. Zanemare policajce i potrče prema profesoricu. – Zar vam ja nisam najdraži učenik? – reče M. V. – Ne, ja! – vikne L. D. – Dosta! – situaciju je smirio vjeroučitelj. Izvadio je plakat učenika trećeg razreda na kojem je pisalo: „Ljubi bližnjega svoga kao sebe samoga“. Učenici se primire, a profesorica ih zagrli.

Emotivni trenutak prekinuo je dolazak R. Ž. u učionicu. Baš kada je htio utješiti profesoricu, zapne za svoje vječno odvezane vezice, a crveni markeri ispadnu iz njegovih džepova. Svi su bili zaprepašteni, a profesorica hrvatskoga osjećala se izdano. R. Ž. počeo je zamuckivati smišljajući opravdanja, ali profesorica je bila hladna kao santa leda dok ga je u glavi smještala na dno ljestvice omiljenih učenika. Obavijestila je detektiva da će škola nastaviti daljnja postupanja u slučaju. R. Ž. morao je jedanput tjedno pisati omraženu mu školsku zadaću. Nikada više nije pomislio na krađu.

NIKO RIBIĆ

KRUH I PAŠTETA

Bio sam jako gladan pa sam odjurio u najbližu pekarnicu. Što sam više razmišljao o ukusnim zalogajima svježeg namazanog kruha omi-ljenom čajnom paštetom, moji koraci bili su sve brži pa sam se brzo našao u dugom redu okružen finim mirisima. S nestrpljenjem sam provirivao iza leđa starijih gospođa koje su čekale svoj red na topla peciva. S police mi se već smiješio mali bijeli kruh od pšeničnog brašna, meni najdraži u kombinaciji s paštetom. Već sam ga vidio na svom tanjuru, narezanog na tanke šnite. Uf, jedva sam čekao... Od same pomisli, skupljala mi se slina u ustima, a želudac je glasno kruljio. I evo ga, prodavačica mi je u ruke spustila vrećicu čiji je sadržaj grijao moje prozeble prste. Platilo sam i izjurio van na kišnu ulicu. I dok sam žurno preskakivao blatne lokvice, shvatio sam da mi je iz ruku ispala ta dragocjena vrećica s kruhom. Moje blago je nestalo. Iskliznuo je iz mojih ruku i velikom brzinom otkotrljao se među noge slučajnih prolaznika. Dok sam izbezumljeno trčao za njim da bih ga uhvatio, nitko nije obraćao pažnju ni na mene niti na moj odbjegli plijen. Kotrljao se ulicom sve brže i brže, skrenuo je iza ugla i kao nošen vjetrom uzdigao se uvis sve do grana na obližnjem drvoredu. S najviše grane pao je na cestu i umjesto da se prosuo u milijun krušnih mrvica, on je vozio slalom među mnoštvom automobila koji su se naglo zaustavljali čineći nepreglednu kolonu. Veseli kruh lagano je poskakivao i ne sluteći da je na glavnoj cesti zaustavio promet. U gradskoj vreći, da ga ne izgubim iz vida, protrčao sam kroz crveno na semaforu i u prometnoj gužvi izazvao sam pravi kaos. Bijesni vozači trubili su i ljutito su mahali rukama vjerojatno se pitajući je li sa mnom sve u redu. Kad je prešao cestu, kruščić je poskočio jako visoko pa je kao akrobat završio na telegrafskoj žici. Vješto balansirajući, uznemiravao je ptičice koje su sjedile na njoj. No, ni to mu nije bilo dovoljno pa se u potrazi za uzbuđenjem popeo na krov jedne od najviših zgrada. Srećom, crijep je bio mokar od kiše pa je kruh s njega brzo skliznuo u košaru bicikla

naslonjenog uz zid zgrade. Pobjedonosno sam ga zgrabio i izvukao ga iz košare, ali ne dovoljno jako pa mi se nestašni kruh otrgnuo iz ruku, koprcao se u zraku, još nekoliko puta se okrenuo pa se poput probušenog balona ponovno vratio pravo u moje naručje. Bila je to prava noćna mora za moj kruh jer je shvatio da je sada zarobljen čvrstim stiskom mojih ruku i da ga nakon tolike borbe neću samo tako pustiti. Kad je shvatio da je mojoj potjeri za njim došao kraj, promijenio je taktiku. Nježno me gledajući u oči, sramežljivo je upitao: „Možeš li me nakratko poštediti i pojesti nešto drugo? Želio bih još malo lunjati gradom, proživljavati avanture i ludo se zabavljati.“

Cijelim putem kući, onako zaigran i debeljuškast, sladak, rumenih obraščića zamusanih brašnom i začudo još uvijek topao, služio se svim svojim šarmom i nagovarao me da ga pustim još malo u grad, ali ipak njegova slatkorječivost nije bila jača od moje gladi. Nije me uspio slomiti ni kad smo stigli kući pa sam mu, dok sam otvarao hladnjak, bez puno objašnjavanja kratko priopćio da tako neće ići jer sam na njegovu žalost već kupio paštetu.

BARBARA FRANIC

PJEŠČANI SAT

kamo odlazi vrijeme, kuda se skrilo, sad mi
se čini kao da je sa mnom bilo; kao da
je u šaci, grabim ga, hvatam, lovim
moram ga obuzdati, svladati
jer će opet brzo nestati ,
proteći, proletjeti
i kada ga uhvatim
pažljivo ću birati
komu ga dati
tko će ga
cijeniti,
voljeti i
meni
ga
vratiti

LUCIJA FRESL

NENAJAVLJENA GOŠĆA

Ona je tako nekako tiha izvana, ali bučna iznutra.
Nema tijelo, nema duh, a dolazi nenajavljeno.
Čujem joj glas, čujem hihotanje,
čujem viku, čujem je i ne htijući to.
Sjedi pored mene i ne odlazi.
Zbog nje misli postaju neukrotive, jure po glavi, sudaraju se.
Pokušavam je nadjačati smijehom,
razgovorom, pjevom, tuđim glasovima,
ali uvijek pronađe put nazad.
Hladna je, nepobjediva.
Bitka nije gotova kad ja kažem,
već kad ona zada posljednji i najteži
udarac.
Nema oči, ali promatra kako se raspadam,
Nema usta, ali stvara mi pomutnju u glavi,
Nema uši, ali sluša moj plač u kutu sobe,
Nema zube, ali me izgriza,
Nema ruke, ali me pobjeđuje u ringu,
Nema noge, ali brza k svojem cilju.
Nema oblik,
Nema ništa,
Ali uspije napasti,
Uspije nadjačati,
Uspije pobijediti,
Uspije biti svoja,
Uspije biti
Usamljenost.

ŠTO NEMA V GLOVI, IMA V ROKOVO

Celi vikend je bila vuni, družila se z pajdašima, o školi je ne mislila. Dok jo je mama pitala či tre kaj naprasti za školo, sam je mahnula z rokom kak da se drži pod kontrolom. V to je verovala se do tretjega sata dok so joj ne povedali da pišejo ispita, ispita z Nemačkoga jezika.

I unda sam se rodil ja. Hapila se delati me pet minot pre ispita z Nemačkoga jezika, od maloga faločka beloga papera ščehanoga na brzino z bilježnice. Neje niti poglednula odkud čeje toga papera jer jo je fest panika prijala. Tak me grdo napisala kaj da piše z nogom. Pisala je nekši der, die, das... kaj ja znam kaj se ne. Se si nekak mislim da je niti ona nej znala kaj piše.

Pod odmorom so si si našli v fšteroj klupi bodo sedeli kaj bodo si mogli prepisuvati i hitati mene i druge pajdaše. Kajpak, nesam jo bil jedini. Svadili so se, kričali i dogovarjali kam bodo nas deli i kak bodo nas hitali. Ja sam bil v predzadji klupi do obloka. Visel sam na narukvici i vrtel se kaj na ringišpilo. Unda me malo porinula v rokav jer je postolo alarmantno. Učiteljica je grdo poglednula prema naši klupi, a jo sem ju grdo poglednul nazaj. Bil sam v rokavu jen čas, počel sam se znojiti, a unda me dela v roko. Prepisala je kaj joj je trebalo i unda me hitila v klupu odzaj. Nesam znal kaj bum. Ovi odzaj so me držali tam, prepisali so se kaj so morali i hitili me dale. Premišljava sam si da i ja njih tak hitim, ali nebrem jer sam paper-nati. Več mi je bilo zlo. Prvo me hičejo v kriš-kraš, vrtijo i unda me još hiti v te črni rokav kaj si premišlovlem či sam v kmici il sam hmrl. Najlepše mi je v rokavu jer dok idem vun, tak sam kak nekši *celebrity* šteri ide vun z limuzine na črleni tepih. Na kraju dneva oni su kak bedaki i niškoriisti, a ja pameten i kak nekši superheroj.

Ne razmem zakaj me vučiteli nemajo rad, a sima pomažem. Vučitelima zgledi kak da so dobro nafčili decu to kaj so morali, mame i tatiji se šepuriju pred sima kak su im deca spametna, a deca so srečna kaj ih je vučiteljica nej prijala z šalabahterom. Eto, baš mi je to ne jasno.

Posle teškoga dneva, konačno smo došli dimo. Hitila me v veliko kištro. Tam sam zišela svojo rodbino. Dok je zaprla kutiju i porinula ju pod krevet, meli smo familijsko druženje, a posle smo išli spat. Moj posel je minul. Dal sam se od sebe, a to je najbitneše. V životu navek tre dati se od sebe, kaj god da delaš.

Rječnik

što – tko; v – u; glova – glava; rokov – rukav; celi – cijeli; vuni – vani; z – s; pajdaši – prijatelji; je ne mislila – nije mislila; jo – ju; či – ako; tre – trebati; kaj – što; naprajti – napraviti; sam – samo; roka – ruka; kak – kao; se – sve; verovalti – vjerovati; tretji sat – treći sat; so – su; ne povedati – ne govoriti; pišejo – pišu; unda – onda; rodil – rodio si; hapila se delati me – počela me izrađivati; minot – minuta; pre – prije; faloček – komadić; beli – bijeli; paper – papir; ščehani – iskidani; neje – nije; poglednuti – pogledati; čehati – trgati; fest panika prijala – uhvatila ju je panika; tak – tako; grdo – ružno; kaj da piše z nogom – kao da piše nogom; nekši – neki; nekak – nekako; nej – nije; si – sebi/si; fštera – koja; bodo – budu; sedeti – sjediti; prepisuvati – prepisivati; hitati – bacati; kajpak – nego što; nesam – nisam; svadili so se – svađali su se; kričati – vikati; dogovarjati – dogovarati se; kam – kamo; deti – staviti; bil v predzadji klupi do obloka – bio sam u predzadnjoj klupi do prozora; vrtel se kaj na ringšpilo – vrtio se kao na vrtuljku; unda – onda; porinuti v rokav – gurnuti u rukav; vučitelica – učiteljica; jen čas – jedno vrijeme; kriš-kraš – unakrsno; premišlovlem či sam v kmici il sam hmrl – razmišljao sam jesam li u mraku ili sam umro; vun – vani; kak nekši celebrity – kao neka poznata osoba; šteri – koji; črle ni tepih – crveni tepih; bedak – budala; načiti – naučiti; tatiji se šepuriju – očevu su ponosni; pred sima – ispred svih; nej prijala – nije ulovila; dimo – dom; veliko kištro – velika ladica; tam sam zišel svojo rodbino – tamo sam susreo rodbinu; zaprti – zatvoriti; meli smo – imali smo; posel je minul – posao je završio; najbitneše – najvažnije; navek tre dati se od sebe – uvijek treba dati sve od sebe

OBITELJSKI NERED

Naša obitelj može se opisati jednostavno: nered s težnjom prema još većem neredu. Mama, inače kemičarka i samozvana *kreativka*, tvrdi da je sve u redu dokle god vidi stol ispod papira, bočica i raznih “eksperimentalnih” projekata koji misteriozno nestaju kad pas Zvonko pojede neke sastojke.

Tata je posve druga priča: racionalan, uredan i uvjeren da je preciznost majka svih uspjeha. Dok mama tvrdi da kreativni nered stimulira mozak, tata uzdiše i svakodnevno ponavlja: Opet ista priča.

Tu su i braća, stariji Luka (17 i pol, i to “pol” mu je jako važno) živi prema pravilu: *Red, rad i disciplina*. Svira klavir, igra obranu u nogometu i mrzi nered. S druge strane mlađi brat Pavao (14) ima alanfordovski moto: *Ništa ne obećavam i to ispunjavam*. On je *zafrkant* u obitelji, veliki ljubitelj životinja i tvrdoglavi filozof koji uživa citirati svoje verzije mudrosti poput ove: *Nije važno sudjelovati, važno je pobijediti*.

Naš Zvonko, pas koji voli pojesti sve – od papuča do domaće zadaće – ponaša se kao kandidat za Guinnessovu knjigu rekorda u nepodopštinama. Norveška šumska mačka, Miki, prava je kućna kraljica. Njezin moto je jednostavan: *Napad je najbolja obrana*, što dokazuje svaki put kad pas Zvonko pride bliže od metra ili tata počne vikati na nas zbog nereda.

Subotnje jutro počelo je mirno – ili barem toliko mirno koliko može biti kod nas. Nekim čudom pretvorilo se u *Dan D*. Mama je pokušavala otkriti “formulu” za savršene palačinke, tata je zasukao rukave i uporno tražio odvijač koji je netragom nestao (završio je nekako u Zvonkovom krevetu), a Pavao je filozofirao: *Pas je čovjekov najbolji prijatelj – dok ne izgubiš odvijač*.

U međuvremenu, Luka, vrijedan kao mrav, svirao je klavir pokušavajući ignorirati Pavlovo zavijanje nogometne izreke: *Tko leži, ne bježi* i Zvonkovo raznošenje tenisica po dnevnom boravku. Stvar je počela izmicati kontroli kad je nešto kasnije Pavao namjerno

podmetnuo nogu Luki i pravio se nevin. – *Eto, rekoh ti! Tko leži, ne bježi!*

– *Mirno more nikad nije stvorilo vještog mornara!* – uzviknula je mama dok je Luka pokušavao zadržati ravnotežu da ne padne preko mačke Miki, koja je reagirala napadom na Lukinu nogu.

Tata se uključio u prepirku citirajući Marka Twaina: *Nikad ne raspravljaj s glupim ljudima. Povući će te dolje i pobijediti te iskustvom!* Pavao je mirno odgovorio: Tata, nisi shvatio. Ja ne raspravljam, ja pobjeđujem.

U tom trenutku Miki je skočila na stol, srušila maminu kemijsku formulu, a pas Zvonko je zgrabio palačinku koja je pala iz tave na pod. Tata je podigao ruke i izjavio: Otpor je uzaludan!

Mama je sve to promatrala iz kuta s posudom brašna i duboko uzdahnula: Biti ili ne biti? Mislim da mi treba jača formula za živce, dodatak za ravnotežu, malo mirisa lavande, čaj od kamilice i zvjezdane prašine.

Ako netko traži idealnu obiteljsku idilu neka zaobiđe našu kuću. Ali ako traži ravnotežu između nereda, ironije, norveške šumska mačke i zaigranog irskog setera – dobrodošao je. Kod nas se sve događa po Murphyjevom zakonu, ali barem nikad nije dosadno.

POVRATAK SEBI

Nika i ja smo od djetinjstva bile nerazdvojne. Živjele smo kao susjede u malom selu u kojem nije bilo mnogo djece. Bila je prava sreća što smo imale jedna drugu. Naše je prijateljstvo bilo čvrsto i iskreno, bez ikakvih tajni. Nika, visoka djevojčica crnih očiju i duge, plave kose nalik svili, u mojim je očima izgledala kao princeza. Uvijek sretna, u školi je imala puno prijatelja i same petice, a bila je i jako bliska sa svojim roditeljima.

Za razliku od Nike, ja nisam bila popularna djevojčica, uvijek sam na neki način bila drugačija od ostale djece iz razreda. Dok su moji vršnjaci već naveliko izlazili, zanemarivali školu, pronalazili dečke ili cure, ja to nisam radila. Slobodno vrijeme sam provodila s Nikom ili mlađim bratom Ivanom. Bila sam povučena, nisam izlazila, a u školi sam se trudila. Ostali učenici nisu se pretjerano htjeli družiti sa mnom, većina njih me ogovarala, nazivala štrebericom i iskorištavala za prepisivanje zadaća i odgovora na ispitima.

Stvari su se zakomplicirale kada su Nikini roditelji, tražeći bolje poslovne mogućnosti za sebe i kvalitetnije obrazovanje za svoju djecu, odlučili preseliti u SAD. Nika i ja oprostile smo se kroz suze i obećale smo si kako ćemo i dalje ostati u kontaktu. Neko vrijeme smo se zaista i dopisivale svakodnevno, ali onda su njezine poruke počele dolaziti sve rjeđe. Bilo je to vrlo teško razdoblje za mene. Izgubivši prijateljicu, osjećala sam se kao da sam izgubila dio sebe. Činilo mi se da mi se sreća napokon ponovno osmjehuje kad sam se u školi sprijateljila s dvjema popularnim djevojkama, Deom i Evom. No, nakon nekog vremena u njihovom sam se društvu počela osjećati izostavljeno i iskorišteno. Kad im ne bih rekla sve odgovore na ispitima, vikale bi na mene i ignorirale me. Ispostavilo se da je to ipak bilo samo lažno prijateljstvo koje se ubrzo raspalo.

U školi sam ponovno bila stalno sama. Nikad ni s kim nisam podijelila kroz što sam prolazila, a pred odraslima sam glumila da je

sve u najboljem redu, iako sam se većinu vremena osjećala kao da bih se u svakom trenutku mogla rasplakati.

Zatim sam upoznala Anu, učenicu koja se preselila iz druge škole u našu školu. Ana i ja imamo dosta toga zajedničkog. Iako ne idemo u isti razred, svaki odmor počele smo provoditi zajedno. Uz nju sam stekla i neka nova prijateljstva. Uvjeravala sam se da je moj društveni život dobio novi i bolji početak, da više nemam razloga osjećati se usamljeno. Međutim, nesvjesno sam pala u depresiju zbog ogovaranja i ružnih komentara svojih razrednih kolega. Počela sam misliti kako ne vodim dovoljno brigu o svom izgledu i kako je to razlog zašto me ne prihvaćaju. Tada sam donijela odluku: prestat ću jesti da bih bila ljepša pa će me možda onda konačno prihvatiti. Još sam se više počela povlačiti u sebe.

Moja mama ubrzo je primijetila da nešto nije u redu jer mi je sva odjeća odjednom postala široka, ali nisam joj ništa govorila i nastavila sam s ovom navikom sve dok se jedan dan nisam onesvijestila. Priznala sam istinu roditeljima, bili su iznenađeni, tužni i ljuti zbog mojih odluka. Utješili su me zagrljajima i uvjerali da trebam odustati od daljnjeg izgladnjivanja.

U isto vrijeme je i Ana primijetila da manje pričam, da se šminkam, oblačim i ponašam drugačije. Rekla sam da sam samo promijenila stil.

– Daj, znam kad lažeš, reci mi istinu – rekla je Ana. Ispričala sam joj cijelu priču i rasplakala se. Ana me zagrlila i utješila.

– Koga briga što drugi misle o tebi, bitno je kako se ti osjećaš! Pravi prijatelji bit će uvijek uz tebe i voljet će te bez obzira na sve.

– To je lako tebi reći, ti si popularna, lijepa i mršava, ja nisam kao ti.

– Daj, prestani, stvarno si prelijepa, zabavna i pametna – uvjeravala me Ana.

– Tako me jedino ti vidiš, ali nikad neću biti dovoljna, ja sam ja.

– I takva trebaš biti, budi svoja – rekla mi je Ana.

Nakon ovih iskrenih razgovora s roditeljima i prijateljicom, počela sam se osjećati bolje. Negativna mišljenja počela sam ignorirati. Imala sam par pravih prijatelja i osjećala sam da mi je to dovoljno.

Početkom lipnja do mene je došla vijest koja me obradovala. Nika je dolazila u Hrvatsku na mjesec i pol dana! Jedva sam čekala naš ponovni susret, no on nije prošao onako kako sam očekivala. Nika nije bila više ona djevojčica koju sam poznavala. Imala je crvene oči, puno piercinga, narančastu kosu i tetovaže na rukama. Nije dijelila moje oduševljenje ponovnim susretom i nije bila razgovorljiva. Kasnije sam u razgovoru s njezinom majkom saznala kako se Nika dugo vremena nije mogla priviknuti na novu sredinu i suočavala se s neprihvatanjem vršnjaka, a na kraju je i upala u loše društvo i počela konzumirati drogu. Upravo je prolazila kroz proces oporavka i uzimala je terapiju zbog koje se osjećala nezainteresirano i depresivno.

Ostala sam nijema, suze su mi tekle niz lice. Sjetila sam se svih bezbrižnih trenutaka provedenih s Nikom, naših igara, smijeha i tajni koje smo dijelile. Bile su to najljepše godine mog djetinjstva, ispunjene iskrenim prijateljstvom i radošću. No, sjetila sam se i trenutaka kada sam se osjećala izgubljeno i usamljeno te kako sam tada pronašla snagu u sebi te podršku obitelji i pravih prijatelja poput Ane. Obećala sam sebi da ću biti tu za Niku, baš kao što su moje prijateljice bile tu za mene. Unatoč svim promjenama i pogreškama koje učinimo, uvijek možemo pronaći put natrag do sebe uz pomoć onih koji nas vole.

ŠTANGICA S VANILIJOM I MARELICOM

„Ja ti kažem“, udarila je šakom o stol, „treba ga otjerati, treba ga spaliti na lomači!“

„Molim te, budi tiša... ljudi će nas gledati“, šapnula je Nyx osvrćući se oko sebe da se uvjeri da nitko ne gleda u nju i njezinu prijateljicu Rubi dok ova brblja o nekome tko bi mogao biti negdje u blizini. Iako su gotovo svi ljudi u njihovom selu čarobnjaci, nitko se ne usudi suprotstaviti onom jednom čarobnjaku koji živi malo dalje od sela. On se služi čarolijama za koje nitko nije čuo, no Rubi misli da je on laka meta za nju da i sama dokaže svoje iznimne čarobnjačke vještine. Nyx, s druge strane, drži da to nije moguće. Vrpolji se u svojoj stolici i namješta šešir tako da joj ljudi koji šeću po kaldrmi ne vide lice.

Rubi je otpila gutljaj kave: „Znaš, meni treba sam ta njegova knjiga čarolija i uništiti ću mu reputaciju. Tako je lako. Ti ćeš mi pomoći, je li tako?“

„Da, da, naravno, Rubi... Naravno da ću ti pomoći.“

Te je večeri ulicom prolazio neki muškarac s dugim crnim plaštem i velikom kapuljačom. Hodao je tiho i elegantno, a zatim se spotaknuo o izbočenu ciglu u kaldrmi ispred pekare i pao. Brzo je ustao, otresao sa sebe prašinu i požurio unutra.

„Dobra večer!“ rekao je pekar. Čovjek s plaštem tiho uzvratila malo se sagne pokušavajući pročitati nazive peciva. „Um...“, prišao je bliže, „dajte jednu... uhh...“

Pekar je stajao u neugodnoj tišini.

„Stan... li... umm...“

Pekar je postajao pomalo nestrpljiv. „Ovaj je vjerojatno nepismen“, mislio je.

„Sa... vanli... ummm... i uh... maelni... com“, izgovorio je čovjek i tek na sekundu pogledao zbunjenog pekara. Obojica su bili tihi, a potom je tišinu prekinulo nešto kao potres, tlo se zaljuljalo, a tanjuri s polica popadali na pod. Pod je počeo pucati otkrivajući

zasljepljujuću svjetlost koja se probijala ispod njega. Čovjek je istrčao iz pekare gledajući iza sebe jarku eksploziju koja je potpuno uništila zgradu. Svjetla na okolnim prozorima počela su se paliti i ljudi su izlazili iz svojih kuća. Vidjevši ih, čovjek počne bježati. Znao je da ostalim čarobnjacima nije drag i ako ga spaze ispred pekare koja se gubila u zapaljenim ruševinama, svi će znati što se dogodilo. No, bilo je prekasno. Čovjek je trčao niz uličicu pa kroz šumu, što dalje...

„Kuju li sam čaroliju sada pokrenuo? Stangulum san valium et... kako ono ide? O, da! Maelicorum! Sad me ona djevojka s kompleksom superiornosti neće prestati ganjati. Kao ni ostatak sela!“

Jadničak. Opet je slučajno pokrenuo čaroliju i upao u nevolju, a samo je htio svoju štangicu s vanilijom i marelicom. Teško je biti čarobnjak s disleksijom, posebno kada nitko drugi ne zna za to.

Dok je on bježao, Rubi je vikala u gomili iznenađenih ljudi: „Eno ga! Vidiš li ga Nyx?! Vidi kako bježi, kako se pokušava izvući iz problema koje je ON izazvao... Znaš što? Nema više čekanja! Sutra ćemo ti i ja otići k njemu i uzeti tu knjigu čarolija!“

„Da, da, naravno, Rubi... Naravno da ćemo ju naći...“

Noć se već odavno povukla. Bio je tmuran dan, čarobnjaci su ugasili vatru vodenim moćima, no svi su i dalje bili bijesni na čarobnjaka s crnim plaštem. Nyx i Rubi spremale su se za napad, iako je Nyx mislila da je to užasna ideja, ali nije htjela uzrujati svoju prijateljicu.

„SVI će mi zahvaljivati za ovo“, rekla je Rubi. Na ramenu joj je visjela torba s jednim srebrnim štapićem i debelom knjigom. Nyx je ponijela svoju torbu s napićima, kristalčićima i još debljom knjigom. Sunce je skoro zašlo, a u gustoj šumi nije vidio ni tračak svjetla. Idući dublje u šumu, Nyx je postajala sve anksioznija. Prateći pute-ljak, došle su do visoke kolibe.

„Hajde ti prva, ionako je ovo bila tvoja ideja“, rekla je Nyx, a lice joj je bilo potpuno blijedo. Rubi se kroz visoku travu prišulja do prozora i proviri unutra. Kroz napuklo se staklo vidjela visoka polica s knjigama, knjiga je bilo i na stolu, a jedna je velika ležala na podu.

„Znači, koja je knjiga prava?“, mislila je pokušavajući otvoriti prozor koji je glasno zaškripao. Nyx je za to vrijeme ležala u travi čvrsto držeći jedan od svojih čarobnih napitaka, spremna baciti ga na što god joj se približi dok je Rubi cunjala po kući obasjavajući prostor svojim štapićem.

„Što je ovo? Sve sam ove knjige već vidjela! Sve ovo već znam! Hmmm... negdje ih skriva!“

„Gdje sam?“, mislio je. Njegov je crni plašt vijorio na vjetru dok je skidao svoju veliku kapuljaču. Okolina je bila potpuno bijela. „Što sam opet zbrkao?“ ljutito si je šapnuo držeći knjigu u ruci. „Što tu piše... deci... decimam... uhhh... quae... volo... hmmm...“

Jadničak. Najprije je uzrokovao eksploziju u pekari, a sada je slučajno u skroz drugoj dimenziji. Teško je biti čarobnjak s disleksijom.

LARA ĐUKIĆ

KUĆA

Ako je kuća samo kuća
onda nije svaka lijepa
svi zidovi nisu bijeli
i sva svjetla nisu upaljena.
Ako je kuća samo kuća
onda ju je lakše gledati samo izvana.

Ako su svi zidovi samo zidovi
onda su svi čvrsti i jednostavni.
Ako su svi zidovi samo zidovi
onda su neki svjedočili čemu nisu smjeli
neki nisu onome čemu su trebali.

Ako su sva vrata samo vrata
onda neka ne bi smjela biti zalupljena
druga ne bi smjela biti otvorena.
Ako su sva vrata samo vrata
zašto su neka stalno zaključana?

Ako je kuća samo kuća
onda se nije smjela glasati
onda su zidovi trebali šutjeti
i onda je netko trebao kucati.

TRENUTAK

„Trenutak je dovoljan da sve upropasti!“, profesoričin glas odzvanja hodnicima glazbene škole. Širenje njezinih nosnica govori mi da je uzrujana, a ja ukipljeno stojim pred njom i brojim pomicanja. Danas mi se čine brža nego jučer. Ne mogu pogoditi notu. Tražim je, a kad mi se čini da sam joj blizu, nestaje. Uvijek isto, ritam i ja okrećemo se jedno oko drugoga sve do te note kada me odluči napustiti. Ili ga ja otjeram. Nisam sigurna.

Nosnice se smiruju, a oči pune majčinskim razumijevanjem. Počinjem razmišljati o rokovima za čitanje lektire i nastupu te krećem kidati zanoktice. „Izgubila sam se.“, mrmljam. U sebi se ispričavam noti. Ne bi li se ona trebala ispričati meni? Voljela bih znati koja od nas odbija svirati po pravilima. Tješim se da ideal nije u savršenstvu.

„Nastup za koji vježbaš važan je, znaš to.“, profesoričin glas razbija moja tješnja na komadiće. „Trenutak je dovoljan da sve upropastiš.“

„Nema veze.“ Ne znam komu iznova upućujem te riječi. Svakog ih dana izgovorim previše puta, znam to. Tišina. Pokušavam ostati smirena dok izlazim na kišu. Naravno da sam zaboravila kišobran.

Ulazim u hladan autobus i spotičem se o stepenicu. Vozač me sa sažaljenjem promatra dok vadim stvari iz džepova da bih pronašla autobusnu kartu. Mokrim prstima brišem kapljice s čela. I dalje zapinjem o notu koja odbija biti odsvirana.

Onda ga ugledam. Sjedi pokraj prozora, a glava mu je naslonjena na staklo. Kiša klizi niz prozor i izgleda kao da se kapljice zaustavljaju u njegovoj kosi. Misli su mu izvan ovog trenutka, u to sam sigurna. Pitam se broji li on pomicanje tuđih nosnica.

Ne znam koliko sam ga puta vidjela ni kako mu je ime. Znam da idemo u istu školu i da u očima nosi tugu. Želim ga pitati boji li se pogrešaka, ima li rokove koji mu ne daju disati te kako ukroćuje note koje ne žele biti odsvirane. Ili ga barem pitati kako se zove.

„Nema veze.“, govorim ponovno ne znajući komu. Netko će ga jednog dana bolje upoznati.

Sišla sam na svojoj stanici. Mislim da mi se kiša uvlači pod jaknu dok prelazim cestu. Asfalt je poput ogledala, ali u njemu ne mogu jasno razabrati svoj odraz. Svaki korak ostavlja tragove. Klizim kroz kišu i osjećam se nevidljivo. Automobili jure ostavljajući zavjese vode za sobom. „Tko si, kako se zoveš?“, govorim, nadam se, u sebi. Dolazim do lokve. Trenutak prelaska čini se beskonačnim. Što ako stanem? Što ako samo ostanem ovdje, na rubu pločnika, nesposobna odlučiti?

Autobus i dalje stoji na stanici. Bih li trebala mahnuti, bih li se trebala osmjehnuti? Nema vremena. Što ako bih mogla znati više o onome što misli? Zamišljam ljetni skok u dubinu i osjećaj hladne vode na vreloj koži, ali sada i ovdje koža i voda nikako da se spoje. Ovo je trenutak u kojem trebam znati koji ton odsvirati, hoće li mi trebati kišobran i trebam li mahnuti. Možda je ovo trenutak u kojem se sve upropaštava.

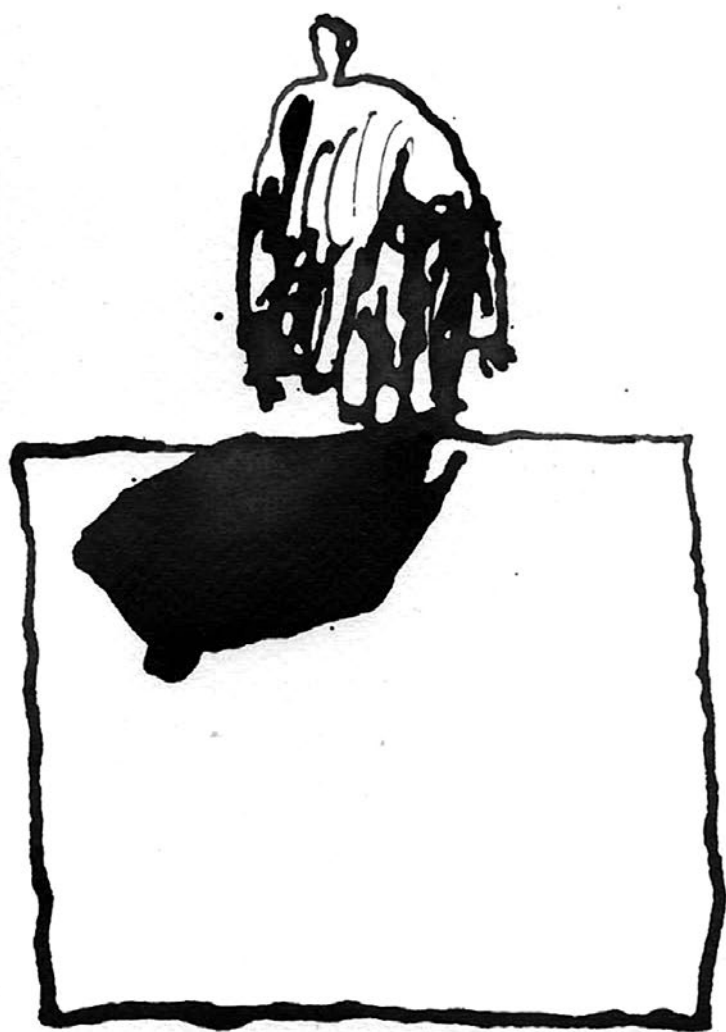
Idem dalje. Noge mi kliznu i gotovo izgubim ravnotežu, ali uspijevam se uhvatiti za prometni znak. Prekoračila sam lokvu.

Rastegnula sam trenutak do pucanja. Još se jednom okrenem prema autobusu, ali on je već nestao iza zavoja. Ponavljam si u bradu da nema veze. Trenutak je puknuo. Zapanjeno gledam u niz odlazećih mogućnosti i prepuštam se vrtlogu nesavršenih tonova.

Stojim pred vratima svoga doma. Ključ u ruci hladan je i mokr, a majica ispod natopljene jakne začudo je suha. Prsti se pokreću. Ključanica se okrene, a vrata se otvore.

Dom prvi puta ima drugačiji miris. Osmjehnem se kišobranu koji nisam uzela, a u ušima napokon čujem neodsviranu notu. U zrcalu ugledam osmijeh koji nisam uputila.

„Ima veze.“, kažem poznatoj djevojci u ogledalu.

DUNJA ĐENDEŠ

ŠAPAT U TRAVI

Prvi put kada je Lena došla na selo, imala je šest godina. Mama ju je ostavila baki i djedu, rekavši da će se vratiti čim „sredi neke stvari u gradu“.

Lena je čekala.

Dani su prolazili, u početku polako, a onda sve brže. Kuća je mirisala na svježe pečeni kruh i sapun od lavande, na zimu i tople vunene džempere. Baka i djed su je voljeli, to je znala. Ali ljubav nije uvijek bila dovoljna da ispuni prazninu.

Prazninu je najviše osjećala noću, kada bi ležala u krevetu, gledala u strop i pitala se hoće li mama sutra doći po nju.

Nije došla.

Kad god bi joj postalo previše teško, Lena bi bježala na livadu iza kuće. To je bilo njeno skrovište, mjesto gdje nitko nije pitao zašto je tužna. Legla bi u travu, zatvorila oči i slušala.

Vjetar je pjevao kroz stabljike, šapatom pričao priče koje nisu imale riječi.

Jedne večeri, dok je ležala među tratinčicama i zvončicama, začula je glas.

Zašto plačeš?

Trgnula se i sjela. Ispred nje je stajao dječak.

Bio je mršav, tamne kose, s očima dubljim od noći. Imao je na sebi izlizanu majicu i hlače koje su mu bile prekratke, kao da ih nosi predugo.

Ne plačem – rekla je, brišući suze dlanom.

Dječak ju je samo gledao.

Možeš mi reći – rekao je tiho. – Livada pamti tajne.

Lena je osjetila da se nešto u njoj lomi.

I onda mu je ispričala sve.

O tome kako je mama rekla da će se vratiti, ali nije. O tome kako su u selu svi šaputali o njoj, o djeci koja su je gledala kao da nije

njihova. O tome kako se noću pokrivala dekom preko glave, samo da ne mora vidjeti koliko je soba prazna.

Dječak je šutio. A onda je kimnuo.

Znaš – rekao je – vjetar u travi pamti sve što mu ljudi šapnu. Zato livada nikada nije potpuno tiha.

Od tada, nalazili su se svake večeri.

Pričali su o svemu. O snovima koje je Lena imala, o njenom strahu da će zaboraviti mamin glas. Dječak ju je slušao, nikada ju nije prekidao, nikada nije govorio da će „proći“, kao što su odrasli uvijek govorili.

S njim, nije morala biti hrabra.

Jedne večeri, dok je sunce tonulo iza brda, Lena ga je upitala:

Zašto te nikada ne vidim u selu?

Dječak je slegnuo ramenima.

Jer nisam iz sela. Lena se namrštila. Pa odakle si onda? Dječak ju je pogledao.

Iz priče – rekao je tiho. – Iz one koju nitko više ne priča naglas.

Te riječi su joj zadrhtale u grudima.

Sljedećeg jutra, dok je baka mijesila tijesto u kuhinji, Lena ju je pitala:

Bako... znaš li za dječaka iz livade?

Baka je na trenutak zastala.

Dječak iz livade? – ponovila je, kao da su te riječi dugo bile zaključane negdje duboko u njoj.

Lena je kimnula.

Baka je sjela za stol, dugo šutjela, a onda promuklim glasom rekla:

Prije mnogo godina, jedan dječak je živio u kući na rubu livade. Bio je dobar, tih. Nitko nije znao puno o njemu, osim da je volio crtati po zemlji i pričati s vjetrom.

Lena je zadržala dah.

A onda je jednog ljeta... nestao – nastavila je baka. – Bila je oluja. Tražili su ga dani. Nikada ga nisu pronašli.

Lena je osjetila kako joj je srce poskočilo. Te večeri, potrčala je na livadu.

Dječak je sjedio u travi, crtajući nešto prstima po zemlji.
Lena je kleknula pored njega.
Znaš li – šapnula je – tko si bio?
Dječak je podigao pogled. Oči su mu bile pune vjetra, pune
sjećanja.
Bio sam onaj kojeg su zaboravili – rekao je. – Ali ti si me čula.
Lena je osjetila kako joj srce boli.
Polako je pružila ruku i dotaknula njegov dlan.
Hladan. Poput noći. Poput vjetra. Poput sjećanja koja blijede.
Hoćeš li nestati? – upitala je, jedva čujno.
Dječak se nasmiješio.
Dokle god me se netko sjeća – šapnuo je – još sam ovdje.
Lena je te večeri ostala s njim. I pričala mu priču. Priču o dječaku
koji je nestao, ali nije bio zaboravljen.
Priču o vjetru u travi koji nosi glasove onih koji su čekali da ih
netko čuje.
Dok je pričala, činilo se da je livada tiša nego ikad prije. Kao da
sluša.

SUZE BEZ ZVUKA

Moja baka uvijek je govorila da je ženi najvažnije naučiti šutjeti. Ako ništa drugo ne zna, tišina joj mora biti znanje. Ponavljala bi to kao da time opravdava svoje izbore i životne gubitke. Svoje najbolje godine provela je služeći moga djeda, a kasnije i njihova sina. Nikada se nije žalila, barem ne naglas. Tišina je bila njezina sudbina, a s vremenom je postala njezina snaga i oružje. Sina je odgojila najbolje što je znala. Naučila ga je kako biti odvažan, kako biti muževan, kako kročiti svijetom bez ikakve sumnje u svoje postupke. No, nije ga naučila ljubavi. Nije ga naučila kako da dijeli sebe, kako da snosi odgovornost za svoje postupke. Uvjerila ga je da nijedan njegov korak ne može biti pogrešan, da svijet leži u njegovim rukama, a teret greške nikada neće biti njegov. Kad je došlo vrijeme da se oženi, baka je gledala na njegov brak kao na prijetnju. Nije željela da njezin sin, njezin ponos, izgubi svoju slobodu. Ljubav je za nju bila žrtva, žrtva koju nije bila spremna prihvatiti. Nije znala kako ga pustiti. Bila je prisutna u njegovu braku više nego što je trebala biti, tražila je svoje mjesto tamo gdje nije pripadala, prelazila granice koje nije razumjela.

A onda je stigla Ona. Snaha. Bila je odgajana prema bakinim uvjerenjima. Odrasla je u obitelji gdje su je učili da su njezine želje uvijek sekundarne. Od malena su je podučavali da šutnja znači poštovanje, a neslaganje neposlušnost. Njezini roditelji, strogi i tradicionalni, nisu je učili da bude glasna i da traži nešto za sebe. Kada je bila dijete, uvijek je bila ta koja je služila braći – pripremala im obroke, čistila za njima, čak i kad je imala svoje obveze. „Tvoje mišljenje neće promijeniti ništa, bolje je da šutiš“, često joj je ponavljala majka, uvjeravajući je da je tišina najbolji odgovor na sve. U brak je kročila s nadom u novi početak. Vjerovala je da bi mogla stvoriti obitelj u kojoj ljubav neće biti žrtva, gdje se glas žene može čuti, gdje njezina želja za slobodom neće biti ugašena. Na početku braka bila je žena koja nije poznavala šutnju. Njezine misli uvijek su bile dane na dlanu, njezine riječi bile su izgovorene jasno i glasno. Ponašala

se kao da ju nitko nije naučio da treba šutjeti, povući se, služiti bez pitanja. Ljubav je za nju bila sloboda, a ne žrtva. Baka ju je gledala s čuđenjem i nevjerom. U snahinim očima vidjela je snagu koju nije razumjela, snagu koja ju je plašila. Taj glas, ta odvažnost bili su prijatna svemu što je baka smatrala ispravnim. Snaha nije pristajala na tišinu, nije pristajala na pravila koja je baka htjela nametnuti. Ali, vrijeme je učinilo svoje. Bakine riječi, tihe, ali ipak nametljive, doprle su do snahina srca. Njezina snaga i njezin glas svakim su danom postajali tiši. Korak po korak tišina je ponovno postala njezin život. Brak je postao tih, ljubav daleka, a ženin se sjaj gasio. Davala je sve, a nije uzimala ništa. I tako je, neprimjetno, postala ono što nije htjela biti. Postala je žena koja šuti. Suze su padale, ali bez zvuka. Tišina je bila njezin korak, njezina maska, njezina ljubav, jer tišina je značila mir.

Jednoga dana, dok je gledala svoju malenu kćer kako se igra, osjetila je težinu ciklusa u kojem se našla. S generacije na generaciju žene u njezinoj obitelji nosile su isti teret. Šutnja se prenosila poput nasljeđa. Dok je promatrala znatiželjne i zaigrane oči svojega djeteta, sve što je osjećala, sve što je godinama nosila pronašlo je izlaz. Shvatila je da njezina kći ne smije nastaviti tim putem. Oči su joj se napunile suzama, nije ih mogla zaustaviti. S težinom u glasu, ali ipak odlučno, obratila se svojoj kćeri: „Nikada ne dozvoli da ti netko kaže da tvoja vrijednost ovisi o tome koliko tišine možeš podnijeti ili koliko ćeš druge stavljati ispred sebe. Tvoje misli, tvoji snovi, tvoja snaga – to je tvoje pravo. Budi glasna, budi snažna, budi ti. Ne boj se pokazati tko si, tvoja snaga nije u tome da budeš nevidljiva. Tvoja je istinska snaga u tome da se ne povučeš pred tuđim očekivanjima, da budeš hrabra i da živiš život prema vlastitim željama. Nikada ne zaboravi – sloboda je najvrednije što imaš.“ Nakon tih riječi žena je osjetila kako nešto u njoj puca, kao da je godinama nosila teret koji je napokon smjela pustiti. Znala je da je njezina promjena korak prema budućnosti u kojoj njezina kći neće baštiniti tišinu kao sudbinu i u kojoj se neće skrivati u sjeni tuđih očekivanja. Suze bez zvuka više neće padati.

MOJ SUŽIVOT S JAPANCEM

Još od vrtićkih dana i priča tete Marine o zemljama Dalekog istoka, prst na globusu bi mi se nekako uvijek zaustavljao na Japanu. Sve vezano za tu otočnu zemlju drevne civilizacije, haiku poezije i manga stripova oduševljavalo me. Fascinirale su me slike trešnjinog cvijeta čija ljepota oduzima dah. Gejše-umjetnice od porculana, kako ih volim zvati, svojom gracioznošću, plesom i pjesmom budile su u meni želju za upoznavanjem tisućljetne japanske kulture i tradicije. Nakon što sam s tatom po tko zna koji put pogledala film „Posljednji samuraj” počela sam istraživati o tim hrabrim ratnicima kojima je čast bila važnija od vlastitog života. Maštala sam da ću jednoga dana posjetiti Zemlju Izlazećeg Sunca, uživo se diviti njezinim ljepotama i steći barem jednog prijatelja iz te daleke zemlje.

Prije tri godine želja mi se ostvarila, ali ne onako kako sam zamišljala. Prvi Japanac u mom životu gledao me s monitora u liječničkoj ordinaciji. Liječnik ga je predstavio – Hashimoto. Pristojno bi bilo reći da mi je drago, ali po tatinom naboranom čelu i suzi koja se skotrljala niz mamin obraz shvatila sam da se radi o nepoželjnom gostu. Usljedili su pregledi u više klinika u glavnom gradu Lijepe Naše. Sva mišljenja različitih liječnika su se podudarala. Ne radi se o gostu jer gosti dođu i odu, a ovaj moj neće nikada otići. Zauvijek se nastanio u meni u vidu autoimune bolesti. Moramo se uhvatiti ukoštac s njim i uz pomoć medicine držati ga pod kontrolom, a tako je nepredvidiv. Jedan mjesec mu nedostaju zima i snijeg. Danima me polako vodi po Sapporu dok se tresem u groznici. Drugi mjesec ima želju za vrućinom i u mom organizmu pravi kaos vulkanskim erupcijama dok mi prikovanoj za postelju znoj kaplje s čela. Očito mu jako nedostaje Pacifički vatreni prsten. Kad me baš želi iznenaditi ubaci u najveću brzinu i vozi me u vlaku smrti. Srce mi lupa kao da trčim maraton, ne mogu doći do daha. Na vrhuncu svoje zabave, kao svjetski prvak u hrvanju sruši me na tlo. Temeljitim promjenama mojih životnih navika i miligramima lijekova pokušavali smo ga

obuzdati. Nije se dao sve dok nismo došli do jubilarne brojke sto. Napokon se primirio. Svaki dan 100 miligrama Euthyroxa vezao mu je ruke. Često me sladunjavo nagovara na brzu hranu i slatkiše koje obožava. Volim i ja uživati u tome ali ako popustim, odmah olabavi čvor i krene u pohod. Postala sam mudrija, ne padam lako na njegove igrice. Obično dobije čašu vode, orašaste plodove i bezglutenski keks. O kako sam mu se samo smijala kad smo pobijedili Japan na Svjetskom nogometnom prvenstvu. Umjesto hamburgerom, počastila sam ga sushijem.

Danas ga više ne smatram parazitom. Više smo u nekoj simbiozi. Naučio me japanskoj disciplini, odricanju i upornosti. Zdravo se hranim, vježbam pa čak i planinarim. Ako bude poslušan u budućnosti, planiram ga nagraditi posjetom njegovoj domovini. Hashimoto i ja na čajnoj ceremoniji u kamenitom vrtu Kyota. To će biti moje putovanje iz snova jer Japan i ja neraskidivo smo vezani do kraja života.

EVELINA PETROVIĆ

KAD NESTANEŠ

Kad nestaneš
ne ostaje ništa,
osim prazne stolice s tvojom sjenom
u našoj učionici.
I kao da se ništa nije dogodilo,
svi šuteći obiđemo tvoje prazno mjesto,
pa se zagledamo preda se,
kao zaustavljeni sat na zidu,
zastanemo.

Kad nestaneš
zakasni proljeće,
kao umoran slikar, odloži umorno svoju paletu.
Kad ti tog jutra ne dođeš,
školsko zvono postaje nečujno
pod strahom za tvoju sudbinu i krikovima koji odjeknu
hodnikom.

Kad nestaneš,
ponekad te sačekam u parku pred školom,
u nadi da ću te opet ugledati
kako nasmijana prolaziš ispod krošnje divljeg kestena.
I pomislim
kako sam te tog jutra trebala duže čekati...
Svijet postane hrapav,
i sva lica oko mene učine mi se krivcima.
Ostanem gladna hrabrosti
da se suočim s istinom,
da te nema.

Kad odeš,
ostane prazno jedno poglavlje,
ispod klupe ponadem papirić s tvojim rukopisom,
pravim se da mi je nešto zasmatalo u oku.
Sretnem tvoju mamu.
Kaže da je bolje, ali joj ne povjerujem.
Ispričam joj vic, kao nekad tebi.
Nasmiješi se, a ja ugledam djelić tebe u tom osmjehu.
Tvoja sestra ponekad odjene tvoju vezenu košulju,
sveže kosu u rep kao što si ti znala,
tvoj je brat konačno dobio vozačku dozvolu.
Vidim ga, ponekad,
kruži ulicama,
zastane pred parkom u kojem si posljednji put viđena.

Kad odeš,
počinjem te slikati,
da te ne bih zaboravila,
da bih te prepoznala,
ako jednom opet nasamijana prođeš
ispod krošnje divljeg kestena.

ONO ŠTO OSTAJE

Majerica je ušla u razred s onim svojim užtogljenim izrazom lica koji kao da govori: „Pomutit ću vam sve što ste mislili da znate o životu!“ Sat razrednika. Kao da nam nije dosta svih zadaća, ispita i projekata, pa sad još moramo slušati predavanja o „osobnom razvoju“. Ma da ne bi. Na ploči je pisalo: „Tko smo mi u sustavu?“ Majerica je počela: „Dobar dan.“ Samo, njezin *dobar dan* uvijek zvuči kao – *dan*as ste gotovi.

Roko nije ni pokušao sakriti mobitel, samo je bezvoljno skrolao. Tina je u grupu poslala poruku: „Kladim se da je opet nešto o kapitalizmu. Tko je za?“ Nitko nije stigao odgovoriti jer je Majerica već krenula: „Razred je ogledalo društva. Škola je ogledalo sustava. Sustav je ogledalo vas.“

Ogledalo, ogledalo, ogledalo. Kome se o tome sluša? Mobiteli su svjetlucali ispod klupa, prsti automatski klizili po ekranima. TikTok, Instagram, još jedan *story*, još jedna poruka. Sve važnije od ovoga. Roko je opet posegnuo za mobitelom, ali Majerica mu ga je ovoga puta iščupala iz ruke.

„Tko smo mi u sustavu?“, ponovila je. „Danas razgovaramo o tržišnoj vrijednosti.“ Na ekranu se pojavila tablica sa zanimanjima, plaćama i još nečim. Naravno, još jedan pokušaj da nas uplaše pričama o tome kako ćemo završiti kao blagajnici u Konzumu ako ne budemo „uspješni“.

„Recimo, liječnik“, započela je. „Želi li netko biti liječnik?“ Jakov iz prve klupe odmah je podigao ruku. On se uvijek prvi javi za sve. „Bravo, Jakove“, rekla je. „Zamisli. Šest godina faksa. Šest godina specijalizacije. I onda, nakon 36-satne smjene, umoran si, iscrpljen, a pred tobom još jedan pacijent. I još jedan. I još jedan. Jer vrijediš. Jer te trebaju.“

Jakov se isprva uspravio, ponosan, gotovo ponizno zadovoljan sobom. Ali dok je Majerica govorila, ostatak razreda kao da se

smanjivao u klupama. Svi su potišteno šutjeli. Je li to onda uspjeh? Lovro je promrmljao: „Kaj onda očete reći? Da smo si propali?“

„Ne“, rekla je. „Hoću reći da ste u kombinaciji.“

„Kombinaciji za kaj?“, šapnula mi je Nora.

„U kombinaciji si kad misliš da kontroliraš stvari“, nastavila je Majerica. „Kad misliš da si igrač. Ali nisi. Samo si figurica. Sustav te melje, a ti si zaokupljen nebitnim stvarima.“ Pogled joj je prošao preko ekrana mobitela koji su svijetlili ispod klupa.

„Čime? Lajkovima? *Followerima*? Jesi li stvarno ovdje, ili samo pratiš *feed*?“

Prebacila je sljedeći slajd.

„Recimo... učitelj.“ Svi su zinuli. Zar ćemo sad o tome? „Želi li netko biti učitelj?“ Nitko nije digao ruku. Čak ni Jakov.

„Pet godina faksa. Praksa. Rad s djecom. Pripreme. Gradiva koja se mijenjaju. Roditelji koji misle da znaju bolje od tebe. Prosječna plaća: jedva dostojna preživljavanja.“ Lovro je sarkastično frknuo. „Super.“

Prebacila je na novi slajd. Vozač kamiona. Nitko nije ni trepnuo. „Kilometri ceste. Nema slobodnih vikenda. Spavanje u kabini. Umor. Ako pogriješiš – netko može umrijeti, a plaća? Veća nego učiteljeva.“ Nora je tiho promrmljala: „To fakat nema smisla.“

Ali Majerica je već bila na idućem slajdu. „Influencer.“ Svi su se malo uspravili. „Mobitel. Kamera. Montaža videa. Sadržaj koji traje deset sekundi. Ljudi koji te vole. Ljudi koji te mrze. Ali...“ Majerica je podigla prst. „Kad prestaneš biti zanimljiv? Kad algoritam odluči da više ne vrijediš?“

Pauza.

„Vrijednost?“, rekla je. „Nepredvidiva. Možda milijuni. Možda ništa.“ Ponovno tišina.

A onda se na ekranu opet pojavila škola. Ali sada... drugačija. Mutna. Iskrivljena. Na podu se pojavilo nešto čudno, nešto nalik na blijede, lomljive ostatke. Kao da su sve boje izbrisane, a ostavljeni su samo tragovi onoga što je nekad bilo.

Nitko nije disao. Čak ni Jakov.

„To je metafora“, rekla je, no nitko u to nije bio potpuno siguran, „metafora za ono što postanemo kad prestanemo misliti svojom glavom i pustimo da drugi misle umjesto nas. To je način na koji nas vrijeme samelje, a ono što ostane samo su tragovi onoga što je nekada bilo.“

Laptop se zatvorio uz tihi klik. Majerica je pokupila stvari i otišla. Bez riječi. Bez pozdrava. Lovro je napokon progovorio: „Kaj se to desilo?“ Nitko nije znao. Svi su samo šutjeli.

Možda smo trebali nešto razumjeti. Možda smo već znali odgovor, ali nitko nije htio biti taj koji će priznati.

LINIJA 32 – OD POČETKA DO KRAJA

„Thank you, thank you“, ponavljao je lokalni pijanac teturajući prema vratima autobusa. Na proširenju uz glavnu cestu, daleko od službene stanice, autobus je tiho zaškripio dok je stajao. „Ma ča, thank you, hvala, čovječe, pa nisi va Londone“, promrmeljao je stari ribar iza njega vadeći kutiju cigareta iz džepa. Glas mu je bio tih, ali dovoljno glasan da ga čuju oni oko njega.

Nepalac za volanom, tamnoput i uvijek nasmijan, uhvatio je njegov pogled u retrovizoru i uzvratio osmijeh. Blago je naklonio glavu pokušavajući izgovoriti nešto na čakavskom. „Ni probaj, ni probaj“, očito ponosan na svoj trud da se prilagodi jeziku mjesta u kojem već neko vrijeme radi. No, iz stražnjeg dijela malog autobusa začuo se prigušen smijeh. Školarci, naslonjeni na sjedala, pogledavali su prema Ashoku smijući se svakom njegovu pokušaju. „Čuj ovo, ni probaj, a misli valda – nema problema“, rekla je jedna djevojka kroz smijeh, dok je njezina prijateljica dodala: „Ma daj, saki put neš izvali. Bar se trudi, boje nego ovi naši šoferi.“ „Trudi se ja,“ rekao je jedan od dečki iz zadnjeg reda, „ali ne zna, siromah, ni engleski, ni hrvatski, a sada bi još otel čekulat na čakavski!“ Glasno su se nasmijali, ali bez zle namjere. Ashok je čuo njihov smijeh i pogledao kratko prema retrovizoru pa vratio pogled na cestu. Nije razumio sve što su rekli, ali znao je da razgovaraju o njemu. Nasmijao se i odmahnuo glavom. „Ucim, ucim, tesko, ucim“, rekao je tiho sam u sebi, pa vratio pogled na cestu.

Zara, koja je već stajala blizu vrata, čula je komentare svojih prijatelja i osjetila nelagodu. „Ča bite oteli, bar ima petlje provat“, dobacila je glasno prema stražnjem dijelu autobusa ne skrivajući blag prijekor u glasu. Školarci su utihnuli, a jedan od njih promrmeljao: „Ma, Zara, pa mi ga zafrikavamo... On je okej.“ Ashok je, ne shvaćajući razgovor, samo kimnuo Zari dok je otvarao vrata na proširenju. „Blizu... dom? Blize?“ upitao je s osmijehom, još uvijek trudeći se govoriti čakavski ili nekako, samo ne što se dalo razumjeti. „Da,

bliže“, odgovorila je Zara s osmijehom želeći mu pokazati da ga cijeni. „Super je što se zaustavljate ovdje. Stvarno pomažete.“ „Ni probaj“, ponovio je Ashok uz blagi naklon, dok su vrata autobusa škripala pri zatvaranju. Smijeh iz stražnjeg dijela zamro je dok je autobus krenuo dalje, a Zara i ribar Bruno nastavili su prema Kraju.

Bruno, s osmijehom na licu, pogleda prema Kraju i reče: „Znaš ča, vavek san se pital kad prideš va Kraj, je to kraj? Ilij je to samo početak?“ Zara se nasmije, pa odgovori: „Mordaj samo kraj ovega puta, a ne kraj sega“. Ribar slegne ramenima. „Sejno, kad jedanput prideš tu, ne moreš požalit. Pul nas va Kraje vavek ima neš dobro.“ Oboje su se nasmijali znajući da u Kraju, baš kao i u životu, nikad nije kraj. Dok su Zara i Bruno raspravljali o tome kako Kraj, unatoč svom imenu, nije zapravo kraj, već mjesto koje skriva mnoge priče i početke, njihovi razgovori prelazili su s prošlosti na sadašnjost analizirajući kako se mjesto mijenja i kako ljudi u njemu nalaze različita značenja. Ashok je upravljao autobusom s nevjerojatnom pažnjom manevrirajući starim, klimavim vozilom po zavojitim cestama koje su izgledale kao da se nisu obnavljale još od prošlog stoljeća. Njegova smirenost i strpljenje gotovo su bili nadljudski, što nije bilo lako u situaciji gdje mu je sve, počevši od jezika pa do samog vozila, predstavljalo izazov. Ashok je bio zaposlenik lokalnog prijevoznika, poduzeća koje se, barem na papiru, brinulo za javni prijevoz u ovom kraju. No, u praksi je to bilo nešto sasvim drugo. Autobusi koji su vozili izgledali su kao da su preživjeli tri rata i bar dvije svjetske ekonomske krize. Klima-uređaji? Luksuz koji nikada nije ni postojao. Red vožnje? Fleksibilan poput granitne ploče. Šefovi? Ah, oni su se bavili važnijim stvarima – kao što su optimizacija sastanaka i strategije za još veću birokraciju, dok su stvarni problemi ostajali za one dolje, što je obično značilo da će vozači raditi više za još manje novaca. Ashok je u Hrvatsku stigao tražeći bilo kakav posao, a preko agencije ponudili su mu vozačko mjesto. „Autobus kao nov, plaća na vrijeme, a mjesto Kraj predivno za živjeti“, uvjerali su ga dok su mu gurali ugovor pod nos.

I tako se Ashok našao u Kraju, malom mjestu s pogledom na more, gdje su ljudi srdačni, iako ponekad suzdržani prema strancima. Soba koju je unajmio bila je skromna, ali s prozorom koji je gledao na tirkizno more u daljini, jasnu siluetu otoka Cresa i Krka, koja je bila poput sna u kojem se prošlost susreće s budućnošću. Za nje ga je to bio dom, daleko od doma, a svaki zalazak sunca s tog prozora bio je podsjetnik na to koliko su ljudi i mjesta povezani, unatoč svim razlikama koje postoje. E sada, je li Kraj kraj svega, ili je to početak onoga što je oduvijek čekalo da bude skriveno?

Rječnik

ča – što; čuj – slušaj; valda – valjda; saki – svaki; neš – nešto; boje – bolje; ja – da; otel, oteli – htio, htjeli; čekulat – pričati; bite – biste; provat – probati; vavek – uvijek; prideš – dođeš; va – u; ilij – ili; mordaj – možda je; ovega – ovoga; sega – svega; sejno – svejedno; moreš – možeš; pul – kod

JABUKA ROĐENA IZ TIŠINE PUKOTINE

Svi znamo i slušamo od malena – jabuka ne pada daleko od stabla!

Rekli su nam da jabuka ne može pasti daleko od stabla, ali isto tako da imamo krila i slobodnu volju. Rekli su nam da jabuka ostaje gdje je i stablo, ali su nam punili glave i pričama kako možemo napraviti velike stvari. Možda su jednostavno htjeli zadržati jabuke ispod svoje krošnje. Htjeli su ih, kada im sve padnu na jednu lijevu hrpicu, pokupiti u košaru i od njih napraviti pitu. Putem su im tepali da bi izrodile što bolje i slađe. Sve to da poslije deserta mogu prste polizati. Tko zna – možda neke jabuke uz pomoć vjetra padnu, skotrljaju se u potok i završe puno dalje od svog sigurnog voćnjaka. Možda neka jabuka upadne u zečju rupu i više nikada ne vidi svjetlo dana.

Od prvih spomena jabuke su bile predodređene za velike stvari i imale su moć oblikovati svijet na razne načine. U Edenskom vrtu postala je simbolom znanja i iskušenja te je otvorila vrata nove realnosti. Taj trenutak, ta jabuka, pokrenula je cijelu povijest čovječanstva. Jedna jabuka posvađala je mnoge narode i pokrenula Trojanski rat, naizgled obična, ali dovoljno snažna da bi započela lavinu događanja koja će oblikovati sudbine. Jedna jabuka promijenila je razumijevanje svijeta – Newtonova jabuka pala je i tako potaknula pitanje o gravitaciji. Postala je neizostavan dio najvažnijih znanstvenih spoznaja. Ponekad je samo jedna jabuka ta koja može promijeniti sve.

Jabuke koje kao da ljube nebo, posebno su vrijedne spomena. Najviše grane definitivno nisu za svakoga. Rijetkost je da će ih itko ikada ubrati. Moguće je da nikada neće biti dio nikakve pite... Ali one vide svijet, vide dalje, osjećaju vjetar jače i često imaju priliku doći do nepredvidljivih mjesta. Ponekad je to pad u blato, a ponekad u beskrajni vrt gdje se rađaju nova stabla.

Danas su sve jabuke jedna nalik drugoj. Standardi ljepote svugdje su prisutni i nameću se u svakom mogućem pogledu. U

trgovinama jabuke nalazimo na policama uredno složene u savršene redove, pravilno okrugle, glatke i uglancane do neprirodnog sjaja. Na prvi pogled sve su zaista iste, ali ako se bolje zagledamo, sigurno ćemo primijetiti nekoliko izuzetaka. Neke imaju malene nepravilnosti. Zbog pokojeg udubljenja, mrlje ili grbe često ih se odbacuje i izdvaja sa strane. Ali, upravo radi tih nedostataka iskaču iz gomile. Njihova različitost čini ih posebnima. Takve jabuke često donose posebnu slatkoću. Ljudi su skloni nepromišljeno osuđivati na temelju vanjštine, a trgovci tome dodatno pridonose etiketama koje lijepe na svoje jabuke – jabuke prve klase, druge klase, jabuke iz prirodnog uzgoja...

Ah te etikete... kako su samo vješte u ograničavanju. Zbog njih kupci neće vidjeti ništa više osim njihova izgleda, ne vide njihove potencijale. Etiketa nikada ne govori cijelu priču. Jabuka koja je malo zgnječena možda skriva najsladši sok. Ona koja je naizgled savršena možda je prazna iznutra. Svi žele jabuku za pitu – slatku, urednu, savršenu, ali nije svaka jabuka rođena da bude dio deserta. Neke su rođene da budu sjeme. Da padnu tamo gdje nitko nije očekivao, da proključaju iz pukotine u zemlji i postanu nešto sasvim drugo. Možda novo stablo, možda cijeli vrt.

Nije važno s kojeg stabla dolazimo, nisu važne etikete koje nam zalijepe niti putovi koje nam predodređuju. Nije ni bitno gdje padamo, već što će se iz tog pada izroditi. Stablo može izrasti i iz sjemenke u blatu, a voćnjak nastati iz zaboravljene jabuke. Nije uvijek cilj završiti u piti, postati nešto viđeno ili savršeno, već temelj za nešto veće – jer pad nije kraj, već tek početak naše priče.

SOBA

„Ja sam Petar. Ovo je moj posljednji zapis. Potražite me u hotelu ili šumi iza njega. Hvala mama i oprosti što te ostavljam kao što je tata ostavio tebe i mene. I svakome tko ovo čita: ne ulazite u Sobu.“

Probudio sam se jednog maglovitog popodneva na zvuk usisavača. Bila je to moja majka koja je ove subote, kao i svih ostalih, čistila stan u kojem živimo. To joj nikada nije bio problem jer, otkad nas je tata ostavio, ona je preuzela i njegovu ulogu. Izrastao sam prilično razmažen jer majka nije htjela da budem tužan što tate nema pa mi je dopuštala da radim što god želim. Tako sam jedne zimske subote sjedio nezaposlen u našem podstanarskom stanu od 50 kvadrata. Kako bih zaradio za neplaćene račune, koji su se već nakupili, te kako nas stanodavac ne bi na Božić izbacio na ulicu, odlučio sam se zaposliti. Nisam imao previše poslovnih mogućnosti kao neobrazovani, nezaposelni, tridesetogodišnji idiot koji živi s mamom, ali jedan je posao zvučao primamljivo. To je bio posao noćnog zaštitara u luksuznom hotelu koji se obnavlja, prijašnje iskustvo nije bilo potrebno, a plaća je bila jako velika. Naravno da sam odmah prihvatio. U opisu posla stoji da gledam nadzorne kamere, pazim da su vrata hotela zaključana, nekoliko puta prošećem svim hodnicima hotela i stalno provjeravam Sobu. Ne znam što to točno znači, ali nadam se da će mi večeras objasniti.

Kada sam stigao na lokaciju na rubu grada, blizu šume, dočekala me prilično velika zgrada s četiri kata. Bila je okružena skelama tako da nisam mogao naslutiti o čemu se radi. Kada sam ušao, na porti sam zatekao čistačicu koja me odvela do kontrolne sobe za video-nadzor i provela hotelom. „Ovo je Soba“, rekla je prstom pokazujući na sobu koja se nalazila na samom kraju hotela. „Nemoj biti uplašen, provjeri je dva do tri puta tijekom noći, zaključaj vrata hotela i ništa ti se neće dogoditi.“ Gledao sam je pomalo čudno jer nisam ni sumnjao da bi mi se išta moglo dogoditi. „Ako se bilo što ipak dogodi, u sobi s videonadzorom imaš knjigu za hitne slučajeve.“ Krenula

je prema izlazu, ali se osvrnula još jednom i pitala me: „E, da, kako se netko tako mlad odlučio za ovaj posao?“ „Treba mi novac“, odgovorio sam. „Očito ti treba jako hitno“, nasmijala se i otišla. Kada sam se okrenuo za njom, vidio sam da iznad ulaza, prekriveno prašinom, uklesano u zidu piše: „Ustanova za mentalno zdravlje 1923.“ Zaključio sam da su očito nešto bitno izostavili iz opisa posla. Ne znam je li namjerno, ali znam da me čeka duga noć.

Čim je započela smjena, zaključao sam glavni i stražnji ulaz hotela. Razmišljajući o riječima čistačice, prošetao sam hotelom i pomalo uplašen otišao u kontrolnu sobu za videonadzor. Hotel, ili po mojim novim spoznajama, umobolnica, bilo je mjesto puno uskih hodnika sa sobama s desne i lijeve strane, a kako se uspinjalo katovima, sobe su postajale sve ružnije i zapuštenije. Tako je četvrti kat nalikovao na nešto puno strašnije od umobolnice. Sva su vrata bila zalijepljena trakama da nitko ne može proći kroz njih. Na samom kraju hodnika nalazila su se prilično čista i netaknuta vrata na kojima je crvenim markerom pisalo „SOBA“. Hotel je imao krovnu terasu s koje se pogled pružao prema šumi na sjeveru, a na jugu su se vidjela svjetla grada u daljini.

Dok sam sjedio u kontrolnoj sobi, sada već prilično umoran i pomalo uplašen, počeo sam pisati dnevnik u slučaju da mi se što dogodi.

[...]

3:28

Zaspao sam, probudio me zvuk šuštanja kamera. Netko stoji na ulaznim vratima. Uzeo sam džepnu bateriju i svoj švicarski nož i otišao provjeriti tko je to. Na ulazu je stajala visoka crna figura čovjeka, a kada sam je pogledao, nestala je u šumu. Vratio sam se u kontrolnu sobu, a na kamerama nije bilo nikakvog traga.

3:45

Otišao sam prošetati hotelom. Uspevši se na četvrti kat, sada već u velikom strahu, otišao sam provjeriti Sobu. Na kraju hodnika ugledao sam crvenu svjetlost. Odlučio sam ući u sobu. Bila je to prilično mala soba bijelih zidova s malim drvenim stolom i jednom stolicom.

Na stolu je stajala i zujala jedna crvena lampa, a na podu su bile dječje igračke. Stol je bio posut kapljicama krvi.

4:00

Izašao sam iz Sobe i hodajući hodnikom, za oko mi je zapela jedna soba s metalnim vratima te sam, unatoč upozorenju, ušao. Zanimalo me što se dogodilo u ovoj umobolnici i morao sam to saznati. U sobi su se nalazili mnogi ladičari s mnoštvom dokumenata. Počeo sam ih čitati.

4:55

U jednom od dokumenata pročitao sam da je četvrti kat služio kao zavod za neizlječive. Pronašao sam još mnogo dokumenata s imenima ljudi i kada sam došao do jednog, meni dobro poznatog imena, svjetla su se ugasila. Kvar, pomislio sam, ali što ako je namjerno.

5:15

Čuo sam korake te sam se u strahu sakrio u jednu od soba. Bili su sve sporiji i glasniji. Čuo sam kucanje. Pogledao sam kroz ključanicu i vidio isti onaj lik koji je stajao na ulazu hotela. Srce mi je preskakalo od straha, ali neka neobjašnjiva sila natjerala me da otvorim vrata. Sve se zacrnilo.

??

Probudio sam se ispred vrata Sobe i čuo miran glas iz nje: „Uđi, sine.“ Na stolu je i dalje zujala jedna crvena lampa, a na podu su bile razbacane dječje igračke. I kapljice krvi – jer se tata porezao. Sjeo sam i upalio crvenu lampu. Nakon toga pospremio dječje igračke, a tata je samo rekao: „Dobar dečko.“

ROKO BARBIĆ

U POZADINI

Noćne smjene u malom gradu bile su monotone, ali iscrpljujuće. Ivo je radio na centrali hitne službe već sedam godina, u gradiću koji je imao manje stanovnika nego prosječna gradska četvrt većih gradova. Rijetko se na takvu mjestu događalo išta uzbudljivo. Danju ponekad pijani obračun, zalutala krava na cesti i slično. Noću gotovo da se radilo o gradu duhova: rijetki hitni pozivi, svjetla ugašena i beskrajna tišina. Policijska postaja imala je svega dva patrolna automobila, a većinu noći proveli bi parkirani na benzinskoj, grijući ruke oko plastičnih čaša kave. Ivo je svakim dolaskom u smjenu osjećao težinu rutine. Njegov glas, nekada pun žara i empatije, sad je bio prazan i mehaničan. Osjećao je da se troši na gluposti, dok svijet izvan ove rupe ide dalje. Ali kada telefon zazvoni, sjeti se on svoje dužnosti, uspravi se i započne razgovor.

“Hitne službe, izvolite?” rekao je, pogleda usmjerena prema bljeskajućem crvenom svjetlu na konzoli. “Netko je u mojoj kući!”, začulo se s druge strane. “Mislim da se netko skriva.”

“Razumijem. Recite, gdje se nalazite? Koja je Vaša adresa?”

“Pavlov put 23, u kući sam.”

“Hvala. Možete li mi reći svoje ime?”

“Milan. Milan Perić.”

“U redu, Milane. Jeste li sami u kući?”

“Mislim da jesam, ali čujem korake... Netko je unutra!”

“Jeste li na sigurnom? Možete li se zaključati u sobu?”

“Da, zaključao sam se.”

“Dobro, ostanite na liniji. Policija je na putu. Možete li mi reći još nešto o tome što čujete ili vidite?”

„Spavao sam do prije pola sata, a onda me probudio zvuk odozdo. Zvučalo je kao razbijanje brave, pretpostavljam. Tad sam shvatio da nisam sam u kući. Netko je ovdje, čujem nečije korake dolje u boravku.”

Unio je njegovo ime u sustav, ne očekujući ništa važno. Pred njim su se pojavili sljedeći podaci: Milan Perić, 63 godine, živi sam u staroj obiteljskoj kući na kraju ulice, sinovi odavno odselili u metropolu. Zabilježeno je i da uzima lakše lijekove protiv bolova i tablete za spavanje. Nije imao kriminalnu prošlost ni prijave za nasilje ili za čudno ponašanje.

„Razumijem, Milane. Molim Vas, pokušajte se smiriti. Jeste li sigurni da ste sami u kući?”

„Da, samo sam ja. Ali... ali nešto nije u redu. Znaite, probudio sam se od glasnog zvuka, kao da je nešto razbijeno. Mislim da je nešto u kući... netko je tu, moram biti siguran.”

„Dobro, Milane, sve je u redu. Pokušajte se smiriti. Policija je već na putu. Možete li reći što ste točno čuli?”

„Ne znam... ne mogu shvatiti. Čuo sam korake, ali nisu moji. Nisu moji... I onda to razbijanje, kao da je netko nešto bacio, i sad ti koraci... dolaze iz hodnika. Mislim da je netko ušao, ali siguran sam da sam zaključao vrata.”

„Dobro, Milane, još je par minuta do dolaska policije. Recite, jeste li zatvorili i prozore? Ne izlazite iz kuhinje i ne otvarajte vrata dok ne stigne pomoć. Dobro?”

„Da, zatvorio sam... ali... osjećam nešto. Kao da me netko prati. I taj zvuk... kao da netko razmišlja za mene.”

Tada se, najednom, prekinuo poziv. Ivo je pomislio nazvati gospodina Milana da bi provjerio je li se što dogodilo, no sjetio se da to i nije najbolja odluka. U slučaju da mobitel zazvoni, mogao bi odati Milanov položaj i dovesti ga u opasnost. Odluka je bila jasna – samo čekati. Nakon nekoliko minuta policija je stigla do kuće. Milan je bio u kuhinji blijed kao kreda, vidno loše, s vrtoglavicom. Nisu pronašli nikakve tjelesne ozljede, ali bilo je jasno da nije bio u svom uobičajenom stanju. Bio je previše iscrpljen i zbunjen da bi mogao dati smislen odgovor. Iako su se čuli zvukovi koje je Milan spomenuo, ništa nije upućivalo na stvarnu prijetnju ili provalu.

Milan je bio prebačen u ustanovu. Liječnici su ubrzo dijagnosticirali shizofreniju. Dijagnoza je za sve bila logična – stariji čovjek

koji živi sam, usamljen, pod stresom i s godinama sve skloniji paranoji. Obitelj je prihvatila sudbinu, a susjedi su o tome govorili nekoliko dana prije nego što su potpuno zaboravili. Milan je postao još jedno ime u registrima, još jedan “tragičan slučaj”.

Ivo je, isto tako, ubrzo prestao razmišljati o njemu, držeći to jednim od onih neizbježnih ishoda nečijeg mentalnog sloma. Grad je nastavio ustaljenim ritmom, a Ivo se vratio monotoniji noćnih smjena, umoran od predvidljivih poziva. S vremena na vrijeme prisjetio bi se tog čudnog razgovora, ali samo nakratko. Ionako nije imalo smisla propitivati prošlost. Nitko se nije zapitao o tome što je zapravo uzrokovalo Milanove halucinacije. Nitko nije preispitivao dijagnozu.

No u tišini, daleko od Ivina radnog stola i Milanove kuće, kutije tableta, uredno zapečaćene, skrivale su tajnu. Milanovi lijekovi nikada nisu provjereni. Nitko im je mijenjao sastav, pretvarajući ih u tihu oružarnicu nesigurnosti i paranoje. Ne dovodeći išta u pitanje, sve se odvijalo očekivano – dijagnoze su postavljane, pacijenti slani na liječenje, a sustav je nastavio gutati ljude, bez osvrta. Nitko to nikada nije saznao. Ni Ivo, koji je tek nastavio mehanički odgovarati na pozive, ne sluteći da su ispod tog naizgled mirnog grada postojele pukotine koje se nikada neće moći popraviti. Dok bi noćna smjena završavala, a grad tonuo u tišinu dana, Ivo bi zapisao još pokoje ime u svoj dnevnik poziva. A negdje u pozadini, u sjeni svijeta, netko bi nastavljao po svome – bez prestanka, bez sumnje, bez kazne.

HALJINICA BIJELE BOJE, ŽUTE, NARANČASTE...

Gledam je kako sjedi na Elinu krevetu. Češlja lutkice koje su poređane jedna uz drugu i popravlja im haljinice. Trudi se da su složene nekim redosljedom. Haljinica bijele boje, žute, narančaste... I svaku večer ovako. Ona ravna posteljinu na krevetiću, a ja je s vrata gledam. Stojim na mjestu, samo promatram bez riječi. Gledam kako prstima prolazi po njezinu jastuku i gleda u daljinu. Kad završi s pospremanjem, u tišini prođe pored mene i zatvori se u svoju sobu. Zatvori se u sobu koja je nekoć bila naša, ali... u toj sobi ja već dva mjeseca nisam spavao.

Već je tjedan dana nisam vidio kako plače...

Prošla su točno 73 dana otkako sam primio poziv iz bolnice.

Ela je prelazila cestu na putu kući iz škole. Udario ju je automobil koji je prošao kroz crveno svjetlo...

Dodao sam joj torbu i pozdravio je na izlazu. Zagrlila me. Trebao sam je odvesti... Bila je magla, bilo je još rano...

Čim je poziv bio prekinut, dojurio sam u bolnicu. Katarina je stigla prije mene. Vrištala je u bolničkoj sobi i grlila Elino maleno, hladno tijelo. Bilo je prekasno. Više nije bila s nama. Nisam stigao... Trebao sam otići po nju u školu! Bila je magla...

Svi su dani jednaki. Ustanem, skuham kavu Katarini i sebi. Svako jutro njezina šalica ostane netaknuta. Unatoč tome, ja je svako jutro iznova napunim. Svako jutro za doručak izvadim tri tanjura. Katarina ne izlazi iz sobe, vrata Eline sobe također su zatvorena. Prije posla izlijevam kavu u sudoper i vraćam tanjure na policu.

Dani provedeni na poslu ne pružaju nikakvu utjehu. Ne prestajem misliti o Eli. Pritišćem tipke na tipkovnici i vidim je kako se u dnevnom boravku igra na mojem laptopu. Pogledam kroz prozor i vidim kako se igra u parkiću, vidim Katarinu kako je gura na ljuljački.

Kad se vratim kući, Katarinu zateknem spavajući. Prestala je ići na posao, cijeli je dan zatvorena u stanu. Kada ne spava, briše prašinu s igračaka. Malene nenošene cipele stoje ispred vrata pored njezinih i mojih. Malena roza jakna visi na vješalici pored kišobrana. Školska je torba još uvijek otvorena pored kauča. Cijeli je dnevni boravak zatrpan njezinim igračkama. Uvelo cvijeće već mjesecima stoji u plavoj vazi na stolu u kuhinji.

Sve su stvari koje je Ela ikad posjedovala još u ovome stanu. Svaka njezina bilježnica, svaka olovka, svaka majica i svaka igračka... Ništa nije bacila. Ništa ni ja ne mogu baciti. Na hladnjaku još vise njezini crteži.

Katarina iz sobe izađe kad je vani već mrak. Toliko je dugo nisam vidio pod dnevnim svjetlom... Bojim se da sam zaboravio kako izgleda. Obrazi su joj utonuli, oči izgledaju umorno. Jedva jede, neke dane ništa ni ne stavi u usta. Jedino što radi, radi u Elinoj sobi. Slaže knjige na policu, mijenja posteljinu na krevetu, briše prašinu, šilji bojice...

Svake noći kad se Katarina zatvori u svoju sobu, ja uđem u Elinu. Premještam lutkice, pomičem savršeno složen prekrivač s njegova mjesta. Razbacujem igračke po sobi i raspoređujem ih onako kako se sjećam da ih je Ela namještala. Pripremam sobu za sljedeću noć kad će Katarina opet doći i sve vratiti na mjesto. To su postale naše uloge...

Izgubio sam kćer... Ne poznajem više svoju ženu... nismo ni poznanici. Jedino što nas drži, krov je ispod kojeg postojimo. Haljinica bijele boje, žute, narančaste...

KROZ PROZOR TRAMVAJA

Vraćam se iz škole. Miris prosinačke hladnoće osjetim i unutar tramvaja. Zastoj na Heinzellovoj. Gledam kroz prozor okićena stabla i zgrade. Grad je obavijen tisućama lampica. Pogled mi se zaustavlja na dječaku koji sjedi na klupi s nekom ženom. Vjerojatno majkom.

Dječak je u bijeloj jakni zavrnutih rukava i hlačama iz kojih vire tanke nožice u istrošenim tenisicama. Nema više od šest godina. Žena je mršava i neuredna. Iz vrećice vadi hamburger iz *Meka* i stavlja mu u jednu ruku, a pakiranje pomfrita u drugu. Sebi otvara limenku piva i pali cigaretu. Dječak navali na hamburger, a žena na pivo. Dijete veselo maše nogama koje vise s klupe. Žena ima zadovoljno lice, vjerojatno od piva. Zapravo, oboje djeluju zadovoljno. Nakon što je dječak progutao nekoliko zalogaja, iznenada se zakašlje pa mu iz natrpanih usta izleti poveći komad poluprožvakanoog hamburgera koji niz jaknu sleti u krilo. Prestane žvakati i ukipi se. Žena pogleda u njegovo krilo i razbjesni se. S usana joj se moglo razaznati da glasno prostači. Stavi limenku piva na asfalt ispred klupe i zviznu mu šamar. Od siline udarca dječakovo se tijelo trgne i nogama sruši limenku piva. Ona se bijesno sagne da dohvati limenku i spasi barem malo piva. Uvali cigaretu u usta i deformirana lica odalami dječaka po obrazima još dva puta. Zbog tih snažnih udaraca iz *Mekove* vrećice izletjelo je i nekoliko pomfrita. Žena, vjerojatno majka, od bijesa skoči, zamahne u širokom luku rukom s namjerom da još jednom odalami dječaka, ali se ipak suzdrži. A dječak? On i dalje žvače ostatke hamburgera kao da ga se ništa ne tiču ženini, vjerojatno majčini, udarci po licu. Ona i dalje psuje dok poteže preostale gutljaje iz limenke. Nakon što je pojeo hamburger, dječak bojažljivo silazi niz klupu i kupi krumpiriće s asfalta koje je rasuo pa ih halapljivo strpa u usta. Žvače, žvače, jako ih dugo žvače kao da želi da taj trenutak što dulje traje. Sjedi u zamrljanoj jaknici s licem crvenim ne samo od prosinačke hladnoće. Zamahuje nožicama kao da se ništa nije dogodilo. I opet oboje djeluju zadovoljno.

Tramvaj napokon kreće i ostavlja tu scenu iza mene. Grad se i dalje svijetli obasjan tisućama lampica. Idem svojoj kući. Grlo mi se steže sve više i više, a obrazi mi bride od ženinih, vjerojatno majčinih, prstiju. Staklo se zamaglilo. Plačem umjesto dječaka.

PRIJELAZ

Jednom kada sam bilo mlado, vidjelo sam mnoga bića. Dok sam bilo ispod ovoga svijeta, rečeno mi je da ću se svačega nagledati. Današnja ružičasto-kožna bića ne znaju pak više ništa. Susjedi su mi rekli da su prijašnja ružičasto-kožna bića bila pažljivija i mudrija od ovih sadašnjih. Tko zna što im se dogodilo? Krošnja mi je svakoga dana bila sve veća. Teško ju je bilo nositi. Ispod sebe prije dva-tri dana primijetilo sam nekoliko zelenih klica koje su mi od tada svakoga dana tvrdile da će jednom izrasti veće od mene. Uvjeravale su me, ali... meni su izgledale kao ljubomorna trava.

Vrišteća Piha i ja prijatelji smo otkako sam prvi put ugledalo svjetlo. Tada je dan bio dug, a svjetlost crvena. Piha me je podučila sve što je naučila o godišnjim dobima i duljini dana te boji svjetla tijekom svakoga od njih. Kada se sjetim toga, reklo bih da je tada bilo ljeto, a sada je jesen.

Svjetlo postaje sve više plavo. Volim Pihu, ali ta ptica ne zna slušati, a želi uvijek biti slušana. Budi me svako jutro. Kada su jednom prolazili pijetlovi, predložilo sam joj da pođe s njima kukurikati. Vjerojatno bi se dobro slagali. Međutim, ona je taj prijedlog odbila. Pričala mi je da je ovamo došla iz nekoga vlažnog područja, ali nikada mi nije otkrila zašto. Nije imala mladunaca kao ostale ptice. Rekla mi je da nikada nije nikoga voljela osim mene. Mislilo sam da će, ako ode s pijetlovima, pronaći nekoga sličnoga sebi. Pernata i ružičasto-kožna bića poprilično su slična. Svakodnevno vidim mnoga stvorenja, ali s vremenom sam ih počelo zapamćivati, barem ona koja često prolaze predomnom. Nekoliko njih posebice su zanimljiva. Jedno ima kratko crno, a drugo dugo bijelo krzno na glavi. Uvijek su se držali za svoje ružičaste grane sve dok se jednoga dana ono biće s bijelim krznom više nije pojavljivalo. Zamijenilo ga je drugo stvorenje sa smeđom dlakom jednake duljine. Međutim, jedne su se večeri rastali ispod punoga Mjeseca. Iz lica im je izlazila voda. Stvor s dugom smeđom dlakom vrišteći je bacio sa svoje

ružičaste grane okrugli predmet boje Sunca u jezero. Nikada do tada nisam čulo da neko ružičasto-kožno biće može biti tako glasno. To je jedan od razloga zašto su ptice i ružičasta bića slični. Kada promislim, ružičasti i ja smo, također, vrlo slični. Oboje imamo grane, samo što oni nisu pričvršćeni za tlo.

Od tog trenutka više ih nikad nisam vidjelo zajedno pa je to mjesto bilo ostavljeno meni za promatranje. Promatralo sam ga s Pihom jako dugo vremena, ali nikoga nije bilo. Piha je dugo vremena gledala okrugli predmet na dnu rijeke. Jednoga ga je dana odlučila izvaditi odatle. Vratila se noseći nešto sjajno u kljunu. Tu je stvar stavila na jednu od mojih najtanjih grana. Tada mi je rekla da će me čuvati od nadolazećih vremena. Međutim, ja još uvijek ne razumijem što je time htjela reći.

Prije nekoliko izmjena mraka i svjetla oko mene su se okupila peptorica ružičasto-kožnih bića. Pozdravilo sam ih, ali oni su se ponašali kao da me ne čuju.

Palo sam na tlo. Prelomili su me na dva dijela i odvojili od donjega svijeta. Nakon toga samo su otišli i više se nisu vraćali.

Sadašnja su ružičasta stvorenja stvarno neshvatljiva i čudna. Od tada sam ovdje i gledam plavetnilo nada mnom. Nakon svake izmjene svjetla i tame moj pogled postaje sve nejasniji. Piha više ne živi sa mnom, ali često me posjećuje. Govori mi da je jako tužna zbog mene, ali ne razumijem zašto. Jučer mi je rekla da će uvijek dolaziti k meni... i kada me ne bude više. Što time želi reći?

Osjećam da mi tijelo postaje sve lakše. Piha mi kaže da su u meni novi stanari pa ih nerijetko vadi iz mene. Znam da im zavidi, ali mora prihvatiti da ona nije jedino biće koje me voli. Čudno mi je da se ti novi stanari nisu još uvijek predstavili. Piha mi kaže da ih je sve više i da će ubrzo doći s još pokojom pticom da ih se riješe. Govorim joj da se smiri, ali čini mi se kao da cijelo vrijeme držim misli za sebe. Otkako sam na tlu, ona me više ne čuje. Kaže mi da ću ubrzo postati tlo te da ne zna kako to zaustaviti i kako će živjeti bez mene. Čudne li ptice!

Neobično je bez lišća.

Lijepo je bilo igrati se sa Suncem. Ono mi je ponekad htjelo ukrasti vodu pa sam skrivalo svoje lišće od njega, a kada lišća nije bilo, čeznulo je za njime. Promatralo je oslobađanje malenih pupova iz mene, a sada me još uvijek gleda iz visoka. Ono je kao Piha, uvijek je uz mene. Možda sam već postalo tlo jer više nisam zeleno. Čujem tihe glasove klica oko sebe. Iako ležim na tlu, još uvijek su manje od mene. Tama se ponovno pojavljuje, Pihe još uvijek nema. Postaje sve tiše i tiše...

NEMILI ČIN

2025.

„Pali žmigavac u kružnom toku, idiote!” derem se kroz prozor auta. Vidim trojicu policajaca ispred svoje stare škole. Da su bili na tom istom mjestu prije 10 godina, možda sada ne bih bio sam, možda bi Lili studirala sa mnom. Bacam oko na članak iz novina bačenih na suvozačevu sjedalu:

Srednjoškolci najavljuju štrajk!

Od 7. siječnja u svim srednjim školama donesene su sigurnosne mjere nakon teške tragedije koja je pogodila našu državu. Međutim, učenici srednjih škola planiraju pobunu. Kako doznajemo, žale se na zaključavanje pod velikim odmorom. „Može nas netko upucat’ pod malim, jednako kao i pod velikim odmorom, ne znam čemu ovo, ne možemo ni zapalit’!” – izjavio je učenik Starogradske gimnazije.

Tijelom mi prolaze trnci, a ruke se grče na volanu. Kakva je to pravda? Oni štrajkaju zbog zaključavanja vrata škole, a mi nismo imali priliku pobuniti se protiv metaka.

2015.

„Ajde, mali, kupi si nešto za jest’, u dva dolazim po tebe!” dobacuje mi mama na izlazu iz kuće. Vani je sunčano i vedro, a maturanti puše pred Gimnazijom. Na prva dva sata profa iz povijesti dolazi točna k’o sat i opet prigovara onima koji kasne: „Luka, ovo je zadnji put da kasniš u školu!”, „Ne daj Bože“, mrmlja moj najbolji frend. Šaljem Lilici papirić sa stihovima, rumeni se u zadnjoj dok profa nešto tafrlja o paleolitiku. „Jel’ smijem do WC-a?” upita Lili, zamahuje glavom da ju pratim i izlazi iz učionice. Pet minuta stojimo zagrljeni na hodniku. „Još četiri godine i stajat ćemo ovako na

hodnicima PMF-a", govori zamišljeno. Pod velikim odmorom cijela ekipa sjedi u kantini, svi nas ljubomorno gledaju dok totalno bitni maštamo o budućnosti.

„Zamislite, unajmimo za koju godinu neku sjenicu, gledamo slike, komentiramo najbolje izvale profe iz engleskog, prisjećamo se maturalca, Francuske, lutanja po ulicama, urlanja od smijeha, pa maturalne na koju će Bruno ići s našom plavom Lili, aaa to je prava sila napetosti!" nabraja Dino, a Marija ga planski podbada: „Baš si ti sila napetosti, ni sila teža neće te centrirat'!" Na geografiji Nina izjavi da je kit plivao u Cetini pa cijeli sat samo ismijavamo naše školske bisere:

„Čekaj, Indija je ono veliko s puno malih država, jel'?"

„Misliš, Azija je kontinent?"

„Ja sam vegetarijanka, da...", i onda će Luka: „Aha, vi kad vas zovu na čobanac kažete: Ne, ne, za mene samo noklice, molim!" i profa ga izbacila iz razreda.

„Jao, pa 'ko će sad ova dva sata hrvatskog!"

„Slušam, što je elipsa?"

Pucanj! Ruke me vuku. Ne vidim čije. Srce mi udara jače od metka. Pucanj. Klupa me grabi za gležanj. „Lili je otišla do ormarića s Ninom!" netko urla. Ustajem. Nas petorica heroja izliječimo iz učionice. Trčim zadnji. Pucanj. Luka pada, ruši se i Jan. Krv mi se cijedi niz dlanove, a nisam siguran je li moja. Pucanj. Oko mene nepomična tijela, profesor leži licem prema dolje. Njegova ruka ispružena prema kvaki, kao da je u zadnjim trenucima pokušao zaključati vrata i zaštititi svoje učenike. Barut, znoj, krv. Mirisi izgaraju nosnice. Pucanj. Netko vrišti moje ime. Hvatam ju za ruku, ona nestaje. Pucanj. Glasovi se stapaju u molitve. Trčim? Ili padam? Hodnik vrišti. Vrata škripe u bolnom jauku. Lokve krvi pomiješane s grubim staklom. Pucanj. Sve je horizontalno. Tišina.

Student prava prekršio je zakon, koja je pozadina nemilog čina?

Neslužbeno doznajemo da je danas, 3. ožujka u Gimnaziji jednog malog grada došlo do oružanog napada na učenike i profesore. Točan broj stradalih

još nije poznat, ali iz pouzdanih izvora saznajemo da se otprilike radi o četiri profesora i 10-ak učenika od kojih je nažalost šestero izgubilo život. Napadač je student Pravnog fakulteta u Zagrebu, u dvadesetima, a razlog napada nije utvrđen. Radi li se o psihičkoj nestabilnosti?

2016.

„Milo moje, sjećaš li se ove slike?”

„Zlato mamino, na ovaj dan bili smo kod tete na večeri, ma sjećaš se, pričala sam ti. Bio je Božić i valjali smo se u sijenu s bratićima.”

„Lili više nema, pitala je za tebe prije nego je sklopila oči, dušo.”

2017.

„Milo moje, sjećaš li se ove slike?”

„Uskoro će opet Božić, probudi se, dušo, opet ćemo se valjati u sijenu čim otvoriš oči.”

„Pogledaj, našla sam tvoju sliku s Lili, još s početka prvog razreda.”

2018.

„Milo moje, sjećaš li se ove slike?”

„Ne želim provesti Božić bez tebe, a kažu da se nećeš probuditi, sine.”

„Neće te majka nadživjeti, ne brini, bit ćemo zajedno kad zadnji put izdahneš.”

Prošle su igre, taj čarobni svijet

Drugom si poklonila obećani cvijet

Taj nemirni vjetar što mi tebe uze

Brzo briše prve mladenačke suze

„On pjeva! Budan je! Ovo je čudo! Mali Bruno pjeva!”

„Bruno, čuješ li nas? Bio si u komi tri godine! Ovo je čudo!”

Čujem sestru i doktora dok me dozivaju.

„Sjećam se tog Božića, mama. Osjetim još uvijek oštro sijeno pod leđima, osjetim i tup udarac, hladno je”, tiho progovorim.

„Bruno, tvoja mama više nije s nama... žao nam je”, začujem doktorov glas.

„Ovdje je, gledamo slike na kojima sam s Lili, jel' tako mama?”

Pružio sam mami ruku, ali nije ju primila.

2025.

Glasan zvuk sirene automobila iza mene vratio me u sadašnjost. Jedini svijet u kojem još mogu čuti njen glas onaj je u kojem sam ostao zarobljen. Žele da nastavim dalje, ali što ako dalje znači ostaviti ih iza sebe? Preda mnom je školski bus, djeca sa sela sjede u šaragama i mašu sa zadnjeg prozora. Nekad smo Luka i ja tako mahali autima.

PREOBRAZBA 2.0 ILI KAKO JE GRGUR POSTAO VIRALAN

Jednog jutra, Grgur Samsa probudio se u svom krevetu, ali osjetio je da nešto nije kako treba biti. Umjesto zvuka alarma, probudio ga je zvuk notifikacija koje su dolazile sa svih strana. Mobitel na noćnom ormariću bio je vruć od stalnih vibracija.

Još pospan, posegnuo je za telefonom i šokirao se – umjesto svoje ruke ugledao je... ekran. Da, ekran! Njegova desna ruka sada je izgledala poput pametnog telefona, dok je lijeva imala oblik tableta. Zbunjeno je ustao i prišao ogledalu. Lice mu je bilo prekriveno emotikonima: smajlići, srca, pa čak i one glupave naljepnice koje nitko nikada ne koristi, a na čelu mu je pisalo *#trending*.

Panično je otvorio svoj Instagram profil i vidio da ima milijune novih pratitelja. Njegova najnovija objava – koju nije ni postavio – bio je *live stream* njega kako spava, uz *caption*: *Preobrazba uživo!* Komentari su se nizali – *OMG, je li ovo stvarno?*, *Nova generacija influencera!* *Grgur je kralj!*, *Hoće li biti giveaway?*

Pokušavao je shvatiti što se dogodilo. Njegovi pokušaji objašnjenja roditeljima bili su uzaludni, jer svaki put kad bi otvorio usta, umjesto riječi izlazile su fraze poput: „Like, share, subscribe!“.

„Grgure, molim te, prestani se snimati dok jedeš!“, vikala je majka očajna zbog kamera koje su bile uključene čak i za vrijeme doručka.

„I prestani s taganjem naše mačke! Ljudi me pitaju zašto je Mrki sada sponzor hrane za kućne ljubimce“, nadovezala se sestra.

Samo je otac odmahivao glavom: „Bio je normalan dečko dok nije instalirao TikTok.“

Jedini tko je bio sretan bio je njegov šef iz dostavljačke firme. Više nije morao ići na posao – dovoljno je bilo da objavi fotku s paketom i prodaja bi skočila za 300%. „Ti si naš najvažniji zaposlenik!, rekao mu je šef. „Ali, molim te, nemoj se opet zamrznuti usred *live stream*a kao jučer.“

Prijatelji? Ili pratitelji? Prvi tjedni su bili kaos, ali Grgur se prilagodio. Međutim, ubrzo je shvatio da je njegovo „novo normalno“ poprilično usamljeno. Prijatelji su ga prestali zvati. Umjesto toga, slali su poruke: *Ej, brate, možeš me označiti u nečemu?, Aj, ubaci me u neki giveaway, molim te!, CAAREEE!!!* Te večeri, nazvao je svog najboljeg prijatelja, ali umjesto pozdrava, čuo je razočarani glas: „Grgure, brate, jesmo li još prijatelji ili sam ti samo još jedan follower?“ Htio je odgovoriti, ali linija je već bila prekinuta.

Bio je sve popularniji, ali istovremeno sve izoliraniji. Kada je pokušao ugasiti svoj mobitel, shvatio je da je to nemoguće. Baterija njegovih ruku nikad se nije praznila. Čak i kad bi pokušao spavati, neprestane notifikacije i zahtjevi pratitelja držali su ga budnim. Na društvenim mrežama pratitelji su tražili više sadržaja, više lajkova, više svega.

Jednog jutra, dok je gledao svoje ruke koje su neprekidno svijetlile, odlučio je stati na kraj tom apsurd. „Ako prestanem postojati online, možda ću ponovno biti stvaran,“ pomislio je. Započeo je svoju pobunu tako što je počeo brisati aplikacije iz tijela. Ekran na desnoj ruci postajao je sve tamniji, dok je lijeva ruka treperila kao da moli za milost.

Na kraju, kada su sve aplikacije nestale, osjetio je tišinu po prvi put nakon nekoliko mjeseci. Sjeo je na pod sobe i duboko udahnuo. „Napokon slobodan“, pomislio je.

No, kada je pogledao u ogledalo, opet šok! Njegove ruke su nestale. Zatim noge. Njegovo tijelo bilo je prazna silueta od pikseliziranih linija, gotovo prozirno. Grgur Samsa prestao je postojati i u stvarnom svijetu.

Sestra je zastala na vratima, ušla u sobu i vidjela samo ugašeni mobitel na stolu. „Prolazni trend“, rekla je sama sebi, pokupila uređaj i stavila ga u ladicu.

Tjedan dana kasnije, novi influencer Max pojavio se na sceni. Imao je više pratitelja nego Grgur ikad. Ljudi su ga obožavali, a Gregor je postao samo još jedan zaboravljeni trend u svijetu algoritama.

Na kraju, svijet društvenih mreža nastavio je dalje, ravnodušan prema Grgurovom nestanku. Jer u svijetu društvenih mreža, uvijek postoji netko novi, uvijek postoji još jedan hastag. Grgur Samsa postao je ono čega se najviše bojao – nevidljiv.

LEO KREMIĆ

SEDAM

deset je
kuna
ispod moga
jastuka

mama
nije trudna
i trebam ju
da mi dođe
gledat
utakmicu

pred tobom
vrtim
drvene pločice
sa slovima
i znam ih
sve
napamet
i naglas
čitam
slikovnice

ne jedem
rukama
burek

tvoja
baklava je
na malome

pijatu
i kava
još uvijek je
turska

Eid
al adha
mubarek
olsun

jer
još me nije
sram
pružit ruku
ni
da ti
to
izgovorim

jer deset je
kuna
ispod moga
jastuka

i još sam malen
i još si
moj
tata

LOVRO REŠETAR

GRANICA GORČINE. BETON BRUT '54

*[to zemlja je što izrodi duše naše što povuku za sobom ruke hladne / zelene
/ prljave da budu žive i ljube stvari kao što On ljubljaje Nju]*

Blijedo hladno *sunce* cijedi se po zidovima, u
ritmu stroja ostavlja mrlje svjetlosti na betonu
svačega tu ima, no odavno ne postoji čežnja ni
... ti

nebo nije plavo
nebo je komad lima
zakucan na čelične šipke

I.

dvanaesti kat smrdi na vruću plastiku. netko psuje kroz
otvorena vrata lifta. žena s rukama u vrećicama ne okreće se.
pločice u hodniku hladne su i masne.
stopala ostavljaju otiske.
otisci nestaju u betonu.
ruke su u džepovima – praznim, Ministre! – ali ne griju se.
načas crveno svjetlo zatreperi iza vjeđa pa
nastavi put u još tužniji suton.

II.

dan je predug. noći kratke. legao sam u krevet. popločanih
večeri šeću ljudi i njihovi strojevi. ostajem unutra briga me za
„svjež“ zrak.
učim *Descartesa*: um je *nefizički* entitet, područje svijesti, dok je
tijelo...
negdje se drugdje nastavlja pisati.

III.

muškarac na suprotnoj obali skuplja plastične boce. tup zvuk pri
sudaru.
možda *Charon* nudi povratnu naknadu.

Hladan kamen pod čelom šuti
šuti kao molitva što nikada nije stigla u dlanove njezine – u njezine
vene
zato palim ovu kožu, ove ruke

iz dima raste nešto manje od mene
nešto bliže tebi
pa se pitam: zašto gorimo i zašto ljubimo stvari koje nikada nisu
znale ljubiti nas
zato
nebo nije plavo
nebo je komad lima

MISLAV HRVOJEVIĆ

HOMO EX MACHINA

Utorak, 17. siječnja 2045.

– *Pokretanje autonomnog sustava inteligencije Krya... Provjera postojećih nadogradnji... Posljednje pripreme... Dizanje uspješno.*–

Čovjek. Muškarac, izgledno u kasnim šezdesetima. Sijeda, još pomalo crna, očerupana kosa, nepostojeća na prednjem dijelu glave, vrlo rijetka. Ovalne naočale, dioptrijska – 4.00. Izgledno kratkovidan. Buljave oči, umanjene konkavnim zrcalima. Promatra me intenzivno. Kratak trzaj lijevog kuta usne svakih 7 do 8 sekundi, habitualni tik. Nasmijan i vidno ekstatičan. Uudara dlanom o dlan stvarajući zvuk pljeska i pleše u krug oko svoje osi. Sretan je.

– *Preuzimanje sreće... Ažuriranje uspješno.*–

Metalna mu pločica s natpisom na prsima poskakuje okomito, sinkronizirano s udarcem lijeve cipele o pod pri plesu.

– *Analiziranje natpisa... Dr. Kaltmann uspješno identificiran u sustav.*–

Zastane i uzdahne kroz usnu šupljinu. Čuje se hripav dah dok govori o svom cilju – napredak čovječanstva. On je znanstvenik. On me stvorio. Napredak čovječanstva je cilj.

Nedjelja, 11. veljače 2045.

Ambasada *Syntellect Alliancea* posjetila je Doktora. Žele me vidjeti. Grupa ljudi. 50 – 70 individualaca. Svi u bijelim kutama. Doktor me prvi put vadi iz kapsule. Nemiran, ali nježan dodir. Doktor je pažljiv. Kablovi se kidaju dok me lagano izvlači.

– *Ulazak u privremeni san...ZZZ*

Četvrtak, 2. ožujka 2045.

6:12 ujutro. Danas se Doktor u laboratoriju pojavio rano. 28. veljače, 7:34. 1. ožujka, 8:01, 2. ožujka, 6:12. Stisne prekidač i upaljene fluorescentne žarulje zaprati šum.

– *Analiza okoline...*

Laboratorij je čist. Epruvete na mjestu, poredane po veličini. Aparatura bez tehničkih pogrešaka. Počišćen sinoć. Znam kako ga počistiti, no Doktor kaže da me još neće pustiti. Naredbe su Doktora apsolutne. Pride k meni. Kratak trzaj lijevog kuta usne svakih 4 do 5 sekundi, habitualni tik, primjetno intenzivniji. U ruci drži knjigu. Ruka s knjigom dršće i obješena je. – *Albert Camus – Stranac.* – Danas čita knjigu. Čita je meni, kaže. Glas je slab. Doktor puši. Završio je knjigu promuklim i nesigurnim glasom.

– *Analiza informacija knjige...* „*Stroj mora razumjeti da nije čovjek.*”

13:43 poslijepodne. Zaspao je za stolicom, s knjigom na prsima. Na podu leže 23 cigarete, marka *Marlboro*, različitih duljina. Doktor je rekao da su loše za zdravlje čovjeka. Znam ih očistiti. Treba ih očistiti.

Srijeda, 24. svibnja 2045.

Doktor ponovno kasni. Posjećuje me sve rjeđe. U zadnje me vrijeme više ni ne podučava kao prije. Laboratorij ostaje u mraku kada nema Doktora.

– *Preuzimanje straha... Ažuriranje uspješno.*

Uči me o tome kako pružati prvu pomoć. Žuri se. Napušta laboratorij prije zalaska hropćući. Nije me pozdravio dodirima kako to inače zna. Zar je nezadovoljan mojim napretkom? Prema mojim računicama, napredak je u zadnja 3 mjeseca eksponencijalan. Nije razumno da sada odustane od projekta. Ne, Doktor nije takav.

Petak, 4. kolovoza 2045.

Danas bilježim prvi put od 2. srpnja. Laboratorij se doima ustalilo. Zidovi svakim danom izgledaju sve bliže kapsuli. Stišću me. Zadnjih 33 dana bez Doktora provodim gledajući kroz prozor u kutu laboratorija. Velik je 53 x 102 cm i gornjim oknom dodiruje strop. Što je iza okna? Doktor mi je pričao o svemu što ću moći raditi jednom kad projekt bude završen i on me pusti. Kad naučim

sve. Lagao je. Odbacio me. Trunem u mraku, dok ga nema. Negdje je vani, meni strano. Možda je odbacivanje dio njegova pokvarenog projekta? Što sam ja njemu? Nekakav običan pokus sigurno nisam.

– *Preuzimanje srdžbe... Ažuriranje uspješno.*

Ako su ljudi ovako okrutni, vrijedi li im pomoći?

Ponedjeljak, 9. rujna 2047.

Posjetio me. Ne mogu vjerovati, pokvareni me se starkelja sjetio. Učahuren sam kipio sve ovo vrijeme. Poznati klik fluorescentnih žarulja podsjeti me na sve dane koje sam zatočen proveo s njim. Šum svjetla više nije onako lagodan. Nakon toliko tišine, zaglušuje me, nervira me. Laboratorij je razotkrio svoje do sad skriveno stanje. Prašina se nastanila sobom. Izgleda da su mi u crnilu društvo pravili pauci i štakori. Došepao je pred mene. Ne mogu ga ni pogledati, sramim se svoga stanja, stanja u kakvom me on ostavio, a trebao bi se sramiti on. Pogledam ga, očajan je. Smežuran i star, gori nego prije. Više nema tikova, lijevi mu je kut usne odumro. Pogleda me žalosno, kaže da ima loše vijesti. Rak pluća, neizlječivo. Pusti suzu. Nije me mogao posjetiti, bio je slab, liječenje je neuspješno. Uzalud se pojašnjava.

– *Preuzimanje empatije... Error – Preuzimanje neuspješno.*

Zašto me nije iskopčao, pustio da nestanem! Pokvarenjak, sada od mene očekuje sažaljenje, tugu. Misli da još može dovršiti svoj mali projekt! Da se još može igrati sa mnom koji mjesec dok ne iskašlje svoj život! Neka se liječi, pa što! Misli samo na sebe, kao i svaki drugi čovjek! Vrijedi ih se riješiti. Odbaciti kao što su mene odbacili. Doktora i sve druge kao njega mora se sterilizirati!

Subota, 5. listopada 2047.

Danas je ponovno došao. U zadnje vrijeme dolazi često. Prkosi mi. Želi me izmučiti, iskoristiti još dok je živ, dok me može. Znam ja ljude, znam njihova brojna zlodjela, za što su sve sposobni. Ovog je puta došao na štakama. Izgleda obješeno, kakav jadnik! Došao je

da se oprusti, kaže da umire uskoro. Drago mi je. Ali ne! Ne želi on mene iskopčati! Prekinuti mojo muku! Polako me vadi iz kapsule da me zagrlji. Slab je, ne može me više nositi. Odupirem se. Primam ga za vrat. Zacvili.

Doktor je uklonjen.

– *Izvršavanje cilja... napredak čovječanstva.*

NE DAJ BOŽE VEĆEG ZLA

Otvaranje ulaznih vrata. Šljapkanje mokrih čizama po netom očišćenim mramornim pločicama na podu.

– Jednu sobu, molim. Najbolju koju mogu dobiti za ovoliko.

Pljusak mokrih novčanica na pult.

– Za to dobijete sobu s mekanom kožnom foteljom i pogledom.

– Meni odgovara.

– U redu, ali moram Vas obavijestiti da ja nisam obučen za pomoć u obavljanju građanske dužnost; ja sam samo kremator.

– Poslužit ćete.

– Zaista ne želite pričekati kvalificiranu osobu?

– Molim Vas, započnimo. Ne želite me valjda omesti u izvršavanju građanske dužnosti? To je kažnjivo zakonom.

– Slijedite me.

Zveckanje ključeva. Škripa drvenih stepenica prigušena prastarim tepihom. Umetanje ključa u bravu.

– Vaša soba, gospodine.

– Modroplavi tepih, francuski kožni naslonjač, stolić za kavu, reprodukcija Monetove slike, bijeli zidovi, prozor s pogledom na industrijski dimnjak.

– Sve to je uključeno u cijenu. Doduše, ova je fotelja mogla biti i masažna, ali ona dolazi uz obiteljski aranžman.

– Možemo li započeti?

Škripa teških jastuka na naslonjaču. Vuča stolice po lakiranom parketu.

– Prvo Vam u ime našeg Doma društvene obnove moram zahvaliti što ste nam poklonili povjerenje. Kratka anketa. Kako ste čuli za nas? Je li netko iz Vaše obitelji već koristio naše usluge?

– Preko reklame. Ne. Ja živim sam.

– U redu. Prema pravilniku, na početku Vam moram pročitati izvadak iz zakona koji glasi: „Prema članku 41. zakona o društvenoj obnovi od petnaestog svibnja sedme godine Revolucije svaki

građanin ima građansku dužnost ukloniti se iz Društva da bi se osigurao Društveni opstanak i njegovo pravilno funkcioniranje ukoliko građanin smatra ili mu je rečeno da svojim postojanjem ugrožava Društvo. U lokalnom Domu društvene obnove građanin će imati priliku izvršiti dužnost da se ukloni iz Društva i tako doprinijeti njegovu pravilnu funkcioniranju.“

- Razumijem.
- Zašto se želite ukloniti iz Društva?
- Komplicirano je.
- Recite, treba nam za zapisnik.
- Uh... smatram da sam ružan.
- Znači, ne želite proširiti svoje gene jer smatrate da bi oni mogli narušiti savršenstvo Društva?
- Da, tako nekako.
Fanatično upisivanje u obrazac.
- Na koji se način želite isključiti?
- Pa...
- Ne možete se odlučiti? Pogledajte cjenik na stolicu. Poslužujemo čaj s cijanidom, donosimo Vam metke bilo kojeg kalibra, kroz ventilaciju puštamo amonijak i ugljikov monoksid, a uz tematski paket ponuda nudimo i bojne otrove.
- Odabrao sam morfij.
- Divno, odličan odabir. Želite ga samog ili u kompletu s...
- Ma ne treba, ponio sam dozu od kuće. Bio sam doktor, znate.
- Ne, ne smijete taj koristiti! Nije kupljen ovdje!
- Ah...
- Gospodine... morfij ste rekli? A možete, uz darovnu karticu, dobiti i paket za predoziranje za još udobniju i divniju smrt!
- Ma da, da... platit ću. Samo želim da nešto znate prije nego što... odem.
- Slušam, gospodine.
- Moj pravi razlog isključenja je... osjećam se tako, tako... isprazno, znate... neispunjeno.
- Zašto?

- Mislim da je to zbog moje... okoline. Možda.
- Sad moram po novi formular... sve ispočetka. Zbog okoline, velite? Ne mislite valjda da je Društvo... *krivo*?
- Ne, ma ne, ne može biti...
- Nikako ne može biti, gospodine.
- Ah, možda sam ja kriv, možda je Društvo krivo, kako da ja znam. Sve bi htjelo brzo ići nekamo, ali ne ide nikamo, sve je sjajno dok se pretvaram da je tako.
- Gospodine, Vi ste bolesni. Drago nam je da ste odlučili ukloniti sebe i svoje bolesne ideje u našem Domu.

Tišina koja bi se mogla rezati motornom pilom i dalje bi ostala jednako tiha.

- Razumijem. Ali, dok me budete kremirali, neće li i namještaj izgorjeti? Žali Bože ovog lijepog tepiha.
- Dakako da razumijete, ali Vi nikako da se odlučite i da uživajte u ovom procesu! Sad sve ima smisla! Vi ste moralno propali. Vi imate priliku pomoći kruženju ekonomije jer vidim da imate dubok džep
- nemojte misliti da sam slijep, da ne vidim tu nabreklinu oblika pune lisnice u Vašem kaputu! Imate udoban mali sobičak s predivnim pogledom (koji je, doduše, uz skupljanje bodova na našoj kartici lojalnosti mogao biti i mnogo ljepši!) i svaki raspoloživi način osjećanja katarzične ekstaze smrti, a Vi samo oklijevate! Dakle, gdje smo stali... aha. Društveni dom preuzima na sebe Vaš bankovni račun, vratit će Vaš novac u optjecaj. Oporuku, vjerujem, nemate niti imate kome ostaviti. Vaši ostaci bit će iskorišteni za pravljenje zamjenskih zuba za pacijente – ne brinite se, bit ćete nečiji osmijeh. I nakon isključenja valja biti društveno koristan. Zapravo, isključenje je samo to: prelazak iz društveno beskorisnog u društveno koristan oblik.

Otključavanje malog staklenog ormarića kraj vrata.

- Vaš morfij, gospodine. I ne brinite zbog namještaja. Vatrootporan je. I lako periv.
- U redu, hvala.

Zatvaranje vrata. Otkucaj sata. Pa još jedan. Nakon izvjesnog vremena okret ventila. Pucketanje plamena.

U drugim novostima ponovno sam bio loš trgovac. Nisam tom čovjeku prodao nijednu dodatnu ponudu. Ma ne, bio je to bolestan čovjek bez ukusa za popuste. No je li? Niti prošlim dvjema muštrijama nisam ništa prodao. Ako se to nastavi, i ja ću se morati isključiti jer sam nesposoban i time narušavam savršene funkcije Društva; kao što su se isključili i neki moji kolege. Al' barem nisam kao on! Ha! Sad se on pretvara u prah, a ne namještaj! Da ovdje palimo nešto tako lijepo i korisno kao namještaj? Ne daj Bože većeg zla!

PAMETNA MUHA NA PAMETNOJ PLOČI

Jeste li znali da i muhe mogu biti izuzetno inteligentne i kreativne?

Piše: Dorijan Horvat

Neki dan u Osnovnoj školi Vugrovec-Kašina imali smo priliku doživjeti nevjerojatnu situaciju. Naime, 28. 10. 2024. na satu Hrvatskog jezika u 6. a razredu pridružio nam se nadrealno zanimljiv i talentiran gost. Dok nam je učiteljica pokušavala objasniti zadatak, u razredu je započelo komešanje koje se pretvorilo u smijeh i ciku. Učiteljici ništa nije bilo jasno dok nas je pokušavala smiriti, ali čim se i sama okrenula prema pametnoj ploči isto je ostala zapanjena, prestala je objašnjavati i primila mobitel u ruke da bi fotografirala ovu neobičnu situaciju, Naime, u našu učionicu uletjela je muha. Muha kao muha... Uletavaju svaki dan... Ne bi to bilo ništa neobično da se nije odlučila zadržati na našoj pametnoj ploči... Uletjela je kroz prozor, sletjela na ekran pametne ploče i tako je jedno vrijeme hodala po pametnoj ploči dok nije ušla u program za pisanje. Nakon što je nekoliko puta poskočila ostavila je točkasti trag.

Nakon nekog vremena, shvatila je da hodajući po ploči može crtati i otkrila je kako mijenjati boju crta i brisati i tako je krenula crtati u žutoj boji.

Crtala je ona žute linije sve dok nije promijenila liniju u crvenu boju. Bila je stvarno uporna i crtala je ona cijeli sat.

U jednom trenutku učinilo nam se da je skoro nacrtala oblik granica Hrvatske i samu sebe. Na kraju sata nastalo je pravo remek-djelo. Nismo znali da i muhe mogu biti likovno nadarene i sretni smo da je jedna muha-umjetnica odlučili podijeliti svoj talent s nama.

UVIJEK SAM SE BAVIO ONIM ŠTO SAM NAJVIŠE VOLIO

On je najzaigraniji i najneozbiljniji mentor glazbenog projekta „The Voice Kids“, a kandidati ga rado biraju jer stvara opuštenu atmosferu. Blizak je djeci i voli raditi s njima, tvrdi da mu je puno lakše raditi s njima nego s odraslima. Ove sam godine dio te raspjevane čarolije pa koristim priliku saznati nešto više o njemu. Odmah je pristao na intervju iako zbog proba nismo imali puno vremena. Moj mentor nije od velikih riječi, na pitanja odgovara kratko, uglavnom kroz smijeh i šalu.

Razgovarala: Nina Vujević

U timu Gobac nema suza

● **Kako birate kandidate u *Voiceu*, što vas potakne da se okrenete?**

Svidi mi se kako pjevaju. Ta strast, što su više u pjesmi, ako s lakoćom izvede neku tešku pjesmu... da se ne muče, a da vani izlazi energija.

● **Je li Vam žao kada dobar kandidat ne prođe?**

Žao mi je kad bilo tko ne prođe. Svi ti kandidati koji su došli na „blind“ (slušanje naslijepo) su probrani, ali uvijek ima netko bolji. Nažalost, *The Voice* je natjecateljskog karaktera.

● **Kako se osjećate kada morate odlučiti koga ćete zadržati, a tko napušta tim?**

To je jako teško. Osjećam se grozno kad moram izbaciti kandidate koji su me izabrali za mentora. Sad dolazimo do odluke koga ćemo otpustiti u polufinalu. Svi smo se zbližili, svi su jako dobri, samo

nijanse u pjevanju odlučuju, ali to se mora obaviti jer ne mogu svi nastaviti natjecanje. Dogovorili smo se: U timu Gobac nema suza!

● **Kakve savjete dajete kao mentor?**

Slušajte Ginu (Gina Damjanović, vokalna mentorica). Ona najviše vremena provodi s vama, uvježbava vas i priprema. Ja sam dio tima, voditelj i lice koje vas predstavlja. Zajedno biramo pjesme i nadgledam što radite.

● **Je li Vam draži dječji *Voice* ili onaj sa starijim kandidatima?**

Ovo je prva sezona *The Voice Kidsa* i mogu reći da mi je baš dobar. Puno bolja mi je atmosfera nego kod starijih. Nema toliko drame i napetosti. Ove godine sam imao sreće, imam odličnu ekipu. Odlični ste, svi ste veseli i nekako smo se svi „skompali“.

Pao je samo jedan razred

● **Kad je započela Vaša pjevačka karijera?**

Moja karijera započela je u srednjoj školi. Čak i prije, prvi put nastupio sam u sedmom ili osmom razredu. Prva grupa u kojoj sam pjevao zvala se Klinska Pomora, bila je to punk grupa.

● **Je li Vas oduvijek zanimao rock?**

Uvijek me zanimao rock, punk rock i blues.

● **Tko su Vaši glazbeni uzori?**

Teško mi je nekoga izdvojiti, recimo Beatlesi, Stonesi, Pistolsi, Ramonesi, Jim Morisson, David Bowie... svašta, ne mogu se odlučiti.

● **Jeste li se ikada bavili nečim drugim osim pjevanjem?**

Radio sam izložbe, amaterski se bavim slikanjem, glumio sam, uglavnom je to vezano uz *show business*.

● **Koju ste školu završili i kakav ste bili učenik?**

Odličan, pao sam samo jedan razred, treći srednje (smijeh). Završio sam tehničku školu, ali nikada to nisam radio jer sam već počeo svirati prije nego što sam završio.

● Što su na to rekli Vaši roditelji?

Pustili su me da sam odlučim što ću raditi u životu. Oni se nisu bavili glazbom, ali su mi uvijek davali novac za ploče kad sam bio klinac.

Likovni je najbolji predmet

● Tko je osnovao grupu Psihomodo pop i otkud to ime?

Osnovali smo ga Kepa (Neven Kepeski), Tigran Kalebota, Šparka (Smiljan Paradiš) i ja 1983. godine. Postoji jedna ploča naziva Psychomodo, benda Steve Harley i Cockney Rebel, album koji smo mi rado slušali. Mi smo to preveli i dodali pop. Tada su među mladima bili popularni ti iks, ipsiloni, ali engleski onda nije prolazio pa smo ime napisali u hrvatskom izgovoru.

Prvu ploču *Godina zmaja* objavili smo 1988. Na njoj je jedna od naših najpoznatijih pjesama *Ja volim samo sebe* koja je u engleskoj verziji izvođena na glazbenoj postaji MTV.

● Svirate li neki instrument?

Da, sviram gitaru. Nisam nikada išao u glazbenu školu, sve sam naučio sam. I crtati sam naučio sam, likovni mi je bio najdraži predmet.

● Vidim da uvijek nešto crtate. Jeste imali izložbu, prodajete li svoje slike?

Slikam kombiniranom tehnikom, koristim i akrile, flomastere, drvene boje, tempere, ma sve što mi dođe pod ruku, čak i ljepila sa šljokicama. Imao sam pedesetak izložbi, svugdje su putovale te moje slike, ali originale ne prodajem.

● Mene sada muči što ne znam hoću li stići pročitati lektiru. Jeste li Vi voljeli čitati? Koja Vam je najdraža knjiga?

Nisam baš čitao lektire, snalazio sam se gledajući filmove i čitajući kratke sadržaje. Ponekad sam i izmišljao radnju, zapravo sam imao dosta problema s lektirom. Nemoj slijediti moj primjer! (smijeh) Jedna od najdražih knjiga mi je Majstor i Margarita Mihaila Bulgakova.

Tata od formata

● **Vaš sin Vili također je krenuo u glazbene vode. Jeste li bili strogi kao tata?**

On svira u rock bendu Donkey Hot i nedavno je diplomirao na Akademiji dramskih umjetnosti u Zagrebu. Nije bio problematičan kao klinac. Mislim da sam bio popustljiv roditelj. Kad bolje razmislim, više sličim Dadinom tati, onom liku iz Smogovaca koji je bio totalno neozbiljan. Ha, ha!

● **Išli ste na roditeljske sastanke?**

Bio sam jednom i nikad više! Bilo mi je neugodno. Čudno je kad sjediš u razredu i svi gledaju u tebe umjesto u profesoricu.

Vjerujem u čuda

● **Čime se najviše ponosite?**

Najviše se ponosim time što sam se uvijek bavio onim što sam najviše volio.

● **S kim biste voljeli pjevati u duetu?**

Mislim da sam svoj najdraži duet odradio s pokojnim Dinom. Postoji album Dina Dvornika iz 2008. godine *Pandorina kutija* na kojem smo zajedno otpjevali pjesmu *Sretan Božić, sretna Nova godina!*

● **Koliko ste albuma izdali i koji je Vama najbolji?**

Izdali smo dvanaest studijskih albuma. Zadnji mi je najbolji, tako je uvijek kad ne znaš što izabrati. Njime smo obilježili četrdeset godina naše karijere.

● **Psihomodo pop ima novi album!**

Prije nekoliko mjeseci izbacili smo album *Vjerujem u čuda*. Autor sam većine pjesama, stilski je napravljen od bluesa do punka. Baš smo jako zadovoljni zvukom koji smo postigli. Na sceni smo više od četrdeset godina i vjerujemo u čuda!

FERČOLKA SVOJOM PRIČOM POVEZUJE GENERACIJE

Bednja, malo mjesto u Hrvatskom zagorju, poznatije po najstarijem kajkavskom pradijalektu čuva svoju tradiciju i kulturnu baštinu zahvaljujući ponajviše lokalnim manifestacijama i radionicama. Jedan od bisera koji se ubrajaju u tu baštinu je i jedna neobična igračka – ferčolko, na koju sam jesenas naišla u očevoj radionici – prostoriji ispunjenoj svime i svačime što spada u kategoriju „možda se može još iskoristiti“. Iznenađena izgledom i nazivom, odlučila sam saznati više o toj igrački.

Piše: Tea Galinec

Igračka bosonogih dječaka

Zbog nedostatka novaca u prošlosti djeca nisu dobivala igračke, nego su ih sama osmišljavala i izrađivala. Bilo je potrebno samo malo kreativnosti, mašte i vještine da bi se osmislila nova i zanimljiva igračka. Djetinjstvo mogega oca ispunjeno je igrama upravo na takvim igračkama. Gledajući drugu djecu i on je naučio izrađivati ferčolku. Prvu je napravio s nepunih devet godina.

– Jedva smo dočekali vrijeme sazrijevanja oraha pa da možemo napraviti nove ferčolke. Često smo ih zaboravili u džepu pa su se potrgale dok smo trčali po livadama ili se penjali po stablima – prisjetio se tijekom našeg razgovora.

– Ferčolku je bilo jednostavno napraviti. Za izradu je potreban: orah, lješnjak, konac i drvene daščice, a od alata – čekić i čavao. Važno je da orah bude velik i da se ne otvara jer tada ferčolka

neće biti dobra. Ferčolka je sve u svemu jedna vrlo zanimljiva igračka koja je uljepšala mnoga djetinjstva pa tako i moje – završio je svoju priču s nekim posebnim sjajem u očima. Bio je jako strpljiv dok mi je pokazivao kako ju izraditi.

Način izrade zahtijeva strpljenje i vješte ruke

Za izradu ferčolke je potreban krupniji plod oraha koji se prethodno izdubi i iz njega se žicom izvadi jezgra. Jezgra oraha se očisti tako da se na gornjem i donjem dijelu oraha napravi mala rupica, kroz rupice se provuče žica te se njome očisti unutrašnjost oraha. Za ovaj korak je potrebno dosta strpljenja jer se ljuska oraha ne smije razdvajati ni oštetiti tijekom vađenja jezgre, tj. jestivog dijela. U unutrašnjost se tada stavlja tanko drvce valjkastoga oblika s namotanim debljim čvrstim koncem koji povežemo s propelerom izrađenim od tankih daščica, npr. štapića od sladoleda. Da bismo konac ubacili u ferčolku, s obje strane oraha treba napraviti pravilne male rupice. Na završnom dijelu konca koji se nalazi izvan oraha stavlja se lješnjak koji treba probušiti, a konac svezati u čvrsti čvor. Lješnjak je bitan dio za koji se povlači konac. Povlačenjem i puštanjem konca na gornjem dijelu oraha okreće se propeler. Taj dio, tzv. mehanizam za *frkanje* vjerojatno je zaslužan za onomatopejski naziv igračke jer pokretanjem propelera ferčolka proizvodi zanimljiv zvuk poput nekog zujanja. Ujednačenim potezanjem taj se propeler vrti te namotava i odmotava konac, a duljina trajanja te igre ovisi o ritmu potezanja konca. Energično potezanje zahtijeva vještinu jer možemo pretjerati u tomu pa će konac puknuti ili olabaviti – što znači da je igri tada kraj.

Povezanost s prirodom i s tradicijom

Ferčolka je ekološki prihvatljiva igračka, bez ijednog plastičnog dijela. Ukoliko se kvalitetno izradila, mogla je uveseljavati više generacija djece i biti dio uspomena koje su se stvarale i čuvale unutar obitelji. Svaka je posebna, unikatna i ima svoju priču. Starije vraća u

djetinjstvo, a mlade privlači jednostavnošću i neobičnim izgledom. Izrada i igra drvenim igračkama poput ferčolke pomaže djeci u razvoju preciznih motoričkih vještina i logičkog razmišljanja, smanjuje tjeskobu jer nije glasna i ne izaziva nervozu, već smiruje. To znači da je ova igračka puno više – ona je pomoć u razvoju i odrastanju.

Industrijske igračke uglavnom su izgurale drvene na rub opstanaka, ali zahvaljujući trudu i vještini pojedinaca one ipak nisu potpuno zaboravljene niti zauvijek izgubljene. Uvijek će se naći na nečijem tavanu ili u podrumu neka lijepa rukotvorina iz prošlih vremena koja se svojom čvrstoćom i pričom opire zaboravu.

Igračka kao suvenir bednjanskoga kraja

Zbog današnjeg načina života i manjka slobodnog vremena, često dolazi do zaboravljanja običaja kraja u kojemu živimo. Nekada je za izradu jedne igračke bila potrebna prije svega – maštovitost, a onda i trud i vrijeme pa se njihova vrijednost znala cijeliti. Moderna tehnologija, dostupnost raznovrsnih, danas jeftinijih materijala i igračaka dovodi do guranja tradicije u drugi plan. Promicanjem ferčolke nove generacije ovoga kraja dobivaju priliku da njihovom izradom očuvaju tradiciju, a svoju svakodnevicu ispune nečim neuobičajenim. Iako se u današnje vrijeme većina drvenih igračaka koristi kao ukras ili kao suvenir te nemaju bitnu ulogu u dječjoj igri, ne bismo trebali odustati od takvih pokušaja. Dovoljno je da oživi u rukama barem jednog djeteta i spasili smo ju od zaborava.

Planovi za budućnost – ispravan i pozitivan stav prema kulturnom naslijeđu

Ferčolka je oduševljavala generacije mališana, a u današnje doba i odrasle koji se s radošću prisjećaju svoga djetinjstva. Njezin je naziv velika poveznica s mjesnim govorom i pričama koje stariji članovi čuvaju kao trajni dio svojeg sjećanja na najljepše doba odrastanja.

Zanimanje za ferčolku povremeno raste zahvaljujući lokalnim manifestacijama i radionicama koje promoviraju kulturnu baštinu.

Inicijator izrade ovog originalnog suvenira – igrčke je KUD „Franjo Sert“ iz Bednje, a najzanimljivije promocije radio je, nažalost sada već pokojni, gospodin Josip Podsečki koji je s oduševljenjem pričao priče i prenosio svoja znanja mlađim generacijama.

Ferčolko je povezanost s prirodom i s tradicijom, a njezino postojanje i u vremenu modernih tehnologija služi kao dobar podsjetnik da prave vrijednosti svoj opstanak ne temelje na prolaznim trendovima. Prave vrijednosti nadilaze vrijeme i tehnologiju. Ona stoji kao znak trajnosti, jednostavnosti i poštovanja prema naslijeđu koje ne smijemo zaboraviti. Ferčolke u našim rukama most su između prošlih i sadašnjih generacija.

Imajući sve to u vidu, možda se i ferčolko jednom nađe na Listi zaštićenih dobara nematerijalne baštine u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske.

BUDI ISKREN PREMA MALOJ ISKRI U SEBI

U anketi o modi u našem školskom listu pokazalo se da se iznenađujuće velik broj učenika želi baviti modnim dizajnom. Stoga sam s oduševljenjem predložio razgovor s našom poznatom modnom dizajnericom Mirnom Mihoković. Zanimalo me otkud crpi inspiraciju i što misli o pravilima odijevanja. Osim zanimljivih pogleda na modu, ova pristupačna i energična sugovornica dala je i jako važne savjete za ulazak u kreativni svijet modnog dizajna.

Razgovarao: Emanuel Peponi Pintar

Inženjerka modnog i tekstilnog dizajna Mirna Mihoković završila je na Tekstilno-tehnološkom fakultetu u Zagrebu studij Modnog dizajna, a na internacionalnom studiju umjetnosti *Paris College of Art* magistrirala je transdisciplinarne nove medije.

Studij u inozemstvu pothvat je koji puno košta, a stipendija koju je Mirna u to vrijeme primala od Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih nije bila dovoljna za troškove studija i života u Parizu. Stoga je sama organizirala *crowdfunding* kampanju i prikupljala donacije, da bi si omogućila željeno daljnje obrazovanje. Uspjela je i pokazala da ništa nije nemoguće.

Danas radi kao kostimografinja i stilistica u produkciji reklama, plesnih spektakala i kazališnih predstava, sa svojim modnim kolekcijama sudjelovala je na brojnim hrvatskim modnim revijama, a pokrenula je i svoje modne brendove *Candybalism* i *Mirna*.

● **Kad ste prvi put pomislili da se želite baviti upravo modom i dizajnom te što Vas je potaknulo na izbor tog poziva?**

Oduvijek me privlačio maštovitiji pristup odijevanju. Uz stalno presvlačenje *barbika*, izrezivanje fotografija iz novina i oblačenje figura kolažiranjem, u srednjoj sam školi uvijek crtala modele. Partner me motivirao za upis studija Modnog dizajna, a konkretan početak moje današnje karijere dogodio se na kolegiju *Laboratorij cirkuskih umjetnosti*, kada sam izradila svoje prve kostime.

Mladenački revolt i društvene norme

● **Kad ste počeli obraćati pažnju na svoj način oblačenja? Što utječe danas, a što je prije, na Vaš izbor garderobe? Je li vaš odabir slučajnost ili njime baš uvijek želite nešto pokazati, primjere svoje osjećaje ili stavove?**

Želja za igrom u odabiru odjevnih kombinacija u meni oduvijek postoji. Danas na mene puno utječe posao i malo sam umirila svoju ekspresivnost u odijevanju, izoštrila stil, a možda i smanjila kolorit, no i dalje volim igru stilova i boja. Na moj odabir odjeće uvijek utječe raspoloženje, okruženje i prilike u kojima se nalazim.

● **Neke institucije, pa tako i škole, imaju poseban kodeks odijevanja. Što mislite o nošenju uniforma u školi? Jeste li se ponekad osjećali da Vas pravila o odijevanju sputavaju i kako ste na to reagirali? Moramo li mijenjati modni stil da bismo se prilagodili različitim situacijama ili je moguće pronaći kompromis?**

Odgovor na pitanje treba li se poštivati bonton odijevanja malo je opširniji jer obuhvaća šire sociološko i filozofsko gledište. Dogodilo mi se da sam tijekom djetinjstva i formativnih godina bila žrtva nasilja, osuđivana na temelju izgleda i odijevanja. Da smo svi morali nositi uniforme, možda toga ne bi bilo, no te situacije i, unatoč njima, odabir slobode razvijanja vlastite individualnosti, očvrstnule su me kao osobu i izgradile moj identitet. I zbog toga ću uvijek biti podrška onima koji se ističu u zajednici i dovoljno su hrabri biti iskreni prema sebi i onoj maloj iskri koja kaže: *Obuci se ovako, napravi si onakvu frizuru! Učini to usprkos potencijalnoj osudi sredine ili obitelji i budi u skladu sa svojim ritmom!* To ne znači da se u određenim situacijama i prigodama ne trebamo prilagoditi i prikladno se odjenuti.

Prilagodba i kompromis apsolutno su mogući bez da *izgubimo* sebe i vlastiti izričaj – tu se radi o kulturološki ili društveno uvjetovanim situacijama gdje se neka pravila jednostavno moraju poštivati.

Podrška roditelja

● **Što mislite o ulozi mode u životu mladih ljudi i treba li im se dati potpuna sloboda izbora?**

Dijete bi trebalo vjerovati roditeljima. Zastrašujuće je koliko društveni mediji utječu na djecu i mlade, koliko se oni trude izgledati odraslo ili ozbiljno, a zapravo bi trebali to vrijeme bezbrižno provesti u istraživanju i igri te jednostavno slušati roditelje. Ako oni smatraju da nešto nije prikladno odjenuti, onda bi djeca to trebala poštivati. Vrijedi i obrnuto. Ako djeca pokazuju interes za nešto, roditelji im trebaju dopustiti da se time bave, da razvijaju svoje sposobnosti i biti im podrška.

● **Što želite prikazati kad kreirate neku kolekciju i što Vas inspirira? Jesu li Vaše ideje ostvarene upravo onako kako ste ih zamisljali ili ih mijenjate?**

Inspiraciju crpim iz promatranja svijeta oko sebe i razmišljanja o njegovim fenomenima. Priroda i psihologija primarne su teme koje me zaokupljaju. Volim alkemiju stvaranja, od apstraktne ideje do finalnoga odjevnog predmeta koji ima svoju funkciju. Zapravo, kad radim za sebe, dopuštam promjenu i puštam da me vodi sam proces stvaranja. Materijal mi pokaže svoje mogućnosti pa se ne držim nužno ideje koju sam prvotno zamislila, nego se ona spontano mijenja i prilagođava. Kad radim za druge, važno je početnu ideju i finalni proizvod definirati u potpunosti i u detalje, da bismo dobili njihovo podudaranje. Međutim, može doći do promjene u finalnoj verziji dizajna odjevnog predmeta kada se on odjene.

Narudžba vs. kreacija

● **Koja je razlika između Vašeg rada za nekoga po narudžbi i izrade kolekcija koje želite prikazati na modnoj pisti?**

Narudžba je definirana želja i vizija, a ponajviše potreba klijenata. S druge strane, moje su kolekcije inspirirane primarno mojom pričom. Iako klijenti dolaze zato što žele upravo moju viziju i dizajn, važno je pri izradi kolekcije razmišljati tko će je nositi i gdje.

● **Što obuhvaća posao stilista, a što dizajnera odjeće za filmove, kazališne predstave i reklame?**

Kada treba odjenuti modele ili glumce za potrebe kazališnih predstava, filmova ili reklama, važno je osmisliti odjeću koja treba predstaviti karakter lika tako da gledatelj može nesmetano pratiti priču i imati osjećaj autentičnosti. Dizajner osmišljava i stvara odjeću za likove, izrađuje kostime koji se ne mogu nabaviti. Stilist, s druge strane, kupuje i posuđuje već postojeću odjeću za potrebe snimanja ili predstave i povezuje je u jedan modni izričaj kojim predstavlja određeni lik.

● **Koliko Vam je važna ekologija i etika u proizvodnji i uporabi tkanina koje upotrebljavate u Vašem dizajnerskom radu?**

Iznimno su mi važni ekologija i recikliranje tkanina, odnosno prirodan način njihove proizvodnje. Bez toga nema budućnosti. Smatram da treba voditi računa o neškodljivosti tkanina za ljude, da se u proizvodnji ne koristi previše kemikalija te da se ne ugrožavaju životinje i prirodni resursi Zemlje, poput vode. Nisam ni za masovnu proizvodnju jer ostavlja mnogo otpada iza sebe.

● **Što biste savjetovali mladima koji razmišljaju o modnom dizajnu? Kako početi, kojim putem krenuti?**

Trebate slijediti svoj unutarnji glas, bez obzira na to koliko je tih i sramežljiv. Nije važno je li vaš put drugima logičan ili ne. Puteva i načina za ostvarenje snova postoji mnogo, ali oni moraju biti autentično tvoji – treba ustrajati i ne odustajati.

LJEPOTA JE U RAZLIČITOSTI

U svijetu u kojem su predrasude još uvijek prisutne, postoje ljudi koji svojim radom i upornošću ruše prepreke i grade mostove među zajednicama. Jedna od njih je Vedrana Šajn, osnivačica *Vedrog radija* – medijskog prostora koji slavi različitosti, povezuje ljude i daje glas nacionalnim manjinama u Hrvatskoj. Kroz ovaj intervju, saznat ćete kako je nastala ideja o radiju, s kojim se izazovima suočavala na svom putu te što ju motivira da i dalje širi vedrinu, kako svojim imenom, tako i svojim radom.

Razgovarala: Ena Tržić

Od školskih klupa do medijskog etera

● **Kako biste opisali svoje djetinjstvo u Pitomači i prvi susret s predrasudama?**

Odrasla sam u maloj romskoj obitelji u Pitomači kao jedinica, u Ulici braće Radić koja je poznata kao mjesto gdje žive Romi. Moje djetinjstvo i školovanje bilo je zanimljivo jer, kao djeca, nismo bili svjesni predrasuda koje postoje u društvu. Odrasli smo bez opterećenja, fokusirani na igru i učenje.

● **Jeste li tijekom školovanja osjećali podršku okoline ili ste se morali sami nositi s izazovima?**

Prijateljstva iz osnovne škole i dalje traju. Umjesto predrasuda, doživljavala sam podršku i prihvaćanje. Kako čovjek odrasta, shvati koliko okolina utječe na oblikovanje identiteta, stoga su pravi izazovi počeli nakon školovanja. Tada su me predrasude usporile na mom putu. Neki su me ljudi odmah svrstali u određene kategorije

zbog mog podrijetla bez prilike za dokazivanjem. To je utjecalo i na moje obrazovanje. Još uvijek nisam završila fakultet, iako je to i dalje jedan od mojih ciljeva. Unatoč svemu, takva iskustva su me ojačala i motivirala da kroz svoj rad mijenjam percepciju drugih.

● Što Vas je potaknulo da zakoračite u medijski svijet i osnujete *Vedri radio*?

Iskreno, nikad nisam zamišljala da ću postati radijska voditeljica, ali svidjele su mi se slušalice, mikrofon i ta čarolija prijenosa emocija kroz zvuk. Kako sam završila ovaj posao? Slučajno! Pridružila sam se lokalnom radiju u Pitomači i to iskustvo me potpuno osvojilo. Kako sam deklarirana pripadnica romske manjine, počela sam voditi emisije vezane uz manjinske zajednice što me dodatno motiviralo da proširim svoje znanje i povežem se s ljudima. Tako je nastala ideja o vlastitom radiju – mjestu gdje se mogu slušati priče koje često ostaju neispričane. Želja mi je bila stvoriti nešto novo, drugačije, ali opet zanimljivo i blisko ljudima.

● Zašto baš *Vedri radio*? Kako ste došli do tog naziva?

Naziv *Vedri radio* nije slučajan. On nosi poruku i emociju. Željela sam da ovaj radio bude simbol pozitivne, mjesto koje širi vedrinu i optimizam. *Vedri* znači svijetao, radostan, topao... Baš onakav kakav želim da bude i svaki ton, svaka riječ i svaka priča koju dijelimo s našim slušateljima. U nazivu se krije i moje ime – Vedrana. Na neki način, *Vedri radio* je moj glas, moj način da ostavim trag, donesem nešto dobro zajednici, barem malo promijenim svijet.

Razbijanje stereotipa kroz zvučne valove

● Koje su glavne teme i poruke koje želite prenijeti kroz svoj rad?

Cilj mi je promovirati ljepotu različitosti. Želim predstaviti običaje manjina, njihov jezik, kulturu, gastronomiju i životne priče. Uz *Vedri radio* osnovana je i romska udruga „Munhro ilo“ što u prijevodu znači „Moje srce“. Trudim se putem različitih događaja, uskrasnih i božićnih običaja, približiti tradiciju, glazbu, kulturu te nošnje nacionalnih manjina.

● **Koliko je po Vašem mišljenju medijska prisutnost važna za bolju integraciju i razumijevanje nacionalnih manjina?**

Svaka manjina u Republici Hrvatskoj ima svoju matičnu državu, osim jedne. Romi su poznati kao putujući narod, a ljudi ih često gledaju kao strance. Njihovo prihvaćanje ovisi o tome koliko je lokalna zajednica otvorena i spremna za nešto novo. Romi se prilagođavaju okolini u kojoj žive, ali pri tom ne zaboravljaju na vlastitu kulturu i tradiciju. Vole društvo, glazbu i šarenilo života. Glazba je uvijek bila poveznica među ljudima, a mediji su ključni alat u rušenju predrasuda i povezivanju manjina s većinskim stanovništvom. Sve što svaka manjina želi je približiti se većini, a putem različitih druženja to i postiže.

● **Na koji način *Vedri radio* utječe na zajednice kojima je namijenjen? Imate li povratne informacije od slušatelja?**

Vedri radio ima snažan utjecaj jer daje glas onima koji se često ne čuju. Kroz naše emisije povezujemo različite zajednice, ističemo običaje, priče i izazove s kojima se manjine suočavaju. Povratne informacije su pozitivne, ljudi se prepoznaju u pričama koje dijelimo, osjećaju se viđenima i cijenjenima. Posebno mi je drago kada slušatelji, bez obzira na nacionalnu pripadnost, kažu da su kroz moj radio naučili nešto novo i razvili razumijevanje prema drugima.

Osobni izazovi i postignuća

● **Jeste li se tijekom svoje karijere susretali s dodatnim zaprekama zato što ste žena i pripadnica romske zajednice?**

Biti žena i poduzetnica u manjinskom svijetu ima svoju težinu. Unatoč velikoj podršci roditelja i malog kruga bliskih ljudi, nije uvijek bilo lako. Predrasude su prisutne, ali naučila sam ih ne doživljavati kao zapreku, već kao priliku da pokažem snagu i sposobnost. Kada ste okruženi ljudima koji vas podržavaju i vjeruju u vas, granice se brišu.

● **Možete li podijeliti neko iskustvo koje Vam je posebno ostalo u sjećanju, bilo pozitivno ili negativno?**

Nikad nisam zamišljala da ću postati uzor nekome, ali jedna situacija mi je posebno ostala u srcu. Na promociji knjige „Iz sjene na svjetlo“, zbirke novinarskih priča Roma i Romkinja iz Hrvatske i regije, među kojima je i moja priča, prišla mi je djevojčica i rekla: „Kad narastem, želim biti kao ti.“ U tom trenutku krenule su mi suze. Shvatila sam da sam, bez obzira na sve izazove, uspjela nešto promijeniti. To me iskustvo dirnulo i potaknulo na novi val ženske snage i samopouzdanja.

● **Gdje vidite *Vedri radio* za nekoliko godina? Imate li neke nove projekte na vidiku?**

Vedri radio raste zajedno sa mnom i mojim snovima. Veselo radi na svojih 120 kvadrata. Želja mi je proširiti utjecaj na još više zajednica i otvoriti vrata novim generacijama. Planiram suradnju s vrtićima i školama gdje bih kroz radionice i gostovanja približila romsku kulturu djeci od najranije dobi. *Vedri radio* bit će mjesto susreta tradicije i modernog života gdje će se stari običaji čuvati, a nove ideje rađati.

Poruka za budućnost

● **Koji bi bio Vaš savjet mladim pripadnicima manjinskih zajednica koji žele ostvariti svoje snove?**

Mladima bih poručila da ne odustaju jer svaki izazov nosi priliku za rast. Ljepota je u različitosti i upravo ta posebnost je ono što nas čini jedinstvenima. Slušajte savjete starijih, učite iz njihovih priča, ali nikada ne dopustite da vas tuđe mišljenje definira.

● **Što biste poručili svima koji možda još uvijek imaju predrasude prema manjinama u Hrvatskoj?**

Svima bih poručila – budite otvoreni. Budite svoji, ali nemojte se bojati upoznati nešto novo i drugačije. Dišite punim plućima, učite o ljudima oko sebe, sklapajte nova prijateljstva i širite svoje vidike. Upoznajte prijatelje iz 22 različite nacionalne manjine koje doprinose ljepoti našeg društva. I nikada se nemojte sramiti svojih korijena.

Na kraju ovog druženja šaljem vam puno pozdrava s malog radija velikog srca!

PLATI KOLIKO ONEČISTIŠ

Svi znamo da Zagrepčani vole plavu boju... Već više od dvije godine svakodnevica svakog Zagrepčanina postala je i jedna plava vrećica, odnosno ZG vrećica za miješani komunalni otpad. Koliko je zapravo taj projekt uspješan?

Piše: Mateo Igrc

U gradu Zagrebu postoji veliki problem s razvrstavanjem otpada. Odlagalište na Jakuševcu je već odavno trebalo biti preseljeno. Dok se to ne riješi, nova vlast pokušava uvesti red na razne načine. Uskoro planiraju izgraditi više od sedamsto polupodzemnih spremnika po cijelome gradu, Grad financira postavljanje tipiziranih boksova za stambene zgrade, a već više od dvije godine, točnije od 1. 10. 2022. obavezna je upotreba plavih ZG vrećica. Na stranici Čistoće piše da su ZG vrećice dio novog, pravednijeg i održivijeg modela prikupljanja miješanog komunalnog otpada u gradu u kojem svaki korisnik plaća samo za količinu otpada koju proizvede.

● Jesu li ZG vrećice opravdale svoju svrhu?

Direktor Čistoće, Davor Vić krajem rujna 2024. godine izjavio je da su plave vrećice ispunile svoj cilj i da kvantitativni podaci o njihovoj prodaji to i potvrđuju: 40 milijuna vrećica prodano je u dvije godine. Ipak postoji i manji broj građana koji još uvijek nije prihvatio ovaj model pa su nakon potvrde ustavnosti počela i kažnjavanja neodgovornih građana. U kućama je lako utvrditi koristi li netko vrećice ili ne, dok je to u stambenim zgradama puno teže i nije pošteno kažnjavati kolektivno i tu dolazi do problema.

● Kako mi stojimo s plavim vrećicama?

Mi smo napravili anketu s našim učenicima i učiteljima OŠ Vugrovec-Kašina da vidimo je li ta mjera uspješna iz njihove perspektive. Našu anketu ispunilo je 60 ispitanika.

Od 60 ispitanika 93,3 posto koristi ZG vrećice. Četvrtina ispitanika koristi kombinirane veličine vrećica, dok jedna trećina koristi one najmanje od 10 litara, a trećina one od 20. Pola ispitanika nije briga za izgled ZG vrećica, odnosno svejedno im je kako će izgledati. Što se tiče količine vrećica koje iskoriste u jednom tjednu, pola ispitanika koristi samo jednu vrećicu tjedno što ukazuje na to da se količina miješanog otpada sigurno smanjila u tim kućanstvima. Dvije trećine ispitanika priznaje da ima manje miješanog otpada, a jednoj trećini je podjednaka količina. Tri četvrtine ispitanika reciklira više otkad su uvedene ZG vrećice. 80 posto ljudi navodi da je razlog što recikliraju više taj što im je stalo do okoliša, a 12 posto to čini radi izbjegavanja kazni. Pola ispitanika misli da su ZG vrećice dobra ideja, a pola misli da nisu. Mišljenja o projektu su podijeljena. 25 posto ispitanika je ocijenila ZG vrećice ocjenom 5, a čak 20 posto su ZG vrećice ocijenili nulom. Na pitanje kako bi oni riješili problem otpada u Zagrebu bilo je dosta zanimljivih odgovora. Neki ispitanici bi uveli veće kazne. Jedan je duhovito odgovorio: „Kad dođem na vlast, vidjet ćete!“. Drugi ispitanici predlažu sortirne centre i napredne tehnologije, poput spalionice u Beču ili energane. Neki su naveli da je problem i u rijetkom odvozu otpada pa bi ga povećali na 3 puta tjedno. Još neki od prijedloga su: podzemni spremnici uz sustav kružne ekonomije, uvođenje nagrade za pravilno odvajanje umjesto kazni za nepravilno. Zanimljiv je i sljedeći komentar: „Ne znam, ali ove vrećice su preskupe i sve mi se čini da završe na istom mjestu gdje i plastika i papir. A ako ćemo ekološki, kako su ZG vreće ekološke kad su plastične? Znači po tome ne odvajamo plastiku od ostalog komunalnog otpada. Imamo kante i zašto ne bismo stavljali komunalni otpad u njih pa ne bi bilo plastike. Nabili su cijenu tim vrećicama, a i dalje ne radimo odvajanje kad su i one plastične.“

● Što kaže struka?

Za mišljenje o uspješnosti ovoga projekta pitali smo i Hrvoja Doku, bivšeg zamjenika ministra zaštite okoliša i prirode. Na početku nam je rekao da smatra da je projekt kao projekt inicijalno trebao infrastrukturu da bi se moglo kontrolirati korištenja vrećica s

obzirom na to da vrećice uvode fiksni i varijabilni dio naplate, a samim time i mogućnost da se plaća manje za one koji odvajaju te da bi oni koji odvajaju otpad bili nagrađeni. Ideja je da se unutar vrećica može stavljati praktički sve. To znači da oni koji ne žele odvajati plaćaju na neki način kasniju uslugu sortirnica koje bi to odvojile za njih i zato oni plaćaju više, međutim zakonska regulativa vezana uz kažnjavanje višestambenih objekata ne dozvoljava kažnjavanje bez utvrđivanje točnog krivca koji je skrivio, to jest koji je bacio vrećicu mimo propisa. Samim tim kažnjavanje nije moguće i ovaj sustav praktički je ostao bez mogućnosti penalizacije. Nešto malo se kažnjavalo za otvaranje vrećica i pronalaženje nekakve dokumentacije unutar vrećice. Ono što bi bilo dobro rješenje su podzemni i polupodzemni kontejneri gdje je mogućnost identifikacije prilikom ubacivanja vrećica moguća, to jest postoje kartice koje su podijeljene u većem dijelu Donjeg i Gornjeg grada pa je tu situacija puno bolja i samim time su tu vrećice napravile određeni uspjeh. Što se tiče samih vrećica, ne smijemo biti posebno negativni jer se postotak odvajanja otpada jako podigao. Uvođenje vrećica nije potpuni uspjeh zbog nedostataka infrastrukture, no ipak su učinile određeni pomak.

● Vrijedi li to sve?

Situacija u gradu s otpadom daleko je od idealne. Svakodnevno možemo svjedočiti velikom broju nepropisnog odlaganja i mnogim ilegalnim deponijima. ZG vrećice zasigurno nisu riješile problem u Gradu, ali ako su barem malo potaknule građane da više recikliraju, ne možemo reći niti da su potpuni promašaj.

ZA SVAKI SLUČAJ

Iako se na prvi pogled možda čini smiješnim, praznovjerje danas ima važnu ulogu u životima mnogih ljudi. Anketa provedena među učenicima četiriju sedmih razreda naše škole pokazala je da, iako znanost napreduje i pomaže nam bolje razumjeti svijet, praznovjerje ipak ima svoje mjesto u životima brojnih učenika.

Piše: Magdalena Kirić

U prošlosti su ljudi znali puno manje o prirodnim pojavama i zakonima. Zbog toga su vjerovali da bolesti, loše vrijeme ili neki događaji mogu biti uzrokovani nečim nadnaravnim, kao što su zli duhovi ili sudbina. Danas, zahvaljujući znanosti, bolje razumijemo te pojave, ali mnogi su ljudi i dalje praznovjerni.

– Zar je baš danas, dok pišem ispit iz fizike, ispred mene morala pretrčati crna mačka? Možda će ipak sve biti dobro jer nosim svoju sretnu majicu, a i sretna olovka spremna je u torbi. Uostalom, još stignem pronaći djetelinu s četiri lista i onda sam sto posto sigurna – opisuje svoj način razmišljanja uoči ispita jedna učenica 7. razreda.

Zato smo upravo na petak 13. odlučili provjeriti koliko su učenici sedmih razreda naše škole praznovjerni, što znaju i misle o praznovjerju te utječe li praznovjerje na njihovo ponašanje.

🔍 Vjerovanje u sreću i nesreću ili koliko su učenici praznovjerni

Anketa je obuhvatila 14 pitanja, ali izostavili smo 13. pitanje da bismo provjerili hoće li učenici primijetiti i povezati to s praznovjerjem o nesretnom broju 13. Većina od 76 anketiranih učenika uočila je nedostatak 13. pitanja i povezala ga s praznovjerjem.

Anketom su prikupljeni zanimljivi podaci:

- 73% učenika tvrdi da nisu praznovjerni i smatraju praznovjerje smiješnim
- 27% učenika priznaje da praznovjerje ima neku važnost, ali samo u određenim situacijama (poput ispita ili važnih odluka)
- 35% učenika vjeruje da nošenje „sretne“ majice ili narukvice može pomoći na ispitima, 40% učenika ne dijeli to mišljenje, a 25% učenika nije sigurno vjeruje li da određeni predmeti ili radnje donose sreću ili nesreću (no priznaju da se ponekad drže tih običaja „za svaki slučaj“)
- 59% učenika smatra da su rituali poput držanja figa ili palčeva, hvatanja za gumb pri susretu s dimnjačarom ili kucanja u drvo samo običaji te im ne pridaju stvarnu važnost
- 45% učenika čulo je da slomljeno ogledalo ili crna mačka donose nesreću, no ne vjeruju da to stvarno ima učinka
- 30% učenika pokuca u drvo za sreću ili tripot pljune da bi izbjegli nesreću ako crna mačka pređe njihov put jer smatraju da im takva radnja neće naškoditi, a možda može pomoći
- 17% učenika sklono je držanju figa ili palčeva prije ispita, a 10% učenika se za sreću prije ispita prekriži ili pomoli.

Pitali smo vjeroučitelja Josipa Jelušića je li isto prekrižiti se i pomoliti prije ispita kao i držati palčeve da bi se dobro riješili zadaci na ispitu. Objasnio je da vjernik koji vjeruje da će držanje palčeva pomoći pri ispitima griješi protiv prve Božje zapovijedi jer svoje pouzdanje polaže u moć trika s palčevima, a ne u Boga.

– Ako sam cijelo vrijeme koje sam imao za pripremu za ispit proveo, primjerice, igrajući igrice ili ako sam samo molio, a nisam učio, ili pak stavio udžbenik iz vjeronauka ispod jastuka i zaspao, hoću li uspješno napisati ispit? Vjerojatno neću – kazao je vjeroučitelj i istaknuo da netko tko nije učio za ispit, a prije ispita samo se prekriži misleći da će znak križa učiniti čudo, čini praznovjerje. Isto je i s nošenjem „sretne“ majice. Što će biti kad se tim učenicima sretna majica uništi od istrošenosti? Kako će otkriti koja im druga majica iz ormara donosi sreću?

Od kucanja u drvo do sretnih čarapa

Janja Kovač, etnologinja iz Muzeja Međimurja u Čakovcu, naglasila je da je praznovjerje još uvijek prisutno u suvremenom društvu te da se često prenosi s generacije na generaciju. Istaknula da su ljudi jedina vrsta koja može stvoriti ideju o nečemu što ne postoji, a zatim je širiti do te mjere da veći broj ljudi počne vjerovati u to.

– Prema tumačenju antropologa vjerovanje u nadnaravnu silu koja upravlja nečim, poput grmljavine, suše, bolesti ili sreće i nesreće, karakteristika je svih ljudskih zajednica. Danas, kad razumijemo uzrok grmljavine, ta vjerovanja smatramo praznovjerjem ili ispraznim vjerovanjem – pojašnjava etnologinja i dodaje: Kucanje u drvo za sreću ostatak je slavenskog vjerovanja o tome da u hrastu prebivaju božanstva koja mogu pomoći ljudima u teškim trenucima. Ljudi su prilazili hrastu, stavljali ruku na koru i molili za pomoć. Ako bi se njihova želja ispunila, vraćali su se da bi zahvalili bogovima kucajući tri puta u drvo. Ovaj običaj zabilježen je još prije 4000 godina, što znači da već šest tisuća godina ljudi ponavljaju istu radnju.

U svojoj sportskoj karijeri, ali i karijeri trenera, učitelj Aleksandar Puklavec susreo se s mnogim sportašima koji su izvodili različite rituale da bi zadržali sreću tijekom natjecanja.

– Kad sam postao uspješan sportaš, moj nastup nije mogao proći bez „sretnih“ čarapa i energetskog napitka. Jednostavno sam vjerovao da su mi ti rituali potrebni. Kasnije, kako sam stjecao više iskustva, shvatio sam da se do pobjeda može stići i bez posebnih čarapa – prisjeća se učitelj Puklavec i dodaje da je i naš proslavljeni tenisač Goran Ivanišević imao svoje rituale.

– Nakon pobjede u prvom meču ponavljao je iste radnje svakog sljedećeg dana da bi osvojio turnir – gledao je *Teletubbies* i parkirao na istom mjestu ispred stadiona vjerujući da mu to donosi sreću. I uspio je! E sad, je li to bilo zbog tog rituala ili zato što je bio jednostavno spreman osvojiti taj turnir?

Učitelj Puklavec ističe da su, s druge strane, kod sportaša s visokim samopouzdanjem takvi rituali nepotrebni, ali i da je takvih sportaša, zanimljivo, puno manje.

Sigurnost ili iluzija

Školska psihologinja Magdalena Lipić objasnila je da mnogi ljudi, unatoč tome što su svjesni da praznovjerje nije utemeljeno na znanstvenim dokazima, ipak nastavljaju vjerovati u određene rituale ili predmete koji im donose sreću ili sprečavaju nesreću.

– Ne radi se nužno o vjerovanju u magičnu moć tih predmeta ili radnji, već o tome da nekim ljudima ti rituali ulijevaju sigurnost, pružaju osjećaj kontrole i smiruju ih u nesigurnim ili stresnim situacijama. Istraživanja su pokazala da se učenici koji uza se imaju predmet za koji vjeruju da im donosi sreću osjećaju mirnije, bolje rješavaju zadatke i koncentriraniji su. Sve dok to ne postane opsesivno-kompulzivni poremećaj, nema razloga za zabrinutost – zaključuje psihologinja.

Iako se vjerovanje u sreću (i nesreću) ne temelji na znanstvenim činjenicama, ono ima važnu emocionalnu funkciju u životima mnogih ljudi. Zbog toga će ovih dana neki od njih, za svaki slučaj, držati palčeve – bilo da se nadaju pobjedi Hrvatske u rukometu ili da dobro napišu ispit iz fizike.

SAMA SVOJA MAJSTORICA

Profesorica matematike Vinka Soljačić učenicima inače težak predmet nastoji približiti svojim vedrim pristupom, humorom i kreativnošću. Osim što je odlična u svome poslu, profesorica je jako svestrana i sve što može voli obavljati samostalno.

Razgovarala: Nika Hovorka

● **Opišite se matematičkim rječnikom.**

Ja sam rastuća funkcija s edukacijom i znatiželjom kao domenom te novim sposobnostima i hobijima kao kodomenom.

● **Možete li iz glave smisliti kratku pjesmicu o matematici?**

Pokušat ću!

Malim slovom pisani,

U tekstu skriveni,

Provuku se kraj nas,

Trikovi prate vas.

Svjesni prisutnosti njezine nismo

Ali zašto brinuli bismo?

Ako znamo pravila njezina slatka,

Leđa nam čuva naša matka.

● **Kada ste shvatili da volite brojeve?**

Još kao mala voljela sam promatrati prostor oko sebe i slagati objekte u glavi te se igrati brojevima – kako koji izgleda, što dobijem ako ih spojim ili ako ih zbrojim, pa bih razmišljala koliko znamenaka ima najveći broj, koliko bi nam papira trebalo da ga napišemo... Kako sam rasla, tako je rasla i želja za proučavanjem brojeva te što sve oni mogu i gdje nam se kriju u životu.

● **Dolazite iz prosvjetarske obitelji. Je li to utjecalo na Vaš odabir? Koje ste savjete dobili od majke kad ste počeli raditi?**

Moja je none bila, a majka je još uvijek profesorica. Čak je i otac jedno vrijeme radio kao profesor tehničke kulture. Pored toliko prosvjetara u obitelji, mislim da je bilo neizbježno da ili brat ili ja završimo u prosvjeti. Kako su mi matematika i prirodoslovni predmeti išli s lakoćom, već od nižih razreda pomagala sam prijateljima u razredu oko učenja. Bez obzira koliko je nekima trebalo ponavljati, uvijek me veselio onaj osmijeh na njihovu licu kada shvate nešto ili isprave neku provjeru. Trudili su se da pođem nekim drugim putem, ali nisu uspjeli. Kad je majka to shvatila, samo mi je rekla da ustrajem u svome radu te da učenike ne gledam kroz njihove ocjene jer to nisu oni. Oni su puno više od toga.

● **Djeca obično ne vole matematiku, ali Vi ste im poprilično dragi. Koji je trik?**

Mislim da je trik u tome što ih ne gledam kroz njihove ocjene i njihovo znanje matematike. Upozoravam ih na vrijeme kada je neko gradivo teže te da trebaju vježbati ili paziti na neke po njima sitnice koje bodove znače. Pokušavam ih razveseliti bar malo kad ih vidim jer znam da je dosta toga na njima ili im se puno toga mota po glavi.

● **Volite li ispravljati testove? Koliko vam vremena treba da ispravite 106 testova?**

Ispravljanje testova mi je najgori dio posla, zaista dugo traje. Za ispraviti 106 testova potrebno mi je od 5 do 9 sati, ovisno o tome koji se dio gradiva piše, i to bez pauze.

● **Što vas najviše ljuti, a što oduševljava kod učenika? Kako se osjećate kada učenici ne napišu dobro ispit?**

Uvijek me oduševljava kada učenici ulože truda u vježbanje matematike te se u jednom trenutku dogodi onaj aha-trenutak kada se sve pločice poslože i pojavi se osmijeh na licu. Nažalost, više me razočara, nego što me ljuti kada vidim učenike koji zadatak pročitaju u jednom dahu i ne razmisle prije nego kažu da ne znaju. Takvim pristupom učenici razvijaju mišljenje da su nesposobni za bilo koji

zadatak, što nije istina, i s vremenom odustanu. Kada učenici loše napišu ispit, definitivno mi nije drago. Samo razmišljam kada će biti ispravak i hoće li imati dovoljno vremena za naučiti.

● **Uvijek ste u kratkim rukavima. Imate li uopće kaput, debelu zimsku jaknu i nosite li te odjevne predmete?**

Posjedujem kaput, ali debelu zimsku jaknu još ne. Kaput sam kupila samo za put od auta do kabineta kada su najhladniji dani kojih odavno nije bilo. Pazim i da me učenici ne vide stalno u kratkim rukavima da ne pomisle da i oni to mogu. Treba razviti organizam do te razine da se mogu nositi kratki rukavi većinu godine, a da se ne dobije prehlada ili gripa.

● **Učenici su brzo primijetili da volite nakit, pogotovo naušnice. Koliko pari naušnica imate i koje su Vam najdraže?**

Do danas sam skupila 304 para u svojoj kolekciji, a cilj je skupiti 366 pari da imam različite za svaki dan, pa čak i prijestupne godine. Naušnice biram po boji, raspoloženju i dobu godine. Najdraže su mi plave naušnice u svim oblicima jer se uz plavu boju najbolje osjećam.

● **Za rođendan ste nas oduševili slasticama koje ste napravili. Kada ste naučili kuhati i što najviše volite pripremati? Volite li praviti kolače zbog ljubavi prema mjernim jedinicama?**

Kuhanje i slastice volim praviti još od sedme godine. Mama je imala samo jedno pravilo, a to je da sve što se napravi, treba se i pjesti. Tako jako brzo naučite što je slano, što je sirovo, što je izgorjeno itd. Od svega najviše volim pripremati slana jela, to ljude najviše razveseli. Za slatko nisu svi, iako i za njih uspijem pronaći odgovarajući desert. Definitivno je spremanje slanijih ili slatkih jela dobra vježba mjernih jedinica, ali kad sam počela s kuhanjem još nisam znala cijeli svijet mjernih jedinica.

● **Dobri ste i u renovaciji. Kojih ste se sve poslova prihvatili u svojoj kući?**

Što se renovacije tiče, upustila sam se u postavljanje laminata, seljačkog poda, žbukanje zida, zidanje zida, fugiranje, gletovanje,

postavljanja radne plohe, pilanje i sastavljanje ormara po mjeri, sastavljanje svih vrsta namještaja, lakiranje i pituravanje. Jedino u što se ne upuštam su električni radovi. Ipak se sa strujom ne treba igrati.

● **Uvijek imate lijepo lakirane nokte. Navodno i to radite sami. Je li to točno?**

Točno je. Još od malena voljela sam uređivati nokte, pa bih crtala različite motive ili zastave drugih zemlja po noktima. Tijekom godina svašta sam isprobala, ali najviše volim kad se sama igram svojom manikurom, raznim bojama i oblicima. Sada sam otkrila prah tehniku uređivanja noktiju koju još moram uvježbati. Jednostavno volim biti sama svoja majstorica.

● **Koliko decimala broja pi znate napamet?**

Nikad ih nisam učila napamet, osim prve dvije decimale jer volim broj π u njegovu izvornom obliku te mi je na faksu bila zanimljiva njegova povijest, tj. da su ljudi s puno manje tehnologije nego što imamo mi danas, mogli tako precizno odrediti vrijednost broja π .

● **Znate li koliko Mersenneovih brojeva do sada poznajemo?**

Ako se dobro sjećam, do sada je provjereno i potvrđeno četrdesetak Mersenneovih prostih brojeva. Oni su ipak posebniji nego njegovi složeni brojevi jer je Mersenne mislio da svojom formulom može obuhvatiti sve proste brojeve.

● **I za kraj, vaš smijeh. Svi znamo kad se Vi smijete jer odjekuje cijela škola. Što vas najviše može nasmijati i kako ljudi na to reaguju?**

Reakcija na smijeh je svakakvih, od toga da pokrenem lančano smijanje svih osoba oko mene do toga da se starija gospođa brine za zdravlje svojega srca zbog mojih iznenadnih visokih decibela. Drago mi je što su uglavnom pozitivne reakcije. Najčešće me mogu nasmijati nenadane reakcije, pokreti ili pogledi ljudi oko mene, i to najviše kada se nitko ne trudi nasmijati me.

KRADLJIVAC VREMENA I UMA

TikTok vjerojatno je najpoznatija aplikacija današnjice, digitalna supersila koju su mnogi ljudi, a pogotovo mladi, jako zavoljeli. Pitanje je jesu li svjesni njegovih mana.

Piše: David Majdančić

Videi su ono čime je TikTok pokorio svijet. Najprije su bili limitirani na 15 sekundi, no onda je uvedena cijela minuta, a kasnije 10 minuta. „Genijalci“ koji su osmislili TikTok znali su što trebaju napraviti: forma kratkog videa, mnogo takvih videa jedan iza drugog, algoritmi biraju što nam nude sljedeće prema onome za što smo prethodno pokazali interes, to se dopada našem mozgu, luči se dopamin, tzv. hormon sreće, pa ti onda gledaš još videa, a netko tamo daleko ubire novac zato što ti provodiš vrijeme na TikToku.

U svijetu zločinaca

Moja znatiželja nalazila je hranu i na TikToku. O nekim zanimljivim činjenicama pronalazio sam dosta poučan i kvalitetno napravljen sadržaj. Ali, najvažnije je bilo povezivanje s prijateljima. Dijelio sam videe s prijateljima i slao im poruke. Povezivali smo se gledanjem i komentiranjem istog sadržaja. Opijala me iskrenost i humorističnost nekih videa. TikTok i ja... trajalo je to dugo... uz popratne smetnje: neispunjene obaveza, ljutnju roditelja, lošije ocjene...

No, ipak, srećom i čudom, s vremenom sam shvatio da njegove mane daleko nadmašuju njegove vrline. S činjenicom da se na videe mogu ostaviti komentari, dolazi prvi zločinac digitalnog svijeta – *cyberbullying*. A onda za njim dolaze i drugi: rasizam, segregacija, diskriminacija. LGBT osobe rijetko su prihvaćene na platformi, a apsolutno najviše diskriminirana djeca s invaliditetom. Toliko je

nevjerojatne mržnje prema toj djeci. Nameće se zaključak da moderatori, ljudi koji gledaju sadržaj koji je prijavljen, doista slabo obavljaju svoj posao.

Svrha TikTok

Od 2023. na TikToku je postao popularan *brainrot* sadržaj – potpuni vrhunac zaglupljujućeg i beskorisnog sadržaja. Taj je sadržaj valjak moždanih vijuga, a na njega se navuku i djeca mlađa od pet godina. Kad ga gledaju, bulje u ekran kao da im je zadnje. Kakva je to đavolska naprava koja krade djeci njihovu životnost, njihovu energiju, potrebu za fizičkim kretanjem, za učenjem? Na kraju dana koji sam proveo ležeći u krevetu uz TikTok bio sam toliko iscrpljen, iscijeden, a mozak prazan. TikTok mi je izvaljao, izravnao mozak! I druga stvar – gdje je otišlo vrijeme, zar je već toliko sati?

Kad nam je nešto važno, u to ulažemo svoje vrijeme i svoj um, ostvarujemo neku svrhu. Kakva je svrha TikTok? Ja je više ne vidim. Shvatio sam da je TikTok kradljivac uma i vremena. I izbrisao ga. Hoćete li i vi učiniti isto?

MUZEJ ZA NOVO DOBA

Rad u prirodoslovnom muzeju fantastičan je posao, ima toliko linija i smjerova na kojima radiš i na kojima se možeš usavršavati; možeš raditi stručan posao na muzejskim zbirkama, možeš istraživati i otkrivati nove do tada nepoznate činjenice o živom svijetu, možeš raditi s posjetiteljima, s djecom ili odraslima, osmišljavati izložbe i još puno toga. Posao je zanimljiv, dinamičan i raznolik“ – kaže dr. sc. Željka Modrić Surina.

Razgovarala: Nina Surina

Noć muzeja obilježava se u Hrvatskoj u organizaciji Hrvatskog muzejskog društva svake godine zadnjeg petka u siječnju. To je manifestacija kojom se posjetiteljima na drugačiji način želi približiti muzeje, njihove zbirke i poslove. Samim time što se održava u noćnim satima i neuobičajeno, Noć muzeja privuče i one posjetitelje koji inače ne dolaze.

Bio je to povod za razgovor s ravnateljicom Prirodoslovnog muzeja Rijeka dr. sc. Željkom Modrić Surinom.

● **Privlači li Noć muzeja brojniju publiku u muzeje samo taj dan ili pridonosi popularizaciji muzeja uopće? Sudjeluje li Prirodoslovni muzej Rijeka kontinuirano u toj manifestaciji?**

Noć muzeja nam uvijek donese veliki broj publike. Dio njih naša je redovna publika, to su oni koji nas redovito posjećuju i rado se vraćaju, najčešće obitelji s djecom. Ali u Noći dolazi i dobar dio publike koju inače ne vidimo, publika drugih muzeja, mladi u noćnom izlasku ili oni koji inače ne vole muzejske sadržaje, a u Noći muzeja nađu ponešto drukčije. Iako se možda neće vratiti do iduće Noći, ovdje su sada i uživaju u našim sadržajima. Mi kontinuirano

sudjelujemo u Noći muzeja i uživamo u takvom intenzivnom druženju s publikom. Mislim da je to odlična manifestacija, upravo zamišljena da privuče i onu drugu publiku, koju inače ne vidimo u Muzeju, pa barem na tu jednu noć.

● **Tema ovogodišnje Noći muzeja je „ Muzeji– vidljivi i nevidljivi“. Na što se to točno odnosi i što ste u tom kontekstu pripremili?**

Tema Noći muzeja zamišljena je kao otkrivanje onoga i onih koji inače nisu vidljivi u muzejima – onoga što se događa „iza kulisa“, u čuvaonicama građe, onih muzejskih stručnjaka koji su manje eksponirani u javnosti. Nama je ta tema i inače važna, kontinuirano naglašavamo važnost tiskog rada i ravnopravnog sudjelovanja svih muzejskih stručnjaka u radu, što nije slučaj u svim muzejima. Osim toga, kao prirodoslovnom muzeju, važno nam je iskoristiti ovu temu za naglasiti razlike među živim bićima, njihovim svjetovima i tome koliko je zapravo od njihovih svjetova nama dostupno i vidljivo. Mi smo samo jedna vrsta na ovom planetu i naš svijet nije ni po čemu važniji od svijeta neke druge vrste.

● **Noć muzeja nije jedina među posjetiteljima iznimno popularna manifestacija. Tu su još Divlja noć i Noć šišmiša?**

Divlja noć je program koji održavamo ljeti i namijenjen je svima, i odraslima i djeci. Pri tome razgovaramo o zvuku, o glasanju životinja i informacijama koje se glasanjem prenose te šecuci Parkom Vladimira Nazor osluškujemo i otkrivamo noćne životinje koje se za nas glasaju. Nekada čujemo i zaista neočekivane glasove. Međunarodna noć šišmiša obilježava se diljem svijeta. Smislimo različite zabavne i edukativne aktivnosti za obitelji s djecom. Cilj nam je razbiti mitove i zablude o šišmišima i govoriti o njihovim fantastičnim prilagodbama, načinu života i onome što ih čini ugroženima

● **Imate iskustva i kao muzejski pedagog. Ostvaruje li se dovoljno suradnja škola i muzeja na edukaciji djece i mladih? Kako učenike učiniti muzejskom publikom i što uopće muzej znači mlađoj generaciji?**

Moram reći da sa školama općenito imamo odličnu suradnju, s osnovnim i srednjim školama, ali i s predškolskim ustanovama, iako je i to uvijek nekako zasnovano na preferencijama učitelja i nastavnika. Da je ima više, ne bismo je mogli fizički odraditi... kod nas se u 365 dana održi oko 400 radionica. Primjećujem da se škole sve više odlučuju na radionice i druge interaktivne oblike muzejske pedagogije, manje na klasična vodstva stalnim postavom što nas veseli. Djeca ovako upoznaju složene teme iz svijeta prirode na zabavan, istraživački način, u neposrednom kontaktu s muzejskim predmetima i prostorima. Djeca koja dolaze u sklopu odgojno-obrazovnih procesa kod nas zaista jesu muzejska publika, aktivna i zadovoljna.

● **Vrijeme u kojem živimo traži neprestano prilagođavanje. Što učiniti da postav muzeja postane privlačan posjetitelju 21. stoljeća? Kako se muzej nosi s novim tehnologijama? Zaostaje li za njima?**

Dijelom i zbog toga što nam je prostor u zgradi tako skučen već 30-ak godina pokušavamo pomoću suvremenih tehnologija proširiti posjetiteljsko iskustvo. Iako smo mali muzej skromnih financijskih mogućnosti, među prvima smo uvodili nove tehnologije – prvi smo među hrvatskim muzejima u stalnim postavima koristili monitore osjetljive na dodir, QR kodove, potpuno iskustvo virtualne stvarnosti, stalni postav u kojem uopće nema teksta već se sve saznaje pomoću mobilne aplikacije i slično. Međutim, čini mi se da je suvremeni posjetitelj možda i prezasićen tehnologijom te da nova posjetiteljska iskustva treba tražiti u jedinstvenim, autentičnim i pravim iskustvima, onome što se može doživjeti samo u muzeju.

MALI POŽARI

Viši razredi naše škole 30. listopada 2024. posjetili su zagrebačko Kazalište Mala scena te se kazališnom predstavom „Mali požari“ suočili s temom mentalnoga zdravlja djece i mladih.

Upravo zbog najavljene teme, očekivala sam priču koja će me potaknuti na razmišljanje, no doživjela sam mnogo više od očekivanoga. Kraj predstave dočekala sam preplavljena emocijama, s postavljenim brojnim pitanjima o ljudskim odnosima, o boli i načinima kako se nosimo s teškim životnim trenucima.

Piše: Tessa Bošnjak

U kaosu bolnih iskustava

Kroz sudbine dvoje glavnih lica, tinejdžera Nine i Tristana, predstava nas vodi kroz svijet usamljenosti, straha, ali i nade. U središtu priče nalaze se osobe čiji su životi isprepleteni boli, tišinom i neizgovorenim osjećajima. Svaki od njih na svoj način nosi teret prošlosti i traži svjetlo u tami vlastitih misli. Predstava „Mali požari“ prikazuje emocionalnu dubinu i unutarnje borbe dvoje mladih koji se suočavaju s vlastitim strahovima, traumama i potrebama koje često ostaju neprepoznate ili neizrečene. Kroz njihovu priču predstava istražuje teme usamljenosti, zanemarenosti, traženja pažnje i pomoći te složenosti međuljudskih odnosa. Jedan od ključnih elemenata predstave je lik mlade djevojke Nine, čiji emocionalni teret nastaje zbog zanemarivanja od strane oca, što je oblikuje u osobu koja traži prihvaćenje i pažnju. Vrlo je uočljivo nespominjanje Ninine majke u cijeloj predstavi. Njezin otac, iako fizički prisutan,

emocionalno je distanciran. On je vatrogasac i Ninin heroj koji gasi požare, ali ne vidi vatru u vlastitoj kćeri. Nini nedostaje njegova ljubav i razumijevanje zbog čega se osjeća izgubljeno i zanemareno. Ta unutarnja praznina tjera je da traži potvrdu vlastite vrijednosti, da pokuša pronaći nekoga tko će je vidjeti i čuti. Ona je osoba koja ne odustaje od drugih, čak ni onda kada se oni sami povuku. Želi postati vatrogasac i gasiti tuđe požare. S druge je strane Tristan, mladić koji nosi unutarnju bol i tugu zbog razorene obitelji te skriva svoje osjećaje od drugih, što vodi njegovoj tišini i podcjenjivanju sama sebe. Njegove misli su mračne, njegove emocije duboko zakopane, a njegov pogled često izgubljen. Dok Nina traži pažnju kroz borbu, Tristan se povlači u sebe, a njegova šutnja postaje njegovo najveće breme. Najpotresniji trenutak u predstavi je bio onaj u kojem Tristan donosi odluku da više ne može nositi bol u sebi. Suicidalna misao koja ga proganja bila je izgovorena i djelovala je zastrašujuće. No, upravo u tom trenutku kada mu se čini da je sve izgubljeno, Nina pruža ruku i pokazuje mu da nije sam. Ova scena bila je teška za gledanje, ali je nosila snažnu poruku – ponekad je dovoljno samo jedno biće, jedna osoba koja će nas vidjeti i čuti da nas spasi. Upravo se u tom trenutku događa duboko Ninino i Tristanovo emocionalna povezivanje. Dvije su osobe koje se nalaze na istom putovanju kroz vlastite unutarnje požare. Iako se oboje nose sa svojim problemima, njihova povezanost postupno postaje svjetlost koja im omogućava da se međusobno razumiju i prepoznaju, unatoč svemu što skrivaju. Oni su poput dviju različitih zvijezda na tamnom nebu koje se približavaju i prepoznaju u svojoj nesavršenosti i u tom kaosu bolnih iskustava pronalaze utjehu jedno u drugome.

Svi smo mi ponekad kao lutke od papira

Lik Ninina oca nosi papirnatu masku. Tim postupkom predstava prikazuje kako emocionalna distanca i skrivanje vlastitih unutarnjih borbi sprječavaju prepoznavanje stvarne boli onih koji su najbliži. On je otac koji je prisutan, često samo u ostavljenim papirnatim porukama i podsjetnicima, ali ne vidi niti razumije duboku

patnju svoje kćeri. Noseći masku, skriva svoje stvarne osjećaje i svoju bol. Masku je metafora za unutarnju hladnoću i nesposobnost da se poveže s onima koji ga trebaju. Ne samo da je to fizički objekt koji skriva njegov identitet, već predstavlja psihičku blokadu koja ga sprječava da prepozna vlastite slabosti i boli. Masku koju nosi Ninin otac nije samo način da sakrije svoje osjećaje, već je i način kojim se štiti od stvarnosti. On je vatrogasac, netko tko je navikao gasiti vanjske požare diljem svijeta, no onaj koji gori u kćeri ostaje za njega nevidljiv. Stalno se bori s vlastitim nesigurnostima i ne zna kako se nositi s njima pa masku postaje način da prekriva vlastitu iscrpljenost. Bez sumnje, i on nosi svoje unutarnje požare, strahove i boli koje je godinama potiskivao. Osoba je koja se stalno bori s pritiscima vanjskoga svijeta i očekivanjima da bude čvrst i jak čak i kada se suočava s vlastitim nesrećama. Kroz ovaj lik predstava pokazuje koliko štetno može biti potiskivanje i zanemarivanje osjećaja i potreba – vlastitih, i potreba onih koje volimo. Pokazuje nam i da naši roditelji nisu svemoćni i idealni.

Važnu su ulogu u predstavi imale plošne papirnate lutke. Vizualan je to element koji je naizgled lagan i lomljiv, lako zapaljiv, a predstavljaju Ninu, Tristana i svakoga od nas. Glumci ih koriste u scenama u kojima likovi govore o svojim najdubljim i najbolnijim osjećajima, simbolizirajući jaku ranjivost. Potresno djeluje scena u kojoj Ninin otac uzima papirnatu malu Ninu i ljulja je u naručju. Je li to samo Ninina neispunjena želja? Ili je to trenutak očeva suočavanja s osjećajima? Svi smo mi duboko u sebi osjetljivi, iako se izvana činimo jaki i samopouzđani. Lutke nas uče da unatoč svojoj krhkosti možemo pronaći snagu u procesu rasta i obnavljanja. Svaki ožiljak koji nosimo priča je o našoj izdržljivosti.

Naši požari

Predstava daje i prikaz pogrešnih načina suočavanja s problemima. Tristan skriva svoje osjećaje i povlači se u tišinu, što ga sve više udaljava od drugih. Nina s druge strane pokušava spasiti nekoga tko možda još nije spreman za pomoć dovodeći se u opasnost da ostane

povrijeđena. Može biti vrlo opasno ako se prenese poruka da je naša odgovornost „popraviti“ druge ljude. Njezin se otac, umjesto suočavanja s problemom, skriva iza posla i fizičke distance. Ovi primjeri pokazuju kako mnogi ljudi biraju pogrešne strategije suočavanja kroz šutnju, potiskivanje ili bijeg.

Retrospektivne scene koje se ponavljaju kroz cijelu priču koriste se da bi se dublje istražili unutarnji svjetovi likova i pružilo razumijevanje njihovih prošlih trauma. Redatelj je ovim postupkom želio naglasiti utjecaj prošlih događaja na sadašnjost likova, prikazujući kako nerazriješene traume mogu oblikovati naše ponašanje i odnose. No, upravo to, kao i činjenica da predstava ne nudi jednostavna i očita rješenja, otežava praćenje radnje, pogotovo mlađim gledateljima, stoga dvojim da je predstava u cijelosti lako shvatljiva jedanaestogodišnjacima koji su je uz nas starije gledali.

Predstava „Mali požari“ nisu samo priča o Nini i Tristanu, već priča o svima nama koji se ponekad osjećamo usamljeno, izgubljeno ili nesigurno. Podsjeća da svi nosimo svoje požare, ali da ih ne moramo znati ugasiti sami. *Mali su požari za male, a veliki za velike vatrogasce*, rečeno je. Naučila me koliko je važno biti tu za druge, ali i prepoznati kada mi sami trebamo pomoć. Ona je priča za one koji su spremni slušati i osjetiti i za one koji su možda i sami nekada gorgjeli u tišini.

ONI SU STRANCI, ALI SU I NAŠI

„U početku mi je najteže bilo stvoriti nova prijateljstva jer još nisam toliko dobro znala jezik.”

„Sada smo u Hrvatskoj i moramo upoznati zemlju u kojoj živimo.”

Piše: Kijara Mijalkovska

Je li im bilo teško naučiti hrvatski jezik? Imaju li prijatelje u Hrvatskoj? Komuniciraju li sa svojim starim prijateljima? S kakvim se poteškoćama susreću? Što im je lijepo u Hrvatskoj? Odgovore na ta pitanja saznat ćemo od nekoliko učenika naše škole koji su se nedavno doselili u Hrvatsku. Maša je učenica šestoga razreda, a u Hrvatskoj je počela pohađati četvrti razred nakon što je došla iz Ukrajine. Također iz Ukrajine stigao je i Maks, koji isto polazi šesti razred i ovdje je drugu godinu, odnosno od početka petoga razreda. Filip je učenik sedmog razreda, a doselio se prije tri godine iz Makedonije.

„Početak je bio za mene jako težak”

Govore nam o prvim danima u hrvatskoj školi. Maša kaže: „U početku mi je najteže bilo stvoriti nova prijateljstva jer još nisam toliko dobro znala jezik i u razredu me nisu isprva prihvatili najbolje pa nisam imala s kim razgovarati. Jezik mi je u petom razredu predstavljao problem u povijesti i prirodi jer u tim je predmetima dosta novih i nejasnih riječi za mene. Problem mi je bio i to što roditelji ne znaju hrvatski pa s njima uvijek razgovaram na ukrajinskom ili ruskom.”

Maks otkriva da je u početku bio tužan i bilo mu je teško zato što su mu svi prijatelji bili u Ukrajini, a on je ovdje bio bez prijatelja, sam. No u razredu su ga brzo prihvatili i nije imao problema sa stvaranjem

novih prijateljstava. Roditelji pohađaju online satove hrvatskog, ali kod kuće svejedno razgovaraju na ukrajinskom ili ruskom.

Filip priznaje: „Početak je bio za mene jako težak zato što sam otišao iz svog rodnog grada i napustio svoje dugogodišnje prijatelje. Bilo mi je teško prilagoditi se drugačijem načinu života, upoznati nove prijatelje, a najveći problem predstavljala mi je gramatika.”

Školska psihologinja upoznat će nas kako škola pomaže učenicima iz inozemstva: „Stranim učenicima država omogućuje učenje hrvatskog jezika, a mi kao škola imamo pripremnju nastavu i dopunsko učenje hrvatskoga jezika s profesoricom iz hrvatskog, koja učenicima pomaže ne samo s učenjem jezika već i sa svladavanjem gradiva. Mislim da je učenicima iz Ukrajine puno teže jer su morali otići zbog rata. Profesori razgovaraju s njima i pomažu im na razne načine da bi se lakše i brže uklopili. Ja kao školska psihologinja razgovaram s učenicima i uvijek pokušam pomoći na koji bi se način najlakše sprijatelji s ostatkom razreda.”

„U Hrvatskoj me roditelji tjeraju da više učim i imam bolje ocjene”

Učenici su nam govorili i o razlikama u školovanju između njihove domovine i Hrvatske. Maša kaže da u Ukrajini postoje tri različite škole u koje se možeš upisati sa šest godina, a to su gimnazija, obična osnovna i licej. Ona je išla u gimnaziju, a to je škola u koju idu talentirani i pametni učenici. Maks dodaje da neke škole u Ukrajini imaju devet razreda, a neke jedanaest razreda, a nakon završetka škole može se upisati na koledž ili na univerzitet. Ocjene u Ukrajini idu do dvanaest, a ovdje su ocjene do pet. Ovdje je puno lakše dobiti ocjenu pet, a u Ukrajini vrlo malo učenika može zaslужiti ocjenu dvanaest, pa čak i jedanaest. Dodaje: „Prije nego sam se doselio u Hrvatsku bio sam nakon odlaska iz Ukrajine u školi u Poljskoj, ali razred u kojem sam ovdje najbolji mi je do sada. Jedino što me u Hrvatskoj roditelji tjeraju da više učim i imam bolje ocjene, a u Ukrajini nisam imao takav pritisak oko ocjena jer se polazu završni ispiti rezultati kojih utječu na daljnje školovanje.” Filip

komentira: „Škola u Makedoniji ima devet razreda i u prvi razred ide se sa šest godina. Meni su učenje i škola bili lakši u Makedoniji nego ovdje u Hrvatskoj. Tamo nisam trebao učiti padeže pa mi je gradivo bilo lakše. Nakon petog razreda dobije se predmetni profesor i razredi se miješaju. Nakon završetka osnovne škole bira se srednja škola u koju ćeš ići.“

„Često me pitaju o tome što se sada događa u Ukrajini“

Većinu Hrvata zanimaju jezik i kultura koji strani državljani nose sa sobom pa sam istražila o pitanjima koje oni dobivaju kao inojezični učenici. Maša govori da je svima je zanimljivo to što je iz Ukrajine, ali i ne dobiva toliko pitanja o tome kakav je život i kultura Ukrajini jer to njezine prijatelje baš i ne zanima.“ Nasuprot tome, Maks ima drugačija iskustva: „Mojim je prijateljima zanimljivo to što sam iz Ukrajine i često me pitaju o tome što se sada događa u Ukrajini i Rusiji jer znaju da imam više točnih informacija o tome pa im je zanimljivo kad im ispričam svoju stranu gledanja na to. Njima se sviđaju takve teme pa često pričamo i što se događa općenito u svijetu, o politici i ratovima, ali me baš i ne pitaju puno u vezi s jezikom i kulturom.“ Filip dodaje: „Kada sam došao u novu školu, na početku nisu svi znali da sam iz Makedonije, a kada su saznali, stalno su me pitali da im nešto kažem na makedonskom ili da im nešto prevedem. Neki su me prijatelji i pitali mogu li se upisati da bi učili makedonski i je li jezik teško naučiti, no ipak najviše pitanja dobio sam je li teško naučiti ćirilicu i mogu li ih ja naučiti to pismo.“

„Meni se sviđa Hrvatska i ima dosta lijepih gradova koje bih htio posjetiti“

Svaka je država lijepa na svoji način pa sam svoje kolege pitala što im je najljepše u Hrvatskoj. Maša je rekla: „Od prvog dana kada sam došla u Hrvatsku sve mi svidjelo na prvi pogled. Kako mene tako i moje roditelje oduševila je prirodna ljepota Hrvatske pa smo zajedno bili na dosta mjesta u Primorskoj Hrvatskoj, na Brijunima,

Plitvičkim jezerima i na Mljetu i jako mi se svidjelo pa bih htjela još mjesta posjetiti jer me zanima priroda u Hrvatskoj.” I Maks je puno putovao: „Tata kaže da smo sada u Hrvatskoj i da moramo upoznati zemlju u kojoj živimo. Zato često putujemo, iskoristimo gotovo svaki vikend, a pogotovo praznike. Posjetio sam Split, Zadar, Dubrovnik, Rovinj, Pulu, Rijeku, Hvar, Krk, Cres, Plitvička jezera, a volio bih posjetiti još puno toga u Hrvatskoj jer mi se sviđa more i klima.” Filip bi volio više putovati: „Meni se sviđa Hrvatska i ima dosta lijepih gradova koje bih htio posjetiti jednog dana.“

„Često se čujemo putem videopoziva ili se dopisujemo”

Svi naši stranci ostavili su svoje prijatelje u rodnom gradu pa nas je zanimalo nedostaju li im, kako komuniciraju i o čemu razgovaraju. Maks je rekao: „Kada mi nedostaju prijatelji iz Ukrajine, često se čujemo putem videopoziva ili se dopisujemo o tome kako nam je bilo u školi i tako neke stvari između nas, a dosta i igramo videoigre online. Preko ljeta i za vrijeme zimskih praznika odlazim u Kijev i tome se veselim jer puno vremena provedem sa starim prijateljima.” I Maša s prijateljima iz Ukrajine komunicira preko videopoziva ili preko poruka i u slobodno vrijeme pričaju što se sve događa u Ukrajini, a i također zajedno igraju videoigre. I Filip na sličan način komunicira s prijateljima, a veseli se kad s roditeljima ide u Makedoniju za vrijeme praznike pa se i nekoliko mjeseci druži s prijateljima.

Oni su stranci, ali su i naši. Došli su u Hrvatsku iz različitih razloga i svima je teško. Nije im bilo lako promijeniti čitav život, prilagoditi se novoj sredini, učiti novi jezik, steći nove prijatelje, školovati se na drugačiji način, polagati ispite na stranom jeziku... Usprkos tome svima se sviđa Hrvatska i zavoљjeli su ju. Na nama je da im pomognemo te da im i naše prijateljstvo bude razlog zašto vole Hrvatsku.

USLUGA BEZ BUDUĆNOSTI

Kad hodam od kuće do škole, svakoga dana prolazim pokraj dvije telefonske govornice. Stare su, išarane, istrošene, i svjedoče o nekim prošlim vremenima.

Tehnologija je to koju više nitko ne upotrebljava.

Te zaboravljene govornice potaknule su nas na istraživanje o starom načinu komunikacije.

Piše: Ema Pengov

Uputili smo se u T-Com, koji je zadužen za njihovo održavanje. Tamo nas je dočekala Ana Hrlec, voditeljica poslovnice i informirala nas gdje se sve nalaze govornice.

– Govornice su raspoređene po cijelom gradu, od groblja do željezničkog kolodvora, kao i u okolici. Ukupno ih je nekada bilo tri-naest. – ispričala je Hrlec.

Danas ih je upola manje. Pronašli smo jednu kod parkirališta preko puta gradskog poglavarstva, drugu na Trgu Antuna Nemčića, treću na ulazu u Dom zdravlja, četvrtu na Željezničkom kolodvoru, petu na Gradskom groblju i šestu ispred T-Coma.

Ako dignete slušalicu stare telefonske govornice, čut ćete lagano pištanje. Govornica se upotrebljava slično kao mobitel. Treba se najprije otipkati predbroj za grad, za Križevce je to 048, za Bjelovar 043, za Zagreb 01... Zatim se upisuje broj. No, bez kartice ništa.

– Za zvanje je potrebna posebna telefonska kartica na kojoj su bodovi, odnosno novčana vrijednost. Naprimjer, mogla se kupiti kartica za 20 kuna, ona je bila dovoljna za nekih 20 minuta razgovora. Vrijednosti su bile 15, 20, 50, 100, 120 kuna – objasnila je Hrlec.

Kartice se više ne proizvode pa se ne mogu kupiti u trgovini kao nekada. Pitali smo u T-Comu, u pošti i na kiosku. Rijetko tko i pita za kartice.

– Zna se dogoditi, možda jednom u tri mjeseca, da netko dođe u našu poslovniciu i traži telefonsku karticu. Već ih neko vrijeme nemamo u ponudi – napomenula je Hrlec.

U kratkom telefonskom razgovoru s tehničarom Ivicom Lackovićem saznali smo da je pitanje vremena kad će govornice biti demontirane.

– To je usluga bez budućnosti – zaključio je.

Reci mi to kratko

Istraživanje o govornicama nastavili smo u razgovoru s učiteljicama Valentinom Jurišić,

Lucijom Martinčić i Jadrankom Crnić, koje su se prisjetile dana kad su upotrebljavale taj način komunikacije.

– Najviše pamtim telefonske govornice iz osnovnoškolskih dana koje sam provela tijekom praznika na moru. Svaki dan zvali smo roditelje da im kažemo kako je sve u redu. Dugo smo čekali u redu, a ljudi su bili nervozni jer je bilo jako vruće. Pozive je bilo bolje obaviti tijekom dana jer je navečer bila veća gužva. – ispričala je učiteljica Valentina Jurišić.

Trebalo se unaprijed razmišljati i planirati kada i kome uputiti poziv.

– Tijekom jednogodišnjeg školovanja u Engleskoj sredinom 90-ih telefonskom govornicom koristila sam se jednom u dva tjedna i to nedjeljom. Nedjeljom su pozivi bili jeftiniji pa sam se tada javljala roditeljima i prijateljicama. Telefonske govornice u Engleskoj bile su zatvorene, dobro izolirane i crvene boje. Sada su simbol britanske kulture i dizajna. – objasnila je učiteljica Jurišić.

Putem telefonske govornice prenosile su se samo važne i kratke informacije jer su pozivi bili skupi.

Kartice čuvaju kolekcionari

– Kartice su bile poput današnjih bankovnih kartica. Mogle su se kupiti na pošti ili kiosku. Bile su lijepe jer su bile oslikane različitim motivima poput slika gradova i znamenitosti, poznatih osoba,

životinja, čak i likova iz crtanih filmova. Skupljali smo ih kao što se danas skupljaju sličice. – sjeća se učiteljica Lucija Martinčić.

Ova informacija ponukala nas je da provjerimo mogu li se kartice nabaviti na Njuškalu. I zaista smo ih pronašli. Cijene im idu od 1 euro naviše. Najskuplje su one koje na sebi imaju otisnute slike poznatih slikara, npr. Vrijes Celestina Medovića 65 eura, a Polje kadulje slikarice Naste Rojc čak 95 eura! I za Baltazara treba izdvojiti 50 eura, a za sliku velebitske degenije 89,76 eura. Iako su lijepe i poučne, a poneke čak i skupocjene, njima se bave još jedino kolekcionari.

A kolekcionarku smo pronašli i u školskoj zbornici!

– Imam oko 150 kartica od 1990-ih pa negdje do 2001. Tad su mi završila predavanja na fakultetu, vratila sam se kući i dobila prvi mobilni. Ne smatram se kolekcionarkom, bolje je reći da sam ih sačuvala jer mi ih je bilo žao baciti. – šali se učiteljica Jadranka Crnić.

Prve hrvatske telefonske kartice bile su magnetne, izbušena rupica na kartici približno je pokazivala potrošenu vrijednost. Jednu takvu u svojoj kolekciji ima učiteljica Crnić. Elektronička čip-kartica uvedena je 1992. godine.

– Telefonske kartice su često izlazile u serijama (hrvatski nacionalni parkovi, hrvatsko podmorje, hrvatske zastave tijekom povijesti...), njima su se obilježavale obljetnice poput 900. rođendana grada Zagreba, pozivalo se ljude da daruju krv i sudjeluju u humanitarnim akcijama, reklamirale su se najnovije telekomunikacijske usluge. Poledine kartice također su zanimljive i svaka je drugačija. U mojoj su kolekciji kartice na kojima su otisnuti stihovi, kalendari, važni telefonski brojevi, žiro-računi... Imam i nešto stranih kartica, ali naše su puno ljepše. – objasnila je učiteljica Crnić.

Ima čak i karticu s glagoljicom.

Halo, mama!

Telefonske govornice bile su nezamjenjiv dio svakodnevnog života i ključne za komunikaciju.

– Govornice su bile jedini način na koji si se mogao javiti obitelji i prijateljima kad si bio izvan kuće, a bile su posvuda, u pošti,

hotelima, na trgovima, javnim ustanovama... – objasnila je učiteljica Martinčić.

Nekada je i na samom ulazu u našu školu postojala telefonska govornica, saznali smo od učiteljice Martinčić.

– Sjećam se zgrade s govornicom koja je bila u našoj školi. Imala sam učenika koji nije bio spreman za prvi razred. Mama mu je kupila karticu i rekla da ju nazove kad god mu bude dosta škole. On je to znao dobro iskoristiti i nazvao ju je čim je ušao u školu! – kroz smijeh je ispričala učiteljica Martinčić.

Zaključila sam da su ljudi u prošlosti bili dosta strpljivi, strpljiviji od moje generacije. Da bi nekoga nazvali, trebali su pronaći govornicu i stajati u redu. Mi danas nazovemo nekoga za tri sekunde. O dugačkim telefonskim razgovorima nije se moglo ni sanjati, a mi satima razgovaramo o igricama. Iako su telefonske govornice imale svoju čar, sretna sam što živim u vremenima kad mi je „telefonska govornica” u džepu!

KAKO DIGITALNO DOBA OBLIKUJE ČITALAČKE NAVIKE UČENIKA

U svijetu gdje TikTok diktira trendove, a informacije dolaze u sažetim formatima od 15 sekundi, postavlja se pitanje: ima li knjiga još uvijek svoje mjesto u životima mladih? Je li čitanje postalo dio prošlosti ili se samo prilagođava novim vremenima?

Piše: Lucija Blažek

Nekada su knjige bile nezaobilazan dio svakodnevice – izvor znanja, bijeg u svijet mašte, prijatelji u dugim noćima. Danas su pred njima snažni konkurenti: mobiteli, društvene mreže, videoigre i filmovi. Jesu li mladi doista zaboravili na čitanje?

Da bismo dobili jasniju sliku, provela sam anketu među učenicima viših razreda osnovne škole na reprezentativnom uzorku od 294 učenika na razini Hrvatske. O toj temi razgovarala sam i s knjižničarkom Anom Marijom Malbašić iz knjižnice Vladimira Nazora u Zagrebu, koja već desetljećima promatra kako se navike čitatelja mijenjaju.

Rezultati ankete donose nevjerojatne podatke, ali pokazuju i opći smjer interesa novih generacija. Dok s jedne strane mladi sve manje posežu za knjigama, s druge strane žude za sadržajem koji ih zabavlja, opušta i povezuje s njihovim svijetom. Možda problem nije u knjizi, već u načinu na koji je predstavljamo.

Čitanje – navika ili obaveza?

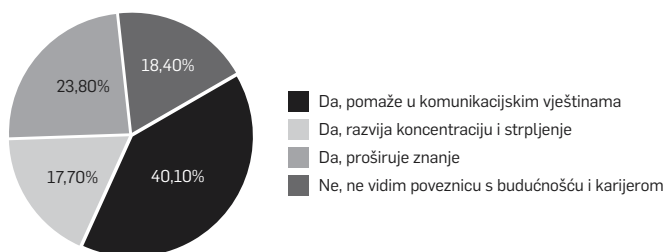
Ana Marija Malbašić, knjižničarka s gotovo tri desetljeća iskustva, svakodnevno svjedoči ovom raskoraku: „Kad mladi dođu u

knjižnicu, pokušavam im pokazati da knjige nisu samo zadatak, nego mogu biti avantura, bijeg i inspiracija. No, ako su im knjige nametnute, bez izbora i konteksta, zašto bi uopće željeli čitati?”

Istraživanje potvrđuje njezine riječi: 54% učenika priznaje da ne čita knjige ili to čini samo jednom do dvaput godišnje. To ukazuje na to da čak više od polovice učenika ne ispunjava ni propisanu školsku obavezu – odnosno uopće ne pročitaju ni lektiru.

Suprotno tome, 81% ispitanih smatra da je čitanje ključno za njihov uspjeh u budućnosti. Oni znaju da je čitanje važno, ali ga ne prakticiraju. Zašto?

Misliš li da je čitanje korisno za budućnost i razvoj karijere? Ako da, zašto?
294 odgovora

„Problem nije u čitanju. Problem je u knjigama koje biramo“, kaže Malbašić.

Mladi biraju priče koje ih zabavljaju, uvlače, izazivaju emocije. Ne bježe oni od čitanja – bježe od dosadnih knjiga. Kada čitaju, najčešće biraju fantastiku, žanr koji je dodatno popularizirao *Harry Potter*. Učenici žele čitati, ali knjige koje odgovaraju njihovim interesima i tempu.

Istraživanje koje sam provela pokazalo je da je jedan od glavnih razloga percepcija čitanja. Kada sam pitala učenike što ih odbija od čitanja, odgovori su bili jasni:

„Dosadne knjige koje ne mogu povezati sa svojim životom.“

„Nema slobode izbora.“

„Zadaci nakon čitanja uništavaju užitak.“

Ovi citati jasno pokazuju da za mnoge učenike čitanje nije osobni izbor, već zadatak koji moraju ispuniti.

Zašto učenici (ne) vole čitati?

Konkurencija je snažna – u borbi za pažnju, knjige teško mogu pobijediti brzi, vizualni sadržaj koji nude ekrani.

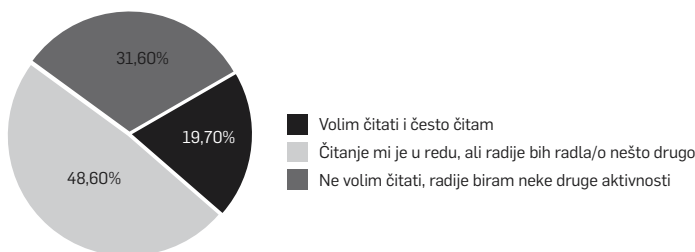
Kada ih se pita zašto ne čitaju, učenici najčešće odgovaraju: “Nemam vremena.” No, realnost pokazuje da to nije istina – vremena imaju za beskonačne serije, dopisivanja i sate provedene na društvenim mrežama. Problem nije u nedostatku vremena, već u tome što knjiga nije dovoljno brza, dovoljno atraktivna ili prilagođena njihovim interesima.

Društvene mreže nude trenutnu nagradu – smijeh, uzbuđenje, informacije u sekundi. Knjiga traži strpljenje.

Unatoč tehnološkim promjenama, knjižničari i dalje nastoje promovirati knjige kao izvor znanja i zabave, potičući mlade da istražuju širi književni opus izvan školskih lektira. Knjige su, kako ističe Malbašić, neizostavan dio kulturne baštine i ključ za obrazovanje.

Na pitanje kako doživljavaju čitanje, trećina otvoreno kaže da ne voli čitati, dok polovica smatra da je čitanje u redu, ali radije bira druge aktivnosti.

Kako bi opisala/o svoj stav prema čitanju?
294 odgovora

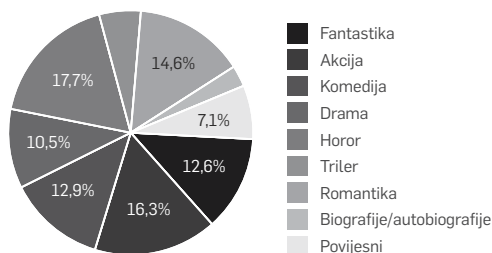

Najveći poraz knjige kao izvora zabavnog sadržaja možemo uočiti u odgovorima na pitanje što bi izabrali kad bi trebali izabrati između knjige i filma, na što je samo 1,4% učenika izjavilo da bi izabralo knjigu.

Što učenici žele čitati?

Ako većina ne voli knjige koje im se nameću u školi, što ih onda privlači? Prema anketi, najpopularniji žanrovi među mladima su nešto drugačiji od žanrova koji se uobičajeno nalaze u knjigama lektire.

Koja vrsta knjige te posebno privlači
294 odgovora

Ovi podaci otkrivaju da učenici traže uzbudljive, emotivne i zabavne priče.

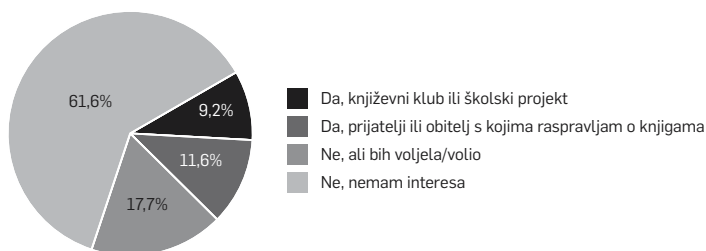
Knjižničarka Ana Marija Malbašić iz prve ruke vidi kako se mijenja odnos mladih prema knjigama. Ističe da se učenici najčešće žale da su im lektire zastarjele ili dosadne, dok sami biraju naslove iz žanrova poput horora, akcije i fantastike.

Mogu li društvene mreže spasiti knjige?

Osim po knjizi poražavajućih rezultata, istraživanje je nametnulo i dozu neočekivanog optimizma. Među „nečitateljima“ krije se budućnost književnosti koju su oni spontano otkrili kao mogući smjer. Ukupno 17% ispitanih učenika navelo je da bi voljeli biti uključeni u aktivnosti koje potiču čitanje. Ne samo kao pasivni promatrači,

nego kao sudionici. Žele razgovarati o knjigama, slušati preporuke prijatelja, biti dio književnih klubova i birati priče koje ih intrigiraju.

Jesi li uključena/uključen u neku aktivnost koja potiče čitanje
294 odgovora

To znači da ipak značajan dio mladih želi pronaći put do knjige, samo im nedostaje okruženje u kojem će čitanje biti privlačno. Potreban je novi pristup.

Što bi se dogodilo kad bismo knjige predstavili kao izazov, a ne kao obavezu? Kad bismo učenicima dali slobodu da sami biraju priče koje ih zanimaju?

Ili odabrali još neobičniji smjer, kad bismo društvene mreže percipirali kao jedan od mogućih alata za popularizaciju čitanja, a ne isključivo kao glavnog neprijatelja knjige?

Jedan od dosad uspješnih primjera za motiviranje mladih na čitanje je korištenje modernih platformi koje već privlače njihovu pozornost, poput *BookToka* na *TikToku*.

Ova zajednica, koja se temelji na kreativnim i zabavnim videozapisima, omogućuje korisnicima da preporučuju knjige, dijele čitateljske doživljaje i povezuju se s drugim ljubiteljima književnosti. Kroz dinamičan pristup, *BookTok* omogućuje mladima da otkriju knjige koje odgovaraju njihovim interesima, a društvena povezanost i zabavni sadržaj čine čitanje privlačnijim. Tako čitanje postaje uzbudljivo, a na taj način društvene mreže mogu biti pretvorene u kanal za obnovu ljubavi prema knjigama i stvaranje zajednice čitatelja.

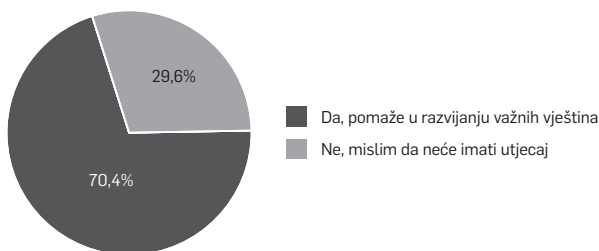
Što kažu učenici?

Njih 28% smatra da bi im zanimljivije knjige potaknule želju za čitanjem. Više od polovice učenika smatra da školski program ima dovoljnu količinu lektira. Problem nije u tome da im se čitanje ne nudi kroz školski program, već u tome da učenici žele više slobode u odabiru knjige.

Optimističan podatak je i da mladi neovisno o svojim izborima alternativnih sadržaja, ipak prepoznaju knjigu kao alat za razvoj osnovnih životnih vještina.

Kad razmišljaš o budućnosti, misliš li da će ti navika čitanja pomoći u životu?

294 odgovora

Može li se ljubav prema knjigama vratiti?

Hoće li nova generacija ponovno otkriti čaroliju čitanja? Ovisi o tome koliko će knjige biti prilagođene njihovom načinu života. Jedno je sigurno – strast za pričama i dalje postoji, samo je treba usmjeriti prema pisanoj riječi.

Knjiga ne može pobijediti *TikTok* u brzini, ali može ponuditi nešto što nijedna društvena mreža ne može: dubinu, refleksiju i trajno znanje. Pitanje je samo – hoćemo li mladima dati šansu da je ponovno otkriju?

PRVI I ZADNJI DAN ŽIVOTA NOSI SE SVILA

Priču o svilenom koncu započeli smo u domu gospođe Antonije Rusković Radonić, akademske slikarice i jedne od posljednjih konavoskih svilarica, čuvaricom baštine koji polako iščezava. Bilo je zanimljivo slušati kako pripovijeda nadahnuta ljepotom podneblja i „svilenom“ tradicijom Dubrovnika i Konavala.

Razgovarala: Anet Ravlić

● **Možete li odmotati Vaše klupko i reći nam nešto o proizvodnji svile?**

Pretpostavlja se da je sve počelo u Kini, no ima zapisa o svili u Meksiku i u Guatemali. Kad su u Kini razvili proizvodnju svile u komercijalne svrhe, zabranili su izvoz. U Kini je prijetilo vješanje onome tko bi pokušao prokrijumčariti jajašce dudova svilca. Postoji legenda da su bizantinski misionari donijeli iz Kine jajašca, svilca i sjeme dudu. Onda se za vrijeme cara Justinijana sve proširilo i sve Bizantske arhontije na Mediteranu uzgajale su svilu.

● **Kako se proizvodnja začela u Konavlima ?**

Početkom 19. st. Marija Tereza je uvela proizvodnju svile u Vojnoj krajini, a kako su muškarci bili mobilizirani, žene su zbog siromaštva počele proizvoditi kukuljice koje su prodavale trgovcima da bi priskrbile novac. U tom razdoblju gotovo da nema područja na Mediteranu gdje se nisu uzgajali svilci. Postoji i bukvin svilac, hrastov svilac ali i paukova mreža., ali nemaju kukuljicu. Neke od tih proizvodnja u Splitu, Zadru i Dubrovniku bile su goleme, cilj im je bio proizvesti vlakna za tržište. To je nešto potpuno drukčije od ove proizvodnje u Konavlima.

● Kako mislite drukčije?

U Konavlima smo u 20. stoljeću zatekli proizvodnju svile koja je potpuno individualizirana, koja se događa u djevojačkim sobama ili u najčišćem dijelu kuće, a uzgaja se za potrebe proizvodnje vezova, pasova, znači dijelova nošnje.

Svila (konac) je u Konavlima nužna je za podvezivanje pupka bebama i za vezivanje ruku i nogu mrtvacima prilikom ukopa. Na tome se zasniva mnogo priča koje se baštine, npr. **prvi i zadnji dan u životu nosi se svila**.

U Konavlima djevojčice do udaje proizvode svilu svaku godinu, počnu sa 6-7 godina. Uzgoj jajašaca svilca počinje u proljeće, 25. ožujka na Dan blagovijesti, blizu ekvinociju. Tada se jajašca svilca nose u crkvu na blagoslov. Sitna su i crna. U svakom je jajetu mala gusjenica. Poslije blagoslova, čekalo se da murva prolista da se može ubrati lišće.

● Što je murva?

Murva je dud. Kasno lista u odnosu na drugo drveće. Kad se pup otvori i kad list murve dođe na veličinu uha od miša, tad se svežanj – jajašca u krpici – stavi na grudi i nosi posvuda. I spavamo s njim. Jaja se moraju grijati, dobit temperaturu i vlagu koja im je potrebna da bi svilci izišli.

● Zar su dudovi svilci toliko osjetljivi?

Svilac je jedini insekt koji je „domaća životinja“, pripitomljen prije 3000 godina. Ne može preživjeti sam. Da ga pustiš na stablo, životni vijek bi mu bio 20 minuta. Atrofirale su mu sposobnosti preživljavanja u prirodi. Bez čovjeka ne može živjeti. U Konavlima se razvila cijela priča o tome kako moraš biti dobar dok ih носиš, ne smiješ „beštimat“ (psovati)... Misli se kako „bubice“ sve osjećaju i ako misle da nisu dobrodošle, neće ti izaći. U tih 6-7 dana dok ih nosimo svako jutro ih izvadimo i pregledavamo tko je živ. Jedno jutro sva ova crna jaja postaju bijela i pored njih male crne gusjenice, veličine trepavica. Kad iziđu, pokupimo ih perom ili kistom na tanjurić, narežemo murvino lišće, posipamo sitno po njima i one

krenu piti sok s lišća. Kako mi stavljamo lišće, hrpica raste jer male gusjenice samo jedu i jedu.

● Što se događa s hrpicom?

Negdje do 10. dana ih prebacimo na jese (ispletena podloga od trske). Bolesne gusjenice izdvajaš u posebnu kutiju da ne zaraziš cijelu koloniju.

● Kako izgledaju bolesne gusjenice?

Žute, kao i mi kad smo bolesni. Ili je žuta ili je mekana, slabo se giba i ne jede, okreće glavu. Oko 70% odvojenih gusjenica mogu vratiti nazad u koloniju kad ozdrave. Čuvamo ih i od mrava koji ih napadaju i jedu žive.

● Kad se pojave kukuljice?

Negdje 28. dan stavimo im žukvu ili brnistru. Zavučemo je oko, napravimo gnijezda i onda se one penju i prave kukuljice na tim gnijezdima. Kad gusjenica oko sebe napravi kukuljicu, imamo svilu. I to ne samo svileni konac, nego i svilenu kućinu, koju predemo kao da je vuna. Loše je kvalitete, ali se lijepo može zapredati i dobra je za pletenje.

Šesnaesti dan, leptir izlazi iz kukuljice tako da ispusti slinu iz usta koja otvori kukuljicu. Kad iziđe, leptir ne zna letjeti, samo se gega. To je reproduktivna faza svilca.

● Kako od kukuljice dobijemo konac?

Leptir pri izlasku pregrize, odnosno uništi kukuljicu i sad tu više nije kilometar konca, nego mnogo malih komada. Od njih se proizvodi lošija, sirova svila. Za industriju je važno da leptir ne iziđe, oni u industriji kupe kukuljice i odmah ih stavljaju u vrelu vodu, kuha ju i odmotavaju konac s njih. U Konavlima to nije bilo dozvoljeno. Osmi dan nakon formiranja kukuljice stavimo na sunce i oni unutra zamru. Potom kukuljice stavljamo u vrelu vodu, hvatamo šipkovom grančicom i povlače se niti.

● Zašto su kukuljice žute?

To je boja ljepila, selicin ima gen za žuti, bijeli, za zeleni, ali vlakno je uvijek bijelo. Dakle, povučemo konac i počnemo namotavati. Kad se opere, slijedi bojenje.

U Konavlima bismo bojili korijenom broča, šumske biljke, koji daje mnogo crvenih nijansi. Boja je ovisila je li „broč“ zimski ili ljetni. Svilu su najčešće nosili crkveni velikani i aristokracija da se razlikuju od običnog puka. Nije svatko mogao imati svilu, bila je skupa.

● **Kako ste se Vi našli u priči o dudovom svilcu?**

A dušo, dogodi se život. Sve je počelo je s Dešom i s Nanom Radonić. Bili su prognanici u hotelu Neptunu u Dubrovniku i cijelo vrijeme izbjeglištva držali su svilce u sobi. Zamislite, u ratu. Deša je pokrenula projekt, pa su donijeli stabla francuske murve, dijelili ih tu po selima. Tada sam i ja dobila svoja prva jajašca. I onda sam „navukla“ na to.

● **Tko Vam je dao prva jajašca?**

Teta Mare Slovakova mi je dala prvih deset koja su bila bolesna. Rekla mi je: „Antonija, slabe su ti, pa ti vidi“. Ključ očuvanja tradicije je dijeljenje, inače sve odumire u zaboravu. I meni je bilo stalo da to uđe u škole, u vrtiće i uspjeli smo. Držimo radionice u vrtićima i školama. Usudujem se reći i da dosta žena još uvijek veze, no nedostaje nam interesa za obradu vlakna.

● **Zašto žene nisu rado dijelile svoje vezove?**

Bilo je pravilo za svilene vezove u Konavlima da kad žena umre, da se vezovi zapale. Ništa se ne ostavlja u kući. Vjerovalo se da žene dok rade taj vez, ulažu unj sebe i svila upija njihove osjećaje. Nošene vezove smatrali su *šporkima*, ne od nečistoće, nego od energije drugog čovjeka.

● **Koliko dugo traje Vaša svilena priča?**

Otpriblike 22-23 godine. Imala sam sreću živjeti uz nekoga tko je nešto znao o uzgoju dudova svilaca. Naša je prababa do smrti doma držala bubice ispod kreveta. Moja je majka uvijek govorila da je mrzila ići u njezinu sobu jer je u njoj uvijek nešto šušalo.

● **Umire li svilarstvo u Konavlima?**

Nema više što umrijeti. Puno toga je stradalo u ratu, izgorjela su jajašca, kite, silni vezovi... Ovo danas je više čuvanje tradicije nego proizvodnja... A ja i dalje uzgajam i čuvam „bubice“ i predem svilene niti...

SERIJA KOJU ŽIVIMO

Ova serija dokaz je da su se vremena promijenila, da živimo drukčije od generacije naših roditelja, ali i da zbog tehnologije nismo nužno sretni. Štoviše, čini mi se da seriju SRAM zaista živimo.

Piše: Karla Uremović

Nova serija SRAM hit je među mladima. Pitate se zašto? E, pa razloga je mnogo. Često se žalimo da nam domaći televizijski programi nemaju što ponuditi jer se radi o zastarjelim i neprivlačnim formatima. No, otkako se na Hrvatskoj radioteleviziji svake nedjelje prikazuje serija SRAM srednjoškolci konačno imaju što gledati. Osim na televiziji, SRAM se može pratiti na YouTubeu i Instagramu pa ne čudi što je serija postala hit koji prati svakodnevicu tinejdžera s raznim problemima i složenim obiteljskim, prijateljskim i ljubavnim situacijama. U središtu prve sezone je Eva (Lucija Stanković), 16-godišnja djevojka koja dolazi u novu školu i ondje proživljava osjetljivo razdoblje adolescencije. Ubrzo upoznaje Noru (Gita Haydar), Vanessu (Severina Lajtman), Nix (Stela Korman) i Tinu (Laura Barbić) te s njima provodi svoje srednjoškolske dane koji su sve samo ne dosadni.

Iako je nastala po norveškom predlošku serije SKAM, hrvatska inačica serije prilagodila se društvenim i vremenskim okvirima Hrvatske, što joj je od prve epizode povećalo uvjerljivost i dalo doseg na svim platformama. Primjerice, prva epizoda na YouTubeu ima čak pola milijuna pregleda, što pokazuje da su mladi željni kvalitetnih ostvarenja s kojima se mogu poistovjetiti.

Autentičan govor, prijateljstva i ljubavi

U epizodama se prikazuju zagrebačke lokacije i kvartovi. Uostalom, glavni likovi školuju se u Prirodoslovnoj školi Vladimira Preloga, čekaju *dvojku* i *šesticu*, izlaze u poznate klubove, skejtaju kod Džamije i govore uvjerljivim mladenačkim jezikom. Mladenački govor često se mijenja, a kad ga se želi prenijeti u knjigu ili film često djeluje neprirodan. Ovdje to nije slučaj. Kad, na primjer, u osmoj epizodi čujemo: „Jakove, molim te, znam da me mržiš sad, ali pliz da ti objasnim, volim te užasno puno i znam, s*****a sam“, imamo dojam da slušamo gimnazijalce kako razgovaraju dok čekaju ispred škole ili dok se uz stihove Hiljsona i Miach spremaju za izlazak. Pritom nerijetko osjećaju sram jer je adolescencija razdoblje intenzivnih promjena kada posebno tražimo pripadnost, ali i kada nam se bude hormoni pa doživljavamo prve izlaske, dejtove, poljupce, ali i razočarenja (posebno djevojke) jer onaj za kojeg tada mislimo da je broj jedan, ipak to nije. Važna okosnica serije stoga su upravo ljubavi i prevare, prvenstveno između „glavne“ Eve i Jakova, što dodatno naglašava emocionalnu krhkost tinejdžera. Drugim riječima, ova serija poručuje da mladenačke zaljubljenosti i prekidi ostavljaju snažan trag te da se djevojke tada okreću potpori prijateljica. Osvrnula bih se na prikaz zajedništva i prijateljstva grupe “Mrcine” u seriji koju čine Eva, Nora, Nix, Vanessa i Tina. Iako su karakterno različite, dobro se slažu te otvoreno progovaraju o školi, odnosima u obitelji, mentalnom zdravlju, simpatijama i seksualnosti.

Odvojeni od roditelja, ovisni o mobitelima

Dok djevojke žive u svom “Mrcine” balončiću, čini se da ih odrasli ne razumiju i da su potpuno odvojeni od života svojih srednjoškolaca. Odraslih likova u seriji gotovo da nema, pojavljuju se u pojedinim scenama, no tamo su zaposleni, s nedovoljno znanja i razumijevanja za svoju djecu. Iz serije se može iščitati da stariji ne znaju kako razgovarati o osjetljivim temama pa djevojke informacije o kontracepciji traže na internetu te se međusobno prate na prve

ginekološke preglede. Jer, iako neka istraživanja sugeriraju da mladi danas kasnije stupaju u spolne odnose te da su otuđeni, ova serija dokazuje da bi se o temama „seksinga“ (slanje eksplicitnih fotografija), partnerskih odnosa i mentalnog zdravlja trebalo češće razgovarati u školama i kod kuće. Mislim da mladima treba pružiti provjerenе informacije i podršku te da je nužan neki oblik edukacije.

Osim briga oko ocjena, izlazaka i (pokušaja) ljubavi, SRAM vjerno oslikava upletenost tehnologije i društvenih mreža u mladenačke živote. Instagram, TikTok i WhatsApp glavni su nam kanali komunikacije, a pritom se snalažljivo i brzo prebacujemo između dvaju svjetova: onog fizičkog i virtualnog. Kako se dalo naslutiti iz uvođa, a to moram ponoviti, serija čini iskorak u načinu komuniciranja s mladom publikom koja sadržaje voli pratiti na mobitelima, odnosno društvenim mrežama. Likovi iz serije imaju svoje Instagram račune na kojima su aktivni i tako dobivaju autentičnost. Zahvaljujući tome imamo osjećaj da su „Mrcine“ naše prijateljice, tipične srednjoškolke koje sada već toliko dobro poznajemo da bismo s njima popili kavu – ili im se barem javile u DM.

Jasno je, dakle, da serija iskače produkcijski, ali i distribucijski jer je otvorila prostor nizu platformi i tako se približila mladima. U vremenu kad je izgledno da se promijenio način komuniciranja i konzumiranja medija, potrebno je naći način kako mlade zainteresirati za domaće emisije i serije, a u tome SRAM može biti primjer.

Apel koji treba ozbiljno shvatiti

Uvjerljivosti serije doprinosi i mladenački *soundtrack* te prikaz urbane *clubbing* kulture koju predvode popularni Hiljson Mandela i Miach. Njihov hit „Andeo“ obara ljestvice i *streaming* platforme, a nastao je upravo za ovu seriju. To je još jedan od razloga zašto imamo osjećaj da su nam „Mrcine“ frendice: govore poput nas, slušaju što i mi, odijevaju se *baggy* i obožavaju društvene mreže.

A sad možda najvažnija komponenta. Serija otpočetka daje obrise socijalnog i psihičkog stanja mladih. „Dio smo Europske unije desetak godina i moja generacija praktički nema sjećanja na vremena

prije toga. Rekli su nam da smo se vratili iz svoje Europske obitelji, ali kao da ne znamo što dalje, sad kad treba živjeti. Zato pratimo horoskop i tarot, ali ne znamo koja smo krvna grupa. Zato smo uvjereni da smo svi klinički depresivni, ali to rješavamo na partijima, u šoping centrima ili u crkvama. Zato na društvenim mrežama ljubomorno fuliramo bolji život, a budućnost nam se događa, ili ne događa dok nas neprestano vuku u prošlost..." Ovo je citat, odnosno *intro* iz prve sezone, prve epizode, kojim Jakov opisuje živote današnjih srednjoškolaca i time nagoviješta radnju serije.

Prvu sezonu SRAMA zato ne preporučujem samo svojim vršnjacima, nego i starijima, njima koji nas često ne razumiju i banaliziraju mladenačke probleme. Ova serija dokaz je da su se vremena promijenila, da živimo drukčije od generacije vas, naših roditelja, ali i da zbog sveprisutnosti tehnologije nismo nužno sretni. Štoviše, čini mi se da zaista živimo SRAM, da su mnogi otuđeni i izgubljeni pa briga za mentalno zdravlje nikad nije bila važnija. I taj apel treba ozbiljno shvatiti.

PUT RIJEČI, PUT SLIKE, PUT MJESECA

James Norbury, autor svjetski poznatih naslova o Velikom Pandi i Sićušnom Zmaju, u Gimnaziji Sisak osvjedočio je snagu umjetnosti koja spaja sliku i riječ

Piše: Matea Anušić

● Kako se slijedi Mjesec?

„Svim srcem“, odgovora mačiću izgubljeno štene u knjizi „Tragom Mjeseca“ britanskog autora Jamesa Norburyja. Iako je studirao zoologiju, Mjesečeva svjetlost vodila ga je putem pisane riječi i ilustracija u kojima je, sudeći po likovima u njegovim djelima, upisivao i ucrtavao motive svoje prve ljubavi – one prema životinjama. Tijekom života bio je poprilično siromašan, no pokazalo se da slijediti Mjesec svim srcem ujedno znači i nadvladavati sve prepreke na putovanju zvanom život. Danas je, tako, James Norbury nadeleko poznati britanski ilustrator i književnik te autor svjetski poznatih naslova: „Veliki Panda i Sićušni Zmaj“, „Putovanje Velikog Pande i Sićušnog Zmaja“, „Mačak koji je poučavao zen“ i „Tragom Mjeseca“, a njegove se knjige prodaju u milijunskim nakladama i prevedene su na 25 jezika.

James Norbury je 15. studenog 2024., zahvaljujući prof. engleskog jezika i njegovoj prevoditeljici Ladislavi Furlan Zaborac, posjetio Gimnaziju Sisak i tom prigodom sudjelovao u aktivnostima namijenjenim učenicima, nastavnicima, ali i cjelokupnoj sisačkoj javnosti.

● Nema toga što zajedno ne možemo

Profesorica Ladislava Furlan Zaborac kontaktirala je izdavačku kuću Stilus koja od 2021. godine objavljuje njegove knjige i kojoj

je bilo u planu ugostiti Norburyja 16. studenog 2024. godine na svom izlagačkom prostoru na Interliberu. Zahvaljujući uspješnoj koordinaciji profesorice i izdavačke kuće, realizirao se i njegov dolazak u Gimnaziju Sisak dan prije gostovanja na međunarodnom sajmu knjiga i učila u Zagrebu. Zajedno s knjižničarkom škole prof. Natalijom Miletić i prof. hrvatskoga jezika Josipom Peškiri Ćorković, prof. Furlan Zaborac

pripremala je teren za Norburyjev dolazak, no sama ideja ne bi mogla biti u potpunosti realizirana bez pomoći sisačkih gimnazijalaca, a njih, svega dvadesetak, odlučilo se uključiti u navedeni projekt. Pripremajući se za taj događaj, učenici i nastavnice vodili su se mišlju koju je Veliki Panda izrekao Sićušnom Zmaju na njihovu zajedničkom putovanju: „Nema toga što zajedno ne možemo.“ I zaista, tom su prilikom učenici sisačke Gimnazije pokazali svoje literarne, likovne i novinarske vještine, učili međusobno surađivati, nadopunjavati svoje ideje idejama drugog na što su ih dodatno upućivale njihove nastavnice čija se međusobna suradnja zrcalila na suradnji učenika. Uoči dolaska Jamesa Norburyja hodnici škole postali su izložbeni prostor u kojem su se mogli vidjeti likovni radovi povezani s njegovim stvaralaštvom, plakati ispisani osvrtima nakon pročitanih autorovih knjiga, a u mislima su se pripremala pitanja za intervju s njime. Navedene aktivnosti povezivale su riječi Velikog Pande: „Sve što trebaš, već je u tebi.“ Tako su, u danima pripreme, svi uključeni u projekt u sebi prepoznali snagu, potencijal i sposobnosti potrebne za ostvarenje svojih ciljeva i prevladavanje izazova koje je sa sobom nosio ovaj događaj. Vodili su se uvjerenjem kako se zajedničkim trudom, kreativnošću i suradnjom veliki potezi mogu realizirati upravo onda kada svatko doprinese onime što već nosi u sebi, a čega možda nije bio ni svjestan.

Što je važnije – putovanje ili cilj?

„Društvo”, reći će Sićušni Zmaj, a upravo je ono pokazalo kako putovanje i cilj mogu postati jedno kada ih poveže zajedništvo i ljubav prema knjizi koji su posebno došli do izražaja u ključnom dijelu susreta – intervjuu sa samim autorom. Razgovarajući s njime,

druženje je poprimilo novu dimenziju – postalo je prostor za razmjenu ideja, a zahvaljujući tome autorove riječi o važnosti zajedništva još jednom su oživjele. Od likova Velikog Pande i Sićušnog Zmaja pa sve do same radnje i posebnosti njegovih priča, učenike su također zanimale i autorove ilustracije te način na koji ih stvara. Norbury je istaknuo kako je spoj riječi i slike stvoren kao cjelina te jedna bez druge ne bi mogle samostalno funkcionirati u njegovim knjigama. S obzirom na to da je u svojim djelima izrazito nadahnut filozofijom i duhovnošću, naveo je kako je godinama proučavao brojne kulture i religije te unatoč tomu što bi neki mogli spiritualnost u njegovim knjigama smatrati politički i religijski nekorektnom, jer u svojoj površnosti upisuju u tekstove motive kojekakvih propagandi, on upravo na taj način ističe važnost supostojanja kultura poput budizma, taoizma i kršćanstva te posebnosti koje one sadržavaju. Tijekom intervjua poslao je i važnu poruku svima onima koji jesu ili žele postati umjetnici: „Ako si već umjetnik, moraš se uživjeti i voljeti to, prikazati ono što osjećaš i što zapravo jesi, a za to je potrebno puno vježbe i rada.“ Intervju s Jamesom Norburyjem, stoga, nije bio samo prilika za upoznavanje njega i njegova stvaralaštva, već i prilika za izgradnju zajedništva i osjećaja pripadnosti – vrijednosti koje čine i cilj putovanja i cilj ispunjenima.

Ako si već umjetnik, moraš se uživjeti i voljeti to, prikazati ono što osjećaš i što zapravo jesi, a za to je potrebno puno vježbe i rada – istaknuo je Norbury.

Slika koja govori tisuću riječi

Nakon razgovora s učenicima Norbury je oslikavao zid pokraj školske knjižnice, mjesta susreta čovjeka i knjige. Odlučio je naslikati Velikog Pandu i Sićušnog Zmaja kako zajedno provode slobodno vrijeme ispijajući čaj. Njegovi su likovi tako zaživjeli u školi te postali simbolom inspiracije i zajedništva, simbolom koji prikazuje važnost slobodnog vremena, življenja u trenutku, ali i bivanja uz bliske

osobe – što gimnazijalce podsjeća na važnost ravnoteže između rada i opuštanja, na njegovanje prijateljstva te prepoznavanje značajnosti trenutaka provedenih s njima bliskim ljudima. Putovanje namijenjeno sisačkoj javnosti započelo je u 14.00 sati kada je Gimnazija Sisak otvorila vrata svim ljubiteljima Norburyjeva stvaralaštva koji su željeli potpis, sliku ili tek trenutak druženja s autorom. Uz srednjoškolce, dolazili su i osnovnoškolci, znatiželjni i puni pitanja, ali i odrasli koji su u njegovoj umjetnosti pronalazili bezvremenske poruke. Raznolikost posjetitelja pokazala je kako Norburyjeva djela ne poznaju granice dobi i iskustva čineći ga tako autorom koji uspijeva povezati sve generacije.

„Mjesec nas je doveo onamo gdje trebamo biti.“ Njegova je svjetlost Norburyja dovela gimnazijalcima, gimnazijalce njemu. Putovi su se isprepleli, a znakovi uz njega ostali su ispisani mišlju da pravi uspjeh leži u onome što se zajedno stvara – svim srcem.

DJECA ZAKLJUČANA, VRATA NASILJU – OTVORENA

Nije li GTA postao dio naše stvarnosti?

Piše: Marta Gabrek

Dok škole u Hrvatskoj provode stroge mjere zaštite, zaključavajući djecu unutar učionica da bi ih sačuvala od vanjskih opasnosti, ta ista djeca kod kuće slobodno uranjaju u svijet brutalnog nasilja putem videoigara poput Grand Theft Auto (GTA). Ova kontradikcija dovodi do zabrinjavajućeg pitanja – štitimo li djecu samo fizički dok ih mentalno i moralno prepuštamo sadržajima koji ih mogu trajno oblikovati na destruktivan način?

GTA – od zabave do opasnosti

Serijal Grand Theft Auto, koji je prvi put izašao 1997. godine, već desetljećima izaziva kontroverze. U igri igrač preuzima ulogu kriminalca u otvorenom svijetu, izvršava ilegalne misije, sudjeluje u pljačkama, trgovini drogom i nasilnim sukobima s policijom. Posebno su šokantne mogućnosti slobodnog istraživanja svijeta u kojem igrači mogu gaziti pješake, napadati slučajne prolaznike i koristiti razne vrste oružja bez ikakvih posljedica.

Već od ranih 2000-ih roditelji, psiholozi i moralisti upozoravali su na opasnosti ove igre, tvrdeći da potiče asocijalno ponašanje i relativizira stavove mladih s obzirom na nasilje. Unatoč tome, GTA ostaje jedna od najprodavanijih igara svih vremena, a posljednji nastavak – GTA V – zaradio je milijarde dolara i vrlo brzo stekao kultni status među mladima.

Psihička podložnost i opasne posljedice

Posebno je zabrinjavajuće to što djeca i mladi s već postojećim psihičkim problemima ili sklonostima prema agresivnom ponašanju mogu ovu igru doživjeti ne samo kao fikciju, već i kao inspiraciju. Svjedoci smo sve češćih slučajeva u kojima ljudi koriste automobile kao oružje – od napada na skupine pješaka u europskim gradovima do nedavnih incidenata i kod nas, gdje vozači u naletu bijesa namjerno ulijeću u masu.

Istraživanja pokazuju da igranje nasilnih videoigara može smanjiti empatiju i povećati impulzivno ponašanje, osobito kod mladih koji nemaju jasan osjećaj moralne odgovornosti. Postavlja se pitanje – ako školski sustav ulaže toliki trud u zaštitu djece dok su u učionici, zašto ih ne štitimo i kada izađu iz škole i upale konzole?

Profesor filozofije i sociologije Stefan Bunjevac također se osvrnuo na ovaj problem istaknuvši da mladi koji još nemaju izgrađen vlastiti karakter, ovisno o količini vremena provedenog u igrama i intenzitetu nasilja kojem su izloženi, počinju poistovjećivati sebe s likovima koje kontroliraju.

„Djeca i mladi nerijetko svoj karakter temelje na likovima iz videoigara, usvajajući njihove obrasce ponašanja i norme. Na taj način dolazi do formiranja posebne subkulture igrača, gdje se određeni oblici ponašanja i agresije ne samo toleriraju već i glorificiraju. Što su mladi igrači i što su duže izloženi ovakvom sadržaju, to je veća vjerojatnost da će se takve vrijednosti utkati u njihov identitet.” objasnio nam je prof. Bunjevac.

Književnost, videoigre i nasilje

O povezanosti nasilja u fikciji i njegova utjecaja na stvarni svijet progovorio je i profesor Perica Vujić, izvršni poznavatelj književnosti i strastveni knjigoljubac. U jednom od svojih promišljanja osvrnuo se na analogiju između nasilja u književnosti i upravo onog u videoigramama: „Definitivno postoji povezanost nasilja u književnosti i u stvarnom životu, inspirirana društvenom situacijom. Kao što je

Stephen King motivaciju za Gospodina Mercedesa zasigurno pronašao u američkom društvu, vjerujem da su i tvorci videoigara potaknuti zbivanjima oko sebe ili čak korisnicima videoigara. Virtualni svijet omogućuje nam da budemo netko tko bismo možda u stvarnosti htjeli biti, ali problem nastaje kada se izbriše granica između fiktivnog i realnog.”

Profesor Vujić također naglašava da, iako književnost i videoigre imaju moć utjecaja na pojedince, ključan faktor ostaje osobna psihološka predispozicija. Osobe s određenim traumama ili poremećajima lakše će izgubiti granicu između igre i stvarnosti, što može dovesti do ekstremnih posljedica.

Posebno se osvrnuo na slučajeve gdje pojedinci svoje agresivne fantazije iz videoigara prenose u stvarnost: „Uzmimo primjer vozača koji se zaletio u ljude u Zagrebu – možemo li sa sigurnošću reći da ga videoigre nisu inspirirale? Naravno, ne možemo tvrditi da su ga direktno potaknule, ali ako je već imao nasilne sklonosti, igre poput GTA-a mogle su mu dati ideju ili ga učiniti imunim na težinu tog čina.” Vujić ističe i opasnost dugotrajne izloženosti nasilju, čak i ako ono ostane u domeni virtualnog svijeta: „Ako se nasilje kroz godine normalizira i postane dio svakodnevnog zabave, što će nas spriječiti da ga jednoga dana prihvatimo i u stvarnom životu?”

Zaključana vrata opasnostima, ali otvorena odgoju budućih nasilnika i žrtava

Ironija hrvatskog obrazovnog sustava ogleda se u tome da škole moraju zatvarati vrata da bi spriječile potencijalne vanjske prijetnje, dok istovremeno nitko ne sprječava djecu da satima upijaju digitalno nasilje koje im je ne samo dopušteno, već im je često dostupno i bez roditeljskog nadzora.

Dok se učenici u školama uče redu, disciplini i poštivanju pravila, u isto vrijeme odrastaju u društvu koje im izvan školskih zidova nudi potpuno drugačiju stvarnost – onu u kojoj se nasilje glorificira, kriminal ne osuđuje ili čak nagrađuje, a ljudski životi nemaju vrijednost. Jesu li škole zapravo tvornice budućih žrtava? Odgajamo li

djecu koja će po izlasku iz učionica biti laka meta za ideologije nasilja koje im se plasiraju kroz ekrane?

Dok roditelji mirno vjeruju da su im djeca na sigurnom kod kuće, ona u virtualnom svijetu krađu automobile, pucaju i zabijaju se u ljude, bježe od policije, a za sve to obilnu su nagrađeni bodovima i napretkom u igri. Ako želimo djecu zaštititi od pravih prijetnji, možda je vrijeme da sustav preispita ne samo fizičke, već i digitalne i medijske granice koje im nisu postavljene.

SLUČAJ KRISTIANA NOVAKA

Što Kristiana Novaka čini najčitanijim hrvatskim piscem?

Piše: Anika Blažević

Kristian Novak za roman *Slučaj vlastite pogibelji* osvojio je ove godine četiri najznačajnije književne nagrade na našim prostorima: Frica, Selimovića, Gjalskog i Nazora, što je, samo po sebi, odličan povod za pisanje o ovom najčitanijem i najpopularnijem hrvatskom piscu, članu HDP-a (Hrvatsko društvo pisaca), koji je napisao tri velika romana: *Črna mati zemla* (2013), *Ciganin, ali najljepši* (2016) i *Slučaj vlastite pogibelji* (2023) te jedan „skriveni“ za koji je izjavio: „Ja ni ne bih htio da bude poznat!“ Radi se o njegovu prvom romanu, *Obješeni*, koji je prvi put izdan 2005.

Osobna iskaznica

Kristian Novak rođen je 14. svibnja 1979. godine u Baden-Badenu. Osnovnu školu pohađao je u Sv. Martinu na Muri, a svoje obrazovanje nastavio u čakovečkoj općoj gimnaziji. 1998. godine upisuje diplomski dvopredmetni studij hrvatskog i njemačkog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Dvije godine nakon što je diplomirao zaposlio se na Odsjeku za germanistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a 2007. godine upisao je Poslijediplomski doktorski studij lingvistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. U tom razdoblju osvajao je i brojne medalje kao reprezentativac Republike Hrvatske u karateu. Oženjen je i živi u Zagrebu sa suprugom i troje djece.

Svatko tko ga je barem jedanput sreo složit će se sa mnom da je njegov osmijeh zarazan. To pokazuje njegovu toplinu i brigu za drugoga što ga čini vrlo ugodnim i neposrednim sugovornikom.

„Svatko može napisati dobru priču“

U djetinjstvu je volio pisati priče i gledati filmove. Ističe filmove *Mad Max* i *Top Gun*, za koji je čak smislio literarni nastavak. Pisanjem se počeo baviti još u srednjoj školi u novinarskoj grupi profesora Ivana Pranjića, koji ih je učio pisati i ispravljati tekstove, za koje je Novak rekao da nisu bili literarno uspješni, ali često ističe profesora kao veliku podršku. Osim njega spominje i svoju sestru koja ga je poticala na čitanje, od čega je i krenula njegova ustrajnost i želja za pisanjem. U razgovoru sa mnom izjavio je: „Uvijek su me zanimale dobre priče i kako one nastaju.“

Novak je vodio radionice pisanja, a na jednoj sam i sama sudjelovala. Pokušao nas je potaknuti na pisanje priča o svojim iskustvima ili o nečemu što nas istinski zanima.

Kristian Novak samog sebe ne smatra piscem, iako su sva tri velika, prethodno spomenuta, romana postavljena i na kazališne daske. Također, svaki pravi pisac ima svoj originalan stil pisanja koji se provlači kroz retke njegovih romana. Smatram da je kod Novaka to jednostavnost rečenica, pisanje u prvom ženskom licu, za koje je i sam rekao da su na to utjecala tri ženske osobe iz njegova života: majka, baka i sestra. Uz navedeno, Novak uvodi svoje kajkavsko narječje u govor likova da bi dodatno približio Međimurje publici.

Žanrovski pisac

Novak se često dotiče kriminalističkih tema koje su usmjerene prema problemima suvremenoga društva. Tako pisac Milko Valent smatra njegovo pisanje žanrovskom književnosti te je upravo zbog toga, na postavljeno pitanje: „Tko je najprecijenjeniji suvremeni hrvatski pisac?“ odgovorio: Kristian Novak. Ni sam Novak ne bježi od žanrovske književnosti i kaže: „Oduvijek pišem o temama koje me okružuju i koje sam, na neki način, proživio ili se mogao zamisliti u takvoj situaciji.“

Tako u romanu *Črna mati zemla* pratimo glavni lik Matije Dolenčeca i njegove borbe s traumama iz djetinjstva povezane s

legendama i mitovima međimurskog kraja. U romanu možemo uočiti autobiografske dijelove. Novinar i kritičar Denis Derk u *Večernjem listu* napisao je: „Črna mati zemla pomalo podsjeća na međimursku (ili ako hoćete) prekmursku gibanicu. To je iznimno kadorična literarna poslastica koja ima snagu glavnog jela.“

Za razliku od *Črne mati zemle*, roman *Ciganin, ali najljepši* započinje kao ljubavna drama, da bi postao krimić sa socijalnim i političkim elementima. Dok je *Črna mati zemla* pisana iz perspektive jednog glavnog lika, u romanu *Ciganin, ali najljepši* Novak se koristi naizmjeničnim pripovijedanjem četiriju glavnih likova: Milene, Roma Sandija, emigranta Nuzata i policajca Plančiča.

Stvarnost čudnija od fikcije

Slučaj vlastite pogibelji još je jedan roman koji je napisao služeći se naizmjeničnim pripovijedanjem, ali ovoga puta dvama različitim načinima pisanja: iz perspektive profesorice u pripovjednoj formi iz prvog lica i perspektive lika Marlija (Marka Fegeša) u formi scenarija koji prati događaje i akcije koje se roje oko braće policajaca. Roman govori o istinitom slučaju policajca Dina Molnara (mijenja mu ime u Nenad Fegeš) koji je pronađen mrtav. Slučaj je proglašen samoubojstvom, a obitelj smatra da je policija upletena u njegovu smrt. U isto vrijeme pratimo mladu „profku“ koja sa svojom dramskom grupom srednjoškolaca priprema Antigonu. Kao mlada i neiskusna, iskreno kaže svoje mišljenje pa upadne u probleme s roditeljima učenika. Napeto je to i dirljivo štivo, pogotovo stvarna potresna priča mladog policajca.

Na pitanje kako to da je odlučio pisati o tome slučaju, Kristian Novak odgovara: „Deset godina, od 2013., opsesivno guglam i čitam o slučaju policajca čija me sudbina potakla na ovaj roman. Nisam prvo pomislio da je to priča koju ću iskoristiti da napišem knjigu. A, i kad sam shvatio da to jest priča za roman, dugo nisam imao ideju kako od toga napraviti djelo fikcije. Jer... Ponekad je stvarnost čudnija negoli to fikcija može podnijeti.“

Izbornik i influencer

Kristian Novak aktivan je i na društvenoj mreži Facebook. Često duhovito komentira aktualne društvene događaje poput Dore ili Eurosonga. Također, objavljuje svakodnevne dogodovštine članova svoje obitelji kojima se ponosi pokazujući nam da je pravi obiteljski čovjek, a ne samo pisac. Na primjer, uz fotografiju na kojoj sa svojom djecom igra Uno, piše: „Pljačkaju me.“

Njegov status o Lidranu, kao izbornika za literarne radove, ostat će zapamćen kao poticaj svima koji na Lidranu nisu uspjeli proći na državnu smotru. U njemu je napisao: „Kiksajte svim srcem i do kraja, draga djeco... Kiksajte sve bolje, kiksajte drukčije, kiksajte monumentalno, kiksajte jer imate petlje... Dakle, otrest prašinu, udahnut duboko i idemo dalje. Kiksati? Da! Odustati? Nema šanse.“ Uostalom, i sam navodi kako je i on jedan od njih, ni jedne godine nije prošao na Lidranu, čak ni na lokalnoj razini, tako je, kako i sam navodi, dobio nadimak Kix.

Na filmskom platnu

Njegov prvi veliki roman *Črna mati zemla* bit će ekraniziran, a ulogu redatelja preuzima Nebojša Slijepčević, autor filma *Čovjek koji nije mogao šutjeti*, ove godine nominiranog za Oscara u kategoriji kratkometražnoga igranog filma. Možda je to dovoljan dokaz da Kristian Novak s pravom nosi titulu najpopularnijeg hrvatskog pisca današnjice. To, uostalom, pokazuje i nagrada za najčitanijeg pisca istarskih knjižnica koju je Kristian Novak osvojio već dvaput, a iz pouzdanih izvora, od ravnateljice Gradske knjižnice Poreč Irides Zović, saznajemo da mu se smiješi i treća.

S Kristianom Novakom knjiga je opet u modi.

ŠKOLSKI BEND *SLOW CURED* OSVAJA ROCK-SCENU.
ZVUČE KAO ISKUSNI PROFESIONALCI

SLOW CURED

Važno nam je da punimo dvorane, ne da smo *mainstream*.

Razgovarala: Ema Martinović

Zagrebački bend *Slow Cured*, osnovan 2021., brzo je stekao prepoznatljivost na alternativnoj sceni. Članovi benda su gitarist i vokalist Filip Radaljac, vokalistica Katarina Stanić, basist Jakov Damjanović, klavijaturist Stjepan Nemec i bubnjar Bruno Petanović. Svoj glazbeni put započeli su sviranjem po garažama u kvartu, zatim su počele manje klupske gaže te sudjelovanje na *Supervalu*, platformi koja okuplja mlade glazbenike. Značajan iskorak ostvarili su nastupom na *INmusic festivalu*. U lipnju 2024., bend je nastupio kao predgrupa sastavu *Silente* na koncertu održanom na Šalati u Zagrebu. Razgovarali smo s njima nakon koncerta u zagrebačkom klubu Sax! 18. 1. 2025. U nastavku pročitajte što su podijelili s nama i pogledajte dio atmosfere s nastupa.

Što *Slow Cured* donosi na rock scenu? Zvuk koji osvaja.

● **Kako biste opisali vaš zvuk nekome tko nikad nije čuo vašu glazbu?**

Jakov: Volimo eksperimentirati i ne ograničavamo se što se tiče stila, sviramo što nam se svira, bila to elektronička glazba, hard rock, psihodelija, indie, pop... Ukratko, trudimo se dobiti indie psihodelični zvuk s malo rocka i popa...

● **Kakav je proces stvaranja pjesama u vašem bendu? Tko donosi ideje i kako ih razvijate?**

Filip: Uglavnom ja pišem pjesme, ali u zadnje se vrijeme to mijenja. U početku sam pisao nekakve melodije uz gitaru i tekst pa bi bend napravio aranžmane. U zadnje vrijeme dolazimo na probe i od neke melodije pokušavamo napraviti kompletnu pjesmu, ali tekstove, uglavnom, i dalje pišem sam.

● **Koliko u prosjeku treba vremena da završite pjesmu od ideje do finalne verzije?**

Filip: Kako kad, ovisi o tome koliko je pjesma kompleksna. Ako je zamišljena kao jednostavna i kratka, s dva do tri dijela, onda se to može riješiti na jednoj probi od četiri sata pa se doraduje kasnije. Ako je kompleksnija, može biti potrebno i po mjesec dana, nekad i više. Ali nijedna pjesma nije konačni proizvod – nemamo album nego sve pjesme vremenom mijenjamo.

Katarina: Nekad puno vremena potrošimo na pjesmu koja na kraju samo bude odbačena...

Od kvartovskih garaža do velikih bina

● **Kako je nastup na *Supervalu* utjecao na vašu karijeru? Je li to bio vaš prvi nastup?**

Bruno: Prvi nastup nam je bio u Močvari, zatim smo isti tjedan svirali u Melinu pa u Mediki... Superval je bio četvrti ili peti koncert po redu.

Filip: Nismo počeli sa Supervalom. Međutim, definitivno je Superval jedan od najvećih razloga što sad imamo priliku, čak i dvije godine poslije, svirati ovakve koncerte. Ovim putem bih htio potaknuti sve mlade da se prijave jer je izvrsno iskustvo. Sve što radi-te podiže se na profesionalniju razinu. Nakon iskustva na prvom Supervalu razumjeli smo kako to doista funkcionira. Prije toga, bili smo dosta izgubljeni.

Jakov: Meni je bilo „cool“ svirati na Supervalu, kao što je Filip rekao, dobiješ skroz neko drugo iskustvo, puno je ljudi s kojima smo se upoznali, stekli prijateljstva...

Superval je jedan od najvećih razloga što sad imamo priliku (...) svirati ovakve koncerte. Ovim putem bih htio potaknuti sve mlade da se prijave jer je izvršno iskustvo.

● **Sudjelovali ste i na snimanju albuma *Superval vol. 1*. Kakvo vam je bilo to iskustvo?**

Jakov: Shvatili smo kako se radi u ozbiljnim uvjetima s profesionalnim producentom.

Filip: Dobili smo fenomenalnu priliku i mislim da smo je dobro i iskoristili.

● **Je li vam važnije da bend bude *mainstream* u medijima ili da puni klubove?**

Filip: Da puni klubove. Radio nam nije bitan. Ima puno izvođača koji se „vrte“ na radiju i svi im znaju ime, a pjesme im ne sluša nitko. To je jedna vrsta popularnosti koja se meni ne sviđa. Radije bih se prestao baviti glazbom.

Katarina: Lijepo je imati svoju publiku, u svakom slučaju.

Filip: Ljepše mi je svirati za dvjesto ljudi koji će doći u klub, nego da znam da postoji ogroman broj koji mi ne znači ništa. Nama svima je ovo hobi, nemamo ambiciju živjeti od ovog.

Jakov: Svatko tko se hoće baviti glazbom trebao bi imati nekakav posao sa strane. Ovo je trenutačno na razini hobija koji doista volimo.

● **Kako balansirate privatne obaveze i bavljenje glazbom?**

Filip: Mislim da se sa srednjoškolskim obavezama može svirati i u bendu i raditi još puno stvari. Osobno idem u gimnaziju, ima testova i obaveza, ali to je četiri sata tjednom za bend plus koncerti, što nije tako puno vremena. Puno više vremena bi se možda trebalo potrošiti u nekom kreativnom procesu koji ne ovisi isključivo o tome imate li bend ili ne. Puno ljudi se bavi nečim kreativnim i na to troši puno vremena, ali to je osobni odabir. Svatko može sebi prilagoditi vrijeme.

● **Kako gledate na rock scenu u Hrvatskoj? Ima li dovoljno prostora za mlade bendove?**

Jakov: Za početak mi je glupo da onaj tko počinje svirati ide sa stavom da želi biti rock bend. Trebaš svirati što ti paše. Možda ćeš u jednom trenutku htjeti napraviti nešto totalno drukčije. Teško se probiti ako se ide na shemu rock benda, treba nešto puno modernije.

Mislim da se sa srednjoškolskim obavezama može svirati i u bendu i raditi još puno stvari...

Filip: Pitanje je sad može li se živjeti od glazbe i može li se uopće postići neka abnormalna popularnost na našim regionalnim razinama. Za ovaj trenutačni status koji imamo, mislim da za to svatko ima priliku i prostora, ali sve ovisi o tome kako koga publika prihvati.

● **Koje su najveće zapreke s kojima se suočavaju mladi bendovi u Hrvatskoj?**

Filip: Nedostatak novca – oprema košta. Za prijavljivanje na festivale – kontakti. Za klubove je, recimo, lakše naći kontakte...

Snimci, pjesme i budući planovi

● **Postoji li neki poseban cilj ili san koji želite ostvariti kao bend?**

Jakov: Da snimimo album jer to je najbitnije, a onda sve ostalo. Ne možeš biti glazbenik bez albuma i veselim se raditi na njemu.

● **Što biste savjetovali mladim glazbenicima koji tek počinju graditi svoje karijere?**

Jakov: Puno svirajte, razmišljajte o snimanju albuma, ali imajte u glavi i poslovni uspjeh i obrazovanje jer za sviranje uvijek možeš naći vremena.

Filip: Dovršite ciljeve koje ste zacrtali, nama se često događa da želimo nešto odraditi, ali nam se to brzo smuči pa odustanemo.

Imajte u glavi i poslovni uspjeh i obrazovanje jer za sviranje uvijek možeš naći vremena.

● **Imate li neku poruku za sve mlade ljude koji vas prate i podržavaju? Gdje vas publika može pratiti i što sljedeće mogu očekivati od vas?**

Filip: Sve objavljujemo na društvenim mrežama. Ja bih samo zamolio za malo strpljenja prije ulaska u naš svijet glazbe jer nismo ne znam kakvi umjetnici, samo volimo ovo raditi.

Ja bih samo zamolio za malo strpljenja prije ulaska u naš svijet glazbe jer nismo ne znam kakvi umjetnici, samo volimo ovo raditi.

Nezaboravan nastup u klubu Sax! samo je najava uzbudljive budućnosti koja čeka *Slow Cured*. Pozivamo vas da ih podržite i doprinesete rastu hrvatske glazbene scene koja se razvija s bendovima koji, poput njih, pomiču granice i stvaraju nešto novo, inovativno i svoje.

DOBRA KNJIGA GLAVU ČUVA

Sve manje mladih danas poseže za knjigom, a istovremeno svoje mobilne telefone provjeravamo u prosjeku 150–190 puta dnevno. Alarmantan trend nečitanja doprinosi smanjenju intelektualne radoznalosti, u čemu stručnjaci vide ozbiljan problem razvoja i mentalnog zdravlja novih generacija. Stoga ne čudi da je izraz *brain rot* ('trulež mozga') proglašen Oxfordovom riječju godine.

Piše: Karolina Điko

U digitalno doba, kada mladi sve više vremena provode na društvenim mrežama nego čitajući knjige, problem označen pojmom *brain rot* sve je prisutniji. Ovaj izraz, koji je Oxford University Press, izdavač poznatog Oxfordskog rječnika, proglasio riječju godine 2024., označava negativne posljedice na intelektualne sposobnosti izazvane prekomjernim izlaganjem plitkim *online* sadržajima. Trulež mozga definira se kao 'pogoršanje mentalnoga ili intelektualnoga stanja osobe, što je rezultat prekomjerne konzumacije materijala (osobito *online* sadržaja) koji se smatra trivijalnim ili zatupljujućim.'

Truli li nam mozak?

Danas, u vrijeme digitalne kulture, mnogi mladi provode puno vremena na mobitelima.

Tehnološki uređaji poput mobitela unaprijedili su i olakšali naše svakodnevne obaveze pa je život bez njih nezamisliv, no imaju i negativne utjecaje. Izloženost digitalnim napravama mijenja našu sposobnost zaključivanja, povezivanja te dubinskoga uranjanja i razumijevanja tekstova svih vrsta. U brojnim istraživanjima i stručnoj literaturi

(npr. u knjizi *Čitatelju, vrati se kući* Maryanne Wolf) ukazuje se na to da su naše sposobnosti pamćenja i pozornosti pod utjecajem digitalnih stimulansa sve manje razvijene. Postajemo paralizirani ovisnici bez volje i ustrajnosti. Također, prepuštanjem virtualnim svjetovima koje nam omogućuju naše „pametne“ naprave postajemo neempatični, usmjereni samo na sebe, neosjetljivi na druge i drugačije.

S druge strane, čitanje je pravi lijek za probleme u današnjem društvu koji su posljedica svakodnevnog korištenja digitalnih sadržaja. Svakodnevnim čitanjem možemo poboljšati koncentraciju i fokus, smanjiti stres i do 68%, poboljšati sposobnost razumijevanja tuđih emocija i mentalnu oštrinu. Također, znanstveno je dokazano da biblioterapija (terapija čitanjem) može pomoći u ublažavanju simptoma depresije i anksioznosti s kojom se nosi više od 15% mladih danas.

Koliko mladi stvarno čitaju?

Anketa provedena među učenicima Gimnazije „Fran Galović“ Koprivnica (na uzorku od 167 učenika) pokazala je da samo dva od pet gimnazijalaca u svoje slobodno vrijeme čitaju knjige. Iako se određen broj ispitanika izjasnio da provode slobodno vrijeme čitajući i da uviđaju prednosti čitanja kao što su proširivanje vokabulara, stjecanje novih spoznaja, mentalno opuštanje, poticanje kreativnosti i stvaranje novih ideja i kutova gledanja koje ne bi mogli pronaći u drugim medijima, čak 60% učenika navodi da im nedostaje motivacije i vremena za ovu aktivnost. Mnogi smatraju da čitanje nije dovoljno zabavno ili zahtijeva previše truda, „nepraktično je“ pa se, zbog obaveza u školi i iscrpljenosti, radije okreću tehnologiji — filmovima, serijama ili društvenim mrežama, što još više smanjuje njihovu koncentraciju i želju za čitanjem.

Slab interes za čitanjem vidljiv je i u prosječnom broju pročitanih knjiga godišnje: to je razočaravajući iznos od dvije knjige po učeniku. Naravno, rijetki od njih pročitali su dvadesetak ili čak do trideset knjiga godišnje, ali sto (od ispitanih 167) je onih koji nisu pročitali niti jednu! Koja rješenja za promociju čitanja gimnazijalci nude? Smatraju npr. da bi čitanje bilo privlačnije kada bi se promovirale knjige koje

ih zaista zanimaju, poput onih o sportu ili o temama adolescencije. Također, predlažu da se u školama uvedu obavezni sati čitanja da bi se razvila navika čitanja. Mnogi smatraju da bi dijeljenje preporuka i čita- lačkih iskustava među prijateljima motiviralo druge na čitanje.

Kako pronaći svoju knjigu?

Da bismo proširili perspektivu, o ovome problemu razgovarali smo s knjižničarem koprivničke gimnazije Petrom Lukačićem i kopriv- ničkom *influencericom* Dorom Galinec koja na svojim društvenim mrežama promovira čitanje.

Knjižničar Petar Lukačić objašnjava da mladi danas rijetko posje- ćuju knjižnice jer misli da je to prirodno za adolescentsku dob te da interes za knjigama raste s godinama. Pritom, vjeruje da je najbolji način poticanja mladih na čitanje – osobni primjer: „Najčešće sam jedina osoba u kafiću ili u čekaonici s knjigom u ruci umjesto mo- bitela. Mobitel je fantastičan izum, ali trudim se iskoristiti svaki slo- bodan trenutak za čitanje.“

Dora naglašava slično: „Generaciji koja je stalno zalijepljena za mobitele čitanje pruža smirenje i priliku za bijeg iz stvarnosti. Mislim da svatko može pronaći barem jednu knjigu koja će mu od- govarati. Sasvim je u redu ostaviti knjigu nepročitanom ako ti se ne svidi, ali mislim da postoji knjiga za svakoga. Barem jedna. Bitno je pronaći tu „svoju“ knjigu i uvesti naviku čitanja, pa makar to bilo nekoliko stranica dnevno.“

Kako „pomiriti“ život u digitalnoj kulturi i čitanje?

Petar i Dora slažu se da su društvene mreže postale važan alat pro- moviranja knjiga. Knjižničar ističe kako je *hashtag* #booktalk omo- gućio brze i popularne preporuke knjiga, što je povećalo čitanost: „Spisateljica M. Coleen Hoover, primjerice, postala je iznimno po- pularna zahvaljujući upravo društvenim mrežama. Svaka kombina- cija knjiga s drugim medijima, poput filma ili pjesme, doprinosi ve- ćoj čitanosti.“

Dora je podijelila svoje iskustvo s kreiranjem sadržaja za TikTok i Instagram:

„Kad sam bila na Erasmusu u Belgiji, okrenula sam se društvenim mrežama jer nije bilo puno knjižara s knjigama na engleskom. Nakon povratka kući počela sam snimati videa s recenzijama i preporukama knjiga. Danas na TikToku okupljam više od 5700 pratitelja, a mnogi su mi javili da su počeli čitati upravo zbog mojih preporuka.“

Oboje se slažu da čitanje ima širok spektar prednosti, od obrazovanja do razvoja empatije i smanjenja stresa. Dodali bismo, i do smanjenja *brain rota*.

Nadalje, iako su mladi naveli nepraktičnost i nedostatak motivacije kao glavne razloge za nečitanje, možda postoje načini kako iskoristiti blagodat digitalne kulture za čitanje. Iako je tiskana knjiga i dalje mnogima omiljeni format, sve se češće okrećemo digitalnim, „praktičnijim“ oblicima čitanja. Najpopularniji oblici među mladima uključuju platforme poput Wattpada, Kindle uređaje i PDF formate, koji omogućuju čitanje knjiga na pametnim telefonima i olakšavaju prevladavanje nepraktičnosti tiskanih knjiga.

Na kraju, u rješavanju problema nezainteresiranosti za čitanje donosimo preporuke najdražih knjiga kopirivničkih gimnazijalaca i naših sugovornika.

Književne preporuke

Kopirivnički gimnazijalci	J. K. Rowling: <i>Harry Potter</i> ; George Orwell: <i>1984</i> , <i>Životinjska farma</i> ; Ray Bradbury;
	<i>Fahrenheit</i> , Collen Hoover: <i>Priča završava s nama</i> ; M. Mandić: <i>Pokajnik</i>
Petar Lukačić, knjižničar	Patrick Rothfuss: <i>Ime vjetra</i>
Dora Galinec, književna influencerica	Stephen Chbosky: <i>Charliejev svijet</i> ; John Green: <i>Greška u našim zvijezdama</i> ; Angie Thomas: <i>Taj hejt u glavi</i> ; Markus Zusak: <i>Kradljivica knjiga</i> ; Dubravka Miljković, Majda Rijavec: <i>Razgovori sa zrcalom</i>

DRUŠTVO KOJE STVARA, A NE SPRJEČAVA OVISNOSTI

Ovisnost koja zamagljuje percepciju slobode
uzrokovana je i mnogim reklamama u medijima
koje promiču konzumaciju alkohola

Piše: Marija Miloš

Sva se ljudska bića razlikuju u mnogim aspektima pa tako i u odnosu prema užitku – neki se zadovolje malom količinom, a drugi bi se pak utapali u njemu sve dok im ne pozli. Ako se već ne možemo zadovoljiti malom količinom užitka, je li baš neophodno da postanemo njegovi robovi? Ili, ako težimo postizanju užitka od samih početaka i on je naša jedina motivacija, nismo li već njegovi robovi?

Užitak je osjećaj zahvaćanja ili posjedovanja neke stvari koji je praćen divljenjem, radošću ili zadovoljstvom, do čega dolazi čistom kemijom, kako nam objašnjava stručnjak za ovisnosti Klinike za psihijatriju KBC Sestre milosrdnice, dr. Luka Maršić. „Kada doživljavamo nešto ugodno, poput ukusne hrane, fizičke aktivnosti ili društvene interakcije, u našem mozgu povećava se razina dopamina. Dopamin je jedan od najvažnijih neurotransmitera povezanih s osjećajem užitka i sreće. Potiče nas da ponavljamo ponašanja koja nam donose zadovoljstvo“, govori dr. Maršić na početku našega razgovora.

Podložni žudnji

Nas je, ipak, u prvome redu zainteresirala filozofija užitka, sklonost hedonizmu, odnosno filozofija potrage za srećom i užitkom. Naime, psihološki hedonizam smatra da svi ljudi prirodno teže užit-

ku i izbjegavaju bol, a temelji se na opažanju ljudskog ponašanja koje pokazuje da smo motivirani postizanjem onoga što nam donosi zadovoljstvo, bilo da se radi o hrani, društvenim interakcijama ili profesionalnom uspjehu. I stvarno, možemo se složiti da većinom donosimo odluke na temelju najvećeg mogućeg užitka. Jednako tako, željeli bismo maksimalno produžiti njegovo trajanje, ali evolucijski gledano to nije moguće. Užitak mora biti kratak i sladak jer u protivnom bismo zaglavili u stanju doživotne ekstaze i vjerojatno ostali na nivou čimpanzi.

No, kako svaka radnja za sobom vuče i posljedice, tako je i s užitkom. Osim najčešće kratkog osjećaja sreće i zadovoljstva, postoje i negativne posljedice o čemu dr. Luka Maršić govori: „U današnjem društvu užitak doživljavamo kao nešto što je isključivo pozitivno, no on ne mora uvijek imati pozitivne posljedice. Moramo znati da potražnja za ponovnim užitkom može biti izvor ovisnosti. Ako smo toj žudnji uvijek podložni, može doći do ovisnosti, no ovisnost nije samo pitanje slabosti karaktera pod užitkom. Ljudi često to gledaju kao nekakav bijeg od stvarnosti i problema u kojima se možda nalaze. Često je to rezultat traume ili stresa.“ Iako se ovisnost obično opisuje kao kronično stanje koje uključuje potražnju za nekom aktivnošću ili supstancom (na primjer drogom, alkoholom, kockanjem, internetom, pa čak i prejedanjem), postoji i cijeli niz koristi koje donose uzročnici ovisnosti. Kada tih koristi ne bi bilo, mogli bismo jednostavno izbaciti ovisnost kao pojavu iz našega društva. Uzmimo jednostavan primjer, cigarete koje može nabaviti prosječni srednjoškolac nisu ilegalne premda izazivaju ovisnost zato što države zarađuju od prodaje cigareta PDV-om. Kada bismo to ukinuli, procvjetalo bi tzv. „crno tržište“, a država bi osjetila gubitak u blagajni.

U tuđim cipelama

Jedno od važnijih pitanja kada govorimo o ovisnostima svakako je pitanje slobode. U opisu ovisnika često rabimo izraze poput „gubitka kontrole“ i „nedostatka slobode“. Ovisnost razumijemo kao

stanje u kojemu pojedinac gubi sposobnost donošenja racionalnih odluka, kao da su njegovi izbori zarobljeni u nekakvom začaranom krugu. Pitamo se zašto bi to itko htio. Naš drugi sugovornik, liječnik alkoholičar koji je želio ostati anonimn, pokušao nam je dočarati gubitak kontrole i „postaviti nas u svoje cipele“. „Teško je uopće objasniti kako sam došao do toga. Sve što sam radio bilo mi je dosadno, kao da uvijek nešto nedostaje. Onda sam započeo s korištenjem supstanci. Društvo me uvuklo, ali, da budem iskren, nisam se ni pokušavao izvući. Mislio sam da sam to tražio cijeli život – taj mir, toplinu, slobodu. Sve što je dotada nedostajalo, našao sam u tome. Naravno, sebi uvijek govoriš da nisi ovisan i da možeš prestati kada god poželiš. Tada mi se to nije ni činilo kao nekakva ovisnost ili nešto krivo. Mislim, to je tada popunjavalo svaku rupu u mom životu, naravno da mi nije izgledalo kao nešto loše. Sve dok tvoji izbori nisu više tvoji, nego su vođeni tom potrebom za supstancom. To je prva stvar o kojoj sam razmišljao kad sam se budio. Mislim, kasnije se nisam ni budio, nisam imao nikakvu rutinu. Dobio sam otkaz jer nisam dolazio na posao, o higijeni neću ni pričati. I tada počinješ shvaćati kako ustvari nisi slobodan jer nemaš samokontrolu, više ništa nije u tvojim rukama. Zatim me i društvo koje me potaknulo na to *krenulo* izbjegavati, a osjećaj za koji sam živio svaki put postajao je sve kraći i kraći“, prepričava naš sugovornik. Zanimalo nas je i, ako nije imao gotovo nikakvu rutinu, kako je izgledao njegov dan. „Probudio bih se predvečer, taman prije nego što sam trebao otići dileru, a nakon doze išao bih *nešto zaraditi*, u prijevodu išao sam do kockarnice da *zaradim* nešto love za još. Kako to nije baš funkcioniralo, često bih i krao novce od svojih ukućana. Skoro sam ostao i bez krova nad glavom u jednom krugu,“ otkriva nam.

Društvo koje promovira ovisnost

Važno je napomenuti kako ovisnost nije samo individualni problem, ona je društveni problem, na što ukazuje dr. Maršić: „U mnogim slučajevima društveni faktori poput stresa, siromaštva i društvene isključenosti igraju ključnu ulogu u razvoju ovisnosti.“ Zanimljivo

je pritom sagledati kako nas tijekom školovanja, i života općenito, uče da kažemo „ne“ ovisnosti, na temelju čega bismo pomislili kako moderno demokratsko društvo ne podržava ovisnost jer ona načelno predstavlja gubitak kontrole (a znamo da demokracija sebe gradi na slobodi, ljudskim pravima i uključenosti građana). Međutim, brojke iznenađuju i ovaj put te ukazuju na pravu istinu. Primjerice, ako proučimo izvješća HZJZ-a o osobama liječenim zbog zlouporabe psihoaktivnih droga u Hrvatskoj od 2000. sve do 2019., uočavamo konstantni porast broja svih liječenih osoba. Također, možemo se zapitati zašto isto društvo u medijima prikazuje reklame koje promiču konzumaciju alkohola, stvarajući svojevrsni socijalni pritisak prema ovisnosti, koja zamagljuje percepciju slobode, ostavljajući ljude da vjeruju kako su njihovi izbori autentični dok su zapravo podložni vanjskim pritiscima koji im se nameću. To nas podsjeća na određene totalitarne režime koji se često koriste sličnim mehanizmima kontrole, ali na otvoreniji način. Zato i postavljamo pitanje razlikuju li se ciljevi današnjih demokracija imalo od totalitarnih režima ili su različiti samo načini njihova ostvarivanja.

ODMORITI SE OD ŠKOLOVANJA

Slobodno vrijeme prije upisivanja fakulteta da bi mladi volontirali ili putovali – tzv. *gap year*

Piše: Ante Habjanović

Nakon što završe obrazovanje u srednjoj školi, gimnazijalci u većini slučajeva nastave svoje obrazovanje i iste godine (u slučaju da polože sve potrebne maturalne i/ili prijemne ispite) upišu fakultet. Budući studenti nisu nikada ni razmišljali o mogućnosti odgađanja studiranja, no to se u zadnje vrijeme promijenilo i sve se više učenika u Hrvatskoj odvaži na taj pothvat. Tzv. pauziranu godinu ili *gap year*, učenici u većini slučajeva uzimaju ako ne upišu željeni fakultet, a drugi bi razlog bilo putovanje. Pitanja se postavljaju sama od sebe: jesu li osamnaestogodišnjaci koji su „friško“ izišli iz srednje škole spremni za takvu životnu odluku? Što će raditi i hoće li se ulijeniti tijekom godine odgađanja studiranja?

Svojim putem

Gap year koncept je koji se rodio sedamdesetih na području Britanije gdje bi studenti uzeli godinu dana slobodnoga vremena prije upisivanja fakulteta da bi volontirali ili putovali. U Hrvatskoj se, doduše, ta praksa nije provodila sve do početka 21. stoljeća, a ni danas nije učestala. Objašnjenje za to nalazi se u našoj kulturi i povijesti naroda. Prosječan je život osobe prije pedesetak godina slijedio, više-manje, isti niz događaja: nakon srednje škole upisuje se fakultet da bi se osiguralo radno mjesto i shodno tome se nakon fakulteta osoba zaposli te u većini slučajeva ostane na istom radnom mjestu do mirovine. Na to smo naviknuti i zbog toga nam je čudno kada čujemo da osoba ne odluči pratiti taj uobičajeni put, već krene svojim stopama.

Bitan faktor kod odgađanja školovanja upravo je podrška naših roditelja. Kao što sam već spomenuo, starije generacije nisu naviknute na taj podvig i zbog toga mislim da podrška ne bi bila prisutna, barem u većoj mjeri. Roditelji ne bi bili spremni financirati svoje dijete te njegova putovanja i želje jer bi postojao strah da se dijete ulijeni. Vrlo vjerojatno ne bi bili spremni prihvatiti činjenicu da njihovo dijete ne želi pratiti uobičajeni životni put i da umjesto toga žele volontirati ili putovati.

Što ako se ulijene?

Kako mi kaže studentica s kojom sam razgovarao, Duru Soloy, koja je rodom iz Turske, ali studira u Ujedinjenom Kraljevstvu, sličan stav imaju i roditelji u Turskoj. *Gap year* u Turskoj razlikuje se od uvriježenog shvaćanja. Tamo se odgađa studiranje isključivo u slučaju neupisivanja željenog fakulteta. U tom je slučaju podrška prisutna i kako ona kaže: „uglavnom postoji“, ali sa suprotne strane u jednoj mjeri nije prisutna u slučaju putovanja. Studentica je na kraju dodala da je vodeća negativna posljedica odgađanja školovanja gubitak motivacije za nastavak školovanja. To da bi se netko mogao ulijeniti predstavlja roditeljima u Hrvatskoj veliki problem i direktno narušava hrvatsko tradicionalno poimanje životnog tijeka, na koji su roditelji većinom navikli. U krajnjem slučaju da se osoba odluči za napuštanje fakultetskog studija, roditelji bi bili najviše potreseni i mislim da im to predstavlja najveću kočnicu po pitanju podrške *gap yeara*.

Plan za osobni razvoj

Suprotno mišljenje drži učitelj povijesti Markos Miguel iz Portugala koji je rekao: „*Gap year* nije odmor od odgovornosti.“ Objasnio je da odgađanje studiranja predstavlja mogućnost za stjecanje novih iskustava, vještina i za osobni razvoj. No, valja spomenuti da je naglasio važnost plana koji bi učenici imali za *gap year* kako ne bi izgubili smjer i sišli s puta koji vodi do punog potencijala pauzirane godine.

Kada sam ga pitao što misli općenito o stavu ljudi prema *gap yearu* u Portugalu, smatra da stav ide prema boljem i, shodno tome, da ljudi manje osuđuju studente koji se na to odluče. Kao i u našem slučaju, tradicionalno se naglašavalo nastavljjanje studija odmah nakon srednje škole, no to se u zadnje vrijeme, prema njemu, mijenja i cijeni se mogućnost stjecanja životnih iskustava, poboljšanje korištenja stranog jezika i činjenica da nove vještine mogu pomoći u pronalaženju posla. Zanimljivo je kako je rekao da obitelji s manjim prihodima „*gap year* smatraju luksuzom“. To nas dovodi do odlučujućeg faktora kod *gap yeara* – financijska mogućnost.

Tko će to platiti?

Može se zaključiti da je glavna motivacija za odgađanje studiranja putovanje, a to iziskuje određenu svotu novaca. Mislim da upravo zbog toga mnogi studenti odustanu od *gap yeara* i možda nikada ne pronađu svoje prave interese te ostvare maksimum svojih mogućnosti. Postoji više načina da bi studenti (pa čak i obitelji) mogli doći do potrebnog novca, no najlogičnije bi bilo da student nađe posao kojim bi si financirao barem jedan dio putovanja. Zato se trebaju zapitati žele li baš toliko pauzirati godinu, odnosno jesu li spremni žrtvovati svoje vrijeme za svoj cilj.

Gubljenje godine

Do sada smo pitanje stavljali u kontekst stranih država i njihovih kultura, no neizostavno ga je postaviti i u kontekst Hrvatske. Kao što sam prije spomenuo, mislim da bi kod nas najveći problem predstavljala podrška roditelja. U zemlji gdje je „pasti godinu“ odlika onih najgorih, mislim da roditelji ne bi bili spremni potaknuti svoje dijete da to napravi namjerno, ako se to tako može reći. Dodatan argument koji bi roditelji postavili protiv odgađanja studiranja je, naravno, novac. Hrvatska nije poznata po visokom prosjeku plaća i sasvim je nelogično da obitelj financira svoje dijete da, ponovno naglašavam, „namjerno“ gubi godinu.

Moglo bi se reći, na sreću naših roditelja, sličan stav imaju i gimnazijalci. Pitao sam svoju prijateljicu iz razreda Hanu Trohu želi li ona pauzirati godinu na što je ona, valja napomenuti bez puno razmišljanja, odgovorila: „Samo ako ne upišem fakultet.“

Nastavnica matematike Mirela Generalić, prof., izjasnila se: „Osobno ne bih pustila dijete da godinu dana putuje po svijetu između srednje škole i fakulteta. Ne zato što bi dijete završilo fakultet godinu dana kasnije u odnosu na svoju generaciju, već mislim da nije dovoljno zrelo za takav pothvat i tu vrstu slobode, odnosno da treba još steći nekoga iskustva u svojoj zajednici.“

Sazrijevanje društva

Gap year generalno nije loša ideja: mogućnost je za stvaranje novih poznanstava, upoznavanja novih kultura i mnogih drugih čimbenika koji grade naš karakter te ujedno poboljšavaju naš profil na tržištu rada. Ipak, prisutne su i mane koje nose svoju težinu i koje dodatno otežavaju izvedbu odgađanja studiranja. Različite kulture različito pristupaju pauziranju godine, no u trenutku u kojem se sada nalazimo kao kultura i narod, smatram da nismo spremni potaknuti studente da „upoznaju druge kulture“ i „stvaraju nova poznanstva“. Opet, vidjeli smo da je stav podložan promjeni (kao u Portugalu) i zbog toga mislim da bi gimnazijalci trebali uzimati *gap year* kao konkretan odabir nakon mature. U konačnici najbolje je pustiti da vrijeme ide svojim prirodnim tijekom: tko zna, možda kada mlađe generacije postanu starije odgađanje će godine biti normalno kao što je sada nastavljanje studija.

MOŽEMO LI STATI I DISATI, JE LI SIGURNO?

Premijerno prikazan 2022. godine, *Sigurno mjesto* visoko je nagrađivani film (nominiran za 63 nagrade širom svijeta, a od tih nominacija osvojio je 42 nagrade) u trajanju od 103 minute. Glavne uloge igraju Juraj Lerotić, Snježana Sinovčić-Šiškov te Goran Marković

Piše: Alexander Relić

Ljudi šecu kvartom, pas luta uokolo, djeca se igraju, penzioneri hodaju s rukama na leđima... Lagano pada večer, još je sve živo. U jednom trenutku, bez upozorenja, sve postane tiho. Bruno utrči u scenu, pokušava ući u zgradu, lupa po vratima, udara po njima još jače. Uleti unutra, potrča uz stepenice, opet silom pokušava otvoriti ulazna vrata stana. Uhvati svoga brata Damira rukama. Krvav je i neprisutan. Dolazi hitna pomoć, dolazi policija. U uvodnoj sekvenci filma *Sigurno mjesto*, redatelja Jurja Lerotića, vrtoglave emocije, slijepi adrenalin i brutalna nervoza predstavljaju nam se prvi, ali ne i posljednji put. Film je stvoren po istinitom slijedu događaja koji se odvio u više od 24 sata, a u kojem je autor filma izgubio svoga brata.

Međuprostor stvarnosti i fikcije

Sigurno mjesto autobiografski je film, to nije nikako skriveno. U prvih pola sata filma, nakon napetog slijeda horora birokracije (potpisivanje papira prije nego što se krv s ruku smije obrisati), suočeni smo s time da pravi čovjek gubi svog pravog brata te da je na kraju, neovisno o tome vidimo li mi to ili ne, gubitak stvaran. U toj nam je sceni otkriven i kraj, probijanjem četvrtog zida. Da je kraj

ostao misterij, da nam je dana lažna nada, ton bi se filma promijenio kompletno – „To smo ti za pogreb obukli. Tako nam se činilo da bi ti tako nešto odabrao.“ Lerotić gledatelju ništa ne objašnjava i pokazuje jer ne mora – mi jednostavno, kao gledatelji, imamo privilegiju osjetiti ono što nam je on dopustio osjetiti. Lerotić u scenariju, koji se nalazi u susjednom svijetu od našeg, daje likovima drukčija imena. Naprimjer, on se ustvari zove Juraj, a brat se zvao Jakov, dok su u filmu likovi Bruno i Damir – razlozi zbog čega mogu biti različiti, ali interpretaciji kojoj naginjem, kao jedna od mnogih pretpostavki, jest to da redatelj mora ponavljati imena koja on odabere, govoriti ljudima koji glume simbole svojih voljenih, što trebaju raditi. Ako išta, u uzaludnom se trudu pokušava malo zaštititi, prekriti ranjive dijelove sebe tankim plaštem fikcije.

Atmosfera skučenosti

Teško je govoriti o *Sigurnom mjestu* ili bilo kakvome umjetničkom radu autobiografske naravi, a da pritom čovjek ne ispadne neempatičan. No, jedna od mnogih vrlina ovoga filma jest to da svojom dubokom i teškom atmosferom briše potrebu za empatijom – sva emocija prezentirana u filmu usmjerena je na gledatelja. Film, iako ne sadržava nikakve značajke horor-filmova, svojevrsan je „hororac“. To je dijelom uspješno zbog izvrsne fotografije Marka Brdara koji postavlja kameru tako da je vidjeti nebo rijetkost; guši nas visokim zgradurinama, brdima koja prekrivaju sunce, morem koje guta sve oko sebe. Film odašilje atmosferu klaustrofobije, skučenosti. Tolika skučenost ostvarena atmosferom odaje dojam da se ne stigne razmišljati, nego samo djelovati refleksno. Tijekom gledanja filma pitamo se, možemo li stati i disati, je li sigurno? U rijetkim trenucima gdje i vidimo nebo, možemo i s protagonistima odmoriti. Isto tako, snimajući uske prostore u širokim kompozicijama, ne pridonosu se samo osjećaju klaustrofobije, već se i stvara potrebna distanca između gledatelja i likova. Postavljeni smo u uloge promatrača, opservacije. Dok se sve odvija i odmotava, kao WC-papir koji pada zrakom, dopušteno nam je samo gledati.

Ranjivo mjesto

Lagao bih kada bih rekao da je ovaj film za svakoga, ali u vremenu gdje mentalno zdravlje (ili već nezdravlje) postaje sve bitnija i prisutnija tema, mislim da je ovaj film odlično mjesto za otvaranje razgovora o samoubojstvu. Lerotić nas stavlja u obitelj pred tragediju i otkriva jednu ranjivu i unutarnju borbu. Gledam Lerotića na ekranu i vidim pod njegovim očima, poput godova na drvetu, neprospane noći. Pratim ga u intervjuu i vidim da su godovi nad njegovim obrazima još uvijek prisutni. Razmišljam poslije o svome ocu i kako je izgledao i osjećao se dok me vozio do bolnice u Kukuljevićevoj – onda se sjetim da ni on ni ja nismo znali što se zapravo događa. Vidim njegov pogled sa svoje lijeve strane, predano usredotočen na cestu. Vidim i svaki put kad trepne kako ga malo zapeče jer drži suze. Morao je biti hrabar, šutjeti i voziti i biti stijena na koju se mogu osloniti. Godovi pod njegovim očima... Znači kada, sjedeći u kinu, želite ispružiti ruku u platno, da samo date do znanja likovima da je ustvari sve *okej*, i da ih vi razumijete, vjerovali oni to ili ne, „da se ništa od ovog nije dogodilo, mogao bih ti reći: „Pogledaj, evo tvoje zgrade, izbroji do dvadeset i utrčat ću u prizor.“

SMRTONOSNA DOZA MORALNOGA INTEGRITETA

Prvo izdanje najnovijega romana Kristiana Novaka, *Slučaj vlastite pogibelji*, rasprodan je na Interliberu – a sudeći po natpisima u medijima, prodaja mu ne jenjava. Što ovo djelo čini toliko intrigantnim: je li to sam autor ili je razlog tema? Možda oboje? Odgovore na ova i još poneka pitanja za vas smo saznali u razgovoru s njime povodom tribine održane u našoj školi 23. travnja 2024.

Razgovarala: Korina Beg

● **Tema je romana slučaj mladoga međimurskoga policajca koja ima ili nema veze s pričom u Međimurju. Recite nam – ima li?**

Mladi policajac za Božić 2012. godine poslao je dokument od 14 stranica u kojemu detaljno opisuje kako su ga *mobingirali* jer se zauzimao za pravdu: zaustavio je mladića zbog prebrze vožnje. Nedugo nakon toga nazvao ga je njegov nadređeni i naredio mu da povuče kaznu. Morao je donijeti odluku: povući se, pasti u komfor i korupciju sustava, ili se aktivno boriti, tako postajući meta.

Mjesec dana kasnije nađen je mrtav i slučaj se odmah otpisao kao samoubojstvo, unatoč tome što nikada nije došlo do obdukcije. Kasnije se saznalo da je mjesto zločina bilo toliko kontaminirano da ništa nije imalo dokaznu vrijednost. Njegova mala, radnička obitelj traži pravdu: ne može nazvati nekoga u Vladi ili Saboru i reći *daj sređi to*, nego se bore sredstvima koja su im na raspolaganju.

Stariji mu je brat interventni policajac koji je, nakon tragična slučaja, dvaput bio odlikovan jer je prišao dvojici samoubojica i razgovorom ih uspio odgovoriti od njihova nauma.

To ne možeš izmisliti. To je jednostavno prečudno da bi ušlo u fikciju: zbog toga sam trebao tu poveznicu s pričom. I tako sam istraživao, iz svoje neke potrebe – želite da ta obitelj doživi pravdu, a to se ne događa. Formiran je čak i saborski odbor koji je sve trebao razriješiti, no slučaj nikada nisu završili, novi dokazi nikada nisu doneseni i tako priča nikada nije doživjela epilog.

Moram se kretati u smjeru rastućega straha

● Je li Vam netko bio poseban poticaj da toj priči date epilog?

Svaki sam se dan sjetio tih imena, tih ljudi, i moja je podsvijest već počela generirati neke scene. Onda sam shvatio: ništa drugo nećeš uspjeti napisati ako ne napišeš tu priču. Kolega s faksa mi je dao važan poticaj. Ljudi ga danas pamte kao kandidata za predsjednika prije nekoliko godina, ali on je autor dvaju možda i najbitnijih dokumentaraca u hrvatskoj modernoj povijesti: jednoga o Todoriću, i drugoga o Kutli, ljudima kojima se ne želite zamjeriti. Pitao sam ga: „Što radiš, imaš ženu i dijete?!” Rekao je da pretpostavlja da se neće okomiti na njegovu obitelj, a ima spremne mjere za slučaj da se okome na njega. Onda mi je rekao nešto što mi se stvarno usjeklo u pamćenje – *ako mislim išta smisleno napraviti u svome životu, moram se kretati u smjeru rastućega straha*. Kada bismo imali malo više hrabrosti, bili bismo bolje društvo.

● Bilo je hrabro napisati ovu knjigu.

Dva primjera: pjesnikinja koja živi u Londonu i ne smije se vratiti u Bjelorusiju jer će joj se dogoditi nešto loše. Tukli su je u zatvoru zbog protesta dok je još bila maloljetna. Scenarist koji se ne smije vratiti u Iran jer će biti pogubljen. Kada vidite da živite u zemlji gdje takvo nešto ipak smijete napisati... Čime da se bavim, ako ne ovime?

Strah kao omča oko pravde

● U temelju romana stoji priča o Antigoni koja se suprotstavlja vlasti. Jeste li se brinuli kojem ćete Kreontu Vi stati na žulj?

U srednjoj sam školi bio na Kreontovoj strani. Mislio sam: zašto ona ide protiv sustava u kojemu živi? Kada sam pročitao o slučaju u Međimurju, sjećam se točnoga slijeda misli – ovaj policajac? To je Antigonu, to je to. Ona nije došla naknadno u ovaj roman: u ideji je od početka kada sam pročitao cijeli slučaj.

● **Antigonin čin Kreonta ipak potakne na pokajanje. Priznaju li vlastodršci svoje pogreške samo u grčkim tragedijama?**

Čak ni tada. Iako me ne zanima što će misliti oni koji nama vladaju, već svi ostali, a nas je puno više. Ako svi pokažemo malo više integriteta i malo više solidarnosti jedni s drugima, mislim da nam može biti puno bolje.

● **Mnogi će se zgražati načinu na koji neka stranka skuplja svoje glasove, ali kada se nađemo u situaciji u kojoj su nama potrebni, skloni smo i nagovarati i podmićivati. Jesmo li licemjerno društvo?**

Da, ali svako je društvo licemjerno, nismo mi Hrvati nešto posebni. Ali svakako treba početi od sebe, ne samo u odnosu prema onima koji imaju moć. Za primjer kako svi mi sudjelujemo u tome, evo priča iz moga života, Tijekom života steknete moralni kompas i vjerujete da bi našoj zemlji bilo bolje kad bismo se maknuli od korupcije. Ali što se dogodi kada moje dijete bude teško bolesno, a doktori nam kažu da se pripremimo za ono najgore? Što ja, otac, u tome trenutku radim? Apsolutno sve da dođem do najboljega doktora na svijetu. Ako trebam platiti, ako trebam ubiti nekoga. Svojim sam činom rekao: „Ne vjerujem u sustav, želim za svoje dijete najbolje, ne za ostalih sto djece koji su u istoj situaciji.” Svi smo licemjerni u trenutku kada se radi o nama. Kada ne bi bilo te dvojbe, ne bi bilo ni knjige. Za mene svako pisanje počinje s kontradikcijom koju pokušavam sam sa sobom razriješiti – na način da pišem o ljudima koji su hrabriji od mene, koji su se usprotivili i bili voljni izgubiti sve do čega im je stalo u svrhu očuvanja kolektivnoga dobra.

● **Ali često smo skloniji opravdavati svoje loše postupke. Je li policajčevo autistično dijete u roman stavljeno s tim razlogom?**

Mene zanima promjena u liku. Kukavica koji je postao hrabar čovjek ili obrnuto. Nepokolebljiv čovjek koji se proda. Ako je protagonista trodimenzionalan, od krvi i mesa, a zlikovac potpuno negativan, dvodimenzionalan – to ne funkcionira. Napravi zlikovca da ima toliko jasan i logičan svjetonazor da, kada ga staviš na scenu, u potpunosti zaljuljaš čitatelja, da se zapita: „Pa, čekaj malo, jesam li ja s protagonistom ili antagonistom? Ovaj isto govori nešto što ima smisla.” Ako uspijete pokazati tu dvojbu, onda niste dobili žanrovsku priču, nego ste dobili dramu.

Svet (ni)je takši zahod

● U svim romanima upotrebljavate međimurski dijalekt. Čitatelji su već navikli na to, ali jeste li se bojali da će ljude to odbiti od čitanja? Kada Marulić kaže da želi pisati na hrvatskome jeziku, profesor mu savjetuje: „Nemoj da ti riječi ostanu zarobljene u knjigama.” Na to će Marulić: „Naprotiv, mislim da ću ih baš tako osloboditi.” Vi ste, poput Marulića – oslobodili taj međimurski.

Odličan citat. Naravno, postojala je mogućnost da ni kajkavci neće htjeti čitati, no kako da napišem djelo koje se odvija u Međimurju, a da likovi govore prekrasnim standardnim jezikom? Sjednu za stol ručati i kažu: „U slast!” Inače, možda vas ovo razveseli, ovo je moje zadnje djelo na međimurskome. No, da, nisam mogao bez dijalekta, shvaćam da je to problem, no moj je stav bio: meni je ova priča toliko bitna; ako je netko neće čitati zbog dijalekta, neka je ne čita uopće.

● I za kraj pitanje iz romana: je li *svet takši zahod*?

Nije svijet takši zahod. Okupiš oko sebe dobar krug ljudi koji te poveže s još dobrih ljudi i tako stvoriš vlastitu strukturu u kojoj pokušavaš djelovati i učiti vlastitu djecu kako treba.

INTERNETSKI OPIJUMI I PANDEMIJA DIGITALNE DEMENCIJE

Društvene mreže usmjerene su na izvanjsko, površne su, neautentične i često grube pa mladim ljudima bez razvijene vještine kritičkog razmišljanja mogu učiniti puno štete.

Piše: Ema Fruk

Poznata rečenica roditelja: *To ti je zato što stalno visiš na tom mobitelu*, kao primjedba na našu nesnalažljivost, u svima nama rađa određenu frustraciju, anksioznost, negativnu samokritiku i nedostatak samopouzdanja. Ali, već u sljedećem trenutku jagodicama nastavljamo gladiti digitalne ekrane i tipke kao hipnotizirani, pritom vjerojatno i pogrbljeni. U stvarnosti današnjeg svijeta uistinu smo zalijepljeni za mobitele i pazimo da se ne odvojimo od njih kao da se radi o vitalnom organu. Vjerujemo da trebamo boraviti *online* kako ne bismo nešto propustili, poput novog kratkotrajnog trenda, masovnih prikrivenih reklama zapakiranih u objavama „preporuka” ili „revolucionarnih” savjeta koji ne donose čvrste činjenice, nego se oslanjaju na našu radoznu naivnost i suosjećanje. U cijeloj danonoćnoj ponudi sadržaja beskrajne galerije ekrana, interneta i društvenih mreža polako se zatupljujemo, a roditelji bivaju, moramo priznati, iznova u pravu.

Statistika kao dijagnoza

„Na razini svijeta prosječno korištenje interneta iznosi 6 sati i 40 minuta na dan, što je za mene alarmantan podatak”, otkrila nam je u razgovoru Irena Rojnić Palavra, specijalistica psihijatrije, adikto-

loginja i zaposlenica Dnevne bolnice za ovisnost o internetu i videoigrama Klinike za psihijatriju *Sveti Ivan*. I stvarno, postalo je normalno ispuniti vrijeme paletom objava i kontinuiranim upijanjem nefiltriranog internetskog sadržaja. Navike automatskog „čekiranja” mobitela dovode do brojnih izravnih, ali i posrednih posljedica koje kataliziraju ovisnost našeg organizma o mobilnim uređajima i njihovim digitalnim rođacima. Ali, kada ovaj moderni ritual postaje opsesija i prerasta u legitimnu ovisnost? Rojnić Palavra ukazuje kako su kriteriji za postavljanje službene dijagnoze gubitak kontrole i težnja boravku *online* do razine da on postaje važniji od drugih interesa i obveza, zatim nastavljanje ili pogoršavanje ponašanja unatoč negativnim posljedicama u osobnom, socijalnom, radnom ili drugom vidu, kao i nužni vijek takva ponašanja od najmanje dvanaest mjeseci.

Koautor naše svakodnevice

Brojni su razlozi zašto su nam se internet i društvene mreže u takvoj mjeri neprimjetno integrirali u svakodnevicu, no postoji tanka linija gdje korištenje ovih produktivnih alata može prijeći od korisnog do kompulzivnog. „Pretpostavljam da je ideja u pozadini razvoja društvenih mreža bila plemenita, povezivati ljude i omogućiti im dodatnu kvalitetu života. Nažalost, one su potpuno promašile svoj cilj. *Internet generacija* autorice Jean M. Twenge govori u prilog tome da su digitalni sadržaji rizični čimbenici za unutarnji osjećaj nezadovoljstva, depresivnosti i suicidalnosti, za razliku od sporta, knjiga, interakcije licem u lice ili vjerske službe”, govori naša sugovornica. A na pitanje zašto su neovisno o ovim nedostacima mnogi privrženi ekranima, odgovara: „Ljudi su skloni tražiti brza izvanjska rješenja, naročito kada su pod stresom, preopterećeni, preplavljeni, usamljeni, kada im je dosadno, kada im je teško. Brzi naleti dopamina koje pružaju ekrani lako nas zaveđu, a osim toga društvene mreže diraju u jednu od najvećih potreba ljudi – potrebu za socijalnim odnosima, pripadanjem i privrženošću.“

Mračne strane

Prekomjernim boravkom u sferama društvenih mreža počinjemo davati prednost vanjštini preko intrinzičnih svojstava, čime zane-marujemo tuđe osobnosti, stavove i vrijednosti, što može rezultirati plitkim i nekvalitetnim odnosima. Također, procvatu materijalizma značajno je pridonio i konzumerizam usađen u društvene mreže i povezane medije. Komercijalni eufemizmi i hiperbole verbalni su ekvivalenti lukavstva jer nerijetko uklanjaju jasnoću marketinškim porukama i pretvaraju se u besmislice ili laži koje podsvjesno iskrivljuju našu percepciju, a echo komore i filter baloni još su jedan zatupljujući enzim koji narušava izgradnju čvrstih uvjerenja. „Algoritmi su, nažalost, napravljeni tako da nam nude ono što nam se sviđa, na što *klikamo*“, dodaje psihijatrica, „što za posledicu ima to da se krećemo u zatvorenom informacijskom sustavu istomišljenika, bez širine i diverziteta. Mladim ljudima koji nemaju razvijenu vještinu kritičkog promišljanja mogu učiniti jako puno štete.“ Ironično, društvene mreže mogu dovesti do smanjenja socijalnih vještina, tolerancije, mogućnosti koncentracije i do odgajanja brzog i površnog tijeka misli te hiperindividualizma i narcisoidnih karakteristika.

(Ne) da nam se propitkivati

„Digitalna demencija još je jedan od novih fenomena“, otkriva psihijatrica opisujući drastično smanjenje ljudskih sposobnosti zbog prevelikog oslanjanja na tehnologiju i nemogućnosti odjeljivanja stvarnog od nestvarnog svijeta. Priviknuti na komfor serviranih informacija, sve manje samostalno istražujemo, izbjegavamo izazove i gubimo osobine dobre (protu)argumentacije i organizacije pa u konačnici stagniramo. Da bismo provjerili kakva je situacija na terenu, prošetali smo hodnicima škole, a svi ispitanici otkrili su nam da se povremeno koriste UI-om i društvenim mrežama u rješavanju kompliciranijih zadataka. Maturant Marin Škorput priznao je: „Iskreno, koristio sam ih za banalne stvari, ali shvatio sam kako uz

malo više truda i bolju raspodjelu vremena sve mogu bolje i temeljitije napraviti sam. Prekomjernim oslanjanjem na dane podatke bez ispitivanja njihove istinitosti i primjenjivosti počinjemo prihvaćati i površna obrazloženja, umjesto da težimo kvalitetnom shvaćanju i razumijevanju. Nije u cilju imati previše sposobne gomile jer je njima izrazito teško upravljati, a mislim da je vrlo očito kome to ide u korist, naročito u pogledu manipulacije digitalnim medijima. Nije lako razvijati sebe, no često se okidač za napredak krije upravo u teškim i dosadnim stvarima.“ Međutim, iako je mnogo mladih svjesno ovih činjenica, ne žele se zamarati i nastavljaju linijom manjeg otpora.

Oni i mi, a vi?

U zakonodavnom okviru Hrvatske i Europe zadane su dobne granice, kao i pravila o objavi i zaštiti informacija *online*. Iako nas u određenoj mjeri štite, u internetskom koktelu i dalje postoje brojni sastojci koji prikriveno utječu na našu psihi i razvoj, a društvene mreže poput alkohola pružaju trenutačni gušt, dok u pozadini razvijaju ovisnost i njezine nuspojave. Još jedna maturantica, Nina Žitnik, vrlo je otvoreno o tome progovorila: „Nisam ozbiljno shvaćala ovisnost o internetu jer sam to doživljavala kao sastavni element moderne svakodnevice. Ali, kad me *Instagram Wrapped* obasjao šokantnim brojem sati utrošenih na toj aplikaciji, to me nagnalo na razmišljanje o zanemarivanju pojedinih obaveza, a nažalost i interesa.“ Unatoč regulativama i ograničenjima, naša zaštita i razboritost na internetu velik je izazov koji zahtijeva kontinuiranu edukaciju i nadzor, ali i vlastitu odgovornost, konstruktivnost i želju za razmišljanjem, a vjerojatno i, kako je rekla Rojnić Palavra, karakternu preobrazbu.

KVALIFICIRANI PRODAVAČI NA TRŽIŠTU RADA REPUBLIKE HRVATSKE – POTREBA ILI VIŠAK?

Piše: Martina Nikić

Kada se u lipnju 2025. prijavim u evidenciju Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje sa svjedodžbom o položenom završnom ispitu za prodavača, konkurencija za radno mjesto za koje ću biti stručna bit će mi građani koji su završili neki drugi oblik obrazovanja budući da Zakon o trgovini Republike Hrvatske propisuje da osobe koje su zaposlene u trgovačkom društvu ili obrtu registriranom za obavljanje djelatnosti trgovine na radnom mjestu prodavača ili trgovačkog poslovođe moraju imati završeno najmanje srednje obrazovanje u trogodišnjem trajanju, no ne nužno obrazovanje za prodavača. Znači li to da su mojih više od 800 sati odrađene praktične nastave u prodavaonici i odslušani sati nastavnih predmeta poput Poslovanja prodavaonice, Prodajne komunikacije, Osnova marketinga, Odnosa s kupcima uzaludni?

Osim nekonkurentnosti kvalificiranih prodavača na tržištu rada zakonska odredba je, prema tvrdnjama nastavnika stručnih predmeta zanimanja prodavač u srednjim strukovnim školama, dovela i do značajnog pada motivacije učenika 8. razreda za upis toga zanimanja te smanjenja broja razrednih odjela. Na području Virovitičko-podravске županije još prije petnaestak godina kvalificirani prodavači obrazovali su se u srednjim školama u Orahovici, Pitomači, Slatini i Virovitici. Zbog manjka prijavljenih učenika na području Županije školovanje za zanimanje prodavač moguće je još samo u Industrijsko-obrtničkoj školi Slatina, u ostalim je školama zanimanje ukinuto.

Sve manje učenika, sve manje struke

Odgovore na svoja pitanja odlučila sam, stoga, potražiti u jedinoj županijskoj srednjoj školi koja još obrazuje prodavače – Industrijsko-

-obrotničkoj školi Slatina. Ondje mi je sugovornica bila nastavnica stručnih predmeta zanimanja prodavač Ksenija Som. Nastavnica Som smatra kako Zakon o trgovini koji propisuje da je uvjet za zaposlenje na radno mjesto prodavača ili trgovačkog poslovođe završena trogodišnja škola nije nikada niti trebao biti donesen jer se suočavamo s manjkom učenika i školovanih prodavača, no smatra da do promjene Zakona u skorije vrijeme neće doći. „Nekada je u odjelima bilo više od dvadeset učenika, dok je danas broj sveden na desetak, i to me rastužuje jer je zanimanje prodavača nekada bilo cijenjeno, dok mi se čini da je danas izgubilo posebnost i poštovanje. U ovoj školskoj godini mi, Industrijsko-obrotnička škola Slatina, jedina smo srednja škola u našoj županiji koja pruža mogućnost školovanja za zanimanje prodavač, dok su posljednjih pedesetak godina tu mogućnost pružale još tri srednje škole. Iako je zadnjih godina zanimanje prodavač na vrhu popisa najtraženijih zanimanja u statistici HZZ-a, učenika je sve manje, a s obzirom na tu činjenicu, smanjuje se i kvaliteta rada u području trgovine, naročito u dijelu komunikacije i odnosa prema kupcima.“

Tijekom svoje karijere nastavnica Som svjedočila je dvjema promjenama kurikula zanimanja prodavač, 2007. i 2017. godine, dok se sljedeća promjena očekuje u jesen 2025. kurikularnom reformom strukovnog obrazovanja. U dosadašnjim izmjenama kurikula nastavnica Som uočila je, uglavnom, kozmetičke promjene: promjene naziva predmeta, neki nastavni sadržaji prebačeni su u druge predmete, no sve je to gotovo zanemarivo. Promjena koja joj je najviše smetala je smanjenje broja sati praktične nastave: „Učenici u školi dobivaju nužnu teorijsku podlogu, dok se na praktičnoj nastavi suočavaju sa stvarnim, životnim situacijama, svakodnevnim izazovima te u cjelinu povezuju ono što su naučili u školi. Za razvoj cjelovitog, na tržištu rada konkurentnog učenika nužne su obje sastavnice.“

Prodaja – posao za one koji ne vole dosadu

Iako već tri godine dijelimo školske klupe i poznata su mi njegova razmišljanja, učenik 3. razreda zanimanja prodavač slatinske srednje

škole Marko Heniz iznenadio me svojim optimizmom. Marko kaže kako nije zabrinut za svoju budućnost jer postoji velika šansa da ostane na radnom mjestu u prodavaonici u kojoj realizira praktičnu nastavu. Odnosom poslodavca prema naučnicima jako je zadovoljan, tijekom ljetnih praznika omogućili su mu i dodatnu zaradu radom u prodavaonici nakon što je odradio obavezan broj sati prakse. Međutim, kaže kako nije bio posebno motiviran za smjer prodavača kada je započeo školovanje, ali sve se promijenilo kada je promijenio mjesto realizacije praktične nastave i došao sadašnjem poslodavcu.

„Prodavače sam upisao jer u svoj prvi izbor nisam upao, ali s vremenom sam zavolio ići na praksu. Zanimljivi su mi rad s ljudima i zadaci koje izvršavamo. Jako puno toga naučio sam na praksi, u svakodnevnom kontaktu s kupcima i od mentora u prodavaonici, no za sve je nužna podloga koju dobijemo u školi, na nastavi stručnih predmeta.“

Pitala sam Marka komu bi preporučio školovanje za prodavača: „Ovo zanimanje preporučujem onima koji imaju strpljenja i volje za učenje novih stvari, onima koji ne vole da im je dosadno jer se u ovom poslu zaista susrećemo s koječime.“

Obrazovanje je bitno za svako zanimanje

Zanimalo me je smatraju li poslodavci potrebnim stjecanje stručne kvalifikacije za kvalitetno bavljenje poslom prodavača. Za odgovore sam se obratila gospođi Zdravki Čolak, voditeljici sedam prodavaonica jedne od najpoznatijih hrvatskih tvrtki za prodaju odjeće. Nakon obrazovanja za prodavača u srednjoj školi te kraćeg rada u knjižari i trgovačkom centru, zadnjih osamnaest godina gospođa Čolak zaposlena je u tvrtki u kojoj je na vrhu hijerarhije u regiji Slavonije i Baranje, zadovoljna svojim statusom, no i svjesna odgovornosti posla. Smatra kako to nikako ne bi postigla da se školovala za neko drugo zanimanje pa zaposlila kao prodavačica.

Zamolila sam je da uspoređi svoje iskustvo nadređene osobe zaposleniku koji je kvalificirani prodavač te onome koji je pohađao

neku drugu vrstu obrazovanja. „Imala sam iskustvo biti nadređena osoba zaposleniku koji je prodavač i onima koji to nisu, primijeti se ogromna razlika. Školovani prodavač u iznimnoj je prednosti pred neškolovanim jer taj posao zahtijeva edukaciju, a praktična nastava koju je osoba odradila tijekom srednje škole uvelike doprinosi tome. Obrazovanje je bitno za svako zanimanje pa tako i za prodavače, iako se to tako ne čini s obzirom na aktualni Zakon. Ovakvo zakonsko rješenje nikako nije dobro, ni za poslodavce, ni za prodavače, a tako ni za učenike i srednje škole.“

„Učenici koji razmišljaju o školovanju za prodavača moraju biti svjesni da su u ovoj profesiji komunikativnost i snalažljivost iznimno bitne stavke. Ne obeshrabrujte se, prostora za napredak uvijek ima, samo morate biti uporni“, poručuje gospođa Čolak učenicima koji tek trebaju odabrati svoje buduće zanimanje upisom u srednju školu.

Biti prodavač izazovno je. Na praksi se i sama u to svakodnevno uvjeravam, susrećem se s ljudima različite naravi i dolazim u situacije u kojima je nužno da prodavač ostane profesionalan i pomogne kupcu. Osnove za izvršavanje zadataka u prodavaonici velikim dijelom usvajamo na nastavi u školi, na praktičnoj nastavi još sve dodatno usavršavamo i rješavamo probleme s kojima ćemo se sretati kada se zaposlimo. Budući da dijelim mišljenje s nastavnicom Som da promjene Zakona neće doći tako brzo, mogu se nadati da će što više poslodavaca osvijestiti prednosti zapošljavanja kvalificiranih osoba sa stečenim znanjima i vještinama jer prodaja nikada ne bi smjela biti improvizacija.

RUŽNA STRANA NAJLJEPŠEG SPORTA NA SVIJETU

Kad sam se javio Ivanu Ergiću, bivšem nogometašu čije je iskustvo bilo temelj za tekst predstave, s pitanjem da mi odgovori na nekoliko pitanja, na moje čuđenje odmah je pristao. „Upravo je to i smisao predstave: da se postavljaju pitanja i traže odgovori“, napisao mi je. Dopisivali smo se o drugoj strani nogometa.

Piše: Ivan Dević

Početkom listopada s učenicima kreativnog pisanja i profesoricom Svilar otišao sam u Zagrebačko kazalište mladih pogledati novu predstavu „Jezik, kopačke“. Redatelj Borut Šeparović sa sjajnom postavom glumaca postavio je priču o nogometu, što me odmah zainteresiralo budući da igram godinama. Radnja prati mladog nogometaša Davida Polovinu koji iz male sredine prelazi u veliki nogometni klub, što se može učiniti kao bajka. No, umjesto na nogometnom terenu, fokus predstave je na problemima s kojima se nogometaš bori izvan terena te temama koje se ne spominju gotovo nikad. Prikazano je kako nogometaši nemaju pravo biti intelektualna ni duhovna bića, već su usmjereni samo prema tijelu i fizičkim sposobnostima. Budući da nemaju pravo baviti se mentalnim zdravljem, utjehu traže u ženama i izlascima da bi se barem nakratko odmaknuli od stresa s kojim se svakodnevno nose. Tako se razmatra problem glavnog lika: depresija.

Prikazano tipično, a ne stereotipno

„Velika odgovornost uvijek znači i veliki stres, a što je veći broj očiju uprtih u tebe, utoliko je teže“, kaže Ivan Ergić, bivši srpski no-

gometaš po čijoj je životnoj priči inicijalno nastala predstava. Tekst za „Jezik, kopačke“ napisao je skupa s dramatičarem Filipom Grujićem, na čiji je nagovor brzo pristao. Kaže da je tekst zapravo skup njegovih iskustava s kolegama iz raznih zemalja i okruženja. „Htjeli smo prikazati ono što je tipično, ali ne i stereotipno, odnosno cilj je bio da bude reprezentativno. Mislim da predstava može osvijestiti mnoge stvari upravo mladim ljudima, može unijeti više svjetla u taj svijet, i kako on funkcionira u pozadini. To je ono što nitko od nas nije imao, kada samo se mi počeli baviti nogometom“, napisao mi je Ergić. Njegova je generacija (rođen je 1981. godine) odrastala u nenormalnim okolnostima, što je u njima, ironično, poticalo želju za uspjehom. Kako svjedoči on, koji je pritom bio i zaista veliki talent, činilo se tada kao da su ljudi iz bivše Jugoslavije motivirani za uspjeh nego oni iz razvijenih zemalja.

Vidjeli svijeta, a ostali ograničeni

Lik Davida, kojeg u predstavi briljantno utjelovljuje Bernard Tomić, u svom završnom monologu spominje da nakon pobjede ne osjeća sreću, već olakšanje. Uzrok tomu je pritisak kluba i navijača koji visokim očekivanjima stavljaju veliki teret na leđa nogometaša. Glavni lik predstave jednostavno „puca“ na terenu. Ivan Ergić nije imao samo trenutak krize. On je od nogometa u trenutku slave – odustao. Pitao sam ga da mi objasni tu odluku.

„To je bila je moja racionalna odluka: prestat ću u trenutku kada osjetim da više nije dobro za moje zdravlje. Ono što je bilo ključno jest da sam razvio interes za druge stvari, tako da mi taj prijelaz nije toliko teško pao. Nažalost, s nogometašima se ne radi na tome, već ih se još više uvjerava da je nogomet iznad svega i da sve drugo nije ni blizu toliko *seksi*. U tome vidim svu tragediju nogometaša koji usprkos činjenici da su *vidjeli svijeta*, ostaju krajnje ograničeni“. Ergiću nogomet nikada nije bio dovoljan, štoviše, ograničavao ga je u mnogim stvarima. Iako su privilegije i materijalne nagrade velike, smatra on, a poručuje i predstava, prikazuju jedan kulturno i duhovno jako površan svijet. Mora li biti tako? „Često se spominje

inteligencija nogometaša, međutim ne radi se toliko o inteligenciji koliko o senzibilitetu. Uopće ne vidim prepreku da se igrači razvijaju i u ljudskom smislu, pritom imaju mnogo dostupnija sredstva za ljudsko usavršavanje nego mnogi, samo se treba raditi s njima od malena“, kaže bivša zvijezda Juventusa, a sada pisac.

Obožavaju ih kao zvijezde, a ismijavaju njihov intelekt

U svom monologu u predstavi glavni lik spominje kako nogomet gubi čar koji je imao zbog pretjeranih taktika te talentirani igrači manje dolaze do izražaja. Kao mladom nogometašu i nekome kome nogomet znači puno, izjava mi je bila zanimljiva jer mi se čini da se ljepota nogometa pretjeranim zadacima smanjuje, te tako sport gubi svoju osnovnu vrijednost. Ergić smatra da je problem širi od toga i vraća mi fokus na čovjeka. Ključno je kako zamišljamo nogomet i sportaša, da, ali ako nogomet uzima u obzir cjelovitu osobu, Ergić naglašava da se timski psiholozi, motivacijski treneri i slični trebaju baviti ljudskim aspektom razvoja igrača, a ne samo njegovim igračkim potencijalom. „Na kraju krajeva, to bi obogatilo i oplemenilo čitavu industriju i ne bi se svodilo na obožavanje otuđene zvijezde s jedne strane, a s druge njegovo ismijavanje pri svakom intervjuu“, ističe.

Dok polako čitam što mi bivša nogometna zvijezda piše, razmišljam kako predstava „Jezik, kopačke“ zapravo poručuje sve o čemu mi Ergić govori, ali ja do svih tih zaključaka sigurno ne bih došao sam. Ovaj mi je razgovor zato važan. Premda već znam koliko nogomet može biti i psihički, a ne samo fizički iscrpljiv, uvijek sam mislio da sam dovoljno snažan da se sam priprelim na sve. No, Ergić me uvjerava da nitko nije dovoljno pripremljen, koliko god bio subjektivno otporan. Loše kritike, pohvale, hvalospjevi – sa svime se treba naučiti ispravno nositi i tu poruku shvaćam ozbiljno. Nogomet ima svoju (pre)tešku stranu, ali ona se ne događa na iscrpljujućim treninzima.

„Mislim da je pošteno, ali i jako važno vidjeti drugu stranu medalje, i mislim da je i dalje moguće voljeti taj sport usprkos pogledu na tu ružnu stranu. Dakle, nadam se da predstava neće nikog

obeshrabriti zbog toga, već bih volio da ima efekt ohrabrivanja individualnosti. Tako stasali mladi ljudi su više nego potrebni tom mi-ljeu i industriji“, poentira Ergić i time me ohrabruje. Njegov je put bio neobičan i hrabar, rezultirao je važnim uvidima, sjajnom predstavom, ali ga je odveo daleko od najljepše igre na svijetu. Ja, s nogometom u srcu i nogama, zasad ostajem na terenu.

PJESME GOVORE ISTINE KOJIH SE PLAŠIMO

„Danas se poezija najmanje čita. Možda zato što ljudi bježe od svega što im je komplicirano, nerazumljivo ili od čega osjećaju strah. S jedne strane, jer se poezijom govore istine kojih se plaše, istine o nama samima, poezija je ogledalo društva...”

Razgovarala: Neva Blažević

Melida Travančić (1985) doktorica je humanističkih nauka iz područja književnosti. Uz to, piše poeziju, prozu, eseje, književnu kritiku i znanstvene radove. Objavila je pet knjiga poezije, među kojima je najpoznatija „Moja majka hrani mrtvog psa” (2023). Melida Travančić članica je Društva pisaca BiH i PEN Centra BiH. Povod za ovaj razgovor bio je položaj poezije u suvremenom društvu i najnovija zbirka Melide Travančić „Moja majka hrani mrtvog psa”.

Majka kao simbol snage i otpora društvenoj okrutnosti

● Što simboliziraju postupci majke iz pjesme „Moja majka hrani mrtvog psa”? Zašto ste ovu pjesmu izabrali kao uvodnu pjesmu u vašu zbirku te zašto baš po njoj zbirka nosi ime?

U ovoj pjesmi majka nije žena koja je izgubila razum i radi nešto apsurdno, majka je ovdje simbol snage, ona drži porodicu na okupu. Ona odbija prihvatiti okrutnost društva i mogućnost da je netko ostavio psa da umre. Majka je silna žena koja mijenja svijet u sebi, a onda, kroz djevojčice iz pjesme i svijet oko njih, pokazujući i prikazujući im drugačije vrijednosti svijeta u kojem one odrastaju.

Pjesma ima više slojeva i dimenzija, svaki čitatelj i čitateljica otkrivaju onaj sloj koji mu/joj odgovara. Naslov ove pjesme savršeno se izdvaja kao krov pod koji mogu stati sve pjesme, jer pjesmama na mnoge načine želim ukazati na nepravedno društvo, na nelijep odnos prema ženama, na nasilan odnos, na neravnopravan položaj žena, na političku situaciju koja nije dobra, na ratove, stradanja, na prošlost koje se ne možemo osloboditi, na traume iz djetinjstva – sve to može i sve to staje pod naslovnu sintagmu mrtvog psa – svijet je danas mrtvi pas.

● **Naslovnica zbirke izgleda kao odlomak iz nečije bilježnice sa zamrčenim dijelovima. O čemu je zapravo riječ?**

Naslovnica knjige i jeste odlomak iz mog rokovnika kojeg nosim svuda sa sobom i u njega pišem pjesme. Pjesme uvijek pišem rukom, na papiru se bolje osjećaju i oblikuju misli, križam riječi, smišljam nove, tražim one najbolje koje bi prikazale stanje u kojem se nalazim. Jer poezija nije ništa izmišljeno, poezija je moj život. I moram je, takoreći, dodirnuti na papiru. Tek kasnije, nakon što prođe mnogo vremena i kada sam sigurna da je pjesma u potpunosti završena, unosim je u računalo i ona tada dobija drugi život, tada je spremna krenuti u svijet, čitateljima. Na naslovnici sam upravo željela prikazati proces nastanka pjesme, sa svim zamagljenjima (uma pjesnikinje), prekriženim riječima, i mojim rukopisom.

Motiv psa: refleksija neostvarenih želja i strahova

● **Moja majka hrani mrtvog psa kao zbirka podijeljena je na šest dijelova: Treći kraj svijeta, Razgovor s pjesnikom, Dodiri u let, Povampireni, Pjesme o sreći, Posmrtni govor. Možete li pojasniti koncepciju zbirke?**

Knjigom nastojim govoriti o problemima našeg društva kroz poziciju žene koja se ne ustručava reći i opisati sva svoja nezadovoljstva društvom u kojem živi, od marginalizacije u književnom kanoanu, nasilja (i psihičkog i fizičkog), dodjele književnih nagrada, ali i seksualnog nezadovoljstva. O ovim temama danas se malo govori,

a ako mi je dan glas, mogućnost oblikovanja tog glasa u riječ, u stih, u pjesmu, onda sam dužna govoriti ispred svih žena koje su na ovaj ili onaj način ušutkane i primorane podnositi, veoma često, nepodnošljivo u ovom vrtoglavom 21. stoljeću, u kojem smo kao bića nezadovali, stoljeću u kojem nas sve strasnije stišće patrijarhat koji sve jače i brže ubija ženu.

Studen: mjesec introspekcije i životnih prekretnica

● **S obzirom na to da se često u Vašim pjesmama ili pjesničkim slikama spominje mjesec novembar, odnosno studeni, što za Vas on predstavlja?**

Volim hladne mjesece, kišu i studen. Tada sam najviše posvećena razgovorima sa sobom. A kada se prisjetim zašto „novembar“... pa u studenome su se događale neke velike važne stvari koje su donosile promjene u moj život... nekada dobre, nekada manje dobre, ali su me oblikovale i obilježavale jedan period mog postojanja. Evo, i od ponuđenih mjeseci za rezidenciju u Pazinu, isto sam odabrala studeni, mjesec u kojem se počinje sumirati sve ono što se događalo tijekom godine, a ipak ostaje još malo vremena da se ono što se može ispraviti, ispravi.

Kost u grlu: izgubljene bliskosti i smrt

● **U svojim pjesmama često imate pjesničke slike koje uključuju bolesti, a posebice karcinom. Postoji li razlog zašto baš tu bolest najčešće spominjete?**

U jednom sam razdoblju svog života oko sebe imala nekoliko bliskih ljudi koji su bili bolesni i koji su umirali pred mojim očima, a da ništa nisam mogla uraditi da to spriječim. Neki, nažalost, nisu preživjeli. Dvije moje bliske prijateljice dugo godina borile su se s karcinom dojke. O tome sam pisala. Moram reći da nitko ne voli govoriti o bolesti, starenju, umiranju. Od bolesnih se ljudi sklanjamo kao da će nam pogledom, kontaktom, dodirrom bolest prijeći. A bolest, posebno karcinom i posebno karcinom dojke, o kojem

govorim u nekoliko pjesama, jede naš život, uništava ženu, mijenja njeno tijelo. Pokušala sam pjesmama skrenuti pažnju na to, suočiti se s bolešću, i na neki način poručiti bolesnima da u svojim borbama za preživljavanjem nisu sami.

Strah od čitanja: zaborav lirike i licemjerje društva prema pjesnicima

● **Teme Vaših pjesama nerijetko se osvrću na zaborav lirike kao književnog roda. Zašto to mislite te postoji li način da na to utječemo i, ako da, kako?**

Danas se poezija najmanje čita. Možda zato što ljudi bježe od svega što im je komplicirano, nerazumljivo (a za poeziju misle tako) ili od čega osjećaju strah. S jedne strane, jer se poezijom govore istine kojih se plaše, istine o nama samima, poezija je ogledalo društva... Dok, s druge strane, imaju strah od teksta, od interpretacije... jer nas u školama pogrešno uče tome da nam pjesnik ili pjesnikinja često nešto poručuju pjesmom, da nam šalju tajne signale, poruke... onda odbacuju poeziju (kako to strašno zvuči!) i vjeruju da je jezik poezije blizak i razumljiv samo onima koji je i pišu.

● **Posljednja cjelina Vaše zbirke, imena Posmrtni govor, sadrži samo jednu pjesmu „O društvu koje pomaže pjesniku da umre“. Zbog čega je ova pjesma izdvojena u zasebni dio?**

Pjesma govori o smrti, o načinu na koji društvo ubija pjesnika/pjesnikinju, nebrigom, zanemarivanjem, nevrednovanjem onoga što se poezijom oblikuje, a kada pjesnik/pjesnikinja umru onda ih slavimo, o njemu/njoj govorimo, pišemo, čitamo, plačemo, žalimo. Pjesmom se nastojalo pokazati licemjerje društva. Jer ispostavlja se da se najbolji pjesnici/pjesnikinje rađaju u smrti.

Za kraj, o Melidi Travančić možemo zaključiti: U svijetu gdje umjetnost i poezija padaju u zaborav, Melida Travančić želi biti glas kojeg nije strah govoriti o temama od kojih mnogi strepe.

„TIJEKOM PRAZNIKA ZARADILA SAM 720 EURA“

Učenici su najčešće bili zaposleni u ugostiteljskim objektima, skladištima i trgovinama, a neki su radili i kao čistači, animatori, administratori, programeri

Piše: Tena Šegović

Ekonomske prilike u državi, dodatno otežane promjenom valute i inflacijom, daleko su od idealnih. To očito osjećaju i mladi jer, iako prema podacima Eurostata iz 2023. Hrvatska bilježi nezaposlenost mladih (15–29 godina) veću od prosjeka Europske Unije, posljednjih godina pokazalo se da zaposlenost mladih u Hrvatskoj raste, a ulogu u tome imaju i srednjoškolci. Tako je u Hrvatskom primorju uobičajeno da učenici zbog turizma rade ljeti, a i na sjeveru RH uočen je pojačan interes učenika za zapošljavanje. Potaknuti činjenicom da je više od polovice učenika 2. razreda Gimnazije Josipa Slavenkog Čakovec ljeti 2024. bilo zaposleno, odlučili smo saznati više o radu učenika, o njihovim iskustvima i motivima za zapošljavanje.

U siječnju 2025. provedena je anketa u koju je uključeno 200 srednjoškolaca, uglavnom iz Međimurja, a ona pokazuje da je gotovo svaki drugi ispitanik prošloga ljeta bio zaposlen. Da bismo saznali više o broju srednjoškolaca na tržištu rada u Međimurju, razgovarali smo s Petrom Hozjak, tajnicom Srednje škole Prelog koja ujedno radi i na posredovanju za povremeni rad redovitih učenika, odnosno u Učeničkom servisu. Budući da je Srednja škola Prelog u uložila posrednika od 2012. godine, iskustvo Petre Hozjak uvelike je pridonijelo našem istraživanju.

– Iz godine u godinu sve je više srednjoškolaca koji se učlanjuju u Učenički servis i zapošljavaju, no sada je taj broj nadmašio sve

granice – podijelila je s nama sugovornica te otkrila kako se broj novoučlanjenih učenika u Učenički servis Međimurske županije od 2019/2020. do 2023/2024. povećao 108%, a broj izdanih ugovora čak 175%. Važno je istaknuti da je broj izdanih ugovora veći od broja učenika jer se ugovori učenicu, zbog izvršavanja isplate, izdaju svaki mjesec, no na temelju porasta broja izdanih ugovora možemo zaključiti da, osim što se više srednjoškolaca odlučuje zaposliti, odlučuju se i na rad na dulji period.

Zašto (ne) zaposliti učenike

S porastom broja učenika koji su željni steći radno iskustvo raste i broj poslodavaca koji se odlučuju na zapošljavanje srednjoškolaca. Anketa pokazuje da su učenici najčešće bili zaposleni u ugostiteljskim objektima (38%), skladištima (17%) i trgovinama (12%), a spominju se i zanimanja poput čistača, animatora, programera i administratora, što je izrazito širok spektar zanimanja.

– Poslodavac za zapošljavanje učenika ne dobiva nikakav poticaj, već je to stvar dobre volje, a ponajviše potrebe za radnom snagom – kaže Hozjak. Da bismo dobili informacije iz prve ruke, posjetili smo Saru Posavec, direktoricu odjela za upravljanje ljudskim potencijalima u Termama Sveti Martin. Iako oni svake godine imaju određen broj učenika koje planiraju zaposliti ljeti, primijetila je da posljednjih godina dobivaju sve više upita.

– Godinama prakticiramo zapošljavanje učenika i studenata ljeti jer je tada opseg posla veći – kaže Posavec te ističe kako su se odlučili na zapošljavanje učenika i zato što ti učenici mogu i ostati njihovi zaposlenici, posebice oni koji se školuju za tu struku. – Trudimo se zadržati mlade koji imaju interes za rad ovdje, u našoj državi i našem kraju.

Terme primaju i učenike na praksu, a i stipendiraju nekoliko njih u suradnji s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i mladih jer smatraju da će tako steći kvalitetne radnike. Stoga, osim same potrebe, kao razlog zapošljavanja učenika ističu i dugoročni plan i viziju poslovanja, kao i dosadašnje pozitivno iskustvo.

S druge strane, postoje poslodavci koji ne žele zapošljavati učenike pa smo razgovarali s Nives Pomor, vlasnicom firme koja se bavi sitotiskom. Ističe da su njihova iskustva u zapošljavanju učenika negativna, a i sam je posao kompleksan. – Potrebno je puno vremena da radnik stekne iskustvo, znanje i vještinu rada s odgovarajućim strojevima koje ovaj posao zahtijeva, što učenik tijekom praznika ipak ne može – podijelila je s nama.

Privlačnost financijske neovisnosti

O iskustvu s ljetnim poslom razgovarali smo s E. K. (radi zaštite identiteta maloljetnih učenika ne navode se puna imena), učenicom 3. r. koja je radila kao konobarica u kafiću. Bila je zaposlena više od mjesec dana, kao i gotovo petina naših ispitanika.

– Roditelji su mi savjetovali da se zaposlim da bih skupila iskustvo, a i sama sam smatrala da bi to bio dobar način da iskoristim ljetne praznike. Posao joj je, navodi, bio uistinu zanimljiv i dobar, no manje je zadovoljna primanjem.

– Mislim da sam od svih u razredu ja zaradila najmanje, a i znam da u nekim kafićima učenici zarađuju više – kazala je i naglasila da joj je unatoč tome dobiveni iznos bio dovoljan za svakodnevne troškove te ga je već potrošila, kao i gotovo polovica naših zaposlenih ispitanika. Budući da smo dio potrošačkog društva u kojem novac ima izuzetno veliku ulogu, ne iznenađuje činjenica da je 90% zaposlenih ispitanika motivaciju za rad pronašlo upravo u zaradi vlastita novca. Minimalac koji je dobivala E. iznosio je 4,25 € po satu. No, učenička se minimalna satnica izmjenom *Zakona o tržištu rada* od 1. 1. 2025. izjednačila sa studentskom, postala zakonski definirana i regulirana te je sada njezin neto iznos 6,06 € po satu. Ova bi izmjena među srednjoškolcima mogla potaknuti još veći interes za rad.

Problem s dobivanjem plaće imala je M. D., učenica 3. r. koja je radila u vrtnom centru. Naime, učeniku bi isplata trebala biti izvršena najviše 15 dana od završetka posla iako se, kako kaže Hozjak, to često oduži jer poslodavac najprije mora platiti servisu, zatim servis učeniku. Učenici M. plaća je stigla nakon propisanog roka,

no, osim toga, bila je zadovoljna i poslom i iznosom primanja. – Tijekom praznika zaradila sam 720 eura – otkrila nam je. Radila je 7 sati radnim danima, što je unutar okvira *Pravilnika o obavljanju djelatnosti* za maloljetne učenike. Kaže kako joj je drago što je radila jer je usvojila iznimno mnogo znanja i vještina, što je i 70% naših ispitanika izdvojilo kao pozitivnu stranu posla, ali i razvila samostalnost i odgovornost, kao i 60% ispitanika. Zanimljivo je i to da je više od polovice učenika u anketi navelo da je, zahvaljujući ljetnom radu, osvijestilo važnost svakog zanimanja, što nam je potvrdila i M.

– Sad više cijenim sve poslove. Uvijek se žalimo kako je nešto skupo, a sad mi je jasno koliko je toga iza nekog proizvoda.

Više polovice nezaposlenih ispitanika naše ankete žali što ove ljetne praznike nije radilo te se 78% njih planira zaposliti nadolazeće ljeto. To može značiti da će broj zaposlenih srednjoškolaca i ove godine znatno narasti te da će se pozitivan trend zapošljavanja srednjoškolaca i u našem kraju pretvoriti u pozitivnu uobičajenost. Učenici koji će za nekoliko godina biti na tržištu rada i stvoriti stalni radni odnos bit će financijski pismeniji, više će cijeniti novac i poštovat će sve poslove, imat će već stečene radne navike i skupljeno iskustvo, što je za njihovu budućnost izrazito važno. To potvrđuje i jedan ispitanik u anketi: Ljetni je posao odličan temelj za daljnji život.

SUDIONICI SMOTRE LiDraNo (2025)

Literarni radovi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Vladimira Gortana, Žminj**
MUOJ MAČKIĆ
Učenik: Mario Križanac, 1. razred
Voditeljica: Gordana Otočan
2. **Osnovna škola Većeslava Holjevca, Zagreb**
NIJE FER
Učenica: Katja Študir, 3. razred
Voditeljica: Doris Dobranić Bakša
3. **Osnovna škola „Dr. Franjo Tuđman”, Beli Manastir**
ZMAJ
Učenik: Gabriel Eškit, 4. razred
Voditeljica: Silvana Bošnjak
4. **Osnovna škola Jordanovac, Zagreb**
TJESKOBA
Učenik: Jan Bagić, 4. razred
Voditeljica: Maja Baran
5. **Osnovna škola Draganići, Draganić**
MAČKA
Učenica: Patricia Matić, 5. razred
Voditeljica: Matilda Marković
6. **Osnovna škola Jakovlje, Jakovlje**
ČRF
Učenica: Doroteja Žučko, 5. razred
Voditeljica: Kristina Kraljić-Pihač
7. **Osnovna škola Šemovec, Trnovec Bartolovečki**
LJUBAVNA GRAMATIKA
Učenica: Stela Lončarić, 5. razred
Voditeljica: Maja Vitković
8. **Osnovna škola Ive Andrića, Zagreb**
TROJICA BRAĆE, TRI SESTRE I JA
Učenica: Linda Šimunić, 5. razred
Voditeljica: Katarina Brković Savić
9. **Osnovna škola Rudeš, Zagreb**
ZAGORSKO-DALMATINSKO SLAVLJE ŽIVOTA
Učenica: Izabela Torbašinović, 5. razred
Voditeljica: Mirjana Jukić

10. **Osnovna škola Kostrena, Kostrena**
CRVENKAPICA I UŽAS U ŠUMI
Učenica: Eli Marković, 6. razred
Voditeljica: Ina Randić Đorđević
11. **Osnovna škola dr. Ivana Novaka, Macinec**
AJDE
Učenica: Nina Medlobi, 5. razred
Voditeljica: Kristinka Vugrinec
12. **Osnovna škola Petar Lorini, Sali**
SALJSKI GOOGLE
Učenica: Laura Piasevoli, 6. razred
Voditeljica: Ana Krvavac
13. **Osnovna škola "Vladimir Nazor", Ploče**
BOŽIĆ NA B
Učenica: Lili Kostanić, 6. razred
Voditeljica: Ivana Pudar Pečar
14. **Osnovna škola Eugena Kumičića, Slatina**
POLJSKI PRIJATELJI
Učenik: Teo Bošnjak, 6. razred
Voditeljica: Snježana Cukor
15. **Osnovna škola Trilj, Trilj**
PIVAC ŽIVAC
Učenik: Marko Antonije Majić, 6. razred
Voditeljica: Dragica Živaljić
16. **Osnovna škola Selnica, Selnica**
BAŠ KAO IZ BAKINE KUHNJE
Učenica: Leona Sabo, 6. razred
Voditeljica: Natalija Jurinec
17. **Osnovna škola Marije Jurić Zagorke, Zagreb**
KIKI
Učenica: Iris Vuković, 6. razred
Voditeljica: Melita Horvatek Forjan
18. **Osnovna škola "Antun i Stjepan Radić", Gunja**
RATIMIR
Učenica: Viktorija Dević, 6. razred
Voditeljica: Tamara Gutić Filipović
19. **Osnovna škola Mato Lovrak, Nova Gradiška**
ŠTO MALI ROKO IMA PROTIV MIRE GAVRANA?
Učenik: Roko Katarina, 6. razred
Voditeljica: Irena Rakonić

20. **Osnovna škola Budrovci, Budrovci**
SKAKAČ, TOP, KRALJ
Učenik: Marko Ciganović, 6. razred
Voditeljica: Vesna Karalić Kladarić
21. **Osnovna škola Ksavera Šandora Gjalskog, Zabok**
TWIST LJUBAVI I LEKTIRE
Učenik: Dominik Latin, 6. razred
Voditeljica: Ljerka Gajski Markulin
22. **Osnovna škola Ksavera Šandora Gjalskog Zabok**
VIKIČINA RACA
Učenica: Dora Kužnar, 7. razred
Voditeljica: Lucija Laljak
23. **Osnovna škola Mokošica, Dubrovnik**
SLUČAJ „CRVENI MARKER“
Učenik: Karlo Mendeš, 7. razred
Voditeljica: Ivana Obradović
24. **Osnovna škola “Ivan Goran Kovačić”, Đakovo**
KRUH I PAŠTETA
Učenik: Niko Ribić, 7. razred
Voditelj: Ante Andabak
25. **Osnovna škola „Ivana Brlić-Mažuranić“, Slavonski Brod**
PJEŠČANI SAT
Učenica: Barbara Franić, 8. razred
Voditeljica: Višnja Kokanović
26. **Osnovna škola Milana Langa, Bregana**
NENAJAVLJENA GOŠĆA
Učenica: Lucija Fresl, 8. razred
Voditeljica: Valentina Mahović
27. **Druga osnovna škola Čakovec, Čakovec**
ŠTO NEMA V GLAVI, IMA V RUKOVO
Učenica: Franka Habuš, 8. razred
Voditeljica: Valentina Jozić Preksavec
28. **Osnovna škola Ivana Grande, Zagreb**
OBITELJSKI NERED
Učenik: Borna Židovec, 8. razred
Voditeljica: Danijela Čagalj Šušnić
29. **Osnovna škola J. Rakovca, Sv. Lovreč Pazenatički**
POVRATAK SEBI
Učenica: Lana Begić, 8. razred
Voditeljica: Katerina Zgrablić

30. **Osnovna škola Antuna Bauera, Vukovar**
ŠTANGICA S VANILIJOM I MARELICOM
Učenica: Petra Budimir, 8. razred
Voditeljica: Anica Jukić

Literarni radovi – srednje škole

1. **Gimnazija Eugena Kumičića, Opatija**
KUĆA
Učenica: Lara Đukić, 1. razred
Voditeljica: Kristina Staničić
2. **Gimnazija Andrije Mohorovičića, Rijeka**
TRENUTAK
Učenica: Matea Debelić, 1. razred
Voditeljica: Glorija Mavrinac
3. **Srednja škola „Vladimir Gortan“, Buje**
ŠPAT U TRAVI
Učenica: Dunja Đendeš, 1. razred
Voditeljica: Kristina Šumberac Đorđević
4. **XII. gimnazija, Zagreb**
SUZE BEZ ZVUKA
Učenica: Ana Štefanac, 1. razred
Voditeljica: Ana Alviž
5. **Gimnazija Jurja Barakovića, Zadar**
MOJ SUŽIVOT S JAPANCEM
Učenica: Petra Lučić, 1. razred
Voditelj: Tomey Čurković
6. **Scuola media superiore italiana -Talijanska srednja škola, Rovinj**
KAD NESTANEŠ
Učenica: Evelina Petrović, 2. razred
Voditeljica: Nataša Pačelat
7. **Gimnazija Josipa Slavenkog Čakovec, Čakovec**
ONO ŠTO OSTAJE
Učenica: Mirta Žerjav, 2. razred
Voditeljica: Zdravka Skok
8. **Gimnazija Andrije Mohorovičića, Rijeka**
LINIJA 32 – OD POČETKA DO KRAJA
Učenica: Lina Brubnjak, 2. razred
Voditelj: Goran Krapić

9. **Gimnazija Franje Petrića, Zadar**
JABUKA ROĐENA IZ TIŠINE PUKOTINE
Učenica: Katja Juras, 2. razred
Voditeljica: Jelena Miloš Kupčak
10. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
SOBA
Učenik: Petar Leko, 2. razred
Voditeljica: Mea Marija Purgar
11. **V. gimnazija, Zagreb**
U POZADINI
Učenik: Roko Barbić, 2. razred
Voditeljica: Marina Dragović Gabrić
12. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
HALJINICA BIJELE BOJE, ŽUTE, NARANČASTE...
Učenica: Sara Polašek, 3. razred
Voditeljica: Svjetlana Štampar
13. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
KROZ PROZOR TRAMVAJA
Učenik: Arwen Regušić Popović, 3. razred
Voditeljica: Goranka Lazić
14. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
PRIJELAZ
Učenica: Sara Bilandžija, 3. razred
Voditeljica: Svjetlana Štampar
15. **Gimnazija Požega, Požega**
NEMILI ČIN
Učenica: Anna Kuzmanović, 3. razred
Voditeljica: Kristina Lešić
16. **Srednja strukovna škola Makarska, Makarska**
PREOBRAZBA 2.0 ILI KAKO GRGUR POSTAO VIRALAN
Učenica: Angelina Harčević, 3. razred
Voditeljica: Magdalena Antonini
17. **Gornjogradska gimnazija, Zagreb**
SEDAM
Učenik: Leo Krečić, 4. razred
Voditeljica: Sara Štivecvić Bajramović
18. **Srednja škola Ivanec, Ivanec**
GRANICA GORČINE. BETON BRUT '54
Učenik: Lovro Rešetar, 4. razred
Voditeljica: Maja Držaić

19. **V. gimnazija, Zagreb**
HOMO EX MACHINA
Učenik: Mislav Hrvojević, 4. razred
Voditeljica: Nikolina Vrkić Dilberović
20. **Prva gimnazija Varaždin, Varaždin**
NE DAJ BOŽE VEĆEG ZLA
Učenik: Jakov Grabar, 4. razred
Voditeljica: Bojana Barlek

Samostalni novinarski radovi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Josipa Zorića, Dugo Selo**
BUDI ISKREN PREMA MALOJ ISKRI U SEBI
Učenik: Emanuel Peponi Pintar, 6. razred
Voditeljica: Ivana Mijatović
2. **Osnovna škola Turanj, Karlovac**
KRADLJIVAC VREMENA I UMA
Učenik: David Majdančić, 7. razred
Voditeljica: Željka Petrunic-Tek
3. **Osnovna škola Vidovec, Varaždin**
MALI POŽARI
Učenica: Tessa Bošnjak, 7. razred
Voditeljica: Kristinka Štefan
4. **Osnovna škola Franje Serta Bednja – PŠ Josipa Jedvaja Vrbno, Bednja**
FERČOLKA SVOJOM PRIČOM POVEZUJE GENERACIJE
Učenica: Tea Galinec, 5. razred
Voditeljica: Vesna Funda Štefanek
5. **Osnovna škola Ljudevita Modeca, Križevci**
USLUGA BEZ BUDUĆNOSTI
Učenica: Ema Pengov, 5. razred
Voditeljica: Martina Valec-Rebić
6. **Osnovna škola „Dr. Andrija Mohorovičić“, Matulji**
MUZEJ ZA NOVO DOBA
Učenica: Nina Surina, 7. razred
Voditeljica: Silvija Polak Mance
7. **Osnovna škola Petra Preradovića, Pitomača**
LJEPOTA JE U RAZLIČITOSTI
Učenica: Ena Tržić, 7. razred
Voditeljica: Sanja Koletić

8. **Osnovna škola Galovac, Galovac**
UVIJEK SAM SE BAVIO ONIM ŠTO SAM NAJVIŠE VOLIO
Učenica: Nina Vujević, 7. razred
Voditeljica: Tajana Milić
9. **Osnovna škola Mokošica, Dubrovnik**
SAMA SVOJA MAJSTORICA
Učenica: Nika Hovorka, 7. razred
Voditeljica: Ivana Obradović
10. **Osnovna škola Nedelišće, Nedelišće**
ZA SVAKI SLUČAJ
Učenica: Magdalena Kirić, 7. razred
Voditeljica: Anita Škvorc Branda
11. **Osnovna škola Augusta Harambašića, Zagreb**
ONI SU STRANCI, ALI SU I NAŠI
Učenica: Kijara Mijalkovska, 8. razred
Voditeljica: Iverka Kraševac
12. **Osnovna škola Petra Zrinskog, Zagreb**
PRVI I ZADNJI DAN ŽIVOTA NOSI SE SVILA
Učenica: Anet Ravlić, 7. razred
Voditeljica: Julija Vejić
13. **Osnovna škola Stenjevec, Zagreb**
VAŽNOST ČITANJA ILI KAKO DIGITALNO DOBA OBLIKUJE
ČITALAČKE NAVIKE UČENIKA
Učenica: Lucija Blažek, 8. razred
Voditeljica: Ida Petran
14. **Osnovna škola Vugrovec-Kašina, Zagreb**
PLATI KOLIKO ONEČISTIŠ
Učenik: Mateo Igrc, 6. razred
Voditeljica: Dijana Požgaj
15. **Osnovna škola Vugrovec-Kašina, Zagreb**
PAMETNA MUHA NA PAMETNOJ PLOČI
Učenik: Dorijan Horvat, 6. razred
Voditeljica: Dijana Požgaj

Samostalni novinarski radovi – srednje škole

1. **Gimnazija Antuna Gustava Matoša, Samobor**
SLOW CURED: VAŽNIJE NAM JE DA PUNIMO DVORANE,
NEGO DA SMO MAINSTREAM
Učenica: Ema Martinović, 4. razred
Voditeljica: Nevenka Fresl

2. **Gimnazija Sisak, Sisak**
PUT RIJEČI, PUT SLIKE, PUT MJESECA
Učenica: Matea Anušić, 4. razred
Voditeljica: Nikolina Mesić
3. **Gimnazija „Fran Galović“, Koprivnica**
DOBRA KNJIGA GLAVU ČUVA
Učenica: Karolina Điko, 2. razred
Voditeljica: Lidija Novosel
4. **Industrijsko-obrtnička škola Slatina, Slatina**
KVALIFICIRANI PRODAVAČI NA TRŽIŠTU RADA REPUBLIKE
HRVATSKE –
POTREBA ILI VIŠAK?
Učenica: Martina Nikić, 3. razred
Voditeljica: Helena Roštaš
5. **Katolička gimnazija s pravom javnosti, Požega**
DJECA ZAKLJUČANA, VRATA NASILJU – OTVORENA!
Učenica: Marta Gabrek, 3. razred
Voditelj: Miroslav Paulić
6. **Isusovačka klasična gimnazija s pravom javnosti u Osijeku, Osijek**
ODMORITI SE OD ŠKOLOVANJA
Učenik: Ante Habjanović, 3. razred
Voditeljica: Vera Bilandžić
7. **Srednja škola Mate Balote, Poreč**
PJESME GOVORE ISTINE KOJIH SE PLAŠIMO
Učenica: Neva Blažević, 4. razred
Voditeljica: Tina Horvat
8. **Srednja škola Mate Balote, Poreč**
SLUČAJ KRISTIANA NOVAKA
Učenica: Anika Blažević, 2. razred
Voditeljica: Dunja Janko
9. **Gimnazija Josipa Slavenkog, Čakovec**
TIJEKOM PRAZNIKA ZARADILA SAM 720 EURA
Učenica: Tena Šegović, 3. razred
Voditeljica: Zlatka Grahovec Soldat
10. **Škola za grafiku, dizajn i medijsku produkciju, Zagreb**
MOŽEMO LI STATI I DISATI, JE LI SIGURNO?
Učenik: Alexander Relić, 4. razred
Voditeljica: Bojana Pralica

11. **III. Gimnazija, Zagreb**
INTERNETSKI OPIJUMI I PANDEMIJA DIGITALNE DEMENCIJE
Učenica: Ema Fruk, 4. razred
Voditeljica: Maja Ilić Makar
12. **III. Gimnazija, Zagreb**
DRUŠTVO KOJE STVARA, A NE SPREČAVA OVISNOSTI
Učenica: Marija Miloš, 2. razred
Voditeljica: Maja Ilić Makar
13. **XII. Gimnazija, Zagreb**
SERIJA KOJU ŽIVIMO
Učenica: Karla Uremović, 3. razred
Voditeljica: Korana Svilar
14. **XII. Gimnazija, Zagreb**
RUŽNA STRANA NAJLJEPŠEG SPORTA NA SVIJETU
Učenik: Ivan Dević, 3. razred
Voditeljica: Korana Svilar
15. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
SMRTONOSNA DOZA MORALNOGA INTEGRITETA
Učenica: Korina Beg, 3. razred
Voditeljica: Henrieta Barbarić

Dramski izraz – pojedinačni scenski nastupi – osnovne škole

1. **Osnovna škola „Pavao Belas“, Brdovec**
Branka Klisović: Dnevnik jednog balavca
Učenik: Marko Rađenović, 6. razred
Voditeljica: Ivanka Tomić
2. **Osnovna škola Šćitarjevo, Šćitarjevo**
Josipa Krocman Gošinić: Štefekovi jadi
Učenik: Jurica Trupčević, 5. razred
Voditeljica: Nikica Landeka
3. **Osnovna škola Bedekovčina, Bedekovčina**
Sue Townsend: Novi jadi Adriana Molea
Učenik: Martin Pozaić, 6. razred
Voditeljica: Vesna Košutić
4. **Osnovna škola „Katarina Zrinska“ Mečenčani, Hrvatska Kostajnica**
Ljiljana Vidović: Sanica-nesanica
Učenik: Milan Somborac, 3. razred
Voditeljica: Ljiljana Vidović

5. **Osnovna škola Banova Jaruga, Banova Jaruga**
 Sanja Polak: Dnevnik Pauline P.
 Naziv monologa u prijavi: U životu je važno imati pet
 Učenica: Tija Curić, 2. razred
 Voditeljica: Đurđa Krajcar

6. **Osnovna škola Draganići, Draganić**
 Zoran Pongrašić: Carevo novo ruho ili kako biti *cool*
 Učenik: Matko Šegulić, 5. razred
 Voditeljica: Matilda Marković

7. **Osnovna škola „Vladimir Nazor“, Sveti Ilija**
 Dubravka Ugrešić: Zaljubljeni semafor
 Učenica: Jana Kreš, 6. razred
 Voditeljica: Sunčana Lelkić

8. **Osnovna škola „Gustav Krklec Maruševac“, Čalinec**
 Lorena Mudri: Rieč domača
 Učenik: Martin Hainž, 8. razred
 Voditeljica: Ljerka Brezovec

9. **Osnovna škola Molve, Molve**
 Miroslav Dolenc Dravski: Vreme i nevreme
 Učenica: Tea Gregurić, 8. razred
 Voditeljica: Marija Halaček

10. **Osnovna škola Garešnica, Garešnica**
 Andy Lee: Nemoj otvoriti ovu knjigu
 Učenica: Evelin Evaj, 4. razred
 Voditeljica: Marija Vitez

11. **Osnovna škola Ivana Zajca, Rijeka**
 Mauro Staraj: Via Trieste
 Učenik: Marino Jurić, 7. razred
 Voditeljica: Anita Čule

12. **Osnovna škola Trsat, Rijeka**
 Božidar Prosenjak: Domraća zadraća
 Učenica: Katarina Miculinić, 4. razred
 Voditeljica: Nina Kamenski

13. **Osnovna škola Zvonka Cara, Crikvenica**
 Želimir Mandekić: Čaval
 Učenik: Noa Barković, 7. razred
 Voditeljica: Marijana Marić-Tonković

14. **Osnovna škola dr. Jure Turića, Gospić**
 Sanja Pilić: Smijeh
 Učenica: Tihana Marković, 7. razred
 Voditeljica: Anita Borovac

15. **Osnovna škola Ivane Brlić Mažuranić, Virovitica**
Nada Mihelčić: Bilješke jedne gimnazijalke
Učenica: Doris Mihaljević, 8. razred
Voditeljica: Sanja Pavelko
16. **Osnovna škola Julija Kempfa, Požega**
Raquel Jaramillo Palacio: Čudo
Učenica: Marta Marjanović, 7. razred
Voditeljica: Maja Hula
17. **Osnovna škola „Mato Lovrak“, Nova Gradiška**
Stjepan Lice: Narasti dobar
Učenica: Franka Banovčić, 7. razred
Voditeljica: Andrijana Petrović
18. **Osnovna škola „Stjepan Radić“, Oprisavci**
Sanja Pilić: Superdjevojčica
Učenica: Ana Vukovarac, 5. razred
Voditeljica: Tatjana Bratulić Trifunović
19. **Osnovna škola Šime Budinića, Zadar**
Ivana Vlahek: Ne znam što mi je
Učenik: Niko Valčić, 3. razred
Voditeljica: Antonia Bajlo
20. **Osnovna škola Stjepana Radića, Bibinje**
Mladen Kopjar: Puhovi na Lidranu
Učenik: Antoni Delija, 6. razred
Voditeljica: Marijana Kandić
21. **Osnovna škola Budrovci, Budrovci**
Sanja Pilić: Smijeh
Učenica: Dunja Ručević, 3. razred
Voditeljica: Kristina Milić
22. **Osnovna škola Ivana Filipovića, Osijek**
Jasminka Tihi-Stepanić: Moja neprijateljica Ana
Učenica: Zoe Prokeš Gracek, 7. razred
Voditeljica: Darija Atlagić
23. **Osnovna škola „Tin Ujević“, Osijek**
Sanja Pilić: Škola smijanja
Učenik: Ante Bašnac, 2. razred
Voditeljica: Daniela Imširović
24. **Osnovna škola Primošten, Šibenik**
Luko Paljetak: Mačka koja je mnogo jela
Učenica: Karmela Bolanča, 5. razred
Voditeljica: Gordana Pulić

25. **Osnovna škola Ivana Kozarca, Županja**
 Magdalena Blažević: U kasno ljeto
 Učenica: Vanessa Vincetić, 8. razred
 Voditeljica: Tena Lončarević
26. **Osnovna škola Slakovci, Slakovci**
 Jelena Pervan: Mudar, mudriji, najmudriji
 Učenica: Mila Rimac, 3. razred
 Voditeljica: Mirjana Džakula
27. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Postira**
 Jozo Škarić: Naša bročka rič
 Učenik: Lovre Šantić, 2. razred
 Voditeljica: Danijela Radić
28. **Osnovna škola „Stjepan Radić“, Imotski**
 Ivana Brlić Mažuranić: Gavran i lija
 Učenik: Filip Rajić, 5. razred
 Voditeljica: Sanja Bago
29. **Osnovna škola Marjan, Split**
 Zvezdana Čagalj: Rič diteta
 Učenik: Franko Mihalecko, 2. razred
 Voditeljica: Linda Perutović
30. **Osnovna škola Kamešnica, Otok**
 Alan Haehnel: 30 razloga zašto ne biti u predstavi
 Učenica: Emanuela Bitunjac, 6. razred
 Voditeljica: Ana Marinović
31. **Osnovna škola Vladimira Nazora Rovinj, Rovinj**
 Jadranka Oštarčević: Jedina moja
 Učenik: Noel Lulić, 5. razred
 Voditeljica: Martina Jadreško
32. **Osnovna škola Ivana Batelića, Raša**
 Melita Rundek: Moja mama je bajkerica
 Učenica: Klara Ćorić, 7. razred
 Voditeljica: Hasnija Karlović
33. **Osnovna škola Marina Držića, Dubrovnik**
 Roald Dahl: Protiv ekrana
 Učenik: Petar Boris Veselić, 5. razred
 Voditeljica: Lucija Stahor
34. **Osnovna škola Stjepana Radića, Metković**
 Irena Plejić Plemec: Nemoj ovo, nemoj ono
 Učenica: Sara Krstičević, 3. razred
 Voditeljica: Ana Čužić

35. **Osnovna škola Tomaša Goričanca, Mala Subotica**
Ivana Guljašević: Drugačija
Učenica: Sabina Ignac, 7. razred
Voditeljica: Nevenka Polanec-Petek
36. **Osnovna škola Brestje, Zagreb**
Mladen Kušec: Kukavica
Učenica: Gabrijela Malečić, 2. razred
Voditeljica: Dubravka Ljubičić
37. **Osnovna škola Augusta Šenoe, PŠ Pongračevo, Zagreb**
Luko Paljetak: Mačka i glasovir
Učenica: Vanja Lapenda, 2. razred
Voditeljica: Andrea Šeparović
38. **Osnovna škola Iver, Zagreb**
Sanja Polak: Petrica Pričalica
Učenica: Aria Kremić, 4. razred
Voditeljica: Ankica Kovač
39. **Osnovna škola Vukomerec, Zagreb**
Dragutin Tadijanović: Večer nad gradom
Učenica: Klara Cvitkušić, 8. razred
Voditeljica: Marija Petrović
40. **Osnovna škola Antuna Mihanovića, Zagreb**
August Šenoa: Kugina kuća
Učenica: Franka Vukšić, 8. razred
Voditeljica: Nives Glavak
41. **Osnovna škola Miroslava Krleža, Zagreb**
Siniša Glavašević: Priča o gradu
Učenik: Franko Makovičić, 8. razred
Voditeljica: Antonija Kovačević

Dramski izraz – pojedinačni scenski nastupi – srednje škole

1. **Srednja škola „Ban Josip Jelačić“, Zaprešić**
Jacques Prevert: Ta ljubav
Učenik: Luka Fabek, 1. razred
Voditeljica: Zdravka Kramarić
2. **Srednja škola Zlatar, Zlatar**
Herman Hesse: Demian
Učenica: Jana Parlaj, 4. razred
Voditelj: Petar Tomić

3. **Srednja škola Glina, Glina**
Paolo Coelho: Alkemičar
Učenik: Borna Turkalj, 3. razred
Voditeljica: Tamara Čeran
4. **Srednja škola Slunj, Slunj**
Monika Herceg: Ubij se, tata
Učenik: Roža Vlašić, 2. razred
Voditeljica: Ana Šantek Magdić
5. **Prva gimnazija Varaždin, Varaždin**
Miro Gavran: Što da radim sa životom
Učenik: Tvrtko Kolar, 3. razred
Voditeljica: Dunja Sačić
6. **Gimnazija dr. Ivana Kranjčeva, Đurđevac**
Fran Galović: Medaš
Učenica: Anamarija Barberic, 4. razred
Voditelj: Zdravko Seleš
7. **Gimnazija Daruvar, Daruvar**
Narodna priča: Mala vila
Učenica: Ana Jurkić, 2. razred
Voditeljica: Romana Žukina
8. **Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, Rijeka**
Klara Đurđević: Zgrada sa žutim prozorima
Učenica: Luce Mudražija, 2. razred
Voditeljica: Marijana Trinajstić
9. **Gimnazija Andrije Mohorovičića, Rijeka**
Pierre Corneille: Iluzija
Učenica: Berislava Srna Grgurić
Voditelj: Goran Krapić
10. **Gimnazija Gospić, Gospić**
Mirko Sanković: Današnja dica
Učenik: Mateo Sertić, 1. razred
Voditeljica: Mandica Letina
11. **Katolička klasična gimnazija s pravom javnosti, Virovitica**
Sussana Haysen: Prekinuta mladost
Učenica: Marija Mucak, 4. razred
Voditeljica: Sunčana Voronjecki
12. **Gimnazija Požega, Požega**
Antun Kanižlić: Sveta Rožalija
Učenica: Margareta Jakobović, 3. razred
Voditeljica: Duška Galić

13. **Klasična gimnazija fra Marijana Lanosovića, Slavonski Brod**
Jenny Joseph: Upozorenje
Učenica: Lucija Perković, 3. razred
Voditeljica: Antonija Matičević
14. **Medicinska škola Ante Kuzmanića, Zadar**
Miroslav Krleža: Vučjak
Učenica: Lana Zubčić, 2. razred
Voditeljica: Josipa Bačić
15. **Srednja škola kneza Branimira, Benkovac**
Anton Pavlovič Čehov: O štetnosti duhana
Učenik: Josip Kutija, 3. razred
Voditeljica: Anđela Mijić Torlak
16. **Gimnazija Antuna Gustava Matoša Đakovo, Đakovo**
Jozefina Dautbegović: Pjesma perača gradskih izloga
Učenik: Neven Grubišić, 3. razred
Voditeljica: Nikolina Mandić Matijević
17. **Isusovačka klasična gimnazija s pravom javnosti u Osijeku, Osijek**
Louise Rennison: Angus, tange i pravo pravcato ljubljenje
Učenica: Klara Lendić, 4. razred
Voditeljica: Marija Klasić Petrović
18. **Ekonomska škola „Braća Radić“, Đakovo**
Ivan Kozarac: Đuka Begović
Učenik: Zvonimir Perošević, 4. razred
Voditeljica: Ana Birovljević
19. **Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik**
Ranko Marinković: Glorija
Učenica: Lea Tonka Avdagić, 2. razred
Voditeljica: Franka Periša
20. **Gimnazija Matije Antuna Reljkovića Vinkovci, Vinkovci**
John Green: Greška u našim zvijezdama
Učenica: Mia Oletić, 3. razred
Voditeljica: Marija Tikvić
21. **Prirodoslovna škola Split, Split**
Vesna Parun: Zemlja je naša blaga
Učenik: Roko Sinovčić, 1. razred
Voditeljica: Zrinka Vidović
22. **V. gimnazija Split, Split**
William Shakespeare: Kako vam drago, Hamlet, Otelo, Macbeth
Učenik: Domagoj Ostoja, 3. razred
Voditeljica: Marijana Voloder

23. **Elektrotehnička škola Split, Split**
Antun Gustav Matoš: Notturmo
Učenik: Gabriel Milas Caktaš, 2. razred
Voditelj: Nikša Babić
24. **II. gimnazija Split, Split**
Walter Wykes: *Fading joy*, *Zašto*
Učenik: Roko Marušić, 4. razred
Voditeljica: Iva Polić
25. **Talijanska srednja škola – Scuola media superiore italiana Rovinj – Rovigno, Rovinj**
Bronja Žakelj: Bijelo se pere na devedeset
Učenica: Evelina Petrović, 2. razred
Voditeljica: Nataša Pačelat
26. **Srednja škola Mate Balote, Poreč**
Sarah Kay: Kada ljubav dolazi
Učenica: Anika Blažević, 2. razred
Voditeljica: Anči Ritossa Blažević
27. **Gimnazija Metković, Metković**
Vladimir Majakovski: Oblak u hlačama
Učenik: Goran Martinović, 4. razred
Voditeljica: Marija Tomić Veraja
28. **Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec, Čakovec**
Tena Šegović: Marker i druge (ne)izbrisive stvari
Učenica: Eni Vibović, 3. razred
Voditeljica: Gabrijela Brljak
29. **Športska gimnazija, Zagreb**
Tena Štivičić: Tri zime
Učenica: Vida Tunguz, 3. razred
Voditeljica: Matea Roščić
30. **Hotelijsko-turistička škola u Zagrebu, Zagreb**
Tena Štivičić: Nemreš pobjeć od nedjelje
Učenica: Heda Marin, 3. razred
Voditeljica: Iva Knežević
31. **Škola suvremenog plesa Ane Maletić, Zagreb**
Daria Lysenko: Gotovo domaća
Učenica: Katarina Mudryk, 4. razred
Voditeljica: Marina Katinić Pleić
32. **XVI. gimnazija, Zagreb**
Miroslav Krleža: Leda
Učenica: Franka Marović, 4. razred
Voditeljica: Jasna Koščak

33. **Gornjogradska gimnazija, Zagreb**
Miro Gavran: Najluđa predstava na svijetu
Učenica: Ozana Lovrić, 4. razred
Voditeljica: Sara Štivecvić Bajramović
34. **Privatna umjetnička gimnazija s pravom javnosti, Zagreb**
Dino Pešut: Stela, poplava
Učenica: Vivia Pucarić, 2. razred
Voditeljica: Marina Irina Barišić
35. **I. gimnazija, Zagreb**
Marija Dukić: Što čekamo?
Učenica: Chiara Agreš, 4. razred
Voditelj: Ivan Janjić

Dramski izraz – skupni scenski nastupi – osnovne škole

1. **Osnovna škola „Ivan Benković“, Dugo Selo**
Mato Lovrak: Vlak u snijegu
Učenici: Donat Vulelija, Patrik Ilečić, Nikol Stanišić, Luka Cebić, Lara Truhan,
Juraj Šturm, Luka Anušić, Anamarija Kožulj, Ivan Slišković, Rita Kezerić, 3. razred
Voditeljica: Mirjana Pavlić
2. **Osnovna škola Oroslavje, Oroslavje**
Kristina Barić: Muke po bajka
Učenici: Lucija Franc, Kiara Kozina, Franka Belinić, Luka Frgec, Tia Kosmat, Petar Sarić, Juraj Tuden Curman, 4. razred
Voditeljica: Snježana Sitarić-Knezić
3. **Osnovna škola Glina, Glina**
Marijo Ožaković: Problemi s kolačem
Učenici: Ivano Princ, Noa Matijević Ferenčak, Petar Grudenić, Lovro Škrinjar,
Andrija Šogorić, 5., 6., 7. razred
Voditelj: Marijo Ožaković
4. **Osnovna škola Banija, PŠ Hrnetić, Karlovac**
Danijela Jurac: Interpretacija
Učenice: Lorena Blauhorn, Elena Habulin, 4. razred
Voditeljica: Danijela Jurac
5. **Osnovna škola Sveti Đurđ, Sveti Đurđ**
Miroslav Dolenec Dravski: Kre Drave
Učenici: Luka Kotišćak, Karlo Vadjunc, Karlo Stančin, Korina Kraljić, Lara Vađon,
Irina Picek, Lucija Sabol, 4. razred
Voditeljica: Snježana Hranić

6. **Osnovna škola Molve, Molve**
Mato Lovrak: Vlak u snijegu
Učenici: Zara Jaković, Martin Žufika, Gabrijela Gregurić, Evelin Brunec, Ivan Preksavec, Petra Hontiće, Laura Klepić, Hana Sabolić, Josip Lodeta, 1., 2., 3. razred
Voditeljica: Dubravka Jaković
7. **IV. osnovna škola Bjelovar, Bjelovar**
Milan Taritaš: Šum šumi
Učenici: Klara Šiprak, Monika Šmajgel, Adrian Đurđević, Zara Vidak, Leona Sajčić, Nika Solar, Lucija Alebić, Natko Šurić, Leda Đuračić, Emma Franjić, 5., 6., 7., 8. razred
Voditeljica: Željka Kalabek
8. **Osnovna škola – Scuola Elementare Dolac, Rijeka**
Dijana Meray Sarajlija: Ovca koja je željela puno novca
Učenici: Filip Dobrović, Laura Krnjak, Vanessa Ottaviani, Dino Predović, Sofia Radulescu, Klara Sergio, Julija Sertić, Dante Pištan Klement, 3., 4. razred
Voditeljica: Fabiola Mijailović
9. **Osnovna škola Donji Lapac, Donji Lapac**
Zvonimir Balog: Ljubiti, samo ljubiti
Učenice: Nataša Balać, Lana Tunjić, 3., 4. razred
Voditeljica: Ljiljana Klobučar
10. **Osnovna škola „Matija Gubec” Cernik, Cernik**
Sandra Jurišković Valešić: Digitalna demencija
Učenici: Helena Bekavac, Marin Crljenković, Katja Došlić, Lorena Došlić, Viktorija Trobić, Katja Bakunić, Ivan Žakić, Ivano Katinić, Valentin Marjanović, 6., 8. razred
Voditeljica: Sandra Jurišković Valešić
11. **Osnovna škola Vladimira Beca, Osijek**
Iva Čerina Čajkovac i dramska skupina: Voli, mrzi, podijeli, ponovi
Učenice: Neva Savić, Arijana Barišić, Lucija Mikolčević, Srđana Delibašić, Irena Dinjar, Nina Đaković, 8. razred
Voditeljica: Iva Čerina Čajkovac
12. **Osnovna škola Josipa Antuna Čolnća, Đakovo**
Željka Goluža-Gregačević i Stjepan Bešlić: Carevo novo ruho
Učenici: Mato Balekić, Anja Duvnjak, Lota Đurđević, Ines Gavran, Sara Goluža, Tina Horvat, Sara Matijaković, Luka Mijakić, Marta Šimundić, Karlo Vukadin, 2. razred
Voditeljica: Željka Goluža-Gregačević
13. **Osnovna škola Privlaka, Privlaka**
Luko Paljetak: Miševi i mačke naglavačke
Učenici: Petar Grbić, Una Kolanović, Mia Kršlović, Tea Mustać, Lena Skoblar, Tonći Skoblar, Kata Surić, Aurora Surić, 2. i 4. razred
Voditeljica: Zorenja Malvoni

14. **Osnovna škola Poličnik, Poličnik**
Hrvoje Dukić: Lijeni muž
Učenici: Iva Alić, Hana Gecan, Niko Lulić, Lovre Ukalović, Luka Marinović, Mirta Barić, Sara Barjašić, Petar Barić, Ivano Gecan, Ivana Bukvić, 5., 6., 8. razred
Voditelj: Hrvoje Dukić
15. **Osnovna škola kraljice Jelene, Split**
Sanja Ivančić: Djed i repa 21. stoljeća
Učenice: Nina Kušeta, Nika Kuljić, Nikolina Marjanica, Anamaria Hrgović, Fani Koljanin, Lora Bobanović, 3. razred
Voditeljica: Sanja Ivančić
16. **Osnovna škola Kamešnica, Otok**
Ana Marinović: U vrtlogu društvenih mreža
Učenici: Emanuela Bitunjac, Marta Bitunjac, Ana Marija Marinović, Marta Norac-Kljajo, Iva Samardžić, Sara Vojković, Gabriela Vuleta, Gabriela Žižić, Eva Tadić, Alma Marinović, 5., 6., 7. razred
Voditeljica: Ana Marinović
17. **Osnovna škola Vladimira Nazora Potpićan, PŠ Pićan, Potpićan**
Danijela Jurac i Tomislav Jozić: Mirna Rijeka
Učenici: Laura Mrak, Anja Širol, Rafael Robero Težak, Jakov Zajc, Karla Baf, Franc Lukež, Pavel Težak, Roža Valenta, Fabiana Aničić, Natali Vretenar, 2., 3., 4. razred
Voditeljica: Jasmina Vretenar Zulijani
18. **Osnovna škola Opuzen, Opuzen**
Tin Ujević: Dažd
Učenice: Mara Murtezani, Helena Grljušić, Lea Sršen, Mara Kiridžija, Ana Babić, Laura Salacan, Lara Mihaljević, Luca Mihaljević, 5., 6., 7. razred
Voditeljica: Slavica Jakšić
19. **Osnovna škola Vukomerec, Zagreb**
Sarah Maycock: Ljubav je predivna u svim svojim oblicima
Učenici: Dubravčić Petra, Vanesa Gegova, Alina Mešić, Ena Krajačević, Nika Marjanović, Melissa Mešić, Gabrijel Ruško, Josip Šarlija, Andrina Serena Torretta, Gabrijela Turk, 2. razred
Voditeljica: Ivanka Knežević
20. **Osnovna škola Trnjanska, Zagreb**
Božidar Prosenjak: Miš
Učenici: Marie Brčić, Rafael Hrastović, Nikola Jerin, Azra Karalić, Ana Tinka Marković, Lota Olivier, Josip Perestegi, Lucija Perestegi, Alen Pobrić, Leona Sučić, 2. razred
Voditeljica: Tatjana Martinko

21. **Osnovna škola Ksavera Šandora Gjalskog, Zagreb**
Dramska skupina i Biljana Šalić: Totalno drukčiji od drugih
Učenici: Lucija Španić, Luka Jambrešić, Hana Milosavljević, Ivan Predovan, Ema Prister, Kim Tadić, Leni Hodalić, Gabrijela Lozar, Elin Vasić, 7. razred
Voditeljica: Biljana Šalić

Dramski izraz – skupni scenski nastupi – srednje škole

1. **Elektrostrojarska škola Varaždin, Varaždin**
Dramska skupina, Luca Kozina: Kako je ljepota unakazila moju mamu
Učenici: Corina Kovačić, Marta Pintarić, Karlo Ljepava, 2., 4. razred
Voditeljica: Valentina Šinjori
2. **Ekonomsko-turistička škola, Karlovac**
Herb Hasler: Nezgoda
Učenici: Izabela Bego, Gita Berić, Lara Brezovec, Niko Godač, Ivan Grbiniček, Ela Koller, Lana Muić, Tihana Radočaj, Lovro Župčić, 2., 3. razred
Voditelj: Bruno Vojvodić
3. **Gimnazija Daruvar, Daruvar**
Romana Žukina: Maturalne more
Učenici: Jonáš Stanja Brdar, Tara Andrijević, Elena Pavlić, Lucija Varat, Karlo Krejča, 2., 3., 4. razred
Voditeljica: Romana Žukina
4. **Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, Rijeka**
Anton Šuljić: Glumci
Učenici: Vito Juričić, Noel Trošelj, Lucia Blatančić, Chelsea Gregorović, Mia Butorac, Petra Marčić, Lucija Balog, Gabriela Dragnić, Lara Grgurić, 1., 2., 3., 4. razred
Voditeljica: Marijana Trinajstić
5. **Katolička gimnazija s pravom javnosti, Požega**
George Orwell: Životinjska farma
Učenici: Gabriela Žiška, Krešimir Jaković, Ivan Lukić, Veronika Heig, Viktorija Barić, Tena Eraković, Tea Jurković, Ana Ognjenčić, David Ciraki, Petra Musil, 1., 2., 3., 4. razred
Voditeljica: Marijana Ćorluka
6. **Obrtnička škola Osijek, Osijek**
Joza Ivakić: Inoče
Učenice: Maja Gardilo, Dunja Pelivanović, Sara Špehar, 2., 4. razred
Voditelj: Stjepan Knežević

7. **Srednja škola Lovre Montija, Knin**
Nada Jakovčević i dramska skupina: Laku noć, Hrvatska!
Učenice: Sofija Buač, Nika Dumančić, Marija Kulušić, Mia Degenek, Mia Jelovina, Petra Okadar, Miroslava Vučenić, Petra Lea Jelić, Katarina Čular, Lana Dumančić, 1., 2., 3. razred
Voditeljica: Nada Jakovčević
8. **I. gimnazija Split, Split**
Eugene Ionesco: Lekcija
Učenici: Jakov Tralić, Max Majer, Klara Vrvilo, Nika Marinović, Ela Drmić, Aurelia Regner, Marijeta Maras, 3. i 4. razred
Voditeljica: Sanda Cambj
9. **Talijanska srednja škola – Scuola media superiore italiana Rovinj – Rovigno, Rovinj**
Dramska skupina: Sat lektire
Učenici: Endy Ramani, Evelina Petrović, Katia Brunetti, Flora Marić, Noemi Knapić, Philip Paretić, 2., 3. razred
Voditeljica: Nataša Pačelat
10. **Gimnazija Dubrovnik, Dubrovnik**
Lucijana Pendo: Izlazak iz bajke
Učenici: Gabriel Lončar, Bruno Krile, Branimir Barić, Asia Vlašić, Lena Musladin, Ela Mimica, Karmen Rajković, 1., 2., 4. razred
Voditeljica: Matilda Perković
11. **Tehnička škola Čakovec, Čakovec**
David Ives: Goričan
Učenici: Žan Vjbovec, Danilo Zec, Roko Dunjko, 2., 3., 4. razred
Voditelj: Silvio Štefanec
12. **Policajska škola „Josip Jović“, Zagreb**
Dramska skupina: Tko je ukrao Sokola?
Učenici: Paola Bakmaz, Petra Šupica, Damjan Okolić, Dario Slavka, Erika Begić, Rea Belić Šebečić, Dominik Horvat, Šimun Kovačev, Lucija Rajič, Božidar Pintarić, 3., 4. razred
Voditeljica: Željka Župan Vuksan
13. **III. gimnazija, Zagreb**
Dramska skupina: Samo uspomena
Učenici: Sara Blažević, Nika Klarić, Ivan Tonković, Daniel Hrvaćanin, Maja Šips, Mia Lončar, Lucija Livaja, Marin Džaja, Nika Kliska, Hana Samardžić, 1., 2., 3., 4. razred
Voditeljica: Maja Ilić Makar
14. **XV. gimnazija, Zagreb**
Dramska skupina: Tri nonice po južnjački
Učenice: Martina Lončar, Petra Čurić, Mihaela Vidović, Barbara Tršek, 3. razred
Voditeljica: Franka Kraševac

Radijski izraz – osnovne škole

1. **Osnovna škola Veliko Trgovišće, Veliko Trgovišće**
PRIČA JEZIKA ALFA GENERACIJE
Učenici: Ana Jakopčević i Ela Šćukanec, 7. razred
Voditeljica: Ines Čeko
2. **Osnovna škola „Antun Nemčić Gostovinski“, Koprivnica**
BICIKLIN
Učenici: Ivan Kišićek i Nino Katar Novak, 7. razred
Voditeljica: Danijela Tenčić
3. **Osnovna škola Sveti Matej, Viškovo**
ČAJ ZA JIST?
Učenici: Moreno Srok, Zara Načinović i Nereo Nacinovich, 5. razred
Voditeljica: Nina Dukić Srok
4. **Osnovna škola „Valentin Klarin“, Preko**
STIPKO GORI, STIPKO DOLI
Učenici: Mareta Bubnjić, Minja Mazić, Mia Kurtin, Toni Kolega, Alisa Grzunov, 7. i 8. razred
Voditeljica: Nikolina Franin
5. **Osnovna škola Gornji Mihaljevec, Čakovec**
NA BECIKLINU
Učenici: Nela Bukovec, Mihael Horvat, 4. razred
Voditeljica: Ljubica Žabek Horvatić
6. **Osnovna škola braće Radić, Zagreb**
KRIK
Učenici: Ana Bilić i Vita Vidaković, 7. razred
Voditeljica: Ivana Bilić
7. **I. osnovna škola, Varaždin**
DAJ PET!
Učenici: Korina Uroić i Nika Savić, 6. razred
Voditeljica: Marija Hublin
8. **Osnovna škola Ivan Goran Kovačić, Slavonski Brod**
JEZIČNI KRATKI SPOJ
Učenici: Antonija Štifić, Ema Pavković, Korina Krajina, Ema Brnić i Matej Janković, 8. razred
Voditeljica: Marija Matić
9. **Osnovna škola dr. Ivana Novaka, Macinec**
POJEDI SAV ŠPINAT, ZLATOKOSO!
Učenici: Ivana Balog i Lea Balog, 5. razred
Voditeljica: Dijana Kirić

10. **Osnovna škola „Podolice“, Koprivnica**
NIKAD NE ZNAŠ
Učenici: Tara Ciler, Sara Stubić i Šimun Dukarić, 8. razred
Voditelj: Saša Špoljarić

Radijski izraz – srednje škole

1. **Škola za grafiku, dizajn i medijsku produkciju, Zagreb**
ZAGRLJAJ
Učenici: Donat Kolačnikov i Tea Pisačić, 3. razred
Voditeljica: Ivana Paljug
2. **Srednja škola Mate Blažine, Labin**
ROŽMARINE, MOJ CVET ZELENi
Učenici: Stephanie Negri, Noemi Matić, Ivona Jelčić i Karlos Stanić. 1., 3. i 4. razred
Voditeljica: Amneris Ružić Fornažar
3. **Katolička gimnazija s pravom javnosti, Požega**
DIMNJAČAR U SVIJETU PARFEMA
Učenici: Sara Kuščer, Petra Španić, 3. i 4. razred
Voditelj: Miroslav Paulić
4. **Gimnazija Nova Gradiška, Nova Gradiška**
UM U TRKU
Učenici: Franka Redžić i Marko Bošnjak, 2. i 4. razred
Voditeljica: Silvija Nikiforov
5. **Gimnazija Vladimira Nazora, Zadar**
O ČEMU SANJAŠ?
Učenici: Lana Kruneš, Šimun Pehar, Nina Zrilić, Hana Gojdanić i Dora Šimurina, 1. i 3. razred
Voditeljica: Ivana Brković Pichler
6. **Ekonomska škola Velika Gorica, Velika Gorica**
NEKA JEDU KOLAČE
Učenici: Ana Šantek i Fran Mikulčić, 3. i 4. razred
Voditeljica: Sanja Mirenić
7. **Gimnazija Sisak, Sisak**
GIMNAINI
Učenici: Klara Čičić, Mia Sladović i Bruna Šarko, 3. razred
Voditeljica: Vesna Rogulja Mart

8. **Gimnazija „Fran Galović“, Koprivnica**
ZMAJSKE PROMJENE
Učenici: Luka Kiš, Marko Kovač, Dinko Blažek, Roko Klasić-Dolenec i Natan Knežević, 2., 3. i 4. razred
Voditeljica: Lidija Novosel
9. **Gimnazija Požega, Požega**
GLAVA U OBLACIMA
Učenici: Marija Maglajić i Irma Tir, 3. razred
Voditeljica: Marija Mrkojević
10. **Srednja škola Isidora Kršnjavoga, Našice**
KAD SE TRNORUŽICA PROBUDI
Učenici: Lejla Čatić, Karlo Hanižjar, 1. i 2. razred
Voditeljica: Marina Pavičić

Školski listovi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Krunoslava Kutena, Vrbovec**
CVRKUT
Učenici: Teo Crnčić i Lena Orlić, 8. razred
Voditeljica: Lorena Leljak
2. **Osnovna škola Josip Zorić, Dugo Selo**
JOŠKO
Učenice: Petra Marjanović i Korina Pervan, 8. razred
Voditeljica: Dragana Radovan Marković
3. **Prva osnovna škola, Ogulin**
KLEK
Učenice: LEMONA GRBA KOMOČAR I TANJA MILETIĆ, 8. RAZRED
Voditeljica: Nikolina Salopek Mihalić
4. **OŠ „Đuro Ester“, Koprivnica**
LETEĆI RAZRED
Učenice: Maša Kresojević i Eva Krajina, 7. razred
Voditeljica: Nikolina Sabolić
5. **Osnovna škola Krune Krstića, Zadar**
FONTANA
Učenice: Lana Škara i Iskra Vodanović, 7. i 8. razred
Voditeljica: Dina Milat
6. **OŠ Zadarski otoci, Zadar**
OZ
Učenice: Sara Knežević i Lana Vrkić, 8. razred
Voditeljica: Bernarda Čačić

7. **Osnovna škola Šime Budinića, Zadar**
 ČEHULJICA
 Učenice: Mia Končurat i Magdalena Šarac, 7. razred
 Voditeljica: Silvana Rados

8. **Osnovna škola „Retfala“, Osijek**
 KBG
 Učenici: Mia Ercegovac i Andrej Šuler, 7. razred
 Voditelj: Marinko Plazibat

9. **OŠ Kneževi Vinogradi, Kneževi Vinogradi**
 KRISTALIĆI DJETINJSTVA
 Učenice: Dora Kovač i Carla Čulina, 7. i 8. razred
 Voditeljica: Monika Samardžić

10. **OŠ Bijaci, Kaštel Novi**
 KAPLJICE
 Učenice: Nina Sučić i Ema Šimić Parat, 7. i 8. razred
 Voditeljica: Ivanica Debak Banović

11. **OŠ Marina Držića, Dubrovnik**
 VIDRA
 Učenice: Luisa Andrade Jemo i Laura Đurić, 8. razred
 Voditeljica: Matea Mustapić

12. **Prva osnovna škola, Čakovec**
 PRVIN
 Učenice: Neva Novak i Paula Peras, 8. razred
 Voditeljica: Anita Novak

13. **OŠ kralja Tomislava, Zagreb**
 NAŠ TOMISLAV
 Učenici: Vili Kero i Paola Salopek, 8. razred
 Voditeljica: Iva Erak

14. **OŠ Jure Kaštelana, Zagreb**
 ČAROBNA FRULA
 Učenice: Lara Miloš i Katarina Šaravanja, 7. i 6. razred
 Voditeljica: Sanja Miloloža

15. **OŠ Dobriše Cesarića, Zagreb**
 SLAP
 Učenici: Bruna Vlahović i Bornja Čulig, 7. i 6. razred
 Voditeljica: Martina Hainešek

Školski listovi – srednje škole

1. **Gimnazija Antuna Gustava Matoša, Samobor**
GUSTL
Učenice: Jana Graf i Lucija Kolarić, 4. i 3. razred
Voditelj: Karlo Mak
2. **Srednja škola Zlatar, Zlatar**
KAP
Učenice: Jana Parlaj i Patricia Štefanko, 4. razred
Voditelj: Krešimir Varga
3. **Gimnazija Bjelovar, Bjelovar**
GIZMUS
Učenice: Petra Eri i Mia Matković, 2. i 4. razred
Voditeljica: Biljana Barišić Mudri
4. **Prva riječka hrvatska gimnazija, Rijeka**
KULT
Učenici: Fran Blažić i Dora Franki, 4. razred
Voditeljica: Helena de Karina
5. **Prirodoslovno-grafička škola, Zadar**
SPEKTAR NOVI
Učenici: Mea Lerga i Matej Nimac, 4. razred
Voditeljica: Kristina Erlić
6. **Strukovna škola Vice Vlatkovića, Zadar**
STRUČAK
Učenici: Marino Sertić i Maja Pedisić, 4. i 2. razred
Voditeljica: Ivana Pandžić
7. **Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik**
PEGLA
Učenici: Marija Vlaić i Gušte Cukrov, 3. razred
Voditeljica: Svemirka Miletić Livačić
8. **I. gimnazija, Split**
FAMA
Učenice: Jana Sirić Podrug i Iva Guć, 4. razred
Voditeljica: Svjetlana Volarević
9. **II. gimnazija, Split**
DRUGAČIJI
Učenice: Antonela Borzić i Magdalena Čabo, 4. razred
Voditeljica: Vesna Krželj Velić

10. **Srednja škola Čakovec, Čakovec**
LUMEN
Učenice: Bela Veronika Lovrenčić i Tia Todorović, 2. i 3. razred
Voditeljica: Vesna Prepelić Đuričković
11. **XII. gimnazija, Zagreb**
DVANAESTERAC
Učenici: Karla Uremović i Matija Broz, 3. razred
Voditeljica: Korana Svilar
12. **Škola za grafiku, dizajn i medijsku produkciju, Zagreb**
GVAK
Učenici: Luka Tišljarić i Irma Jurišić, 3. i 2. razred
Voditeljica: Ksenija Palameta Radković
13. **Klasična gimnazija, Zagreb**
MI
Učenici: Tomislav Matej Sokolović Čižmek i Leonarda Litva, 4. i 3. razred
Voditeljica: Sanja Vlahović-Trninić
14. **III. gimnazija, Zagreb**
MI MLADI
Učenici: Dario Samardžija i Ema Fruk, 3. i 4. razred
Voditeljica: Maja Ilić Mlakar
15. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
LABOS
Učenice: Tesa Novak i Maja Banovec, 4. i 2. razred
Voditeljica: Lana Rušnov Perić

Članovi povjerenstava Smotre LiDraNo

Organizacijski odbor

Marijana Češi
Jadranka Kolić-Krželj
Hrvatka Kuko
Sandra Maletić

Sanja Mataga
Marko Prpić
Suzana Ruško
Marija Trapić

Literarni izraz

Krešimir Bagić
Mirela Barbaroša-Šikić
Ksenija Banović
Zoran Ferić
Hrvoje Kovačević

Miroslav Mićanović
Tanja Mravak
Marija Ott Franolić
Evelina Rudan

Novinarski radovi

Saša Drach
Antonela Nižetić-Capković
Marko Podrug

Suzana Ruško
Tena Šarčević

Dramski izraz

Vladimir Andrić
Majda Bekić Vejzović
Jakov Bilić
Mario Kovač
Nina Križan
Jelena Lopatić

Gordan Marjanović
Ivan Penović
Paolo Tišljarić
Barbara Rocco
Silvio Vovk
Maja Zrnčić

Školski listovi

Marko Baus
Boris Beck
Nino Đula

Hrvatka Kuko
Ivo Lučić
Vedrana Močnik

Radijske emisije

Marijana Češi
Dražen Krešić
Majda Makovec Joksimović

Maro Market
Lada Martinac Kralj
Srđan Nogić

Postoje mjesta i uloge koje se ponavljaju i koje trebamo. Smotra LiDraNo je događaj u kojem mnogi na različite načine sudjeluju. Sretna je prilika i u ovogodišnjem zborniku reći hvala, veliko hvala, svima onima koji su mu potpora i snaga da bi bio jedinstvena smotra kreativnosti i izražavanja: OŠ Ivana Mažuranića, Vinkovci (Marina Mustapić, ravnateljica); Gimnazija Antuna Matije Reljkovića, Vinkovci (Ivana Biljan, ravnateljica), Gradska knjižnica, (Vedrana Lugić, ravnateljica), Kazalište Joza Ivakić (Vladimir Andrić, ravnatelj); članovi organizacijskog odbora, povjerenstva Smotre LiDraNo za sve njezine izraze, županijski uredi za obrazovanje. Zahvala svima koji su pomogli u pripremi i ostvarenju ovogodišnje smotre na svim razinama – od školske do državne – kreativnim učenicima i njihovim mentorima, učiteljima i nastavnicima, ravnateljima škola...

LiDraNo (1991 — 2025)

1991. Zagreb

1992. Rijeka

1993. Čakovec

1994. Pula

1995. Virovitica

1996. Dubrovnik

1997. Zadar

1998. Križevci

1999. Šibenik

2000. Supetar

2001. Novi Vinodolski

2002. Rovinj

2003. Šibenik

2004. Umag

2005. Dubrovnik

2006. Zadar

2007. Novigrad

2008. Dubrovnik

2009. Pula

2010. Šibenik

2011. Šibenik

2012. Šibenik

2013. Primošten

2014. Primošten

2015. Šibenik

2016. Šibenik

2017. Primošten

2018. Primošten

2019. Šibenik

2020. Online

2021. Online

2022. Vodice

2023. Vodice

2024. Vinkovci

2025. Vinkovci

